COMMENTARII EXPLICATIONVM IN M. T. CICERONIS Tusculanarum Quæstionum libros V.

IOACHIMO CAMERARIO Pabergensi autore.

Quorum primo & secundo ad IVLIVM PFLVGVM *copiosa est inserta disputatio de* IMITATIONE, *defensaq; utilitas atq; bonitas, & ratio quædam quasiq; uia demonstrata illius: unà cum Epistola ad* IOANNEM OPORINVM, *qua Apollonij Tyanei de Imitatione quoq; sententia declaratur.*

Reliquis, quæcunq; in posterioribus quatuor Tusculanarum quæst. libris obscuriora, magisq; memorabilia occurrunt loca, lucidißime simul, atq; eruditißime explicantur,

AD DANIELVM STIBARVM Canon. Vuircepurgensem, uirum præstantissimum.

Vnà cum rerum & uerborum in hisce omnib. locupletiß. Indice.

BASILEAE.

CHALCOGRAHPVS
LECTORIBVS.

VRAVIMVS *etiam impreßione absolutos Cõmentarios hosce relegi, quo emẽdatiores exirent correctis hinc inde quæ operarũ incuria irrepserant mendis: si non suo loco, at saltem annotatiunculis additis. Quam sanè diligentiæ ac fidei nostræ operam boni cõsuletis, neq; tam deformari libros talibus adiectionibus quàm ornari putabitis. Nam inter elaborandum accidere multa solent, quibus scripta deprauẽtur. hæc alia ratione quàm hac posterioris cuiusdã emendationis sarciri nequeant.* Missũ etiã *archetypũ libri huius ad nos fuit, cũ minus luculẽtè exaratũ, tũ adscriptionibus et insertionib. chartarũ interpolatũ, ut prolixius admodũ offensæ fuerint.* Quare ut *Correctiones has exponamus:*

Pagina 1 .*uersu* 15. *legitur, hoc ægit,*
2.19. *regna uini*
3.17. *futurum,*
4.1. *permagnum*
5.28. *uideretur.*
6.12. Britano *homini,*
7.7. *perspectiurum, admodum uoluisse*
  Ead. 34. *inquã. Quicquid tibi, inquit,*
9.13. *prænomen, illud*
10.1. *dele*) *post* Cicero.
11.8. *Chronica aliter tradant, intercessit*) Pythagoras,
  Ead. 10. *non professionem*
12.18. *numerus. quicquid*
13.29. *Mores autem, &c.*
15.9. *Quæ sunt lecta,*
  Ead. 14. *mendaciola multorum*
16.32. *Aristotelis,*
17.1. *artem in* Aegypto,
  Ead. 6. *figuras autem*
19.4. *intorserit.*
21.14. Montagnanos
22.8. *fortitudo mihi caui.*
  Ead. 33. *hos optimos appello*
  & 33. *sic accipe.*
29.19. *quæ quidam lineamenta*
30.24. *tacuissent multo magis fœdiusq; abiecti.*
33. *in marg.* Quomodo legẽd. *etc.*
40.24. *patientibus,*
49.1. *et dißipant propositũ suũ,*
51.1. *legitur*(*cur enim*
  Ead. 16. Et *hoc:*
  & 32. ἀπολαύειν.
57.26. *sic nunc te oro,*
58.32. *sed imitationi*
59.23. *diligentiæ nostræ.*
66.17. *me collegisse.*
  Ead. 36. conquiniscito
67.26. *præsidium statiuum,*
68.16. κατάληψις,
69.32. *amicißimum,*
71.25. *quin huic tantum*
79.3. Equidem *ad nostram laudẽ*
81.15 *bonum.* & Terent.
83 15. *ordinis, confirmationum,*
  Ead. 27. *ac summũ eloquentiæ*
  & 34. *facilius eloquentia*

LOCORVM ALIQVOT

85.11.te, qui non huc
Ead.23.mauis scribæ
& 30.efferre.
87.3. πινυτὸς prudentes
91.20.Postea uero quàm
92.30.annotabātur nō negligenter:.
93.31.ut solemus,
94.21. Si hoc non fit.
96.12.coniunctiones omissæ
97.11.delectare possit.
Ead.32.Sed eadem.
98.14.cognosces.
Ead.26.De literis hactenus.
& 32.in hoc, fiet,.
100.13.salute.Facta
Ead.34.defensionem:
101.13.quamq; barbarum sit,
105,4.immortalitatem optare

Hoc loco non uoluimus dißimulare, inter impreßiones nō animaduersam fuisse chartam unam, in qua descripta quędā ad hoc genus transpositionis adiūgi deberent: atq; ea subiecimus, concinnanda cum fine eorū quæ de transpositionibus dicuntur, qui incidit in Pag.105.uer.21. Sūt autem hæc: Eodem quoq; referentur ea, in quibus quod nō statim sensus uerbis explicantur, neq; absoluuntur, sed producuntur longius, & interpositionum crebritate quasi suspenduntur, solet oratio repetitione priorū contexi, ne obscura fiat. Hæ autem cōtextiones notantur bis plerūq; uerbis, IGITVR, ERGO, INQVAM. *Tuscul.3. est huiusmodi ab in*
» *cępto progreßio lōgior: Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, etc.*
» *Requires enim, cum uoles. Rursum Tuscul.4. Quid autem ex tragœdia*
» *princeps ille Argonautarum? Tu me amoris magis quàm honoris seruaui*
» *sti gatia. Quid ergo hic amor Medeæ, quanta miseriarum incendia exci*
» *tauit? Pro Cluentio: Nā Saßia mater huius Habiti, mater enim à me nomi*
» *nis caussa, tametsi in hūc hostili odio & crudelitate est, mater inquā, ap*
» *pellabitur: neq; unquam illa tā de suo scelere et immanitate audiet, ut na*
» *turæ nomen amittat. Quo enim est ipsum nomen amantius, indulgētiusq;*
» *maternum, hoc illius matris, quæ multos iam annos & nunc cum maxi*
» *mè filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse du*
» *cetis: ea igitur mater Habiti, &c. Pro leg. Manil. Quæ ciuitas ante un*
» *quam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuiße*
» *dicitur: non Carthaginiensium, qui permultum classe maritimisq; rebus*
» *ualuerunt: non Rhodiorum, quorum usq; ad nostram memoriam discipli*
» *na naualis & gloria remansit, quæ ciuitas ante unquam, etc. Atq; in his etiam hoc reperietur, posteriora sæpe à prioribus quodāmodo dißidere, ut in exemplo à nobis tertio loco adducto notare quoq; potuisti.*

Lib.10. *Præterea Pag.106.25. Inserenda hæc sunt, ut ita legatur: O noster Demea. In quo genere insigne hoc Virgilianum:*

Nos

Nos, an miseros qui Troas Achiuis Obiecit?

Ead.27. *certus sit inquisitioni*

107.21. *illorum orationem*

Ead.36. *undiq; tectum*

109.32. *circunscripto:*

110.14. *patriam, expetere.*

113.21. *fraudibus. Cicer,*

117.18. *libidine sua ab*

118.23. *condemnata*

123.30. *Canachi signa*

124.32. *constitutionis, habitus,*

128.33. *illa bestia*

129.28. *hæc pars perspici*

Ead.36. *studiosè cōtemplantur,*

132.18. *sic distinguetur: Neq; enim naturæ rerum, peruersa usurpatio, nisi à stolidis & imperitis, ignominiam:*

133.1. *à pulchritudine illius æternæ rei, atq; immortalis formæ mini me aberrasse uideatur.*

135.32. *idem erat facere, non simile*

Ead.36. *diuersitates sunt uoluntariæ:*

138.24. *uidentur aliquid*

142.23. *necessario fuit,*

143.34. *incedentes,*

144.9. *quidam redeundi*

148.23. *uidetur legē ac discurrētes:*

149.19. *adolescentiam,*

154.12. *Aggeruns,*

161.2 *uerisß. est enī, causa odij mor,*

165,26. *loqui: hoc est*

166.4. *ἐγκεφαλίδα*

173.25. *pater atq; princeps:*

Ead.33. *Illius præmia, horū pœnæ naturæ sunt,*

176.16. *non sine causa*

177.1. *scribi debent ut uersus, hæc:*

Vnde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio Alti Acherontis, falso sanguine imagines mortuorum.

Ead.17. *autoritate: multaq;*

178.16. *κολθμῶνα*

184.30. *αἰσθύσεις*

185.7. *uersus sunt:*

Acherontia tēpla, alta orci, pallida Leti, obnubila, obsita tenebris loca:

195.1. *Putat autem*

198. *uers. ult. artificiosius*

202.8. *τὰ ἑπόμενα*

Ead.9. *cœlestium, atq;*

& 27. *φαίδιμον* & mox, *φωσφόρος*

207.30. *milies*

213.29. *τὴν οἰκουμένην*

214.6. *χλαμυδοειδὴς*. & 16. *χλαμυ- (δοειδὴς*

215.7. *ignotas, nullas:*

218.15. *summum locum*

219.6. *diuersum à corpore*

224.17. *moritur. Quod cygnos:*

Ead.18. *ait, apud*

229.9. *qui omnino*

Ead.21. *scribantur ut uersus:*

Astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis.

246.10. *copiosè scribunt*

251.21. *apophthegma*

252.9. *mirificè autem:*

253.18 *forte legend. quicquam me.*

256.32. *ὑλεγὸν, καὶ ἐγωτῆ*

262.7. *Harmodius*

264.21. *me cogitis*

266. *in marg. περιτιχθὲν*

267.18. *ne id gigneret:*

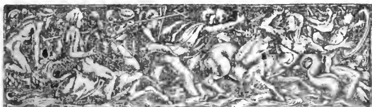
AVTHORVM LOCA,
QVAE IN HISCE COMMENTARIIS
uel citantur, uel explicantur, uel deniq; restituuntur. Eorum item omnium, quae de illis ipsis obseruanda dicuntur, INDEX.

A

B

C

FINIS.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII, IN TVSCVLANAM primam, siue de Morte, Liber primus, ad IVLIVM PFLVGVM Præpositum Zeizenum.

VM sæpe ipse mecum tacite quæsiui, ubi quem mihi notorum hominum diem suum obijsse audieram, tum etiam cum amicis, posset' ne animo & cogitatione humana modus constitui, quo quis non iam dico ferret molliter amici interitum, sed ipse ad suum intrepide sustinendum paratus redderetur: Hanc curam intendit nuper pestilentiæ malum, quo in metu cum omnibus quasi præsentia quædam mortis obuersaretur, multo quàm antè uehementius me agitari percelliq; sensi. Cum autem ita accepissemus, nihil earum rerũ quæ ad uitam bene feliciterq; degendam pertinerent, à ueteribus sapientibus neglectum esse: placuit illorũ inuenta & placita hac de re diligentius aliquantum excutere, & experiri hæc placandæ mentis remedia. Proposui autẽ mihi omnium tanquam summam & capita quædam, Ciceronis Tusculanam primã, in qua maximo studio Vir ille sapientissimus hoc agit, ut ex philosophiæ præceptis repelleret mortis metum, efficeretq;, ne quis illam horreret: néue sibi, cum illius dies aduenisset, fugiendam esse duceret. Sed tantum abfuit, ut illa anxietatem nostram relaxarint aut sedauerint, ut etiam magis multo perturbati nobis uisi post illius libri lectionẽ fuerimus, quàm antea fuissemus. Nam dilẽma illud, quo potissimum ipse nititur, Aut non remanere sensum mortuis, aut remigrare animam in cœleste suumq; domicilium: quid habet obsecro non modo cõsolationis, sed planè uirium? Vt taceã, euerti posse, si uerè tertium afferri soleat ex sententia Socraticorum, Ad pœnam etiam animas arripi. Sed si nihil est post mortem sensus reliquum, nimirum hoc nomine fas æquumq; fuerit admodum consternari animũ cogitantis, & non penitus dementis hominis,

minis, proposita sempiterna scilicet obliuione earum rerum, quas in uita iucũdißimas habuisset: cumq; speciosißimæ lucis et huius diuini luminis aspectus eriperetur, ipsaq; clauderentur in æternam lumina noctem, ut Virgilius cecinit. Fuerit igitur hæc consolatio fortasse stultorum & miserorũ, sua culpa ac uitio: ut si cui longiss. tempore conflictato cum grauißimis cruciatibus coxendicum, eius membri enectio pro remedio subijciatur. Tolerabilius enim sit, ut opinor, usu membri carere, quàm sine fine affligi. Admitteret' ne hoc aũt sanus? Recte enim Aristippus: qui cum in naui sedens orta tempestate pauitaret, derisusq; esset ab indocto quopiam, qui negaret philosopho extimescendam mortem, tum igitur Aristippus: Ideo (inquit) fit, quia nõ uenit uterq; nostrum de eadem uita in periculum. In hominis autem, ut dixi, cogitantis animo, quid posse ualere uideatur, quod illum aliquis doceat, Immortalem mortem sempiternam quietem esse? Ipsum uero illud sempiternum, in primis mortis odium excitat. Nam sic obdormiscere, non solum ut resurgas nunquam, sed planè etiam euanescas, cogitationem animi perterret: hoc fugam metumq; incutit, in hoc summa caputq; mali continetur. Interire, occidiq;, & busta sepulcraq; abominantur: quodq; sic dicitur,

Ergo Virgilium perpetuus sopor Vrget. Itemq;,
Nec regna uini sortiere talis.

Et quibuscunq; cum alijs extinctio animantis, peremptioq; uitæ innuitur. Hæc autem quanto uidentur molliora?

Salue sancte parens. Et,
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa uolentem
Dicere, deseruit. Et,
Superis concessit ab auris.

Quia nõ extinctos, sed ablatos: nõ perijsse, sed migrasse defunctos fato uitaq; sua in terris significant. Quantos uero plausus commouent hæc?

Qui per uirtutem perit, non interit. Et,
Quamuis nihil ultra
Neruos atq; cutem morti concesserit atræ.

Omnino esse quenquam haud existimo, cui non miserũ uideatur amittere uxorem, liberos, amicos, alia cõmoda: sic quidem, ut omnes horum spe gaudent & exultant, præsentia iucundißime fruũtur. Sed quo maxime delectari homines solent, illo si carendum sit, præcipuam tristitiã affert, & gratißimarũ rerũ priuatio grauiss. dolorem complectitur. Quid autem est pulchrius, delectabilius, iucundius, intelligentia, consilio, ratione? Horum usum fructumq; eripi,

quis

quis erit tam inhumanus qui dolendum neget? Quid ego illas uoluptates literarum ac artium, ut etiam de doctis loquar, commemorem? cui non aduerſiſs. eſt, qui Homeri poëſin uſq; ad Hectoris ſepulturam legit, in eo illam loco finiri? Quis autem unquam ita requiſiuit ullum cantum intermiſſum, ut deſiderant docti id quod reſtat, cum quod de Atlantico Platonis extat pellegerũt! At adimi in omni doctrina tot tan'que cognitu ſuauium rerum lectionem & memoriam, quis quæſo cum aliqua uoluptate, ut iſti docere uolunt: ut ego aio, abſq; acerrimo dolore pati poßit? Non enim tum cũ mortui erimus, quemadmodum aiunt, hæc triſtia nos affligent: ſed iam cum prouidentur, illam miſeriam & hunc dolorem afferunt cogitantum animis. Futura inquam, præuiſione ſua, reputantium ea ſecum animos fatigant & ſollicitant. Vide enim quantopere Hector affligatur, & perturbetur animo, ijs quæ quidem tum aberãt, ſed euentura ipſe eſſe ſciret. Sic enim ait:

Nanq; animo, atq; meo ſunt hæc certißima corde,
Non procul eſſe diem quo concidat Ilion ingens,
Et Priamus, Priamiq; excelſi copia regni.
Troianis ſed enim quid ſit, Priamoq; futurum.
Quid ue Hecubæ, aut fratrum turbæ, quæ fortiter omnis
Hoſti obiecta, ferox in puluere cæſa iacebit,
Libera ego non iam formidine mente laboro.
De te uero meum pectus nunc cura fatigat,
Si ſeruam armati Danaum trahet agminis unus,
Plorantem, & penſum ducturam hoſtilibus Argis.
Quæ tum forte nurus ſimili miſerabilis inter
Iliadas latices Meſſeidos aut Hyperiæ
Cum ui uicta feres. lacrymantem indignaq; fati
Plorantem mala, forte uidens Argiue uiator,
Scilicet Hectoris eſt, dices, hæc inclyta coniunx:
Qui dum Dardaniam nos bello obſedimus urbem,
Princeps ſanguinea inſtaurabat prælia dextra.
Hæc tum triſtitiam pariet tibi mentio, & omnem
Mœrorem renouabit opis penuria noſtræ.
At me morte tegant obita tellure ſub alta
Buſta, prius noſtras ueniat quàm rumor ad aures,
Plangoriſq; tui fletus, raptuſq; querelæ.

Eſt igitur hoc ualde inane & futile, Mortem ideo grauem nõ ducẽdam, quod unà cum uita ſenſus nobis omnes eripiantur. Illud uero alterum, ſiquidem ipſi

explicare scirent, per magnum & speciosum erat futurum: In cœlum discedere animus nostras. Sed nemo inuentus est, ut opinor, præter fortasse Socratem, qui uerū esse sibipse, nedum alijs persuasißet: quiq; non optaret magis quàm crederet, hanc ita rem se habere. Nam *si non dubitarunt, cur hanc alteram uiam amißionis sensuū exquisiuere, qua in tuto collocaretur?* Dubitatio *autem unde extitit, nisi de inopia probationum & argumentorum? Quis enim attulit omniū uerisimilem saltem coniecturā, de æternitate animorum? Multis etiam hoc ualidum fuit uisum, Quæ secundum naturam essent, non esse mala iudicanda.* De *quo ipsi uiderint, quàm secundū naturam mors sit, quæ est euersio illius: quaq; omnia esse quod fuerant, desinunt. Quamuis enim natura ita ferat, ut omnia quæ orta sint, occidant: non ideo tamen hoc intellecto, animus dolore & metu interitus liberatur. Quin etiam neceßitas ipsa, semper contraria & odiosa esse consueuit.* Nisi *quis ausit dicere, ne morbos quidem fugiendos, neq; malos esse, quod corporea natura illis obnoxia sit. Quia cum illa ex diuersis rebus constent, ut* Hippocrates *ostendit, fieri quin morbis excrucientur nequeat. Quapropter non affertur huic morbo timoris ac formidinis à ueteribus medicina, quam pollicentur, ne* Cicerone *quidem interprete, uel potius autore. à quo tamen quæcunq; inuenta & tractata sunt, ita excellentia esse omnium doctorum iudicio definiuntur, ut naturalem quendam modum humanæ sapientiæ excedere uideantur.* Nam Epicuri *rationem ridere etiam soleo, qua securitas animorum ponatur in desperatione ultima, & neglectione diuinitatis ac humanitatis. Hæc est enim illius summa, cui ancillari coegit ille naturæ non minus ridiculam & ipsam historiam. Libenter autem debere homines mortem oppetere censet, siue uita iucunda illis fuerit, siue iniucunda. Si iucunda, ut tanquam è conuiuio saturi exurgant, & abeant: sin minus, optate quidem quasi acquiescendum. At quo modo? Tali somno, unde non quisquam expergitus extat,*

Frigida *quum semel est uitai pausa secuta.*

Quantopere opus fuit melle, quo contingerentur pocula, in quibus hæc propinarentur? ad quæ profecto fuerit mellitum absinthium. Sed disputemus paululum cum his quoq;, qui tamen disputandi planè imperiti, nunquam animaduertunt quid dicant. Itaq; *nihil minus est consentaneum, quàm horum dicta inter se.* Non *nos quærimus quid postea futurum sit,* Et *ut uultis, nihil attinere ad nos credimus.* Nihil *sensus aderit, tum nihil requiretur commodi, affliget aduersi. Iam hoc persuasistis: quid amplius quæritis? Sumus hactenus beati. Quid autem efficiet, ut ista omnia certißime futura non exhorreamus, utq; non angamur animis, cū cogitemus,* Nihil *erimus,*

uita

uita euanescet, corpus consumetur, interibit animus unà, uel hæc dissoluentur sanè in minutiss. quædam corpuscula, quæ propter exilitatem, omnem sensum effugiant. Hæc futura esse liberate nos metu, nūc quidem inquam, dum prospicimus ac timemus futura. At illi nullam aliam consolationem afferunt, quam hanc: Desines esse, nihil senties. perinde ac si quis condemnato capitis, hoc modo dicat: Ibis sub furca, pendebis, exhalabis in tormentis animam. Quod autem putant firmum esse utrinq;, sicut exposui, sumptum, quàm est fragile? Nam conuerti & in ipsos potest. Cupiunt enim non iniuria, & qui suauiter uixere diutius frui uitæ bonis, & miseri spe melioris uitæ retinentur, ac fouentur. Ita gaudent hac luce utriq;, illas tenebras odere: contra quas aliunde certe petenda antidotus est. non enim habent totius ueteris Philosophiæ cellulæ. Ac peruenit eò quidem illa, ut altius ascendi non potuerit. Sed hoc etiam ipso nocuit, quod res nimium remouendo obscurauit. Vt enim picturæ nimis tenues & subtiles, oculos, cognitionemq; intuentiū effugiunt: ita illorum quasi nimiū perfectionis studium, lucem ueritatis non habet. Discedamus igitur ab his hac quidem in parte cupide, & quæramus opem huius mali, ubi inuenire quidem præsentem liceat, si modo uoluerimus. Quod idem & in alijs facere debebimus, in quib. ratio, mensq; nostra, tanquam in tenebris incurrere solet: ut sunt ultima illa, quiq; fines bonorum dicuntur, & uniuersa tractatio rerum diuinarum. Vbi autem hæc inuenientur, ut dixi? In stultitia quadam, & quæ Græcis est μωρία. Quam si attulerimus ad lectionem & auditionem eius doctrinæ, quæ uere Sanctarum scripturarum perhibetur, instruemur diuinitus uera scientia & cognitione rerum: unde existet in animis nostris pax, securitas, quies, lætitia sempiterna. Sed de his nunc uerba facere, neq; institutum nostrum, neq; locus fert. Reuertor igitur ad ueterum sapientum monumenta, quorum omnium præceptorum quasi summa quædam, ad tollendum leniendumúe mortis metum, inclusa esse in prima Tusculana uiderentur. Quam cum mihi percensendam proposuissem, quis non uidet, quàm ad multorū scripta & tradita respiciendum nobis fuerit? Neq; enim alium facile inueneris librum, quasi prægnantiorem antiqua doctrina, neq; pleniorem exemplis, nec in historia longius expatiatum. De his autem placuit eum sermonem exponere hoc scripto, quē habuissem cū chariss. mihi homine DANIELO STIBARO, *cū ad eum nuper secessissem, ingruente in ciuitate nostra pestilentiæ malo. Quo tempore, quia sublatis scholis ociosos nos fore intelligebam, collocatis ut sperabam in tuto loco suburbani ruris uxore & liberis, post aliquot sanè*

aduersitates, hac excursionis uoluptate recreandum me putaui. Atq; illum quem aiebam sermonem recollectum memoria nostra, & descriptum diligentia ac cura maiore fortasse quàm res ipsa mereretur, tibi mittere placuit IVLI, *& quasi consecrare nomini tuo. In qua re à te peto, ut meum iudiciũ atq; factum probare tibi libenter patiare, uel existimationem nostrã de summa humanitate atq; sapientia tua, uel uenerationem & cultum tui, uel etiam opinionem quandam deberi uirtuti tuæ, atq; præstantiæ, testimoniũ aliquod literarum nostrarum, non solum propter communem admirationem cum multis, sed quandam etiam coniũctionem in puerili ætate atq; studio nostrã. Neq; te non libenter illius temporis reminisci, aut pudere nostri puto, quo unà tum primum aducto* Lipsiam *literarum Græcarum bono, profitenti* Croco, Britano *homine, qui esset singulari in opinione scientiæ illarũ, operam dedimus: cũ tu quidẽ fruerere amicitia & usu doctiss. uirorum,* VERLERI *&* AVBANI, *populariũ meorũ: ego autem uestro exemplo incitarer magis quidem, quantum recordor, atq; infirmitas ætatis illius uidetur ferre potuisse. Sed tu postea, ad omnia summa natus, curriculum studiorũ feliciss. persecutus eò peruenisti, ut in omni genere laudis primas facile teneas, & quicquid celebratione ullius tributum tibi fuerit, id tua eximia merita longẽ superatura esse uideantur. Nos autem & ipsi inceptum iter tenuimus, neq; optimarũ artium atq; disciplinarum studia deserere unquam uoluimus, & rectam erga illa uoluntatem contra fortunæ cum blandimenta, tum indignationes custodiuimus. Neq; enim quicquam aliud à puero instituto atq; imbuto præceptis illarum, magnum mihi, neq; pulchrum uisum: & in hac persuasione cum eis quiduis mali quoq;, si ita cecidisset, subeundum perpetiendũq; potius duxi, quàm desertis illis, in summa quiete & splendidiss. fortuna uelle uiuere. Cupiebam etiam profecto, hæc à te in primis cognosci, sapientia & doctrina singulari atq; excellenti prædito atq; exculto. Tum uero illũ locũ, quem ad breuem mentionem* STIBARI, *postea expressi copiosius, tibi etiam tanquam censori putauimus transmittendum: à quo sciremus hanc etiam partem ueritatis ac elegantiæ sermonis* Latini *adiectam reliquæ eruditioni & culturæ animi, ad quam non solum nostrorum hominum, sed* Italorum *quoq; perpauci, aspirare potuissent. Neq; me clam est, quam sit argumentum hoc, in quadam præsertim nouitate, maius atq; grandius, quàm ut nostro quasi stilo componi & explicari pro dignitate sua potuerit. Veruntamen ea mihi res est uisa, ut ab omnibus ad illius defensionem & propugnationem concurrendum esse, neq; mihi cunctandum diutius existimarem,*

stimarem, cum diu sanè expectanti nihil ostenderetur ab alijs in hoc genere conscriptum, à quo quidem aut aduersarios huius sententiæ magnopere refelli, aut illam ipsam confirmari cernerem. Et si est ea caussæ bonitas, ut sese ipsa facile contra quorumuis impetum tueri posßit. Quo nos etiam maxime freti, patrocinium illud in conscientia paruitatis nostræ, ingenio modico, usu nullo, cupide suscepimus. Sicq; sumus in hoc uersati, ut confidam te perspecturum admodum, uoluisse nos uincere: neq; ferè nos quicquam, quo uictoria confici posset, fugisse: siq; tanta esset facultas, tantaeq; uires meæ, quanta uoluntatis promptitudo, non esse, cur alius præterea quasi ad perorandum adhiberetur. Sed quicquid sit, tu cognosces & quid ponderis habeat: quantumq; ualeat, ipse statues, cui de hoc toto scripto nostro iudicium permittimus, sic quidẽ, ut simul etiam de ingenio & omni eruditione nostra futurum illud esse sentiamus. Sed ad expositionem sermonis nostri cum STIBARO, *ut aiebamus, habiti aggrediamur. Ad quem, cum è* Norico *uenissem, illo tempore, quo dixi, in* Francos, *atq; is esset me suauiß. complexus: collocuti sumus inter nos primum de nonnullis rebus, quæ ad utrunq; pertinerent. tum deinde, de quibusdam recentibus iniurijs questi, non continuimus nos, quin autores illorum apud præcipuum amicum accusatione nostra quasi ulcisceremur. Quam cum ille me finire passus esset, tum* Ego, *inquit, in bona spe sum, hoc tempore quo mecum eris (eris autem quàm diu uolueris, & uoles quoad licebit) & uoluptatem me & fructum percepturum ex oratione tua. quare nunc cauere utriq; quidem nostrum lubet, ne recordatione posthac ullius iniuriæ & iniquitatis aliorum, contamines hoc gaudium congreßionis nostræ: quod equidem, præsertim omnibus rebus tuis saluis, accepi maximum. Quid igitur, tu' ne inquam, mihi uoluptatẽ præcides gaudio tuo? Scio, inquit ille, quam sentias, flendi & lamentandi. Sed præcido omnino, uel mea, uel tua etiam caussa.* Nam *ut miseriæ indulgentia habet in præsentia nescio quid releuatiunculæ, ita materiam instaurandi mœrores suppeditat. Scio quam rem geras, inquã.* Metuis, *ne maledicam inimico nostro: hacq; in parte consulis modestiæ, & decori meo.* Ergo *illum querelis nunc meis planè dimittam, & obliuiscar omnium, tecumq; hos dies aliquot iucunde transigam. Ita cupio, inquit, & uolo te animo uacuo & otioso esse nobiscum, ut tuarum Cõmentationum aliquid nobis exponas. Quid uis audire? inquam, Quicquid tibi, inquit, commemorare libet. Scio enim te non quiescere, sed semper aliquid literarij operis facere. Incoare quidem inquam, & moliri, atq; inter elaborandum plerunq; deficere,*

deficere, & defatigari. Sed tamen qua in re alia & exerceam & consumam cogitationes animi, quàm in literis & studijs humanitatis, nõ habeo. Itaq; in his lusiones meæ, ut puerorum istæ picturæ & sculpturæ, meo iudicio nequaquam leues sunt aut futiles. Neq; hic tamen error, siquidem error est, aut exemplo caret maximorum uirorum, aut plus obesse potest, quàm quorundam splendidæ atq; sapientes, ut ipsi putant, rationes. Quid igitur fit, inquit, de illis quæstionibus, cum hilariusculo nomine, quas habet promissas à te, quis autem? non enim nunc in mente est. Quisquis sanè, inquam: rectè fit, maturescunt. Nunquam tua tibi, inquit, matura satis uidentur: quod ego in uitio pono. At enim quamuis diligenter quasi fouerim, antequã emitterem, tamen nescio quid in illis remanet inquam, quasi acerbitatis. Illæ etiam quæstiones, cupio enim minime negligenter habitas cognosci, pertractatæ sunt accuratius. Sed ne hæc quidem tales res tempora ferunt. Quin igitur, si omnino audire aliquid è nobis cupis, accipis de Morte cogitationes nostras, quas inter recensendum nuper Tusculanam primam, animus noster sensit, cum mortis quasi conspectu solicitaretur. Optime, inquit ille, fiet. Nam & didicero simul ueterum à te inuentorum aliquid, & tua cognouero. quorum illud, ut scis, soleo facere quoties conuenimus: hoc autem, etiam cum seiuncti sumus, ex literis tuis. Atq; hoc dicto, codicem afferre puerum iubet Ciceronianum. Quo explicato, & demonstrato loco: Lege igitur, inquit ille, ab initio, ut doceat hic nos quæ parum intelligimus: & certius, quid antea sibi inciderit, ad singulas huius scripti occasiones reminiscatur. Tum puer in manus codice sumpto, ita legere exorsus est.

CVM defensionum laboribus, senatorijsq; muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me Brute, te hortante maxime ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa reuocaui. Et cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio & disciplina studio sapientiæ, quæ Philosophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis literis illustrandum putaui.

Atq; hoc loco respirante puero: Nẽpe, inquam, ab initio te legere hic iussit. Ita, inquit ille. Cur igitur, inquã, nõ paruisti? At ille intelligẽs: Quia, inquit, sciebatis iam uos, quem librum essem lecturus: ideo titulum non percensui.

sui. Sed nos te docere inquam uolumus, ut capias præmium laboris tui, inscriptione explicata. Sed mihi, inquam, DANIELE expectandá ne interpellatio tua, quibus de rebus dicam? Minime, inquit ille: Sed tu dices, quæ dicenda uidebuntur. neq; ego sicubi consistere uoluero quasi præterientem, non deero ipse mihi. Hoc igitur, inquam, loco titulum inspiciamus, qui est: M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIOonum, ad M. Brutum, Liber primus, Qui de contemnenda morte. Hoc autem postremum ab aliquo Grammatico ascriptum puto, de proœmio in Secundum librum de Diuinatione. Sed mercedem persoluamus iam puero. hoc enim, si liberali est ingenio, uersabitur alacriore animo in opere. Primumq; nomina autoris consideremus, quæ sunt Romana cõsuetudine tria: unum familiæ & gentis, alterum cognomenti, tertium discriminis. hoc pronomen, illud cognomen appellant, quo proprium familiæ quasi stipatur. Cæterum inter prænomina, MARCI perantiquum est: siue ueteris alicuius & primitiuæ originis, ignotæ nobis: siue à mare, Marcus, uel quasi Mascus: unde & Masculus diminutiua forma, nunc quoq; usitate dicitur. Notum autem, succedere R. literam literæ S. ut in Valesijs, Fusijs: & cum dicimus labos, honos. Non fuerit alienum ostendere, & deductionẽ huius nominis à rustico instrumento Marrarum, unde & Marculæ sunt: ut faciamus Marcum, quasi Marricum. à rebus rusticis autem, notum est Romanos plerosq; appellationes accepisse. Tulliorum familia etiam regia fuit: ipseq; Cicero Seruium Tullium gentilem suum appellat in hoc libro. & alibi per iocum refert, ad M. Tullium patricium quendam Consulẽ cum Ser. Sulpitio, cuius tamen apud Liuium hoc cognomentum legitur, qui Manlius esset. Sed Tullos, unde Tullij sunt, significare ueteri lingua nescio quid quasi eruptionis, riuorumq; aquæ, tradunt. Ciceronum quidem cognomentum à legumine factum apparet, ut Fabiorum, Pisonum, Lentulorum. Non desunt qui scribant, uerrucam, quæ in ore ut cicercula extitisset, cognomentum hoc addidisse ei qui primus ex hac familia ita fuerit appellatus. TVSCVLANAE autem quæstiones nomen inuenere, à uilla Tusculana quõdam Syllæ, tum quidem Ciceronis, ubi essent uel fingerentur habitæ. Villa ea fuit in agro suburbano, qua admodum se delectatum ipse multis in locis significat. Sed hoc factum est exemplo poëtarum, qui fabulis suis indere nomina soliti essent, aut à personis (ex eo genere est Ciceronis Cato, uel de Senectute:) quo genere, quaq; explicatione fuerat multum antè Plato usus. aut à re, ut sunt Academicæ: quanquam hanc quoq; appellationem à loco ductam rectè ac

ceperimus, uillæ Puteolanæ cognominis, quam Academiam uocaret Cicero.) aut à loco, ut Tusculanæ. Sed DEFENSIONVM LABORIBVS, *cur dixit? an Oratoris non & accusationes sunt? quibus & Cicero certe est usus cum in Verrem, tum Catilinam & Pisonem, & postea M. Antonium. Nam munera senatoria hæc sunt: Sententiæ dictio, præscriptio autoritatis & nominis in senatusconsulto, censere, decernere, quæ tum regno Cæsaris impediebantur. Sed defensiones intelligendæ sunt, grauitati boni uiri & amori erga ciues suos conuenire: (unde & Patronorũ nomẽ Oratoribus inditum.) accusationes autem facere, leuitatis esse. sicut & Cicero noster hoc ipsum uitio uertit Bruto cuidam, in catalogo Oratorum: & in Verrem dicturus, magna cum cura amoliri studet reprehensionem accusationis. Neq; adeò accusationem eam, sed defensionem uideri uult: cum in Verris damnatione reipub. commodum, & salus sociorum uersetur. Similiter & in Catilinam ac Antonium rempub. capessens, intulit sese: & se propugnans, in Pisonem inuectus est. Intermissa autem studia Philosophiæ à Cicerone fuere his temporibus, quibus è philosophorum scholis ad rempub. gerendam se contulit. sicut ipse fatetur, se oratorem, si modo sit, aut etiam quicunq; sit, non ex Rhetorũ officinis, sed ex Academiæ spacijs extitisse. Cæterũ hoc proœmium singulari est artificio compositum. In quo, quod factu est difficile, sine arrogantiæ suspicione cõmemorat laudes suas. Quid enim gloriosius, quàm quo solo nondum cederent Græci Latinis, idipsum Cicerone duce esse obtentum & acquisitum? At quale hoc fuerat? fortasse paruum & exile. Immo uero ita magnum, itaq; excellens, ut non in terris natum, sed cœlo demissum: non humanum, sed diuinum putaretur. Ne cuius autem alterius hæc potius laus credi poßit, eleuat existimationem in philosophia omnium scriptorum ad illud usq; tempus, quæ quidem essent ferè Epicurea. His dictis, fortasse uerbosior sum inquam, atq; tu uelis. Verbosus tu? inquit. cui ut plura dicturo, quod animaduertere potuisti, quasi inhiabam. Requiris igitur aliquid? inquã.*

Nihil magnopere, inquit: nisi breuem mentionẽ de Philosophia, & huius ratione ac partibus. Ergo sapientiam unde Latini fecerint, hacq; illos uoce interpretatos esse, quæ Græcis σοφία diceretur, manifestum est. Fuit autem utriusq; significatio apud ueteres, non ut postea doctrinæ eruditionisq; literariæ, sed ingenij calliditatis, intelligentiæ: quiq; præcellere reliquis acrimonia quadam naturali uiderentur, ij sapientes habiti. Declarabatur autem illa tantum, nondum proditis neq; excultis artibus ac disciplinis, cum in rerum difficilium explicatione, tum in deliberationibus, subitis aptisq; consilijs,

&

& sententiarum dubiarum, dictorum obscurorum interpretatione, nec non comprahensione uerborum acuta & diserta: in qua esset, quod aliorum cognitionem uel exercere, uel etiam instruere posset. Itaq; illi Oedipi, & Medeæ, sapientiæ laude celebrantur. Postea increscente doctrinæ eruditione, qui illa præstarēt, maximè sapientes perhibebantur. Hoc nomē una ætate quasi propriū uendicauere sibi in Græcia ij, qui Septem sapientes dicti sunt. Illosq; nō longiß. interuallo, (non enim multo plus una ætate, quanquā uulgata Chronica aliter tradant) intercessit Pythagoras: ut opinor, æquauit doctrina, modestia uicit: & nō minore in opinione sapientiæ appellationē repulit, & studiū sibi, ab professionem illius cognomento assumpsit. Hoc Cicero copiose exposuit in Quinta Tusculana. Lubet audire, inquit, quibus uerbis. Demonstrato igitur loco, iussoq; legere puero, paulisper obticui.

A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerū cōtemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur & nominabantur. Idq; eorum nomen usq; ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ferunt uenisse, eumq; cum Leonte principe Phliasiorum doctè & copiose disseruisse quædam. Cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsiuisse ex eo, qua maximè arte confideret? At illum, artem quidem se scire nullam, sed esse Philosophum. Admiratum Leontem nouitate nominis, quæsisse, qui nam essent philosophi, & quid inter eos & reliquos interesset? Pythagoram autem respondisse: Similem sibi uideri uitam hominū, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi aut uendendi quæstu & lucro ducerentur: esse aūt quoddam genus eorum, idq; uel maxime ingenuū, qui nec plausum nec lucrum quærerent, sed uisendi caussa uenirent, studioseq; perspicerent quid ageretur, & quo

modo: Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate, ex urbe aliqua, sic in hanc uitam ex alia uita & natura profectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur, hos se appellare sapientiæ studiosos: id est enim philosophos. Et ut illic liberalissimum esset, spectare nihil sibi acquirentem: sic in uita, longe omnibus studijs contemplationem rerum cognitionemq; præstare.

His perlectis, Hactenus inquam. & reticente puero: Quid mercatus, inquit STIBARVS, *est ille, qui habetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate? Olympia, inquam ego, significari non intelligis? Mercatus autē nomen transtulit de Græco* πανηγύρεως. *Annotaui enim Græcè expositum hunc locum, sed breuißimè & angustißimè. Ciceronis autem, quàm est spaciosus & patens? de quo quidem toto genere alibi fortasse cognoscentur rationes nostræ. nunc persequamur reliqua. Igitur postea, ut fit, ubi aliqua res incrementum facere cepit, auctus fuit philosophorum numerus, quicquid enim doctrinæ eruditionem complecteretur, Philosophiæ nomine appellatum est: donec ex Socraticis disputationibus exiere quasi examina quædā philosophorum. Tum ipsa res in partes scissa, & sectæ primum nominari cœptæ: & diuersitas dogmatum, quæ Cicero decreta interpretatur, inuecta: philosophiæq; ipsius, in qua esset omnis doctrinæ eruditio, per partes explicatio prolata est. quarum una naturæ contineret tractationem,* φυσικήq; *diceretur: altera rerum expetendarum & fugiendarum,* ἠθική: *tertia sermonis,* λογική. *His generibus omnes artes, doctrina, literæ, ratioq; & uia inclusa fuit: nihilq; est omnino de quo dici, scribi, quodúe doceri aut explicari possit, quin horum sub genus aliquod cadat. Hinc & qui huius quasi artificij professores essent,* σοφισταὶ *dicti, ut* κιθαρισταὶ, λογισταὶ, *qui tanquam opificium quoddam sapientiæ facere uiderentur. uel qui, ut Cicero in Academicis ait, ostentationis aut quæstus caussa philosopharentur. ut ueterum Gorgias, Protagoras, Prodicus: posteriorum innumerabiles, quorum multorum historiā Philostratus collegit. Hic tamen uerbi recentior usus uidetur. nam ueteres etiam* σοφιστὰς *dixere, quos uere sapientes esse crederent. fuitq; appellatio planè laudis: itaq; poëtarum fuit, hominum sapientißimorum. Sed nunc reuertamur ad lectionem. Iussus igitur tum puer, ita perrexit legere.*

Non quia Philosophia Græcis & literis et doctorib. percipi non posset: sed meum semper iudicium fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius quàm Græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent. Nam mores & instituta uitæ, resq; domesticas ac familiares, nos profecto & melius tuemur & lautius. Rem uero pub. nostri maiores certe melioribus temperarunt & institutis & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum uirtute nostri multum ualuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non literis assecuti sunt, neq; cum Græcia, neq; ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda?

Hoc est (cũ puer nutu nostro admonitus tacuisset) eximiũ inquã, copiosæ et elegantis orati͂ois exemplũ. quò pertinet & sequẽs illa distributio, qua docet particulatim uerum esse, quod dixerat, aut inuenisse, aut fecisse inuenta meliora Latinos. Et nunc quidem aliter defendit hanc caussam, quàm in proœmio Libr. de Finib. & quidem, ut uidetur, splendidius: quorũ collationem & exquisitionem uolo tuis studijs relinquere. Recte, inquit ille, facis. Sed expone nobis huius loci aliquot uoces, ut Institutorũ, morum, rerum domesticarum. Quomodo, inquam, potero melius quàm Græce? Quid ni? inquit. Sunt igitur Instituta, quæ quodam hominum consensu tacito, longo usu, & consuetudine diuturna inualuere, ut legum uim obtinuerint, qui & νόμοι ἄγραφοι uocantur, à Græcis ἔθη. Morum autem quæ his quasi conformantur, inde etiam ἤθη dixere. Leges autem sunt planè νόμοι, exquisita quædam rectæ rationis præscriptio, quasi τοῦ νοῦ διανομὴ, ut Platoni uisum est. Res domestica, οἰκονομία, quæ & familiaris. ita enim ultimum librum Xenophontis, ἀπομνημονευμάτων, qui οἰκονομικὸς inscribitur, Cicero in Latina lingua nominauit: id est, de tuenda re familiari. Disciplina, παιδεία est. Illas autem uirtutes, quarum nomina posuit, admirabili quadam excellentia eluxisse in priscis & rudibus illis artium Græcarũ Romanis, historijs est uulgatius, quàm ut nunc memorandum sit. Legat igitur amplius puer.

Doctrina Græcia nos, & omni literarũ genere superabat, in quo erat facile uincere, non repugnantes. Nã cum apud Græcos antiquiss. è doctis genus sit Poetarum, siquidem Homerus fuit & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo, serius poeticam nos accepimus. Annis ferè CCCCX. post Romam conditam, Liuius fabulã dedit, C. Claudio Cæci F. M. Tuditano Coss. anno ante natũ Ennium, qui fuit maior natu q̃ Plautus & Næuius. Sero igitur à nostris Poetę uel cogniti, uel recepti. Quanq̃ est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem, de clarorum hominum uirtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrũ, M. Nobiliori, quod in prouinciam Poetas duxisset. duxerat autẽ Consul ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium. Quo minus igitur honoris erat Poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen si qui magnis ingenijs in eo genere extiterũt, nõ satis Græcorum gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polygnotos & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesq; incenduntur ad studia gloria: iacentq; ea semper, quę apud quosq; improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum uocumq; cantibus. Igitur & Epaminondas princeps (meo iudicio) Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesq; aliquot ante annos, cum in epulis recusasset lyram, est habitus indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantq; id omnes: nec qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore Geometria fuit. Itaq; nihil Mathematicis illustrius. At nos metiẽdi ratiocinãdiq; utilitate inspecta,

huius

huius artis terminauimus modum. At contrà, Oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, pòst autem eruditũ. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse traditum est: studiosum autẽ eum, qui ijs ætate anteibat, Catonem: pòst uero Lepidum, Carbonẽ, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multũ, aut nihil omnino Græcis cederetur.

Hic ego, Explicabo inquam, in his quæ lecta, si qua uidebitur: itaq; faciã deinceps quoq;. Primum autẽ scies, non omnes de ætate Homeri *&* Hesiodi *idem tradidisse.* Cicero *multis antè* Hesiodum *seculis fuisse* Homerum *putauit. Aliqui, eodem tempore aliquo simul uixisse: à qua opinione non abest* Herodotus, *scriptor diligens in* Chronicis. *nam quod ad historiam quidem attinet, ego huius mendaciola. multorum ueritati anteponere non dubitauerim. Dicit autem, ab illorum ad sua usq; tempora fluxisse annos circiter quadringentos, totidemq; ad ipsos à* Troiano *bello. Ita inuenientur minus antiqui, quàm aliqui fecere, tradentes fuisse post bellum* Troianum *annis amplius* CLX *. neq; diu antè quàm urbs* Roma *condita fuerit. Sed ut uerum fatear, scriptura illo in loco* Herodoti *mihi suspecta est.* *Archilochum autẽ, quẽ hoc loco* Cicero *scribit fuisse regnante* Romulo, Herodotus *tradit ijs temporibus uixisse, quibus* Gyges *interfecto domino suo,* Regina *regnoq;* Lydiæ *potitus sit: fecisseq; illum eius facinoris in* Iambico *quodam carmine mentionem. cui tempori si uere* Olympias XX. *ascribitur, senem tum* Archilochum *fuisse necesse est, cum* Romulum *natum anno primo* Olympiadis *secundæ acceperimus. Sed est omnino in his rebus tanta confusio, ut ueterum negligentiæ sæpe succenseam. non enim omnis culpa in corruptionem scriptorum conferri potest. Quid autem mirum, si illa prisca inuoluta sunt incertitudine aliqua? cum penè dixerim heri & nudiustertius res gestæ, & tempora minime antiqua ignorentur.* Liuium Andronicum *eiusdem nominis historicus scribit, carmen composuisse, quod uirgines per urbem decantarint,* Nerone *&* Salinatore Coss. *anno* P. R. C. *Quingentesimo, & aliquot minus quadragesimo. facitq; hos* Coss. *qui à* Cicerone *nominantur, illos sequi annis pluribus* XX. *Sed ipse* Cicero *ait in* Bruto, *hæc tum adeo fuisse tempora aliter ab alijs notata: ut nobis ueritatis exquisitio desperanda esse uideatur. Quod autem nunc* Ennium *ait, natu maiorem fuisse quàm* Plautum *&* Næuium: *sciendum, discrepare ab eo loco, quo in* Bruto *à* Næuio *uel sum*

psisse

psisse multa uel surripuisse Ennium *scribit. Ex his enim intelligitur, facere antiquiorem eum* Næuium, *alia uidelicet secutum temporum scripta: ut fortè* Varronis, *qui ut auditum est, uitam* Næuij *produceret longius. Sequuntur nomina duorum pictorum. quorum prius in statuarij deprauatum legitur in uulgatis codicibus. id factum arbitror affinitate appellationum. Illam autem sententiam,* HONORE ALI ARTES, *ex* Platonis *libro de* Republica VIII *transtulit. sic autem ille:* ἀσκεῖται δὴ τὸ ἀεὶ τιμώμενον, ἀμελεῖται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. *Egregie, inquit* STIBARVS, *hoc translatum, & luculentè. Non in uerbis hæsit inquam, retulitq; elegantiß. quod ille dixerat, alio tàmen quodam modo. Sed ne quis interpretatum cum* Platonem *hoc loco neget, indicabimus eandem paulo post rationem, in quibus interpretatio negari neutiquam potest. Voloq; tibi ac studiosis omnibus commendatissimas esse, collationes tales Græcorum & Latinorum: quæ frustulatim nobis colligenda sunt, quia tota & integra nulla extant. Itaq; in hoc, inquit, copiosiss. sunt* Progymnasmata *tua, quæ quando tamen edes? Propediem, inquam: sed hoc agamus.* IN EPVLIS *dixit, pro in conuiuio. Musicæ autẽ tantum tribuere ueterum instituta, & sapientum literæ, ut huius corruptione euerti ciuitatum felicem statum arbitrarentur. Sed* Epaminondas Thebanus *fuit, quo duce seruilis penè ciuitas, inuictas* Lacedæmoniorum *ad illud tempus copias fudit, fugauit, cecidit. Tantum potuit unius uiri uirtus. Quo interfecto, retro etiam fortuna* Thebanorum *cessit. Hic audiuit* Lysidem Pythagoricum, *cum* Thebas *uenisset ijs temporibus, quibus in magna* Græcia *illa secta, summa flagrabat inuidia. Cuius domus optima disciplina instructus* Philippus Macedonum *rex, qui* Thebis *obses detineretur, magnum adiumentũ habuisse ad res præclare gerendas creditur. Quæ autem de* Lyra *& fidibus in epulis dicuntur, referenda sunt ad morem ueterum accinendorum carminum, quæ* σκόλια *dicerentur: siue quod quisq; non ordine lyram alteri, sed cui uoluisset, traderet: seu quia remotis mensis, lectuli ad obliquum quendã situm ponerentur: seu etiam alia sanè de caussa. neq; enim inter* Græcos *conuenit. Breues autem erant & rotundi uersus, ut est hoc:* ὤφελες ὦ τυφλὲ πλοῦτε μήτ' ἐν γῇ, μήτ' ἐν θαλάττῃ, μήτ' ἐν ἠπείρῳ φανήμεναι, ἀλλὰ τάρταρον ναίειν κἀχέροντα. διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἐν ἀνθρώποις κακά. *Et illud apud* Platonem, ὑγιαίνειν μὲν ἄριστόν ἐστι. τὸ δὲ δεύτερον, καλὸν γενέσθαι. τρίτον δὲ, πλουτεῖν ἀδόλως. *Itemq;* Aristoteles, ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ θήραμα κάλλιστον βίῳ. Themistoclis *nomen est notißimum cuius uirtute & consilijs* Persis *nauali prælio uictis, rex* Xerxes Græcia *excessit.* Geometriæ *uocabulo significatur telluris mensio. inuentamq; hanc*

ratem in Aegypto, Herodotus putat perueniſſe ad Græcos. Sed terræ menſurationem, id eſt ſpaciorum nomina & rationem, γεωδαισίαν proprie nominant. ut Geometriæ ſit, contemplatio ueritatis, quæ demonſtretur de certis quibuſdam poſitis, conceßiſq; principijs. Hæc uero ſola intelligentia animi cõſtant: Itaq; & ab Epicureis, referentibus omnia ad ſenſus, irriſa ſunt. Figuris autem tractat, id eſt ſchemata. nam numerorum ars ἀριθμητικὴ proprie dicitur, quatenus quidem hi per ſe conſiderantur. Nam ſi componantur, conferanturq́; ſecum, Muſicæ ſubijciuntur. ſicut cum figuræ in motu explicantur, aſtronomiam eam artem nominamus. Hæ autem omnes uno nomine μαθήματα dicuntur, & μαθηματικὴ, quo ſignificatur diſciplina. quia ſola ab antiquis hæc tractabantur, & doctrinæ opinionem retinebant: figuræ inquam, numeri, motus interualla, magnitudines, & ſiderum curſus. Donec Socrates philoſophiam, ut Cicero ait, deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere. Quare illas naturales & cœleſtes diſputationes, in quas à Platone introducitur, illius minime uideri debere uolunt: citantes teſtem Xenophontem, qui negat Socratem naturam uniuerſitatis, quod alij ſapientiæ profeſſores facerent, neq; mundi originem, rerumúe cœleſtium cauſſas exquiſiuiſſe ſermonibus ſuis: quin etiam conuiciſſe ſtulticiæ eos, qui talibus curis implicarentur. Ad ea uero quæ de Oratoribus Latinis hic perſtringuntur, ſi uidebitur, aſſumes copioſiorem tractatum Bruti. Admonitum tamen te uolo, Carbonem legendum mihi uideri, non Catonem: quod & BEROALDVM memini annotare. Cum autem his dictis, me tacente, nihil ne STIBARVS quidem præterea interrogaret, ſenſit puer, lectionem ſibi proſequendam: neq; expectans imperium, ita reliqua ſubtexuit.

Philoſophia latuit uſq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum, quæ illuſtranda & excitanda nobis eſt, ut ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus ocioſi. In quo eo magis nobis eſt elaborandũ, quod multi iam eſſe Latini libri dicuntur, ſcripti incõſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. Fieri autem poteſt, ut rectè quis ſentiat, & id quod ſentit polite eloqui non poſsit. Sed mandare quenq; literis ſuas cogitationes, qui eas nec diſponere nec illuſtrare poſ-

ſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & ocio & literis. Itaq; ſuos libros ipſi legunt cum ſuis: nec quiſq; attingit præter eos, qui eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti uolunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed ut Ariſtoteles uir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iũgere: ſic nobis placet, nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore & uberiore arte uerſari. Hanc etiam perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſet ornateq; dicere. In quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiam ſcholas Græcorũ more habere auderemus. Vt nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, cum eſſent complures mecum familiares, tentaui, quid in eo genere poſſem. Vt enim antea declamitabam cauſſas, quod nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. ponere iubebam, de quo quis audire uellet: ac id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. Itaq; dierum quinq; ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Fiebat aũt ita, ut cum is qui audire uellet, dixiſſet quid ſibi uideretur: tum ego contrà dicerem. Hæc eſt enim, ut ſcis, uetus & Socratica ratio, contra alterius opinionem diſſerendi. Nam ita facillime, quid ueri ſimillimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius diſputationes noſtræ explicentur, ſic eas exponã, quaſi narretur. Ergo ita naſcetur exordium.

Hic ego: Plana, ut opinor, in his ſunt omnia, inquam, niſi quos uiros optimos uoce, ſed non ſatis eruditos, forte dubitas. Nam illud, NON HA

buit

BVIT LVMEN LITERARVM, *significat defuisse philosophiæ eloquentiam. Epicuri uero æmuli hoc loco notantur, quos & alibi dicit minime malos, sed parum acutos esse. Iam Aristotelis hoc notum est,* αἰσχρὸν σιωπᾶν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. *quem uersum de Tragœdia in illum Rhetorem interserit. Sequitur figura sermonis inusitatiuscula,* IN QVAM EXERCITATIONEM OPERAM DEDIMVS. *Simile autem est, uel quod dicimus, Dare nomen in militiam: uel, quod magis placet, in potestatem esse, & in honorem, & in discrimen uersari. de quibus dubitanti tibi* DANIELE, *aliquando copiose exposuimus sententiam nostram.* Memini, *inquit: & quidem nuper, cum te in eũdem sermonem deduxissem, præsentibus aliquot amicis nostris, iucundißima fuit mentio quædã habita à te, de toto genere Ciceronianæ imitationis. Sed quia subito tũ inde quasi resiliebas, de industria an fortuito dicam nescio, fit ut adhuc permulta quidem requirã.*

Omnino de industria, inquam. neq; enim ferenda erat executio harum rerũ illo tempore: & uitabam ijs de rebus, ijsq; præsentibus, longam disputationẽ, ne, ut nunc sunt homines, in maleuolentiæ suspicionem incurrerem. Quin *igitur nunc, inquit, exples desiderium meum, conueniente & in argumento, & loco libero.* Quod *nam illud? inquam. Cognoscendi scilicet, quid statuas de hac tota ratione sermonis antiqui, quatenus parum ille cum hodierno usu congruit, & quatenus huius autores, quosq; ipsorum potißimum sequendos existimes.* Apage, *inquam: in quas difficultates inducis orationem nostram, ex hac plana uia, quam ingreßi sumus? nam uidere omnino aliquid uel le audire nouum.* Nisi *enim uellem, inquit, habebam quos consulerem.* Nos *uero nihil habemus, inquam, noui.* Quare *ad illos abeas suadeo.* Sed *utros? inquit. Scimus enim duas contra se partes constitisse: & notum dißidium est.* Hoc *uero difficillimũ, inquam, decernere est. Si tamen omnino de iudicio meo reddi certior cupis, scito me planè cum ijs facere, quos constet post diligentiorem curam, & studium ardentius, & magis aßiduum usum ueræ Latinitatis demonstrasse, & alijs directum iter, quo ipsi ad nonnullam laudem orationis bonæ & elegantis in hac lingua peruenissent.* Ex *quorum numero primas tribuo* P. BEMBO, *cuius hac de re extat epistola ualde luculenta. Accessit enim proximè ad ueteres, quorum orationi illius oratio simillima est, quo certius de re nota perspectaq; sibi disserere eum putandum.* PETRVS Bembus.

Sed hæc, inquit ille, & legi, & relegam sæpius. Nunc *uero te audire cupio. primumq; hoc uelim edisseras, quid sit quod placere tibi tantopere in* BEMBO *ais similitudinem ueterum. Cupio enim, ut aiebam, te audire de hoc potißimum*

tissimũ differentem. & existimo tamen neminem esse, qui non ad illos in usu latinitatis respiciat, uel potius necessitate adigatur. Fortasse aliqui sunt, inquam. certe qui sibi studium huius placere pernegarent, inuenti sunt: uerò ne an falsò, ipsi uiderint. Quid igitur inquit, est cur uellent nos isti fallere?

Quia maiorē laudem ingenij pleriq; inquam sperant, si qua in parte doctrinæ ipsi sua sponte & suo marte progressi aliquousq; existimentur, cum aliorum instructio nihil de gloria tanquam præmio laboris atq; industriæ deterat. Sed à nobis, rectè enim quæris, hac appellatione uetustatis Ciceronem designari scito. Huius enim solius scripta ex omnium ueterum numero ea sunt perfectionis præstantia, ut ad nulla aliorum te imitatione tua componere debeas: ita etiam singulari conditione, ut in spe eloquentiæ ad alia nulla respicere possis. Quo quidem loco, quandoquidem huc appellimur quasi uento quodam uoluntatis tuæ, ante omnia de imitatione aliquid afferendum in medium est. Quæ autem contra hanc dici solent, uel omittemus, uel differemus.

De hoc, inquit, ages, ut reliquis, meo arbitratu: cũ liceat mihi, si quid requiram, à te poscere. Nunc uero quod proposuisti, prosequere. Hic ego: Laudari, inquam, à me necessariam imitandi rationem superuacaneum esse arbitror. nisi ita uelim, ut illa consueuimus, quæ in necessitate egregie facta animaduertimus. An tu enim laudandum putes ædificium, ad normam & amussim ac perpendiculum exactũ? aut qui aliter faciat, fabrum esse dixeris? Non igitur factum ipsum huiusmodi in rebus approbatione hominũ commendatur, sed diligentia, attentio, sedulitas: qua fit, ut meliora pulchrioraq; omnia efficiantur. Quid autem est uspiam locorum ac gentium, in quo elaborando non imitari aliquos, non respicere animo oculisq; ad similitudinem & exemplum quoppiam necesse esse uideatur? Quin etiam sic se res habet, ut nihil in uita neq; recte fieri, neq; secus appareat, absq; imitatione. Quid attinet enumerare singula, cum in uniuersis quod dico uerum esse manifestiss. sit? Omnes artes, actiones, mores, deniq; dicta, factaq; aliquo cum exemplo congruunt. Quis est enim peritus ullius rei, natus, non factus? factus autem quomodo? per quietem ac somnum? Non, ut opinor: sed studio, cogitatione, usu, quæ certe inuentorum & usurpatorum ab alijs antea esse constat. Quæcunq; sunt genera uitæ, quæ aliquis unquam ingredienda sibi putauit, in his uiæ ducem circumspicit. Nemo etiam in scelere atq; flagitijs non exemplum aliquod animo suo intuetur. Nullum est tam humile opificium, in quo magistrum sibi sequendum, qui excercere uelit, non proponat. Sed in hoc est uulgo magna, ut ubiq;, inertia desidiaq;. Nõ ferè quicquã studiosè & industriè,

sed

sed imprudenter, temerè, inconstanter faciunt omnia. In utranq; autem partem, uitijs inquam ac uirtutibus excellentes magniq; sunt, qui certos quos sequerentur sibi delegerunt, quorum uestigijs non quidem insistant, sed deducantur. Qui autem ignauiores sunt, neq; oculos neq; animum in u os defigunt, nihil magnopere quod admirabile insigneq; sit uel uirtutis uel sceleris nomine, designare ac edere comperiuntur. Ridemus istos parietinarum pictores: qui cum Diuorum alicuius capiti lucentem orbiculum circundedere, & implicuerunt palliolum, & imposuere in manus aliquid quo indicetur genus necis, omnia præstitisse credunt. At DVRERI & LVCAE, *in conuenientia membrorum, colorum pulchritudine, statu, gestu, formæ uenustate, omnium etiam minimarum partium decore, elaborandum sibi semper putarunt. Neq; tamen non utriq; aliquos imitantur. audimus enim utrosq; etiam nominatim dicere, quibus magistris in arte sua usi sint. Illi quidem cemētarium aliquem, aut picturam ueteris ædis commemorant: hi montagnanos, & Belinos, & illas aliorum perfectiss. picturarum chartas, & fragmēta antiquitatis. Meministi* DANIELE, *cum iste uestras morio Crastelius uiueret, quàm multos habuerit sectatores: Cuius qui nunc quoq; magnipendi ridicula sua cupiunt, multam tanquam Doctoris mentionem facere sæpe audimus. Hoc igitur illis hominibus nihili, in arte nulla profuerit: in uirtute uero & doctrina, parum momenti habere putandum sit? Ita igitur est* DANIELE: *Vt primum sentire animo cœpimus, imitari aliquid animaduersum notatumq; in altero gestimus. Hæc est ipsius naturæ instructio, hac nemo carere potest. Huc non instituto, aut more, sed ab ipsa natura ducimur. Itaq; & aliorum exemplis factum quisq; suum extollere ac tueri, & si domestica illa habet, in primis gloriari solet. Quod non fieret, nisi omnibus insita esset ac innata persuasio, ad aliquam similitudinem referri cuncta, & de exemplorum conuenientia probari oportere. Nos autem in præsentia de ratione illius ac rectitudine atq; ueritate uerba facimus, ac quidem intra certos fines quasi consistentes. Quærimus enim de imitatione ueterum scriptorum, quorum nostra similia uelimus esse, quatenus hæc assumenda, & utrum ad certitudinem præscriptumq; aliquod, constituenda esse uideatur. De quo diuersi diuersa tradidere: nostram aūt sententiā diximus supra libere. ita enim coram te debuimus. qua si contentus es, transeamus hinc ad alia. Minime, inquit ille. Nam cupio illā quasi conuolutam explicari, si tibi lubeat, longissimo sermone tuo. Mihi quidē, inquam, quod tu uelis, in eo non aduersari tibi necesse est, uel propter amicitiam nostram: uel legem, quam hodierno*

dic & hoc de colloquio ipse tuli, ut tibi esset concessum quorum uideretur expositionem petere. Ita facies, inquit. Nunc enim uidére tu quidem, dixisse permagni aliquid. sed dum attendo, magis quod admirer, quàm intelligam, habeo. Itaq; ut imperiti de concionibus reuersi, cum interrogantur quid actum sit, omnia respondent præclarè: sed qua de re percontantibus, nihil sciunt referre. sic ego tuam orationem laudare possim, prædicare sententiam illius non poßim, tam celeriter prætervecta est, uel potius præuolauit. Ergo ut uideo, inquam, fortuito caui. Quo nam, inquit, modo? Quia tu hoc maxime pacto, quod in primis metuo, non prodideris (inquam) ineptias nostras. Quid igitur refert, inquit, siue clàm, seu palàm libertatem arbitrio meo eripias, utendi hodierno colloquio tuo? Videndum etiam tibi, ne ego suspicer callide à te factum, quod tu fortuito cecidisse ais. Multo autem indignius ferre consueuimus fraudes & circumuentiones, quàm manifestam uim.

Expromã igitur coram te, inquam, mi DANIELE, *quicquid ego de hac tota re sentio atq; teneo. quod cum aspexeris, fortasse usu tibi ueniet, quod in expectationibus crebro accidit, ut cur tantopere uelles cognoscere, caussam fuisse nullam putes. Ego uidero: tu modo gere, inquit, morem mihi. Addamus igitur huic uelut principio, inquam, reliqua. Cum enim hoc fixum positumq; fuerit, Imitationi operam dandam, & sequendos alios uolentibus recte beneq; Latina lingua uti: cui dubium esse potest, quin ad optimorum similitudinem conformare nos debeamus? Quia uero similitudinẽ expetimus, nimirũ & hoc planum est, aliena & repugnãtia omnia, dicam etiã uarietatẽ, excludi. Ac est quidem totum hoc, quo de loquor, stili & scriptorum: amissa scilicet consuetudine, & familiaritate dicendi. In his ergo quasi pannos cõsutos, non elegantem texturam apparere, cui pulchrum decens'ue uideatur? Quare si uniusmodi, & non solum aliorum, sed etiam sui illa esse similia uelimus: non poterimus facere, ut in ipsis elaborandis ad diuersa oculos flectamus: sed uni certo proposito, constitutoq; exemplo ac formæ, mens oculiq; intendentur. Hoc ego exemplum, hanc formam, & (si placet Græca uox, siq; ita licet nominare) ideam esse uolo, Ciceronianos libros. Hos ego ueteres, hos optimus appello. Ab his in hac uoluntate ac instituto discedi turpe, ad alios diuersos concedi flagitiosum esse existimo. Qua de re ut melius intelligas sententiam meam, sic recipe. Hanc linguam, de qua uerba nunc facimus, id est Latinam, non percipimus à matribus nostris, sed discimus ex magistris. Omnes autem linguæ suas habent proprietates, quæ sunt in uerbis & figuris, quas nunc non quæ χήματα Græci, sed constructionis ipsius & com*

DE IMITA*tione.*

plexionis

plexionis uerborum uoco. Quorum quidem doctrina Grammaticorum est, ut demonstrent in uerbis & figuris usum & congruitatem. Non autem has uulgares solum præceptiones significo, flexionum, generum, numerorum, & quæ constructionis doctrina his accōmodatur: Sed multo magis, quibus uerbis discipulos quasi imbuant, ne quod ab illis per ignorantiam alienum atq; improbum concipiatur: tum uero, quod est etiam diligentiæ maioris, quæ cum quibus uerbis conuenienter copulare debeant. Vides quàm non angustis finibus officium grammatici concludatur: cui omnia probata quidē scripta huius linguæ excutienda, scrutanda, cognoscendaq; sint. In qua etiam parte non dubitarim, rudia ueterum scripta, his excultis & politis posteriorū anteferre. Est igitur sermo uerborū, & ipsorū per se, & cōiunctionis atq; complexionis illorum. Quo loco se quorundam quasi factio infert, qui arrepta ueterum sententia quapiam, ut maxime est hæc Platonica, Negligenda esse uerba: &, Párere hanc neglectionem magnas prudentiæ quondam opes: has igitur & similes iactantes, negant exquisitioni uerborum, quibus utamur, studendum esse. Hos ego profecto, si in hac disputatione forte tali oratione obstrepant, quid dicant, fateor me non intelligere. Nisi quod errore inuolui hac etiam in parte hominum opiniones, animaduertere mihi uideor.

Grāmatici officium.

In Sophista, Politico.

Quid est autem, non curari uerba oportere? Si infantibus uel mutis hoc præcipitur, nihil sanè quæro amplius. Sed quos loqui uelis, & quidem discertè, de magnis sæpe & obscuris rebus, illis eripere uerborum curam atq; considerationem, quid aliud quæso uidetur, quàm si currendum quidem esse censeas, sed cursori nequaquam laborandum, pedes ac crura ut ualida atq; expedita sint, & anima durabilis ac firma? Non enim in uerborum negligētia hoc tantum mali inest, quod oratio inelegans & barbara uenustate omni atq; decore caret: sed quod eadem quadam caligine sensus quoq;, quos illustrare debebat, inuoluit. Itaq; aut nihil intelligitur de barbarorum sermone: aut dubium atq; incertum est, si quid forte intelligitur. ex quo maxima incommoda existunt, uariæ & multiplicis perceptionis. quo fit, ut erroribus ad omnia implicanda fores patefiant. Quapropter hoc teneamus, primum esse & caput ad consequendam intelligentiæ ueritatem, & falsitatem seductionis uitandam, uerbis uti bonis, significationis non dubiæ, usitatis, electis: qualia esse nulla possunt, nisi eloquentum hominum cura studioq; quasi transcripta consuetudini & introducta, atq; uelut numisma probum signata, copia autem uerborum comparata & instructa. tum deinde, quod illa sola & dissipata, non exprimant uoluntatem animi cogitationesq; nostras: opus est

complexione

complexione illorum, ad quendam similiter optimum & notum atq; probatum modum exquisita atq; confecta: qui certe neq; dici neq; fingi ullus potest, nisi priorum expreßionis atq; perfectionis. Hoc igitur Grammatici officium, & puerilis doctrina ita à nobis definiatur atq; determinetur, quod imitationis nullum adhuc studium complectitur. Multum tamen, uel potius plurimum refert, de quorum scriptis hæc etiam cognoscamus, & quos libellos in hunc ludum uel pueri, uel tanquam pueri (nam sera est multorum disciplina) afferamus. Sed de hoc breuiter dici potest, ut omnia sint, quæ tum proponantur, puræ & non ambiguæ bonitatis. Postquam uero eò peruentum fuerit, ut iam de orationis ipsius etiam forma & quasi effigie cogitandũ tibi sit: tum uero exemplum unum omnino tibi propones, secundum quod exprimatur & concinnetur illud opus tuum, & quasi collocatum ædificium extruatur. Hoc quale sit, aut esse poßit, præter Ciceroniana scripta, in cupiditate quidem pulchritudinis ac laudis, non uideo. Nam si quid extaret melius, patienter eum qui contradicere uellet audirem. Nunc uero facere me posse non opinor, cum nemo hoc ausit dicere, non esse optima illa & perfectißima, aut meliora uel æquè bona alia inueniri. Dubium autem certe esse nequit, quin si quis ab optimis discesserit, iam tendat ad peiora: & quo abierit ab illis longius, hoc magis his implicetur. Cum autem sint duo, quæ in scriptis aliorum imitandis sumere solcamus, ipsius orationis facies & compositio, quæ stili nomine significatur: Et modus constitutioq; illius, qui est character ac genus ipsum dicendi: diligenter hoc discrimen tenendum est. errari enim admodum confusione horum uideo. Nam illud tertium, rerum etiam atq; argumenti effingendi studium, se quoq; comprehendẽdi neceßitatem non affert ijs, qui alicuius scriptorũ similitudinem adamauerunt. Nisi quis in laudationibus præcisam esse imitationem Ciceronis credat, quia in hoc genere nulla feratur oratio illius. aut non posse similiter Epicurea dogmata explicari, si quis ita statuerit, ut illum Stoica dissernisse cernimus. Neq; enim natura, nec institutio fert, neq; patitur diuersitas, (ut ita dicam) soli atq; cœli, ut idem uniuersi per omnia sentiamus, de republica, de religione, de moribus, in philosophia. Quare hæc cuiq; libertas data est, ut sequatur ratiõẽ deliberationemq; animi sui: & ea tueatur sententia sua, & oratione affirmet, quæ uel respectus Numinis, uel instituta maiorum, leges, tempora, ipsa etiam natura inseuerit atq; excitarit. Explicatio uero illorum, quod ad genus orationis attinet, erit ea quidem consentanea in primis uniuscuiusq; ingenio: sed cura studioq; ad commendabilem quen-

Imitationi proposita quæ.

dam

dam modum facile redigetur. Compositio certe & stilus similitudinem referet eius, quem sibi quisq; imitandum sequendumq; delegerit. His *expositis, multorum oblocutionibus responsum animaduertes, si quando hæc breuiter à nobis disputata, cogitatione intellectuq; tuo dilatare uolueris. Et fortasse ita res feret, ut ipsi in sequentibus iterum differamus.* Non autem *putandum, ita quenq; à natura præparari, ut de illa neq; quasi limari, neq; accrescere quicquam, cura, labore, studio, disciplina poßit. cum non frustra dictum sit, Ingenia studijs formari: Et quibus rebus quiq; ferè occupantur, cum earum rerum natura etiam animos usurpantium concordare. Hæc quidem eò pertinent, ut intelligatur, cum oratio nihil aliud certe sit nisi interpres intelligentiæ, fieri tamen posse, ut non utraq; quasi uis quædam & facultas indidem sumatur: et imitandi ratione inuiolata consequi studiosos, ut diuersißimis de rebus in contraria sententia, impari argumento, omni materia dissentiente, simillimi alicuius, quem sibi ducem sequendum delegerint, esse uideantur. Nam si nos, qui doctrinæ & literariæ eruditioni studemus, neminem omnium spectare, nullius similitudinem appetere, sine magistro, soli ipsi in nos conuersi, nobisq; nitentes, quæ uisum forte sit mandare literis uoluerimus: unum ex duobus existat necesse est, ut aut quàm quisquam ueterum meliora, aut multo deteriora efficiamus. Nullus enim à studio & industria similitudinis aliorum in casu ac fortuna locus. quorum posterius qui non summopere abominetur, quid cum eo agas? non enim cum dementibus hoc in colloquio, & tali disputatione prudentiæ nobis rixandum arbitror. Sed meliora uolunt edere. Vix puto quenquam, aut tam amantem sui uel fuisse uel esse, qui sentiat: aut tam arrogantem, qui dicere ausit. Nos enim in barbaria nati, amisso omni usu humanitatis ac artium, meliora facturos speremus illorum sæculorum doctißimis uiris: quos produxisse ideo natura uidetur, ut consummatißimum opus sapientiæ atq; eloquentiæ proferret, quale quidem mortalitas capere posset? Cum hoc igitur, si quis forte meliora fieri uelit, ne ipso quidem magnopere pugnabo: sed id modo respondebo, me quidem fieri non posse existimare. si quid tamen melius, non dicam ego uidero, sed omnino audiuero iactari, cum hactenus neutrum acciderit: tum me patienter cogniturum, quæ ab ipsis meliora affectantibus afferantur. Interea orabo, ut quod res est, ego puto, ipsi non sustinent negare, me sentire fateriq; æquo animo patiantur, Nos nisi de bonitate aliena nihil unquam egregium esse effecturos. Quæ autem est bonitas illa? nam non eadem omnibus uidetur. Mihi quidem, ut scis, (sæpe enim dictum dicendumq; est,) Ciceroniana illa consti-*

tuitur: qua nihil inueniri melius perfectiusq; potest, neq; quicquam unquam futurum est. Quod BEMBVS, *cum ne ipse quidem (sic enim mihi persuadeo) crederet, in illa tamen moderatione responsionis suæ* PICO *concessit. Si quid enim optimum sit, illo melius certè aliud ullo tempore locoq; expectãdum non est. Et quamuis in humanis rebus summa perfectio & absoluta integritas nusquam reperiatur, est tamen quoddam ueritatis ipsius quasi simulacrum: quod cum conspeximus ad eum modum, quem qui homines nati sunt præstare ualeant, elaboratum, & probamus & admiramur, exosculamur, laudamus, nihil fieri melius, pulchrius, ornatius, absolutius potuisse prædicamus. Quod quidem usq; adeò uerum est, ut de tali opere neq; detrahi, neq; ad illud adiungi quicquam sine deprauatione possit. Hic est ille modus uirtutis in terris, artium, actionum, operum, omnium rerum: quò cum peruentum fuerit, consistatur necesse est. siue enim non attigeris, seu transcenderis, in uitio uersabere. Quare cum tale exemplum prolatum esse constat, tum omnes ad illud exprimendum suis quoq; operibus, qui quidem famæ & gloriæ sensu tanguntur, incitatissimè ferri, id tota mente intueri, atq; animo complecti, huic dies incumbere, inuigilare noctes consueuere. Hoc in unaquaque arte ac re studium, & hæc flamma amoris quantisper uiget, tam diu uiuit elaboratio laudabilissimorum operum. Vbi uero debilitata, atque etiam extincta fuerit, omnia tum subeunt deteriora & uitiosiora, donec rectitudo uniuersa euanescat, & ad nihilum recidat. Quod quidem & in Græcia & Italia usu uenit, & antiquissimis temporibus illis, & his posterioribus, cum istam curam etiam bella & tumultuationum crebritas excuteret hominibus. Quò igitur peruersitas processerit uidemus. Quis enim ante annos ducentos, qui Latine loqueretur, quiúe scriberet, fuit? Nunc uero cum longissimo interuallo Latinitatis consuetudo & usus refcratur, quis erit tam demens, qui uitiosa aut etiam aliena ac abhorrentia consectanda sibi putet? Cum autem reperta uerba sint, quibus in oratione coagmentatis, uoluntates & conceptiones animorum indicarentur: quæ (ut Cicero ait) si tacitis nobis intelligi possent, uerbis omnino non uteremur; à laudabili oratione prudentia abesse nequit. Nos uero qualia sint quæ intelligantur, id est, de rerum ipsarum ueritate falsitateue, iam non loquemur. Hoc dicemus, quod quisq; bene de animo suo in sermonem transferre & interpretari uelit, id bene prius intellectum esse oportere. Hanc autem intelligentiam & ipsam instruit & perficit imitationis hæc, de qua loquimur, ars atq; ratio: cum diserte, dilucide, ordine, consensu, omnia electa, collocata, disposita, constructa reddit. uelut, si quid de uirtutibus uitijsue inuentum à nobis ac constitutũ*

proferendum sit, ut uideamus quomodo fecerint qui de his optime scripsere: quo genere uerborum, qua structura usi, illustrarint expositione sua eas res, quas tractandas suscepissent, & idem de nostris & ipsi praestemus. Hoc ipsum statuetur de alijs omnibus materijs, de quibus eloquendo declarare iudicium & rationem animorum nostrorum uoluerimus. Quod quidem nisi diuturno labore, studio, exercitatione, maxima cura, sedulitate, contentione, nemo adipiscetur. Non enim leuibus operis, ac uili impensa parabile est. Tu mihi quidem, inquit STIBARVS, admodum probas sententiam de Imitatione tuam. De qua, quod gratissimum fuerit, si plura dicturus es, audiam te, ut feci hactenus, cupidissimè: sin haec modo quasi à te promenda censuisti. illud tamen nō cōmites, ut quae à multis cōtra hāc scimus prodita, à te silentio praetereantur. Non enim, inquam, hoc mihi integrum: quandoquidē in hoc sum pelagus à te extrusus. sed in portum appellēda nauis est. Quid igitur censes? nam etiam hac in parte morem geremus tibi, non nobis. Quid? aut qua de re tandem? inquit. Vtris priore, inquam, loco respondeam? ueteribus an nouis? Equidem his, inquit, censeo, quorum mihi magis haerent in memoria contradictiones. à quibus tu, nisi fallor, recta uia ad antiquiores abducêris. Faciam, inquam, ut uis. Atq; ecce tibi ille se offert celeberrima doctrina, summa facultate ingenij, maximis honoribus uir: cui ego aut contrariam si forte resciuerit, aut ad alios inhonestam futuram esse nominis illius mentionem, qua in parte ab ipso dissentirem, si uererer, nunquam facerem, ut à me aut erga ipsum ingratius aliquid, aut apud alios suspiciosius proficisceretur. Cum autem humanitas illius nota, comitas etiam exhibita mihi, sapientiae tot ipsius libri testes in medio sint: cur metuam, ne non in optimam partem accepturus ipse sit disputatiunculam meam, cum delectatum etiam iri hac illum confidam? Ad alios quidem, si forte emanarint sermones nostri, ne quid non illius, sed meae personae inhonestum sit, cauebo (ut spero) moderatione orationis meae, & uitatione culpae asperitatis ac aduersationum studij. Metuis igitur, inquit ille, à me? Minime ego quidem, inquam: nisi quantum uideo erepturum te latebras sermonibus nostris. Quin igitur, inquit, fidem accipis? Da modo, inquam. Magnam, inquit, illi cuius caussa tam diligenter tibi caues (quem enim dicas sentio) uoluptatem allatura haec esse, si cognouerit. Non hoc expectaram, inquam: etsi nihil cupio amplius. Sed malueram illam latebrarum, uel etiam abolitionis. Perge modo, inquit. nihil enim periculi est, me specta. Fiat, inquam, igitur: tametsi per me quoq; sum animo bene securo. Non enim in uirum ea doctrina, ingenio, honoribus, quos di-

D. ERASmi Ciceronianus.

xi, inuehemur tanquam oppugnatione nostra: sed ipsa de re simplicissime tecum sermocinabimur. ERASMI igitur libellus in manibus habetur, in quo non tam reprobatur (nisi admodum fallor) uera ratio imitandi, quàm in illam nimis diligenter & seuere inquiritur. Quod & si fortasse ab ipso non sine caussa ad talem modum institutum est, discrepat tamen à ratione sententiaq; nostra, neq; propter quorundam errores relinquendum uidetur. Primum cum hoc proponat, traditurum se aptum & laudabilem imitationis Ciceronianæ modum: rem eò deducit, ut proposita imitatione multorum, non modo Ciceronianā excludere, sed ipsam imitatiōis uiā obstruere uideri aliquibus possit. Nam de Ciceronis quidem scriptis cum legendis, tum in exemplum assumendis, non tam multa, quàm contra quorundam, ut ipse innuit, infinitū studiū, quod in illius autoris lectiōe tractationeq; collocaretur, disputasse cernimus. Quod cur fecerit, neq; lubet neq; decet nos suspicando colligere. Quæ autem fingit quendam, captum hoc quasi morbo cupiditatis, de nimio uel potius præpostero studio suo narrare: nos quid attinet hoc quidem loco ēxquirere qualia sint? Sūt enim meo iudicio eiusmodi, ut ad rē nihil, aut perparū faciant. Siue enim aliquis in morbo erroreúe & tanquā perturbatione mētis fecit ita, ut ille cōmemorat, quid est tandem, quod ideo totū genus & uniuersam rem exagitare insectando uelit? Siue hæc cōmentus est, accōmodata suscepto à se argumento, liceat illi suum morem uoluntatemq; obtinere, optima nostra omniumq; gratia. Veniamus igitur ad cōsiliarium. qui si quid forte ingesserit non à se, sed ab alio subministratum, non ipsi quidem extorquere, sed potius intercipere conuersi ad suggerentem conabimur. Hoc sanè uel proprium, uel non prorsus alienum affert, astutè quidem certè, stultam esse imitationē quasi nudam & inanem Ciceronis. de hac enim agitur. Quid enim laudabiliter sperandum eum esse effecturum, qui imparatus à prudentia animi & mente, quasiq; uita scribendorum, in aucupio uocabulorum, compositionis, numerorum se non occuparit solum, sed misere etiam periculoseq; excruciauerit. Quasi uero cuiquam locus sit in omni eruditione literaria, stupido ac uecordi: aut quasi quisquam hortetur ad hanc prouinciam capiendā hebetes, & obtuso nullóue cerebro? Peculiaria enim hæc sunt prudentiæ, ingenij, industriæ, studij: non stultitiæ, stoliditatis, inertiæ, socordiæ. Fieri ne autem posse credendum, ut maxima sapientia, excelsissimo ingenio, summa industria, flagrantissimo studio composita scripta non placeant solummodo, sed in tantam admirationem sui rapiant, tanta cupiditate incendant atq; inflamment animum hominis fatui aut incogitantis? Si quis est uero non peni-

tus

tus expers naturalis bonitatis, (nam talem remouendum uel ab omni, uel ab hac saltem doctrinæ parte, censemus: ne quis quasi functionem munusq; hoc studiorum uulgare nos, communeq; quoddam multorum prostituere existimet.) sed ille imbutus intelligentia naturali, optime ne se facturum cum animo suo, ut dixi, haud desipiente, statuet, Nihil se certi sequentem, non reuocata re ad iudicium animi sui, de qua dicturus scripturus ue sit, in buccam quod uenerit euomere? Nescio quid hoc orationis futurum esse sperem. Quamuis enim bona sententia concepta sit, eloqui tamen bene nisi exercitatus poterit nemo. Exercitatio autem, quæ sine certa stabiliq; imitatione discenda sit, non uideo. Nam illum ingenio nullo, in quo nihil uirium potestatisq; suæ natura experiri ad gloriam & decus uoluerit, qua in re rerum omnium excellentem fore sperare possis? Indolem in primis uolo, ac quasi materiam probam & conuenientem, unde excudi labore, diligentia, cura, assiduitate quiduis facile posse uideatur. Omnino duæ sunt humanitatis peculiares naturæ, intelligentia & sermo. prior illa est: cum hic interpretis locum teneat. liceat enim idem repetere uel sæpius. Quis autem prius eloqui ualeat, quàm inuenerit quid eloquatur? Quod si cui effingenda ac repræsentanda Ciceronis est proposita oratio, poterit' ne à tota ratione & intellectu illius recedere, & aliqua quæ quidem lineamenta & ductus uocant persequi? Cumq; concupiuerit Ciceroniano modo moreq; loqui, dicere, scribere (nihil enim hac quidem in disputatione refert) non custodiet illam in imitando cupiditatem suam? Contraria hæc esse, seq; mutuo euertentia, uidentur. Tu' ne agas omnibus uiribus tuis, ut Ciceroniane scripsisse aliquid perhibearis: & in experiundo quibus id maxime assequi possis, ea negligas ac posthabeas? quid, quo sensu, ordine, caussa, modo, uia, ratione, concinnitate atq; consonantia, addam etiam consilio, apparatu, spe, opinione, ille dixerit, scripserit, fecerit, non spectabis? Talem' ne quis imitatorem appellabit, aut esse credet? Scripsit quidam non pessimus autor in Græcia quondam, semper se iudicasse futile & friuolum studium æmulandi alienam dictionem. quæ si inimitabilis quædam esse uideatur, tum uero planè dementes habendos, qui sequi conentur. Quod quidem quale sit, ut fatear, non intelligo. Si qua est enim oratio bona, elegans, copiosa, splendida, quis uitio dederit ulli amorem, studium, curam illius? Quis contendentes laborantesq;, ut simili uti possint, repræhenderit? Est' ne autem inimitabile quicquam humanarum rerum, hominis diligentiæ & labori? An deterreri quisquam studiosus bonæ rei ullius debet, professorum doctorumq; illa in re excellentia & magnitudine? Non

Plutarchus in Arato.

ita, mi DANIELE. *ac æquum potius est, suscitari inflammariq; animos, uirtute priorum ac gloria: & somnum, ut Themistocli Miltiadis trophæa, ita laudem admirationemq; ueterum nobis excutere. Sed quid si in hoc conatu non aspiret fortuna successus? perridiculi enim infortunati isti imitatores, qui ingenio destituti effingant ad deformem quendam modum omnia, esse ducuntur. Quid ego, mi* DANIELE, *dicam? Nam mihi metuo, tibiq; adeò: cui cupio persuadere, pulcherrimum esse, uel periculum in hac re fecisse. Sed de nobis non agitur. Si quid enim uel natura denegauit, uel casus ademit, nō ideo in alijs, siquidem mereatur, non suspicere, magni facere, commendare, ornare, annitti ut uniuersis inuidiosum reddatur: deniq; nō ipsius illud splendore, sed nostra infirmitate metiri debemus. Humilitas hæc, uel potius malitia fuerit. Sed respiciamus tamen etiam ad nos, & nostrum gregem. Quid igitur est? Poëtæ egregij nō obscura sententia est,* IN MAGNIS ET VOLVISSE SATIS. *Voluntas ergo certè taliū probari debebit, non ludibrio haberi fortuna. Si quid enim obstitit aliquorum pulcherrimo conatui, ut nobis quidem permulta, ideo ne ijs illudent aliorum feliciorum insectationes?* Non defuit alicui planè ingenium, non uoluntas, non consideratio, non studium: quò tamen tendebat, non peruenit. *miserandus ille quidem magis, quàm irridendus uidetur.* Humanitatis est enim, *aliorum miseria commoueri:* Insultare autē *calamitosis, superbum atq; crudele. optimeq; cecinit antiquus* Poëta & *hoc:*

Pauperiem misero nulli exprobraueris unquam.

Nanq; Dei hæc etiam donum est.

Quid autem obsecro effecissent ijdem, quos hæc spes magnitudinis hoc tentatæ ardore, fefellit, si ne aspexissent quidem ad ista ardua & sublimia? tacuissent, multo magis fœdiusq; abiecti. Vt enim pumiliones, si quid est se inferius, despicientes, insuper etiam corripi solent: ad lacunaria autem, & imposita columnis sigilla pedes, colla, oculos erigentes quasi grandescunt: Ita illi delati ad parua & contemptibilia, multo futuri magis humiles, & (ut existimo) ridiculi fuissent. Sed appeti ea, quorum tanta magnitudo & præstantia sit, ut aliquis assequi non posse uideatur, absurdum, atq; etiam periculosum esse aiunt. Nam & in huiusmodi conatibus plærunq; cupiditatem ipsam frustrari euentum, & amitti tempus ac copiam aliorum, quibus uires adipiscendis forte suffecissent. Tum uero suum cuiq; & naturalem quasi statum tuendum retinendumq; esse censent, nōn affectanda ampliora. Hæc quidem oratio cum inhonesta, tum nocens etiam putanda est. Nam & confirmat ignauiam, & stabilit prauitatem, & spem debilitat, & studia reprimit, &

frangit

frangit industriam. Quapropter in scholis tam artium atq; disciplinarũ doctrinæ, quàm morum, sileat atq; obmutescat. ad arrogantiam & audaciam stultorum cohibendam sese, si uidetur, intendat. Sed reuertamur ad illam Græcam sententiam, quam aiebam me non intelligere. nisi quod astute patrocinari sibi autorem illius uoluisse suspicor, qui nullum certum genus, nullam rationem uiamq; orationis ingressus secutusq; fuerit. Nam uerbis rem eleuat, uel potius infamat: æmulationẽ & certamen uocat. Quasi uero hoc agatur, ut imitator tanquam in lucta aut cursu superior laudibus, præmium eripiat autori uicto, uel etiam supplantato: ac non potius, ut de illius excellentia ac gloria ipse celebretur. Quid autem ponderis habeat sententia ista, nobis quidem expendentibus? cum in eum feratur, quem Cicero eruditißimum fuisse & rerum copia, sententiarumq; uarietate abundasse magnamq; eloquentiam ad scribendum attulisse tradit. de Timæo enim hæc ille scripsit. Vt autem donemus, expositã esse criminationi hanc diligentiam operæ ac studij imitationis, cum male fortè ceciderit, (siquidem de euentu omnia fere æstimari solent:) quid cum quò tendebatur peruentum fuerit, scilicet egregium laudabileq; opus contemni non poterit. Feratur igitur æquo animo, tentari urgeriq; studium illius, quod talis spes consoletur ac sustentet: neq; ullum nimium, aut ineptum, importunumue existimetur. Nam diligentia, aßiduitas, labor, uigiliæ, sudores, in bonas res quasi insumpti, nunquam reprehensionem, sed laudem semper promerentur. Fateamur igitur aliquid hos, qui tanti faciunt similitudinem orationis Tullianæ, inhiantes isti nomini ac famæ, committere, in quo immoderata quædam cupiditas inesse uideatur. Ignoscetur profectò facile ijs, cum aliquo etiam, ut ego sentio, non modo fauore, sed etiam admiratione, ab eruditis, quos in tantum sui amorem traxerit perspecta & cognita pulchritudo rei nobilißimæ. Quod si cui Cicero ualde placeat, eum Fabius, ut qui profecerit, commendat: quanto magis, si non probandũ, at patiendum certe uidetur, mentem alicuius incendi atq; ardere desiderio speciosißimi & diuini cuiusdam boni. Nihil est præcipuæ claræq; ac illustris rei, quod facile & quasi stertentibus obtingere soleat. Ipsa fama uirtutis, & laudis celebritas, instrumentis ijs comparatur, in quibus primis insint labor & defatigatio. Quid igitur mihi aliquis paßulas uuas memoret? Quid cõclaue tranquillitatis, & silentij plenum? Quid munerum fugam? Voluptates omnes omittendæ, ludus, iocus, conuiuia posthabenda: deneganda multa non solum libidini, sed etiam neceßitati: deserenda colloquia familiaria, quæ iucundißima putantur: denique hæc laus cicerculis & faba etiam

etiam per Cleantheos Dioneosq; puteos, ac Menippeas molas, ut hos paululum adiuuemus, consectanda erat. Sed dimittamus talia. per iocum enim prorsus dici, uel fingi potius existimo. Quæ uera licet sint, quid uero id refert, si quid est admissum ab aliquo, quod uituperationem seueritatis effugere non posse uideatur? Quæ enim doctrina sustinuit unquam repræhensionem eorum uitiorum, quibus qui illam peruerse, oscitanter, male acciperent, obnoxij essent? Sequuntur duo, quæ uel ob suam ipsius peculiarem exaggerationem propria illius putãda sunt. De paganitate, ut ipse uocat, & imitationis solitudine. quibus inculcatur, propter mutatam uniuersarum rerum faciem, temeritas imitationis ueterum. De quibus nunc deinceps breuiter, promiscueq; dicemus. Ac saltem hac in parte, ut opinor, concedenda est ornatoribus huius studij, non solum imitatio Ciceroniana, id est cura Latinitatis, sed usus sermonis cottidiani: cum sic docent, solum legendum sequendumq; Ciceronem, ut intelligatur hoc præcepto nihil aliud subijci, quàm ne cuius prior potiorúe lectio sit Ciceronis lectione. Itemq; cum iubent, solũ hũc spectari, uni intentos, uni deditos esse oportere. His scilicet custoditis, etiam alijs tamen uacabimus, ut reipublicæ, priuatæ, ualetudini. Absurde fortasse hæc colligo, sed multo illa obiectio absurdior uidetur. Tú ne solum legendum Ciceronem susceperis? Ex hoc incommodorum, quæ existant, mare inuehũt, quod nostra oratione quasi nauigari nihil attinet. Quis autem ignorat quid significetur in usu cotidiani sermonis, cum dicunt in re certa quempiam esse totum, nihil aliud noctes diesq; agere, loqui, cogitare: totos dies uni alicui studio tribuere atq; impendere, librum nũquam deponere de manu: & quæ sunt huiuscemodi. perspicuum enim certe est, talibus figuris præcipuam curam, operam, studium, significari. Vt si quem forte esse in omnium mortalium odio dicamus, relinquamus tamen eidem aliquam aliquorum beneuolentiam, quos uel natura uel etiam scelere adiunctos sibi habeat. Aut si quid ita euidens esse affirmemus, ut omnes mortales uidere possint, cæcos tamen exceptos esse patiamur. Quid ille qui dixit, Persas pharetras nunquam deponere, neq; de equis descendere: in cubiculum ne etiam attulisse ac lectulum, & in equis cœnitasse significare uoluit? Aut infantes quoq; & depositos senes affuisse, cum scripsit in cuiusdam urbis oppugnatione, nullius ita alienam ætatem fuisse, quin pro patria sua præliaretur? Sunt his omnium & scripta & sermones referti. quæ quidem conuenit non peruertere calliditate: sed cum non male dicta sint, commodè interpretari: ne quis fraudulentè agere, & in hac caussa deterrere astutè studiosos ab optimi autoris lectione & imitatione

tatione uelle uideatur. Neq; enim quicquam uult sibi hæc præceptio, Solum legendum sequendumq; Ciceronem, aliud, quàm ea huius scripta attentione, cura, diligentia, uigilantia, cupiditate, deniq; animo ac mente legenda cognoscendaq;, qua aliorum nulla. quæ quidem legantur & ipsa, si res poscat, ut poscere multum solcat: sed non hoc consilio ac proposito, quo Tulliana. Hæc enim placet haberi pro norma & regula, ad quam rectitudo omnis exquiratur. quod tribui aliorum nullis uolumus, cum neq; sint, nec fuerint, qui hoc mererentur. Penè igitur dicere ausim, calumniose à quibusdam hanc cõponi improbationem cupiditatis, uel (sit enim ita sanè) affectationis Tullianæ similitudinis. Qui si respiciunt ad se, & quoniam non fuerint ipsi hanc uiam ingreßi, quasi inuidentes, struunt impedimentum alijs, ne ad hanc laudem attingant, culpandi admodum uidentur. Sin, quod magis libet credere, iudicio & ex sententia animi hæc proferũt, monẽdi, ne leuibus & inanibus dictis, nequaquã contemnendũ negotiũ peracturos se esse sperent: neúe iocationibus aut nugis eludere tentent eos, quibus hæc optima & pulcherrima constituuntur: sed cum illis, rationibus & argumentis quasi signis collatis decertent. In qua quidem tanquam uelitatiuncula, ERASMVM esse occupatiorem iusto uidemus: quasi talibus incursiunculis labefactari studium pulcherrimum grauißimumq; poßit. In quo genere quæ ab ipso adhibentur quasi infamiæ imponendæ gratia, non attrectabo, neq; ut detergam, neq; ut refutẽ. Morbidum quidem illum poteram monere, qui nimio opere Ciceronianus aueret perhiberi, ut potius augurio esse intentus, quàm de aliquo astro obseruare noctes uellet, cum augur Cicero fuerit, non astrologus. Sed horum à nobis uitabuntur concursus, ad conspectũq; ridebimus unà potius, quàm illa derideamus. Illud uero, IN TANTA MVTATIONE RERVM OMNIVM, quibusdam etiam contrarijs, quod negant conseruari usum ueteris orationis posse, alieno ab ipsis loco affertur. Rem enim hæc modo difficilem esse & eximiam declarant, quam illi eleuare & abijcere conantur. Sed tritum est ueteri sermone prouerbium: Quæ bona & laudabilia sint, difficultate nunquam carere. Quid enim, ut Cicero ait, præclarum, non idem arduum? Difficilis est & hic pulcherrimus conatus, mi DANIELE, per est difficilis. Sed tamen quod contra imitationem illi afferunt, eo nobis non omni modo Latinitate, sed uernaculo & quibusq; suo sermone interdicitur. Constat enim, singulis ferè ætatibus morem, disciplinam, consuetudinem, leges mutari, aboleri prisca, & obliuione obrui, nasci & existere noua. neq; fieri tamen potest, ut ad singulas conuersiones ipsam etiam linguam innouemus. Itaq; & ipsi,

Quomodo legendus imitandusq; solus Cicero.

neq; ipsi modo, sed etiam imperitißimi linguæ Latinæ, cum maximopere abhorreant ab hac ratione accomodationis ueterum morum ac temporum ad nostra, plurimis in uocabulis tamen id faciunt. Fornicatorem nominant, togam, tunicam, uariante harum rerum proprietate. Nonne autem & ueteres, antiquißimas appellationes rerum usu mutato retinendas sibi putarunt? ut libros & codicem dicerent, quæ membranis scripta, chartáue: locupletem, qui auro argentoq; diues esset: pecuniam, æs: ærarium, in quo moneta multo præciosior seruaretur: in prouincijs curiam, senatum, populumq;. Quod si hæc lex sanciatur, desinamus latinitatem affectare. Etiam frumentum non dicamus triturari, quod apud nos exculpitur fustibus, non extimulari iumenta, quæ flagris instigantur. Cisalpinorum & transalpinorum ob conuersam demonstrationem reijciamus nomina. Deniq; tabellarium, stilum, dolium, accubitũ uitemus. neq; Aßiduus uersetur sermone nostro, si est ab ære dando dictus, ac non de uerbo factus, quo modo Residuus. Quinetiam sceleratum putemus, ut aliquid reijcientes, nihil ad Bacchum facere aiamus: aut crassam Mineruã, dextrum Apollinem, lætam Cererem nominemus. paganica enim hæc numina sunt. Neq; hæc scribens, uolo cuiquam nostro quasi edicto omnem fictionem nouorum nominum esse præcisam, cum sæpenumero neceßitate ad illam adigamur. Hanc tamen etiam ipsam Tullianam esse oportere statuendum.

Quomodo uero, inquit ille, Tullianam & hanc? quam ingenij & dexteritatis cuiusq; propriam uerè existimant omnes. Sic, inquam, ut faciamus quemadmodum ille, & quæramus nostris rebus uoces conuenientes, interpratatione apta & quadrante. Quid enim ille aut usurpauit à se primus, aut ab alijs quasi mutuo, aut de externo sermone sibi assumpsit, quod nõ cũ significatione idoneum, tum forma bellũ atq; decens esset? Multa quidem, inquit ille, multi asseuerant, & hæc esse & alia, ubi Cicero quasi ipse sui dißimilis sit.

De his fortasse dicemus postea aliquid, DANIELE. Neq; enim mihi non durum admodum uidetur, in hac ulli quasi infantia eruditionis tantam iudicandi licentiam permitti. Sed si ille dißimilis est alicubi sui, cum nos similitudinem exprimendam ipsius sumpserimus, ab illa nimirum dißimilitudine abeamus necesse est. Dices ergo de his, inquit, ut aiebas postea. nunc quod cœpisti, perage. Nolunt igitur, inquam, illi magistratus, militiam, uestimenta, & quicquid est præterea in paruis magnisq; rebus, priscè dici atq; nominari. Etiam ne, inquit, si conuenienter beneq; poßit? Nescio, inquam. sed ita uehementer in hoc acriterq; depugnant, ut sentire uideantur nostratia meliora rectioraq; futura esse. Et ijdem tamen, Suo marte non reformidant: non au-

gurium, omen, auspicium, quæ nefaria quoq; nunc ducuntur. Nuptias, & credo Nouam nuptam audent uocare: quamuis nostris moribus nō solum spōsa non obnubi, sed compta aperto maximè capite & ornato deduci soleat. Quid signa, ubi nunc in acie portantur? nunquit minus tamen collatis signis pugnatum dicunt? Et Gymnasium nominant, & uolumen, & calculos, quarum certe rerum usus exolevit. Quid autem obsecro ipsis ueteribus quoq;, nō tamē priscis illis, cum iam signa & uexilla portarētur in acie? quid igitur fuit Manipularis miles, si à manipulis, Iste maniplaris nomina miles habet? ut Ouidius ait. Quid potest superum mare, quid inferum significare nobis? quid laurea? qua uel Imperatorem, uel poëtam etiam insigniamus, nos qui arborē lauri nunquā uidimus. an ipsam latinitatē iam etiam non solum diuersi sensus, sed etiā situs atq; declinatio regionis usurpantiū, immutabit atq; conuertet? Innumerabilia ergo sunt huiusmodi, quæ reb. mutatis quàm nō excutiant adimantq; similitudinis copiā, satis liquere arbitror. Mihi quidē, inquit ille, ualdè satis liquet. Sed ad illā iā difficultatē pulchritudinis reuertere. Vides inquā, mi DANIELE, quid faciāt, qui barbaras linguas Vandalicarū & Scythicarū gentiū benè & perfectè discere studēt, uel etiam semibarbaras Italiæ & Galliarum? Quid? inquit. non enim intelligo. Non solū sonos, inquā, literarū, et modulationē uerborū exquisitam: sed etiā in gestu oris & labiorū, atq; etiam manuum ac humerorum effingendo laborare. Maximè, inquit, uidemus hoc fieri, sed à perpaucis bellè. Nimirum difficilia sunt, inquam, hæc propter peregrinitatem. Aliena enim & abhorrentia à nostris ritibus & moribus non facilè percipimus, neq; absq; magna cura, & diligentia singulari. Hac ipsa de caussa, inueniuntur his temporibus tam pauci docti. fugiunt enim studij laborem & defatigationem, & molestias ac tædia discendi non perferunt: contentiq; uulgari ac qualicunq; eruditione, ex se reliqua promere proferreq; conantur. Quod potissimū accidit ijs, qui ingenij bonitate & diuite quasi uena abundant. In quibus potissimum labor difficultasq; discertam quoq; negligentiam, ut Cicero ait, reddere solet: cum differendo hoc studium subuertere, quàm bonitatem experiendo deprehendere malint. Atq; horum sunt scripta ferè rotunda, & haud inelegantis cuiusdam copiæ ac uenustatis, propter flosculos & uiriditatem orationis. Sed doctis eo nomine minus placent, quod maturitate & fructu assiduitatis ac curæ, & (ut dicam semel) sanitate ac uiribus deficiantur. Existimo autem ab ipsis multo hæc minoris pendi, quàm in quibus tanto sibi studio annitendum putent, nec nosq; omnes (ut aiunt) intendant suos. Quam rem hoc loco ac tempore enu-

cleandam nobis non arbitror. Nam si est uana quædam hæc delectatio solum atq; uoluptas, compræhendisse illam Latinitatis, id est orationis Tullianæ speciem atq; formam: fortasse qui tam uehementer & mirabiliter illi incumbant atq; studeant, stolidius facere uideantur. Sed meo quidem iudicio, res multo se aliter habet. In hoc enim sunt uniuersa, quæ expeti ab ambientibus nomen famamq; literarum Latinarum solent, quiq; suas cogitationes describendas sibi & oratione Latina expromendas putauere. Hoc ipso enim efficitur uno, ne quid in scripto sit ociosum, hiulcum, asperum, sordidum, deforme, obscurum, præposterum, inconditum, ineptum: ut sententijs rebusq; uerba respondeant, cumq; his ipsis compositio consentiat. Omnia dilucide, eleganter, apposite, uenuste explicentur: propositis in rebus certitudo insit, progressiones fiãt disertæ, cõclusiones infallibiles: nihil deficere & quasi linqui animo ueritatis, nihil mutilũ mancumq;, nihil destitutum atq; debile uideatur. Hic me plura uolentẽ ad hunc modũ de laudabili & probata oratione uerba facere, quasi perculsus ille magnitudine rei: Deũ immortalẽ, exclamat, quid opũ, quid magnificentiæ cõmemoras? Hæc'ne omnia studiosis ex lectione Ciceroniana suppeditare credendum? Tum uero nimium uili isti libri ueneunt. Multo quidem dixi minus, inquam, atq; res est. Tu tamen ita habeto: Neminem unquam excellentem scriptorem Latinæ linguæ, bonitateq; ac laude præstantem, post hanc illius perfectionem, cuius opus iure sibi suo Cicero uendicat, extitisse, qui ab huius autoris uel imitatione, uel omnino similitudine alienus fuerit. Quod uel ex eo patet, quod in hac desertione atq; neglectu, quò res reciderit manifestum est. Neq; præclarius actum iri nobiscum, sperandum, nisi quidem prouiderimus, ne par à nobis inertiæ atq; prauitatis culpa suscipiatur. Quo enim absuere ab hoc propius, eo fuere omnes meliores: deteriores autem, qui longius: donec omnis eloquentia defluxit, & libri barbariæ situ ac squalore obsoleuerunt. Nam de ijs qui eodem tempore uixere, difficile est loqui. fuit enim illa feliciß. quædam, ut in Græcia olim decem Rhetorum, ætas. Hoc tamen sententiæ nostræ consequens ac consentaneum est, ut ex Græcis Demosthenis, ita Latinorum Ciceronis quenq; simillimum, optimum eloquentißimumq; censendum. Quid uero tu, si optio detur, uelis'ne orationem tuam similem potius esse aut superiorum cuiuspiam, à quo hæc ratio prætermissa ac neglecta: aut posteriorum, cui improbata illa fuerit: quàm eorum, qui & studiose sunt & magnificẽ secuti? Ego uero, inquit, pudore prohibeor, quo minus hanc quasi litem decidam, responsione ad interrogatum mea. Non hoc agitur, inquam, mi DANIELE. licet

enim

enim in amicitia meliora sequentem, & discedere ab amici uoluntate, & quasi regionem diuersam insistere: siue illa huic non placent, seu contingere nequeunt. Et ingenuitatis est, impertire debitam laudem alienis quoq;. Neq; tu, ut opinor, non malis perlocuplete esse censu, quàm hoc nostrati, tibiq; neutiquam cupienti irascar. Sit ita sanè, inquit. Sed ut maximè alicuius horum optarim me similem esse, quos mihi proponas, aut nomines, scire uelim.

Non habeo multos, inquã: sed duos possum eximios indicare, P. BEMBVM, *& illius discipulum* LONGOLIVM, *qui cum ingenti Latinarum literarum damno in medio cursu concidit. neq; eos sanè multitudine operum, sed horum perfectione & bonitate admirabiles. Caue enim credas, post tantam occidionem & exitium artium bonarum literarumq; fieri posse, ut in multa praeclara opera ingenium ac industria unius sufficiat. Etiam ueterum, florentibus illis & unà cum his quasi adolescentibus, uidemus doctissimos quosq; aliorum quidem respectu parum reliquisse scriptorum. Nam quanto alij singuli docti Graeciae, nisi fallor, librorum plus dedere quàm Plato? Quanto autem amplior numerus Varronis, quàm Ciceronis traditur?*

Petrus Bembus.

Longolius.

Paruus & est cygni melior canor ille, gruum quàm
Clamor in aethereis dispersus sedibus austri.

Noli quaeso, inquit ille, urgere hanc interrogationem: & illò potius redi, unde huc discessisti. Maximarum enim & splendidissimarum rerum commemoratio, mirificè commouit animum meum: qui nunc & in admiratione, & in desperatione illarum planè distrahitur. Nam & consilium atque uoluntatem, successu reddi laudabilem & gloriosam existimo: & quos ipse exitus frustrationis ingentioribus quàm aequum esset inhiasse ostẽderit, daturos poenas temeritatis suae, non mitiores quàm Ixionem, Iunonium sponsum illum, ac Cadmi filiam ad optatum conspectum diuinae maiestatis concrematam, persoluisse accepimus. Commodiusculè, inquam, loquere, mi DANIELE. *Non enim improbum est in rebus humanis, summa appetere: neq; in ijs sceleratum, quae nunquã perfecturus sis, inchoare. Tanta autem est excellentia animi, ut nisi quid illam retundat atq; repellat, nullum sese efferendi finem facere possit. Deterreri profectò ab opere coepto ultimae perfectionis desperatione par est neminem: uel quod fortuna incerta est: uel quod unusquisq; uirtutem, ut Deos iubet Hesiodus, colere pro uirili sua parte debet. Ita autem se, mi* DANIELE, *res habet, ut quemadmodum in uita non solum perfecta & constans felicitas, sed etiam interpolata quaedam casibus tristibus, tamen pro felicitate habetur: Ita nos quoq;, si maximè plenam hanc & perpetuam felicitatem eloquentiae*

quentiæ capere tenereq; non poßimus, lætemur tamen in illius quasi prosperitatis & secundæ fortunæ particulis, præsertim si bona suo numero uincere speremus: ut tanquam de pharetra candidulos calculos percensentes, si plures quasi stellulæ Ciceronianæ emicuerint in oratione nostra, gaudeamus successu, neq; ullo modo nimiam perfectionis maximæ cupiditatem, miseriæ nos condemnare patiamur. Quod si quis in hoc conatu cum nihil non tentauerit, uix tamen mediocritatem quandam potuit assequi, homo neq; planè absurdus, nec omnino abhorrens ab eruditione: huic' ne igitur, quia non ad summũ peruenerit, tam erit inhumanus, uel potius superbus, qui infirmitatem & deficientiam uirium exprobraturus esse uideatur? aut qui non magis nitentem ad fastigium illud, incitandum atq; fulciendum approbatione & quasi promotione sua, non retardandum irridendumq; statuat? Quo modo & pueros incipientes pedibus consistere & ingredi, hortamur & adiuuamus, ut currere et saltare (sic enim loquimur) uelint, quamuis id facere non posse intelligamus. Sed isti prorsus non ferre, neq; pati uolunt conatus, qui inanes futuri sint, & eorũ quæ nunquam consecuturi esse uideamur. Est' ne autem omnium rerum, quas quidem apprehendere mortalitas ualeat, quicquam, quò aditus non pateat curæ, aßiduitati, labori, studio? An non manifestum est, nonnullos destitutos bonitate ingenij ac naturæ, industria, attentioneq; & usu, ac exercitatione eò certarum in rerum quasi artificijs sæpenumero peruenisse, quò quidem ipsi uoluerint? Neq; hoc eiusmodi est, de quo loquimur, ut eius facultas atq; copia tanquam uolandi humano generi negata sit. Fert natura, ut similes ueterum in eloquentia esse poßimus: neq; fert solum, sed etiam ad hoc nos incitat atque instigat. Siquidem est singularis laus ista, eximia gloria, præcipuum decus, ad quæ appetenda & persequenda hac mentis exaggeratione & uocis significantia homines à reliquis illa animantibus distinxit, atq; separauit. Huius autem sicut aliarum uirtutum omnium exempla, non ad uoluptatem modo cognitionis, neq; admirationis ocium, sed ad imitandum et effingendum proposita nobis esse uoluit. A quibus si quis diuersus abire, & detorquere à rectitudine ipsa cursum uoluntatis suæ non dubitauerit, quid illo homine agas? Aut quam medicinam orationis allaturum te huic cõfidas? Nihil enim audire, nihil cogitare, nihil considerare solent, qui ita sunt quasi ueneficio quodam erroris peruersi atque corrupti: siue propria est hæc aliquorum opinio, seu inducta persuasione perperam monstrantium. Vt enim rectè dicitur ab Isocrate, animi laborantis medicum esse sermonem: Ita nemo ignorat, medicinæ etiam perniciosa esse nota, deq; illa & uenena peti. Fert enim, ut Aegyptum

ait Homerus,

ait Homerus, in permistione quadã, multa nõ modo bona, sed etiã mala. Sed ut ad rẽ redeamus: Non est ulla res mi DANIELE *tãta, tãq; ardua, quæ potius amitti desperando, quàm æmulãdo appeti debeat. Si enim huc accesseris, uel tu, uel quicunque alius, hac natura & instructione artium, teq; immerseris in hoc studium imitationis* Tullianæ, *possum tibi spondere atq; promittere non post longißimum temporis spacium incredibilem suauitatem & uberrimos fructus. Neq; tu istam colorationem spernas. Formositas est illa, ut solis in uirili corpore, sic orationis latinæ præcipua. Neq; si quid forte deesse tibi senseris, ideo defatigere in quærendo. Minime etiam pudeat te, elegantis & speciosæ clausulæ Ciceronianæ, apte concinnatæ cum scripto tuo, suoq; ac proprio loco enitentis: non ut furto subtracta, sed ut studio & industria quæsita esse uideatur. Quod eò moneo, ne pulcherrimã rem, hoc imitationis studium dißimulari oportere existimes. Quod (crede mihi) ut honesta omnia ostẽtari, totisq; uiribus, neq; una modo, sed utraq; (ut aiunt) manu iactari gloriosißimum est futurum. Neminem autem certe ab huius tantæ talisq; rei cura & desiderio repellere debet, quod illius usus ferè nullus uulgo nunc quidem esse possit. Non enim ideo superuacanea, inutilisúe ducenda: uel nihil magnopere bonarum rerum omnium capessendum fuerit. Quid enim omnium uulgo nũc in honore ac precio? aut quid non contemptum potius est & despectum? Cõparantur hæc erga doctos & eruditos, quibus uigiliæ lucubrationesq; nostræ dantur: quorum quantus numerus sit, nemo unquam sibi in hoc proposito quærendum putauit. usq; adeò, ut unius alicuius, qui in singularis doctrinæ & sapientiæ opinione sit, pluris fieri ab illis iudicium & approbatio soleat, quàm aliorum sexcentûm. Itaq; in hac credo cogitatione hoc unumquenque sibi subijcere:*

Nec te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus.

Quis autem (ut alia complura omittam) quis si hoc ualere debeat, eruditionis pulcherrimam & maximam partem poëticam magni pendere, inq; hanc operam dare uelit? Nihil enim huius non à uulgo, sed à doctis, quiq; ipsi poëtæ sunt, usu & sensibus tenetur: omnisq; illa ars in doctrinæ quodam quasi penu recondita latet, neq; promi ad hodiernam tractationem potest, cum Musica iam prisca amplius annis M & C. *non corrupta mendosáq;, sed ignorata & extincta fuerit. Sed ut hoc largiamur, uoluptatem tantum & delectationem hoc studium complecti, quod longe secus est: digniß. certe illa fuerit homine. Cum enim bestias etiam ipsas gaudere uideamus acclamationib. &*

præconio

praeconio quodam uirtutis suae: quid accidere queat homini iucundius, quàm quibus duobus à bestijs differt, ea sic esse perfecta, sic omni cura ac diligentia consummata, ut se digna ac uere propria esse appareant? Quamuis autẽ neq; stultè cogitatorum sapiens esse elocutio, neq; orationis uitijs non corrumpi intelligentiae interpretatio poßit: quid tamen obsecro, si haec diuidantur, pro fuerit egregia inuentio, prudens consilium, cognitio praecellens, scientia singularis: si facultate, copia, lumine orationis deficiatur? Vix, ut opinor, ulli magnae uoluptati, alijs quidem certe utilitati & fructui esse non poterit.

Demosthenis admirãda uirtus.

Hinc est quod in Demosthene admirabile inprimis & praestans fuisse scribitur, omnia ea quaecunq; animo suo concoepisset, explicare etiam ac illustrare oratione potuisse. Quod & inter Themistoclis laudes Thucydides posuit. Quid autem est in omni uita, quod non ducatur dulcedine, non sequatur delectationem, & ad uoluptatem adhaerescat? Vt mihi ueriss. Poëta fecisse uideatur, suam cuiq; uoluptatem Deum fieri. Iocosa seria, magna parua, uoluptati quasi inhiant: mihiq;, si paululum temperasset suum placitum Epicurus, sensisse bellißime uideretur. Verum haec dixeram non enucleanda, hoc loco ac tempore. Et mihi ita uidetur, inquit. & si cupio te audire haec uel intempestiue differentem. Pergamus igitur ad alia, inquam. Non est autẽ uerendum, ne si multum nos in hac parte studiorum & unice exercuerimus, ad alia tractanda minus idonei reddamur. Vt enim senex Plautinus non dubitat, quin muliercula quae tenue sciret, etiam uberius nere posset: Ita si quis perfecte iam calleat linguam Latinam, reb. sic forte postulantibus, & ad faciliora, & quasi craßius filum sese demittere poterit. Quid autem hoc hominis fuerit? qui neq; argumento, nec hominibus patientibus, cognitam illam sibi & perceptam speciem orationis usurpando ostentet? Neq; recte mihi contra uniuersam hanc rationem inculcari exempla affectatae de illa compositionis, in religionis nostrae tractatibus uidentur. Quis enim hoc serio quidem fecit? aut quis ita, quẽmadmodum uolumus, excultus lectione ueterum facturus omnino credatur? Non autem nostrae religionis profeßio in quibusdam sacrorum ritibus aut ceremonijs consistit, sed penitus interiusq; insidet mentibus:

Religio non in ceremonijs.

& in quas se insinuauit, facile eas à lusu & nugationib. huiuscemodi abducit. Neq; iam ubi cor diuinitate illius contactum est, magis certe retorqueri oculos sinit in uersatione sui ad haec aliaúe quãuis splẽdida & praeclara, sed tamẽ humana, ac cogit seruari custodiriq; tenorem quendam suum deformitatis, stulticiae, fatuitatis: ut omnes, sapientiß. quoq; homines, non imbutos diuinitus sensu ipsius, statuere neceße est. Sed quid uetat ad haec etiam, si quis doctus

doctus à Deo beneuolente ac propitio ducatur, ab illa eruditione & cultura literarum transire? Aut cui dabitur uitio, quod animũ & excogitationes suas sanctas, oratione diserta atq; eleganti explicare studuerit? Quod si qui sunt, quibus religionis nostræ ueritas parum uel arridet uel perspecta est, ad quã quidem impietatem huius autoris lectione peculiariter instrui nequaquã certe possunt, cum in maximis & primis offendant rebus, leuiss. fuerit profecto hic uerborum atq; sermonis lusus. Quod hoc dico confidentius, quo studiosius ab aduersarijs huius opinionis defensum Ciceronem à peruersitate de Deo diuinisq; rebus sententiæ esse scimus. In quo ut illi toto cœlo aberrant, ita institutio impia ab hoc scriptore præcipua nulla composita est. Sed fortasse præconceptæ aliqui uestitum hunc circundant, festiuitatis uerborum. Verum ut sol geminus non est, neq; duplices Thebæ, quamuis furenti Pentheo esse uideantur: sic & si aliqui cum improbitate sua hæc concilient suis opinionib. nihilo sunt tamẽ minus ipsa in suo genere et per se recta, utilia, fructuosa. Quarum autem rerum tanta (quæso) est bonitas, ut in abusum cadere non possit? Dicam planè, quod hoc loco in mentem mihi uenit: Aut ego multum decipior, aut religionis hoc parum est idoneum patrocinium. Nam si fuerit sententia de ueritate religionis & rerum diuinarũ aliena atq; peruersa, quid est quod uerbis potius uel oratione offendamur? Nominauit aliquis larariũ, usus Latina uoce, cum notare uellet quod barbarè, ut opinor, capella dicitur: quid refert? An ideo hoc melius, quia uulgo notius? Immò uero eo prauius putandum. Sequuntur hæc, consistorium, iudicium rotæ, notarij, missa, processiones, sancti, ecclesiæ, Cardinales, Papa, Episcopi, Archiepiscopi, Episcopatus. Quid intelligatur, nemo nescit. Sed quæ sint rerum uitia, non quidem nos disputare, neq; excutere oportet: Ipsæ tamen res, quasi ædita uoce, uidentur clamare. Malunt uero aliqui, consiliũ, centurias iudicũ, aut iudiciũ centumuirale, scribas, sacrum piaculare, aut libum salutare, aut nescio quid: supplicationes, Diuos, Deos immortales, numina, templa, delubra, fana, senatum, principem, prætores, prouincias prætorias aut consulares. Ego ne ulli existimem, quem rerum uitia, deprauatio, impietas non offendant, uerborum caussa bellum indicendum? Si possum pati sceleratam atq; impiam opinionem, qui minus locutionem feram, elegantem illius intelligentiæ interpretem? Quid autem uocat iste aliquis capellam rectius aut melius, quàm hic lararium? nisi quod alter flagitiose barbaro, alter Romano uerbo utitur. Iam si, ut quidam dicunt, scribuntq;, asseuerantes eò usq; iniuriarum uel potius nefarij sceleris atq; immanitatis processum esse in iudicijs Romanensib.

ut nihil in ulla barbaria deterius fieri potuerit: si igitur in re tanta est turpitudo atq; prauitas, nominet sanè quisq; ut libet. Iam cur est libum salutare minus tolerabilis appellatio, quàm missa? supplicationes, quàm processiones? Dij, quàm sancti? fana, quàm ecclesiæ? senatus, quàm Cardinales? Princeps, quàm Papa? cum aut planè idem utrisq; designetur, aut hæc Latina notas ambobus certasq; res melius indicent. Ego uno doctissimo uiro adolescens multum utebar, quē nominari hoc loco à me debere non existimo. Is de numero erat eorum, quos nunc Dominicos flamines uocant. Ac solebat ad illa sacra præcipua Missarum, ut uocant, facienda, & raro & cum magna cura accedere: atq; etiam omnem orationem ceremoniarum de illa usitata & barbara, quæ in libris publicis exponeretur, in nouam & elegantem conuertere, inq; chartis seorsim perscribere. Quid ego hunc sceleris commisisse dicam? Nam si esset cordi Deo, uelletq; rem diuinam ad talem ille modum fieri, egóne respuere hanc diligentiam puritatis uerborum suspicer? Sin est, ut nunc fit, quemadmodum fertur, tota res contraria & inuisa Deo, accessisséne potest tanquam cumuli aliquid hoc studio uerborum, ad rei uitium? Quid uero, si ille (quod non esse uerum puto) hoc toto facto suo lusit atq; iocatus est? Nescio profectò, an nocentior sit in rebus diuinis simplicitas, an simulatio erroris atq; impietatis. Sed hoc totum alienum prorsus est. quare ad rem redeamus. Exponitur ab Erasmo uersus elegans & sonorus Actij:

O uirgo spes fida hominum, spes fida Deorum.

Quantillum esse uidetur, quod hunc mouit? Deorum enim non debuisse dici, ait. Sed reliquam sententiam non accusat, in qua tot penè uitia, quot pulcherrimæ & aptissimæ numeris syllabæ inueniuntur: Spes hominum, spes Diuorum (ut illi placet) uirgo. Hoc, ut opinor, multo fuit potius emendandū: aut si quis relinquit, quàm indignum fuerit, optimum uersum multo leuiorem ob caussam conuelli & labefactari? Quod si ego hæc rectè & conuenienter in animum meum induco, facilis fuerit confutatio reliquorum, quæ à repræhensoribus huius studij ut absurda colliguntur. Neq; enim si quis huic sectæ sese addixerit, uerebitur interdum non solum alienis uerbis & figuris, ita ferente re familiari, rustica, priuata, publica, sua, amicorum, uti: sed ne matris quidem suæ lingua, atq; adeò balbutire cum pueris, cum sodalibus nugari, garrire in cœtibus uulgaribus. Nos enim de singulari & eximia quadam facultate scribendi, & de oratione loquimur, quæ tincta uetustatis coloribus, studium, eruditionem, diligentiam redoleat, quam ex hac sola exercitatione curaq; imitationis existere necesse est. Tum STIBARVS: Copio-

sam esse orationem, inquit, Ciceronis aiunt, & locupletem: qualib. negant apta esse multorum ingenia. Fateor, inquam. *Sed intelligendum, esse aliquid commune etiam hac in parte eruditionis, de qua loquimur.* Nam *cuncti certè anniti debent, ut bene Latinè loquantur, quicunq; ad huius linguæ studium sese contulerunt. idq; legendis optimis, id est* Tullianis *scriptis, ea cura atq; intentione, ut omnes suas cogitationes in illa defigant, consequentur: proposito nimirum exemplo, ad quod comparata uniuersa linguæ illius facultas referatur.* Exprimet *autem quisq; pro ingenij & naturæ suæ modo.* Omnino *studium erit summum, similia faciendi omnia. ita enim fiet, ut proxime accedatur. Sed similia etiam facient, qui longiuscule aberunt ab illis Ciceronis fluminibus, præstantes compositionis tamen exquisitionem & formam. An tu non esse Ciceronianum dixeris, qui breuiter atq; subtiliter eloquatur aliquid, Ciceronis quidẽ quasi æmulo ore? Immò certe: ut* Apelleum, *qui imitans grandes* Apellis *imagines, minutas pingeret.* Copiositas *quidem illa, si ut uitium notatur in Cicerone: quid ego dicam, ac potius de tota hac mentione uitiorum & macularum in Ciceroniano corpore, quid respõdeam culpantibus?* Nam *si quid est uitiosum absq; quidem controuersia, & manifestum erratum, non nobis quidem in hoc instituto nocuerit. Cum enim imitationem, quæ hac in parte maximæ artis nomen dignitatemq; sibi uendicet, turpem malamq; à nobis introduci nequaquam intelligi uelimus: quis ignorat, quin illorũ, quæ in deformitate & peccato sint, esse nequeat?* Faciamus *aliquid pinxisse* Apellem *deteriuscule, ac lapsum aut in symmetria, aut in historia: ut (uerbi caussa) si* Romanum *hominem, palliatum forte effinxisset: quid prohibuerit hæc emẽdantẽ, illius tamẽ tabulas habuisse propositas, quas imitaretur operibus suis?* Nam *fieri & potest & solet, ut aliquis maximã quapiam in arte celebritatem ac ueram laudem sapientiæ adeptus, in eiusdẽ tamen ipsius artis usu interdum peccet. quod non solum in doctrinæ, & istis ingenij, sed etiam morum atq; uitæ (ut ita apellem) artibus, uerum esse reperitur.* Quis *enim nescit, eum qui continentiss. sit, qui frugaliss. qui moderatiss. non tamen aliquando quasi exorbitare & declinare paululum de uirtutis uia?* Neq; *enim huius uitæ tanta felicitas est, ut quicquam summa posit perfectione concludere. Sed est ubiq; mediocritas quædam, in qua omnis perfectio consistit atq; spectatur. Verum huius etiam ipsius multum desiderari, requiriq;, nõnunquam solet: repræhendiq; aliquid singilatim ijs in rebus, quibus communiter maximæ bonitatis & eximiæ pulchritudinis laudem impertimus.* Quem *fugit, quanta* Curij, Deciorum, *ac* Fabricij *fama sit inte-*

gritatis, pietatis, fortitudinis? Videlicet excitauerunt hi, probaruntq́; illā, uita sua per huiusmodi uirtutes acta. Sed ab ijsdem nihil'ne unquam leuiter, criminosè, ignauè factum dictum úe omni in ætate putabimus? Horum' tamē nemo non splendidißima exempla honestatis ad imitandum sit habiturus. Idē de ijs, qui summopere sapientes uel fuere, uel crediti sunt, dixero. Quos, si quid (ut aliter fieri non potuit) in uita stulte fortè, inconsiderate' ue constet fecisse: ideo non in ea parte, qua humanitati expositum perfectionis modum tenuere, sequendos esse dicemus? Et quia non omnia illis affuerint, propterea ab illorum imitatione resilientes, curabimus ne quid omnino præstantiæ inesse nobis poßit? Stulticia hæc, & quidem maxima fuerit, quæ in medio sint repudiare, & inconcessa appetere, neq; animum sedatum quietumq́; ulla in copia præstare. Sic enim usu nobis ueniet, quod auaris istis, ne quid omnino quo frui liceat poßideamus. Vt enim studium rerum bonarum maximū & infinitum esse debere confitendum, ita per illud acquisitis liberaliter utendum: & cum quasi merces quasdam animi diuturno labore ac longo tempore confeceris, explicandas illas proferendasq́; esse existimo. Cum igitur nemini tam linguæ multum, frontis parum esse putem, qui optima esse omniū quæ nobis lecta cognitaq́; sint Ciceroniana scripta, negaturus sit: clarum quidem planumq́; fit, in his perfectionem maximam, uel si hoc uis, summam contineri. Quia enim hoc nomen, hancq́; laudē, quo aliud melius inueniri poßit, meretur nihil: cumq́; Ciceronianis scriptis, omniū doctorum consentiente testimonio, ultima bonitas sit comparata: quisquam' ne imperfecta, quæ optima esse fateatur, dicere audebit? Quæ porrò superbia, quod úe fastidium fuerit, non eo contentum esse, quo aliud ipsius etiam iudicio melius fieri nequeat? & hac copia spreta, uana opiniōe, ac fortasse spe, inhiare absentibus. Nec *mihi necesse est, hæc tueri consuetudine, ut perfectionem uocare me dicam, non quæ in ueritate esset, sed quæ uideretur esse. ut cum sapientem fortemq́; uulgari modulo, non quasi Stoicorum decempeda metimur. Immò ita sentio, & uerè statui à nobis, diciq; illam perfectionem: & qui aliquid melius fingant, eos in iucundo quodam imaginandi errore uersari. Itaq;, quod æmulatio aliquibus magis placet, qua priores fiamus, non assectæ, (in quo se* PICVS *Fabianis sententijs iactitauit) non quidem male in genere, sicut & aliquis se ipsum uincere dicitur: sed hac quidem in parte parum ualet, cum sit à nobis uel quanta maxima poßit existere, uel summa citra exceptionem bonitas & perfectio orationis Ciceronianæ constituta. Neq; nobis nimium dolendum, si maxime nostris operibus in peius effingatur archetypum illius,*

quod

quod in absolutis picturis imitandis dicit accidere Plinius. *Prima enim sequētem, ut est egregie scriptum apud* Ciceronem, *honestum in secundis tertijsq; consistere. Quando enim fuit alia bonitas orationis prior ac maior? Ante'ne quàm hæc existeret? An est postea insecuta? Immò certe contrà manifestum est, neq; priora secula cultam & eloquentem orationem parare, neq; posteriora relictam sibi tueri atq; retinere potuisse. Vnde apparet, quod impleuerit superiora, & ab inferioribus deminutum fuerit, idipsum plenum esse dicendum atq; perfectum. Vere enim ait ille,* Seneca *ut opinor, non posse ulterius crescere quod sit plenum. Quare cum hæc nobis perfectio cum ipsa natura constituta, tum oratione demonstrata sit, quæso quis dubitet illius similitudinem appetere? Siq; ulla à parte, uel si mauis particula apprehendere ualeat: quid non faciendum, suscipiendum studij, laboris, molestiæ, quæ non subeunda pericula, quid non exanclandum sudoris arbitretur? Nam qui hoc dicunt, cum totum tibi* Ciceronem *exprimendum sumpseris, errata etiam illius non negligenda: dolosè illi quidem certe agunt. ut si quis censeat, amicos etiam* Platonis, *gibbum illius: &* Aristotelis, *balbutiem imitari debuisse. fieri enim hoc non quidem debuit: sed si qua accidit, defensionē tamen quandā habuit communitatis eorum, quibus tanti uiri non potuissent carere. Hæc porrò non patitur ratio ipsa complecti,* Ciceroniani *nominis cupidos. Nempe enim similitudinem illius autoris ambiunt. qui sicubi fragilitate humanæ naturæ quasi in lubrico cecidit, aut offendit, aut titubauit, ipse nimirū ea in parte sibi uniuerso dißimilis fuerit. Quis igitur ita insaniet, ut cum ad illum accedere cœperit, sciens uolensq;, non immutato iudicio discedat, & similitudinem petens dißimilitudinem affectet? Sed hæc, inquiunt, uitia etiam ab ignorantibus & tacite contrahuntur. Optandum quidem, ut ita similitudine quadam induamur* Ciceronis, *& effigiem præ se ferant illius scriptorum nostra, ut nihil prorsus requiratur, aut desit, ne horum quidem illorum, quæ uitiosula uel sint, uel habeantur. Quæ studioso* Latinitatis *maior in hac uita contingere felicitas, aut quæ alia summa uotorum esse poßit? Repetere licebat hoc loco disputationē quandam de* Erratis *nostram, quibus nostra conditio ita est obnoxia, ut præclare cum eo actum credi æquum sit, qui non innumerabilibus fuerit, neq; fœdißimis uitijs deturpatus. carere enim penitus, qui quidē sit homo natus, poterit nemo. Sed et illud benignæ magis fortunæ fuerit, quàm uirium nostrarum. ea est in errores & deceptiones animorum procliuitas. Qua tamen in culpa admodum subleuari solemus, & defendi sapientißimorum ueterum exemplo: sæpe etiam fortuita imitatione, cum honestus error*

Plenum & perfectum quid.

sit magnos duces sequentibus, ut Fabius ait. Sed remitto te ad habitos hac de re sermones nostros, atq; etiam scriptum, quod te legisse puto. Legi, inquit ille: & legi perlibenter. itidemq; alios multos fecisse arbitror, qui post admissum dedecus consolationem quærerent. Nescio, inquam, quem ille libellus, quem ue alij nostri sortiti Genium fuerint: nisi quod ita sunt minuti & pusilli, ut indigere magnopere nõ uideãtur, uidelicet ex hoc genere τῶν φαρμάκων.

Hæc non sunt, inquit ille, huius loci. resume igitur, quæ reliquisti. Nihil igitur moremur, inquam, huiusmodi quorundam dicta: siue ita sentiunt illi, ut loquuntur: siue magis, ut ego puto, nugas agunt scientes. Quis enim ita sequendum Ciceronem doceat, ut etiam si quid in scriptis illius uitiosum esse constet, id exprimendum: aut cur metu quasi offensiunculæ & asperitatis cuiusdam, ne ingrediendum quidem hoc iter sibi putet? Sed enim ut in formoso corpore, persæpe næuulus alicubi decere creditur: sic in oratione quasi uerrucula non turpis interdum inest, neq; uiciositatem aliquam fugiendam habet. Talia sunt in ueterum libris incongrua cum uulgaribus præceptionibus, & inconsentanea uerbis: quæ ego non solum tacite contracta nihil nocere, sed etiam eruditionis iudicio expressa, hoc quoq; imitationis studio uenusta futura esse iudico. Vt enim in puero nemo ferret, si iussus flectere scelus, sic ingrediatur, orsus cum pronomine, ut fieri assolet, Hic scelus: aut si coniungat tanquam conuenientes genere uoces, Fama malum: cum tamen apud Terentium, adolescens ita indignabundus clamitet, Vbi illic scelus est qui me perdidit? & Virgilianum hoc celebre sit:

Fama malum, quo non aliud uelocius ullum.

Ita indoctis huiusmodi delictorum uenia dari nulla, neq; excusatio concedi potest: quæ contrà in studio & facultate quadam ingenij, usuq; literarum, non modo culpa carent, sed laudem & admirationem quoq; merentur. Iam uero, ut uerè uitiosum aliquid in Ciceronis scriptis inueniri non negauerim, quippe qui ipse annotarim (omnibus enim in rebus, ac ubiq; culpam præstare homini difficile, ac nisi fallor, denegatum esse scio. nam ingenium nonnũquam, sæpe iudicium, interdum cura etiam præstantissimos destituit:) sed ut non ausim hoc negare: ita uix permiserim ulli mortalium, damnandi, quæ uideantur perperam à Cicerone posita, liberam potestatem. in orationis autem compositionem, haud scio an ne inquisitionem quidem. Quo minus certe licentiam concesserim cuiquam, configendi ac iugulandi uerba figurasq;, si quæ parum ad pueris notam & perceptam rationem atq; modum quadrare uideantur. Nam de librariorum incuria, & mendis codicum, quod à PICO

motum

motum ERASMVS *quasi uentilauit, nihilomagis in hoc autore legentibus quàm ullis alijs obstare poterit, quorum non minus corrupta esse scripta certum est. Cum autem perbelle dixerit Græcus Comicus, Menander ut opinor,*

Nemo est miser, quicunq; se esse non putat:

Nisi quid planum factum fuerit esse mendosum, etiam si qui fortè suspicabuntur esse, nos utamur pro uero: & simus saltem opinione felices, quod bona & uera nos sequi credamus: præsertim cũ multũ diligenterq; in hoc siue usu, seu arte, ut mihi quoq; uidetur, uersato, non difficile futurum sit, huiusmodi deprauationes & deprahendere, & alicubi emendare. Neq; cum hoc dico, existimes uelim, probare me mutationis aut correctionis in ueterum scriptis leuitatem: qui huic generi iniquus sum, ut qui maxime: quiq; satius esse duco, non intelligi aliquos locos, quàm temeraria correctione uel scrupulum tolli. nisi quod eiusmodi fortè est, de quo & asseuerari, & in quo nullus suppositionis metus in esse posse uideatur. Nam qui in castigando sunt faciles, ut fortasse aliquid maculæ detergeant: periculum tamen fuerit, ne & sana cædere, & integra secare aggrediantur. Certe in Cicerone repræhensa nonnulla animaduerto, quæ ferri: nonnulla etiam quæ defendi debuerint. Sed hæc si uidetur, transiliamus. Minime, inquit ille. nam mihi hæc subtracta, multum uidentur de re ipsa detractura. Placet igitur, quandoquidem ad alia transituri sumus, sic ab illis abire, ut oratione nostra perfecta & conclusa relinquamus, quasiq; in caussæ fine epilogum illis adiungamus? Maximopere placet, inquit: itaq; ut facias, non te hortor, sed pro meo iure impero. Mos geratur, inquam. Demonstratum autem cõfido à nobis, nulla in re nõ, ad cognitionis studium imitandi industriam applicandam esse. Cum enim omnium rerum quæ discuntur, & præceptiones tradi, & exempla exponi soleant: tantum inter hæc & illas qui cogitare uolet interesse inueniet, quantum ab animali corpore carens anima distet. Itaq; & sine præceptis artium ad exempla respicientes, qui magnas progressiones fecerint reperire est multos: cum ipsæ illæ quem solæ instruxerint aliqua cuiuslibet artis facultate, dicere neminem habeas. ut exempla in harum quasi corpore uitam exercere uideantur. Quorum tamen ipsorum usum esse perartificiosum statuo: ut huius moderatricem atque magistram imitationem, uel singularis cuiusdam artis similitudinem obtinere, uel ipsam esse maximam artem iudicem. Præterea est planum, ut opinor, factum, quod, ut natura quidem ferat, optimum perfectissimumq; sit, illi soli operam nostram, ut quàm simillima edere proferreq; à nobis possimus, addictam esse oportere. Ciceroniana etiam,

nisi

nisi fallor, obtinuimus, facile reliquis bonitate & perfectione antecellere uniuersis. Quæ cum ita sint, si hæc eximia quædam & singularis ratio est studiorum, siq; laboris ingentis, ingenij etiam ac naturæ cum felicis tum tolerantis atq; fortis: ideo si neq; his fortasse præditi nos simus, & fugiamus molestiam, de infirmitate ac mollitudine nostra constituere quid rectum ac laudabile sit debebimus. Nihil enim uitiosius fieri possit, quàm quod uulgo faciunt, & in Comœdijs sæpißimè adumbratur, ut quis, quia ipse egerit aut dixerit, ob id rem quampiam probari postulet. Quibus igitur ingenium atq; animus non hebes, neq; ignauus, cupiditate pulcherrimæ rei eloquentiæ exarserit, quam nunc sic nominamus, usum exquisitum quendam linguæ Latinæ, & de ijs quæ dicta sunt, neminem offensum iri si Ciceronianam nominauero, confido: eos feramus æquo animo, diuino quodam instinctu flagrantes incredibili amore ingrediendi hanc uiam, in ea quoq; desudare atq; defatigari, quærereq; ac sectari itineris duces non uarios atq; dißidentes, sed certos & perseuerantes, quorum directa uestigia ipsi suo cursu consequantur, confirmata ad omne tædium, difficultatem, laborem, uoluntate. Non uituperemus etiam, si uitam sibi, nisi ad finem perueniant spei ac propositi sui, retinendam non putant. Sed talis, ut ducem nactus non priùs eum amittit, quàm aut secutus compos uoti efficiatur, uel eam facultatem obtineat, ut ipse sibi præire, seq; quò perueniendum sit deducere ualeat: Ita in hac sententia atq; proposito, uita illi nihilo secus communis uiuitur, ne quis quasi in beatorum insulas ablegari hæc à nobis studia arbitretur. Neq; quicquam rerum necessariarum domi forisúe, neq; ullæ actiones priuatæ aut publicæ omittuntur. multum temporis alijs & rebus & studijs trãsmittitur. semper tamen idem ille ad hæc quasi respectat, & pendet eius inde animus: eamq; init uictus quoq; cotidiani ac cultus rationem, quæ minimè studio suo impedimento sit, quaq; uis mentis ac memoriæ excitetur, non obruatur, ut animi perpetua sobrietas & attentio conseruetur. Nec non idem quoad licet, abducit sese, usumq; uitæ suæ à contrarijs actionibus, omniaq; & alimenta & cõsuetudinem abhorrentem ac diuersam fugere uitareq; solet. Quæ cuncta de ijs accipienda sunt, qui uerè ardent, incensi amore atq; cupiditate huius gloriæ, huiusq; famæ. Nam plerisq; fingũt, & eloquentiæ fuco non uero, neq; naturali colore tincti, cum multitudine doctrinæ, tum magnitudine studij, atq; etiam uel in primis hac uictus usuq; ratione deterriti, cito resiliunt ab isto proposito, & sinunt frangi industriam suam difficultate: quæq; sustinere se posse non putant, ijs ipsis quæ comparari solere sciant, ea non audent sperare se consecuturos un unquam esse. Quare mox

re mox

re mox aliò, quasiq; in diuerticula quædam abeunt, & disputant propositũ suum, neq; in hac rectitudine & destinatione magis continent. Tum uero non pauci, inq; primis callidiores quidam, falsa se statim persuasione induunt, nihil amplius accedere posse cognitioni suæ, sibiq; interdum multitudinis applausu commendati, uideri aliunde quicquam accepisse, neq; ex sese prompsisse illa præclara & admirabilia, turpe sibi esse existimant. Ita has captantes quasi fluuiales auras, nunquam se uolunt alto committere, sed in hac opinione, cultu, ocio acquiescunt. Habes conclusionem, ut uoluisti.

Nunc igitur deinceps, te quidem iubente, de quibusdam in Cicerone notatis atq; repræhensis disseramus: atq; ita ad aliorum obtrectationes, uel etiam obiecta isti studio, sensim accedamus. Ita fiat, inquit ille. sed nisi tu non uis, percupiam te hoc mihi prius exponere: cum ad tantam altitudinem & ingentiam hæc à te ratio quasi extruatur, putes' ne tam pauca ex omni numero scripta Ciceronis, ad eam exequendam sufficere posse. Ego quidem, inquam, ita bene consultum à fortuna iudico huius rei studiosis, ut & quæ satis, & quæ maxime utilia isti studio essent futura, ea maximè ac potißimum conseruarentur. Nisi tu forte non censes Apelleos esse, nisi qui cunctas illius tabulas, uel potius si qui perpaucas uidissent, potuisse? Nec magnopere nõ maximi libri Thucydidis historiarũ studiosa lectione adiutum fuisse Demosthenem? Quod quidem ipsius te credere factum non sinet. Nam nisi ipse fructum uberrimum ex eo sentiret sese percipere, nunquam faceret, ut toties describere sua manu uellet. septies autem descripsisse accepimus: quo de ipso suspicari licet, quæ fuerit lectionis aßiduitas. Traditum etiam de non ignobili rhetore Dione Prusense legimus, duobus illum tantummodo libellis usum, ad maximam scientiam & celeberrimum usum rhetorices peruenisse. fuisse autem libellos istos, Platonis librum qui Phædon, & orationem Demosthenis quæ Falsæ legationis inscribitur. Quare cum non solum nobis tam copiosum exemplum Tullianorum scriptorum, sed etiam, ut ego sentio, exquisitum, & in primis studio huic expediens, relictum sit: non desperandam similitudinem, neq; desiderio amissorum præsentia bona negligenda esse arbitror. Quæ si probantur tibi, licet disputationem interruptam cõtexamus. Ita faciundum censeo, inquit. Et nempe erat illud propositum, de repræhensis quibusdam in Cicerone: quibus cum tu quasi laborantibus succurrisses, mox reliquos oppugnatores huius rationis si posses profligares.

Thucydidis q̃ fuerit studiosus Demosthenes.

Dion rhetor.

Rectè, inquam, meministi. sed loquere superbius. Quid ni faciam? inquit. ita inflatus, & in tantam spem euectus priore oratione tua. Esto, in-

quam. non enim mihi displicet. Sed ad censionem tandem ueniamus: quæq; notauerint quidam uerba, aut figuras, aut compositiones, consideremus. Et uerba quidem maximè in conuertendis Græcis ab illo usurpata, cum non ut improba carpantur, miror cur de illorum significantia quisquam pronunciare ausit: cum etiam si qua deterior sit, à nobis tamen, cur ita sit, caussa nulla afferri posse uideatur. Nam quare, quæso, ut unam dictionem uerbi gratia memoremus, parum significasse Latinis finem bonorum putandum? Mihi quidem prorsus cur suspicer, in mentem nihil uenit. Quo magis sum miratus, quæsiuiq; cum animo meo, quid ERASMVS cogitans hæc scripserit: Quis autem crederet esse Latinum, Dicit illi salutem, & iubet illum saluere, nisi nobis sermonem hunc ueterum consuetudo commendaret? Non enim certe dubitauit, an Cicero Latine loqui sciuerit. Sed cur illud tantopere incongruum uideatur? cum alia plurima multo uehementius perturbare indoctos poßint. quale est: Matris uox uisa est Philumenæ. &, Videor audisse de Lucio Crasso. &, Vt tuo sumptu suppeditare poßit. &, Qui in amore præcipitauit. &, Præcipitante repub. ac, Cũ & uita suppeditauisset. item, Si quid eò fuerit. Iam cur non biennem, ut quinquẽnem? Quur nemo sic loquitur, ut aborsam mulierem esse, sed abortum fecisse: opus habere, sed esse, dicat? Immò uero quis ausit omnino ficum appellare ficum, & ligonẽ hoc nomine, nisi ueteres antè fecissent? Nobis tamen non temere hoc illum scripsisse persuasum sit. Accedamus igitur ad figuras, in quibus solœcismi isti notantur. Quo loco planè improbatur mihi, quod idem scripsit, Ciceronem excogitasse hanc sermonis figuram. nam illud, nisi fallor, significat dixisse, quod nemo doctus putarit imitandum, ESSE IN potestatem. Cuius similes leguntur, In amicitiam & ditionem: & quas supra recensui, non absq; suspicione tamen, librarios corrupisse locos, aut ipsum adeò autorem properatione. Nam & Gellius iam hæc remouit, & alij certe Græci Latiniq; similiter locuti sunt. Tale enim est hoc Plautinum, In mentem fuit. & Terẽtianum, Vbi me uidet esse in tantũ honorẽ. Iam Græcis ὑπὸ χεῖρα, et ὑπ' ἰσχὺν, in potestatem: & ὑπ' αὐγὰς, in luce, non'ne usitatum? Suspiciosam autẽ scripturam reddere quorsum attinebat, in tanta copia similium figurarum, inq; crebritate illius? An uero non simile est? Ad iudicem caussam labefactari, pro coram iudice, uel apud iudicem. &, Ad fornicem Fabianum, Ad senatorem relictos, Ad urbem esses, Ad iudiciũ affuturum. &, Depræhensus deniq; cũ ferro ad senatum. & illa repetita figura, Quæ in amicitiam P. R. ditionẽq; essent. et, Vt in uberr. Siciliæ partes Siciliã quæreremus. &, Tua scelera Dij immortales

In Pison.

immortales in nostros milites expiauerunt. & quod ad Atticum legitur. cur enim suspectum esse debeat, non uideo:) Quo die in Tusculanum essem futurus. Vt autem hæc præpostera esse, si ad regulas præceptionum exigantur: ita illa quoq; apud Græcos scriptores uideri possunt, κάλλειπον ἐπ' οἴκου, & ἀπῆλθον ἐπὶ φυλῆς, & ναυσὶν ἐπὶ γλαφυρῦσιν ἐλαυνέμεν. *Solœcismus autem, uel solœcophanes, ut Grammatici paulo appellant clementius, si quid ad easdem & rationes animi nostri non penitus respondet, perhibendum statim non est. Nā si hoc admittatur,* ἀπὸ ποταμῶν *scilicet* χωροῦσι πάντες. *cū nō illos loqui nos, sed ab ipsis discere debeamus. Adducit* ERASMVS *ex epistola Ciceronis quapiam: Diu commorans Athenis, quoniam uenti negabant soluendi facultatem, erat animus ad te scribere. Solœcismus'ne igitur perhibendus, quod nō sit Cōmoranti? Sed hoc si confixerimus, quàm multa in Græcis Latinisq; scriptoribus confodienda erunt? Vt Homericum statim hoc:* Lib. 15.

φημὶ γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα,
ἀστράπτων ἐπιδέξι' ἐναίσιμα σήματα φαίνων. Ἰλιάδ. β.

Et hoc? αὐλίσ' οἴω Ἰλιάδ. ι.

ἐνθάδ' ἄλμενος ἰὼν ἄφνειος καὶ πλοῦτον ἀφύξαι.

Et Aristophaneum istud:

τοὺς κριτὰς ἃ κερδανοῦσιν ἤν τι τόνδε τὸν χορόν.
ὀφιλῶσ' ἐκ τῶν δικαίων βυλόμεθ' ὑμῖν φράσαι. Nebul.

Et Euripideum: ὥς σου μένοντα μ' ἀγχὰ προσμίξω στρατῶν. Rheso.

Hoc uero præcipuum Sophoclis:

τάσδ' ὥσπερ εἰσορᾷς,
ἐξ ὀλβίων ἄζηλον εὑροῦσαι βίον. Trachin.

Verum quid ago? quæ enim pagella nō aliquid tale complectitur in ueterū libris? Sed enim poëtis licuit. Esto: etsi nulla apparet in his poëtica licentia. Quid uero Plato? qui unus poterit esse pro milibus Atticorū. Non'ne & ipse locutus est eodem modo? ὅτι προάγων λόγος, ὅτι μὴ ἀπείργασαι, βούλομαι ὑμῖν εἰς τὸ μέσον αὐτὸν θεῖναι. *Cum nobis uideri posit hoc rectum fuisse,* τοῦ δὴ προάγοντος λόγου. *Quale autem quæso hoc est Demosthenis?* ὥστ' εὐθὺς ἐκπλέοντα αὐτὸν περὶ τὸν ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ λῃστρίδων νεῶν, τά τε χρήματα καταχθῆναι εἰς ἄργος, καὶ αὐτὸν ἐξαχθέντα ἀποθανών. *Vides enim, cum accusatiuo illo initiali reliqua nō congruere. Qualia autem Xenophontea hæc?* καὶ τὸν Κῦρον ἐπείδη προσπετῶς, ὡς ἂν παῖς μηδέπω ὑποπτήσσων. *Et mox:* πάνυ μὲν οὖν ἔφη ὦ πάτερ, ὡς προσφιλεῖς μοι τοὺς θεοὺς ὄντας οὕτω διάκειμαι. *Quid est autem Græcis usitatius, quàm sic loqui,* γράμματα ἐκομίσθη. *quod est perinde ac si dicas, scripta allatum esse.* De legibus. Πρὸς Καλλιπ. Παιδ. α.

An uero incongruitas secũdum præceptiones obscura, aut dubia est? Nec effi cere tamen illa potuit, quo minus etiam elegans hæc figura orationis uideretur. Tantum igitur abest, ut quæ contra Grammaticorum præceptiones, quæq; quasi libera & uaga in ueterum scriptis reperta fuerint, solœcismi uocandi sint, ut ornamenta etiam ac flosculi putari debeant. Qualia multa audax ignoratio quorundam concerpsit, & abiecit. Sicut illud Homericum:

τοίη γὰρ ζηνός γε ὀλυμπίου ἔνδοθι αὐλή.

ὀδυσ. δ'. *Seleucus* Grammaticus *ita censuit legendum,*

ζηνός που τοιαῦτα δόμοις ἔνι κτήματα κεῖται.

ὀδυσ. ι. Eratosthenes *uero alium uersum ita mutauit:*

οὐ γὰρ ἐγώ γέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,

ἢ ὅτ' ἂν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κακότητος ἀπούσης.

Quid ego dicam illas uocum mutationes? Vt quod Aristophanes *sic fecit,*

ἰλιάδ. π'. γενειάδας ἀμφὶ γένειον, *non* ἐθειράδας, *qui essent capitis pili.* Zenodotus *uero,* εἱμένοι εἶσι τι λαῖτα. Ptolemæus *aũt,* ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοῦ σιοῦ, ἠδὲ σελίνου.

ἰλιάδ. ά. *Vt non sine causa dictum sit, minimè correctos libros* Homericos, *esse correctissimos. Quod & de alijs uerissime perhiberi posit. Hæc enim origo atq; hic fons est corruptionum, damnandi ueterum scripta, uel saltem iudicandi licentia. Omnino in illa, ut ita dicam inconsequentia,* Græci *etiam studium aliquod potuisse, neq; non esse illos sedulò* Latini *secuti uidentur. Tale est hoc, Restitue me in quem accepisti locum. et, Quasi non renunciata tibi hæc sint sic fore. Mihin' quisquam? Quale uero hoc? an parum illi Ciceroniano simile? Nã nos omnes, quibus est alicunde aliquis obiectus labos, omne quod*

» *est interea tempus, priusquam id rescitum est, lucro est. Quàm illud euaga-*

» *gatur* Horatianum?

Donarem pateras, grataq; commodis:

Notũ *est tibi enim uel de cantu nostro carmen.* Virgilius *aũt, dubitare potes quin transtulerit, id quod* Græci *dicunt,* δόξαρ δῖορ ἰωθός? *cum sic fecit,*

Meq; timoris

Argue tu Drance *solitum tibi.*

Et Cicero, Interuerso *regali hoc dono grauiter nos tulisse. Et à socijs ablata*

» *ereptaq;, ut* Græcum *hoc,* φιλῶ σε καὶ κήδομαι. *Cui simile,* Nec *ueterũ memini*

Atti. x. *Letorũe malorũ. et, Qua illi florentißima, nos duriore conflictati uidemur. Huiusmodi igitur, ut tandem desinam commemorare paßim atq; ubiq; occurrentia in ueterum scriptis, damnare, magnæ & intolerabilis audaciæ fuerit. Quis uero credat, nos melius callere alienam linguam, quàm quorum*

propria

propria illa esset? Memini Ciceronem adducere locum Terentij:

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deniq;.

Neq; ignoro multum ueteres Deniq;, in principio sententiæ posuisse, & sic hunc locum legi, & optimè sonare, ut Deniq; sequentibus addatur: ut fiat,

Deniq; nullum remittis tempus.

Sed contra Ciceronem, nisi perspecta exploratáq; re, affirmare non ausim, præsertim cũ utrunq; & ad istũ modum usurpasse sæpius sciam. Iam quod oblitum quid posuisset, hoc ita incongrue intulisse, Erat animus ad te scribere, ERASMVS Ciceronem suspicatur, nihil est. Nam hoc modo plurima suspecta esse sine caussa oportet. ut hoc, Multas à te accepi literas eodem die, omnes diligenter scriptas: ea uero, quæ uoluminis instar erat sæpe legẽda, sicuti facio. in qua non frustra laborem suscepisti. Vides enim, cogitationem transire à literis ad epistolam. Tale est etiam illud paulo antè commemoratum Terentianũ, tale & hoc Virgilij. Nõ enim mutandum censeo: Atti. x.

Postera lux, mea si non irrita dicta putabis,

Ingentes Danaum spectabis cædis aceruos.

Et Ciceronianum rursus: Cætera quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quàm possumus, minus tamen faciemus quàm debemus. Ac de his quidem satis, uel potius nimium. Sequitur notata illius uelut temeraria reprehensio huius loquendi figuræ, Contumeliam facere: qua sit usus Terentius. quod quidem dubium non est. Sic enim ille, Lent.

Quin nouo modo ei faceres contumeliam.

Immò & Dicere contumelias legimus apud eundem poëtam. Et apud Plautum: Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur? Sed de Ciceronis notatione, hoc equidem timide dico, propterea quod doctissimos ita uiros accepisse scio, & principem horum M. Fabium: sed dicetur tamen. Vtinam esset maior in ueterum scriptis attentio, & in nostris cura. nunquam enim certè laudabilis negligentia in rebus magnis & optimis artibus iudicanda. Cui uero non manifestum fit, non quidem oculis tantum, sed etiam animo intuenti illum locum, quàm meritam, quamq; incongruam locutionem Antonij sua reprehensione Cicero exagitauerit? Nempe enim sic ille: An ulla contumelia est quàm facit dignus? Hoc quidẽ uoluit dicere, qua afficitur dignus. ut esset Contumeliam facere, sicut damnum, flagitium, ruinam, iacturam. sensitq;, non putandam contumeliam, qua afficeretur qui hac dignus esset. Quemadmodum & ille apud Comicum, maledicere se negat, qui quibus alter dignus esset, ea diceret. Quis autem obsecro sic locutus est, aut nunc au- Asinar.

deat loqui? Nihil, ut opinor, clarius erit, quàm hæc esse ut dico, inspicientibus cum diligentia illum locum. Nam de Piissimo hoc modo dixero, quod suprà nos fugerat, cum Ciceroni displicuerit, bonum probumq; uocabulum esse non posse. Obsequium uero si putauit primum nominasse Terentium Cicero, neq; hoc, ut Donatus ait, uerum est, detur errato uenia. Si tamen ex
De Amicit. hoc ille collegit, quod Cicero ait, se Terentiano uerbo libẽter uti: quàm parũ prudenter fecerit in pronunciando, quis non uidet? Nunc igitur peruenimus ad repræhensionem compositionis Fabianam. Quod si tantum est uitium, ut Fabio placet, in tam pauculis uerbis bis excidisse Ciceroni, ueri mihi quidem simile non sit: Tres res inuisæ uisæ sunt Brute. Ego autem uel intelligẽtem ita fecisse Ciceronem arbitror: uel non certe nequaquam ineptam neq; ingratam in lingua Latina resultationem illam, & in carmine, & in soluta oratione, fugisse. Innumerabilia enim est huiusmodi alia apud illum inuenire.
In Pis. ut hoc: Sed ne quo modo fieri quidẽ post hac possint, possum ullo modo suspi-
De Or. I. cari. Et: Hos quos nos oratores uocaremus. Et: Difficile factu est, est enim. Et, Dicta esse dicebat. Et, Ad eas tres res. Et: Eũ qui faceret, facere ciuibus omnibus. Et, Omnia quidem præclara rara. Cum enim ne Maro quidem uitarit, elegantiæ & sonoritatis studiosiss. cui esse dubium potest, quin aut in Latino sermone nihil incommoditatis, aut etiam artis & studij aliquid, quod PONTANO uisum, ista habeant? Quale enim hoc? Fama malum. &, Date tela. &, Stuppea flamma manu. Fuisse autem hanc, ut Pontanus uocat, alliterationem usitatam in illa lingua, ueterum uersus indicant, quorum ab iisdem singulæ dictiones literis inchoãtur: & Lucretiana multa. ut hæc, Vera ratione repulsa. &, Clara loca candida luce. Nã quid illa Comica memorem, ad hanc resultationem elaborata? non iam neglectiora Plautina sed Terentij artificiosa dico. ut hoc, Illa illico: Adeam ad eam: Fatue fateor: Mihi ostentatam tam breuẽ, tam optatam, tam insperatam. Quare illa tam mala, tamq; uitiosa, quàm istis uidentur, non sunt. Neq; hoc, Fortunatam natã, & Laurea laudi, ita ineptè resultat, quemadmodum cẽsent. Sed quoniam de compositione & numeris uerba facimus, quibus aut neglectis, aut male usurpatis, omni forma ac decore careat oratio necesse est, quæ concinnari illa, his percoli ornariq; soleat: contemptores nos quidem horum & derisores, uel si quis pro nihilo ac superuacaneum uel puerile etiam studium istud esse putat, ut Seneca, minoris quidem pendamus, quàm ut cum illis nobis uerba cõmutanda rixandumq; arbitremur: multo minus uero cum uituperatoribus, ob illam ipsam Ciceronis. Quandoquidem ea iudicij hæc est infelicitas, ut

execranda

execranda magis quàm refutanda esse uideatur. Quid enim quæso doctis auribus sonant, quid sensibus significant illa iacentia sine circumductionibus, & abrupta, solisq; sententiarum quasi bracteolis quibusdam tinnula, cæsim omnibus tanquam correptis? At illa iudiciorū manitas, nónne se ipsa impugnat ac euertit? Alius enim aridū, alius exundabundū, hic durū & horridū, ille solutū atq; elumbem fecit Ciceronē, maleuolētiæ scilicet ac inuidiæ calūnijs: quorum non uides unumquodq; conuellere alterum, quandoquidē contraria de eodem perhibeantur. Quid ego de Asinio, quid de Bruto dicam? quid de Coruino, ita ut aiunt uerbis elaborato? quid de alijs? Hoc quidem unum uere possum, eo quenq; istorum deteriorem habendum, quo magis Ciceronianam orationem improbauerit, quod hac ipsa re à perfectione bonitatis suam ipse longißimè abstraxerit. Coruinum sanè, si ille Messala est, quē Cicero tantopere & à sapientia & eloquentia laudat ad Brutum, siq; non discesßit de hac uia laudis, oppidò Ciceronianum fuisse oportet. At Pollionē, quem nam ego de coniectura faciam? qui studuerit corrumpere Latinam eloquentiam, calumniando & obtrectando Ciceroni. Noluit enim ipse profectò in hac malignitate uideri referre eum, quem odisset & damnaret iudicio suo. Intollerabile huic uisum, appellari Cicerónem linguæ Latinæ parentem, quasi hæc fama ac gloria illius, eriperet alijs Latine loquendi facultatem. Et eripit quidem certe: nisi quatenus à Cicerone hæc, ut liberi à parentibus uitam, sic ueritatem ac rectitudinem acceperit. Quod si inuidia, obtrectatio, malignitas illorum animos occuparat, ut res ipsa docet: quæ sinceritas iudicij expectari potuit? Nisi tu & Scythæ uocem præclaram putas: qui cum captum citharœdum sui temporis præcipuum Ismeniam, iußisset in cōuiuio fidibus canere, homo barbarus iurauit, se equum sæpe suum audiuisse suauius hinnientem. Concedatur cuiq; sentire quod uelit, etiamq; in his illa tua dominetur

Regina uitæ, & rerum opinio omnium.

Sed docti teneant ea, quæ ratio euicerit ac confirmarit. Quid ego nunc de alijs, quæ in diuersis emicent & illustria reperiantur, pergam disserere? cum fecerim in hoc omnia esse optima & eximia. De quibus tamen longiores essemus, si quid omnino contentione ullorum dicere haberemus. Nunc nihil sanè poßumus, uel etiam opus est, amißis ferè scriptis eorum omnium, quorum particulæ contra Ciceronem nominantur. Commodè, inquit ille, loqueris. Sed de uersificationibus Ciceronis cupio audire, quid respondendum putes culpatoribus. Nescio, inquam, quid respondeam. Nihil

am. Nihil enim uidi illorum operum, quæ uersibus composuisset. Hoc tamen confido, me facile doctis probaturum iudicium de illius uersibus meum: Neminem ante Ciceronem fuisse meliorem poëtam: Ipsum autem duxisse leuius hoc studium, quàm in quo excellere uelle deberet. Natura enim & ingenio rapiebatur ad alia maiora, uel quæ ipsi saltem uiderentur maiora. cui quidem in præsentia disputationi supersedere libet. Quid autem offenderit criminatores uersuum Ciceronis, quantum quidem de reliquijs his possumus iudicare, non uideo. Quicquid enim est particulatim horum inspersum libris ipsius, mihi quidem admodum probatur, præsertim uersiones de Tragœdijs Græcorum, quas etiam admirari ac suspicere soleo. Sed in suo quæq; genere bona, & neutiquam repræhendenda existimo. Martiali meritò fortasse non arridebant. & concedi, ut opinor, nobis debet, multa ut & illius non placeant nobis. Si uero sciam, quid culpent tantopere in uersibus Ciceronianis, inueniam ut spero quod respondeam. Hoc igitur tum ages, inquit ille. Nunc uero, antequam ad alios refellendos accedas, & finias hunc tractatum laudis seu commendationis pulcherrimi studij, uelim explicari à te, quod paulo audacius (nisi fallor) à te ponitur, solo quidem uerbo, rationẽ & artem esse quandam illius, & ipsa præcepta quoq; tradi, ac tanquam itinera demonstrari, quæ ingressos ad optatum finem deferrent. Video, inquam, quid agas. Non es cõtentus ineptijs, impudentem etiam me facere uis: qui ea coner docere atq; ostendere, quæ nunquam didicerim, neq; cognouerim. Tum hoc est perdifficile in re, de qua quidem paßim atq; carptim scripserint multi doctißimi uiri plurima. sed qui illorum genera digereret, & artificiosè partes componeret, nondum, quod ego sciam, repertus est. Ego uero non is sum, qui etiam te quasi in penetralia hæc deducere, & ad initia eloquentiæ admouere poßim, præceptis & doctrina mea. Quid enim, ut ingenio prorsus non caream, rerum omnium suppeditauit ad hanc felicitatem? Primum enim, qua calamitate ac clade fatali nostræ patriæ interruptus fuerit cursus studiorum meorum, te non fugit. Sensisti enim mecum & ipse, præcipuas illius temporis miserias. Deinde quid ego memorem alienißimarum rerũ occupationes, quæ mihi obiectæ fuere? inter quas & si studia bonarum artium nunquam amittere uolui, tamen in hoc magis annitendũ fuit, ne penitus exciderent, quàm ut liceret ad suauitatem hanc & gloriam contendere. Tum ualetudo mea quàm celeriter affligi cœpta, lucubrandi & assiduitatis quasi subsidia eripuit. Quare à nobis ista ne petas. Quid ergo? inquit ille. esse ne ego te tam incogitantem putem, ut probaturum te mihi

speres

speres ista præconia rei tibi ignotæ? Non planè ignotæ, mi DANIELE: sed conspectæ & intellectæ quasi per nebulam, ut aiunt. Nec tu non, ut opinor, me ferres, si prædicarem aliquam uisam tabulam aut statuam, quamuis neq; pingendi neq; fingendi artificium teneam. Multa, inquit ille, uerba facimus. tibi tamen dicendum de hoc, quod tenes: ut conditionem, de quibus scias ac possis, tibi ultro feram. Hoc ego apud te præsertim, inquam, facile & libenter fecero. Nam & antè memini, meo te exemplo incitatum ad discendum fuisse. Et non tam imitandi artem, quàm rationem, quam ego mihi exquisiuerim atq; secutus sim inter plurimas aduersitates meas, tecum petente non grauatim sum communicaturus. Neq; ita loquar ut magister, neq; uero ut æstimator atq; iudex: sed tãquam uestigator ac obseruator quidam, non ille quidem indiligens, neq; somnolentus, sed nequaquam satis in tam late patente quasi campo eruditionis oculatus atq; strenuus. Primum igitur mihi cogitanti de hac ratione, in mentem ueniebat, omniũ rerum de quibus reb. cogitationes nostras temere uagari nollemus, earum & quosdã esse fines cõstituendos, & uiam exquirendam, qua ad finem destinatum perueniretur. Finem autem nihil esse aliud, quàm propositum quoddam spei ac uoluntatis. Sed uiam ad illum, notationem cõmunium quasi signorum, quibus dissipata & dispersa plurima tanquam collecta concludantur. Hæc sunt illa quæ docti genera uocant, & generum ueluti membra ac partes specie distinctæ. His uidebam admiscendas singulis definitiones suas, quibus quarumq; rerum naturæ ac proprietates breuiter & circumscriptè explicarentur. ut quid quaq; uoce indicaretur, de orationis significatiõe planè perspici posset. Tum ille: Multa, inquit, agnosco, quæ copiosè disseri in scholis quondam audiuerim, à te luculenta & perspicua breuitate commemorata. Sed ut pueri faciebamus, sic unum te oro, ut hæc ipsa tanquam in re præsenti, qualia sint etiam exemplis declarare studeas. Ita fiat, inquam: & facere omnino aliter non possum. Nam ut dixi, quid ego egerim, non quid omnino agendũ statuam, de hac ratione percensebo. atq; imitabor & hoc ipso loco studiosè P. BEMBVM, ut sicut ille quid sibi acciderit, & quid fecerit in constituenda & fundanda imitatione: ita quid nos in illa quasi architectati uel fabricati simus, referamus. Quæ quidem & scio, & ingenuè fateor esse ualdè leuia, uel potius futilia. Qualiacunq; tamen sint, uolo tibi cognoscenda, cupienti quidem, uel ut uerius dicam cogenti, exponere. De quibus quidem certe ipsis, ut de puerorum picturis ac fictionibus, nostra cupiditas & uoluntas facilè perspicietur, utinam etiam aliqua se indoles ostendat. Sed hæc tu uideris.

De imitandi ratione.

nos uero ad rem. Atq; hic neceſſaria uidetur in primis explicatio quædam, quid ipſum hoc ſit, in quo iſtam uel artem, uel rationem, uel curam imitationis exerceri & occupari uelimus. ne ſi hoc uacillet, tota oratio noſtra titubet atq; allucinetur. Non igitur nunc propoſita ulli ſtudioſo eſſe poſſunt, illa magnifica & mirabilia opera eloquentiæ, & ſumma atq; eximia uirtus orationis, qualis uiguit atq; floruit & in Græcia & Italia quondam, ſtante atq; incolumi Imperio, conſummatisq́; & completis ſapientiæ inuentis, doctrina, humanitate, artibus. Omnia enim hæc iam iacent, collapſáq; ſunt ac diſiecta: quorum ruina eloquentia quoq; conuulſa & oppreſſa eſt, cuius ſplēdor in diuturnis tenebris prorſus obſoleuit. Quapropter hac uoce nunc ita ſcilicet utimur, ut alijs multis, quas à uetuſtatis eximijs & altiſsimis rebus, paruis noſtris & humi proſtratis applicamus. Vt ſi ſenatum, ſi conſulem nominemus in noſtris oppidis, paucorum & non admodum dignitate præſtantium conſilium, & illius conſilij quaſi caput. Ad hunc ergo modum eloquentiæ uerbum uſurpamus, ſentiētes Latinitatis formam quandam, eamq́; non tam dictionis uel locutionis, quod uox ſonat, quàm ſcriptionis. Ex quo quantillum id ſit, quod nobis de magnitudine & copia antiquitatis, quàm tenue quod de amplitudine illius, quàm humile quod de ſublimitate relinquitur, apparet. ut illud totum, quod reſpicientes quidam ad illa beatiſsima & abundantia his diuitijs tempora iactitant, de ueritate generum, qui ſunt quidam characteres (ut Græci uocant) & formæ atq; imagines uel ingenij uel artis in dicendo, inter quas ut ipſas naturas animorum atq; rerum diſsimilitudinē eſſe, ſemperq́; fuiſſe, eſt neceſſe: hoc igitur ut uideas uniuerſum, exiguum, uel potius nihil eſſe. Vnde excluditur & illa obiectio quorundam, qui (ut Catulus & Cæſar) neminē imitati, ſuapte natura ſine ullius ſimilitudine, quod quiſq; uoluerit, nouū & ſingulare quoddam quaſi ex ſe gignere genus oportere cenſent. Nam non in hoc, de quo nobis cogitandum ac uidendum, ſed in ipſo genere dicendi diuerſitas atq; diſsimilitudo illa uerſata fuit: quam neceſſe eſt in ſermone uniuſcuiusq; naturam atq; animum, in uoluntate rectitudinis atq; ueritatis referre. Atq; eſt hæc magna, uel potius infinita uarietas. Genera tamen tria Cicero conſtituit, ut ſcis, quorum in hanc diſputationem doctrina nequaquam eſt inculcanda, tanquam ſeparata, ſed imitationi ut pars ſubijcienda. Nam & hoc certe illa præſtat, ut in hac mediocritate noſtra, quemadmodum à Cicerone præcipitur, parua ſummiſſè, modica temperatè, magna grauiter dicantur. Sed in præſentia nos aliud agimus, ac quandam quaſi materiam quærimus, quæ illis formis effingatur & eniteat. Quid

Eloquentiæ nomen.

at. Quid igitur agimus? aut in quo laborandum nitendumq; esse dicimus? Pudet me iam priorum DANIELE, & deijcior animo, ut illa in Apologo mula Lydia. quæ incitata cursu, & exultans de pastu, ad equorum armenta festinasse: cumq; in fluuio fortè se contemplata, & recordata originis fuisset suæ, lento et solito gradu, demissa ceruice, ad mulas rediisse perhibetur. Quàm enim extulerimus & magnificerimus hoc studium, meminisse potes. Quod si iam dicamus in minimis, & ijs quorum ueteres ne rationem quidem exponendam ullam sibi putarint, uersari, quid est caussæ quin pudore obuoluto capite aufugiamus? Multum, inquit ille. Nam & ego Apologũ tibi renarrabo. Si ut illa simia, quæ pulchellam & dilectum simiolum suum cum amisisset, captum à uenatoribus, alterum fœdiusculũ & inuisum prius, tum esse postea mirificè complexa fertur: nos item quæ habemus, & quæ reliqua sunt, boni consulamus & amplectamur: tum uero hæc qualiacunq; sint, parua quidem ac minuta (agnosco enim quæ dicas, illa nimirum elemẽta linguæ Latinæ) tamen eiusmodi esse constat, ut sine hoc quasi fundamento, nullum egregium ædificium, quæ plurima extructa fuere, omnino excitari aut subsistere potuisset. Esto, inquam, mi DANIELE. Et nos suprà quosdam splendores etiam in hoc studio conati sumus ostendere. adiuuemus uero alter alterum, in quo non discrepauerit iudiciũ nostrum: quicquid alij dicant ac sentiant. Quasi uero hoc agamus, inquit, ut improbantes hæc redarguere, ac non potius nostrum propositum uel corroborare uel consolari uelimus. Exequar igitur, inquam, quod cœperam. Et hoc subiectum dicã esse studio atq; diligentiæ nostro, in quo omnis imitatio uires suas intendat, ut quod ueteres domo attulere, & à matribus in forum, atq; (si hoc addendum) in ludum & magistros, quod illis minimum, quod contemnendum ac puerile uisum, studeamus consequi facultatem mediocrem Latini sermonis, eiusq; plani atq; perspicui & puri, atq; etiam non prorsum nudi, neq; inornati. In quo etiam ipso statim magno onere leuamur, & consulitur admodum socordiæ ac inertiæ nostræ. Non enim hoc quicquid est, quærimus ad eloquẽdum oratione, ut in eleganti & sincera pronunciatione literarum nobis tempus studij nostri terendum sit. Quis enim ausit iam sperare omnino uitationem putidæ expreßionis literarum? quis ullius uitij, quæ innumerabilia obscurando, extenuando, inflando, deprauando literarum sonos atq; tenorem, admittuntur? Ne ego dicam de ijs, quæ ad uocem & actionem quãdam eloquentiæ quondam pertinebant, nunc sunt obtrita & extincta. Ad scriptionem igitur omnia illa quæruntur, nunc quidem, & eruditionem do-

ctrinæ ac literarum. Quæ si contemnimus, licet etiam hanc curam & hunc laborem perridiculum esse ducamus. Sin id facere uel nolumus, uel non possumus, fieri nequit, quin ob demonstratum iter, quod ingressi accedere ad speratum concupitumq; bonum, aut etiam peruenire posse uideamur, non parum gaudeamus, ac potius beatos nos esse existimemus. Non enim, mi DANIELE, *tantum ille Imperator Græciæ & rex regum Agamemnō, toto animo exhilaratus fuit, cum se aliquis successus capiendi Ilij ostendit: neq; tum, quando Pergama Troiæ cepit atq; euertit: sed unicuiq; magnam uoluptatē affert quacunq; in re quam appetiuit, benignitas fortunæ, & casus prosperi: &, ut* Euripides *ait,*

Quam quisq; rem expetiuit fortè animo suo,
Minoris haud putat, atq; cepisse Ilium.

Quare si his placuit nos dedere atq; addicere, neq; parua, nec contemnenda esse ducamus: sed ut amatores, undiq; augeamus comprobatione nostra. Atq; de quo agimus, hoc sciamus esse nunc propositum, ut discamus magno cum labore & incredibili studio, Latino sermone uti in scriptis nostris, quibus inuenta & excogitata animi explanare & declarare uoluerimus. Huius autē sunt partes præcipuæ duæ: uerba ipsa per se, & inter se coniuncta atq; deuincta. sic enim nobis est aptum distinguere. Atq; horum doctrinam reliquimus Grammaticis: quorum hoc esse officium uoluimus, ut non solum traderent ea uerba pueris, quæ sine omni ambiguitate Latina esse constaret, & bona, qualia nisi de optimis autoribus eius linguæ excepta, nulla fuerint: eademq; ut ita tractare atq; uoluere usurpando docerent, ne quid in flexu & obliquatione quadam, tēporibus, generibus, numeris discreparet aut peruerteretur: sed etiam ut ad significandum ea quæ uellent, aptè ac quadratè illa iungere & construere assuefacerent, tali quidem modo quodam, qui nō tantum ad præcepta Grammaticæ, sed exemplum quoq; & opus ueterum responderet. Vt, si forte hoc esse obscurius dictum uidetur, cum rectum sit Facere iniuriam, hoc est inferre: damnum facere ne sic dicant, sed dare. neq; habere se aliqua re opus, sed necesse: Gratiam non scire, sed confiteri. Quæ in genere notasse, explanandi dicti caussa, sufficiat. Patet autem hoc latissimè, & omnes figuras Latini sermonis, id est totam proprietatem illius complectitur. Hæc si pueri, siue adulti repuerascētes, ut nobis necesse est, à Grāmatico ad doctorem imitationis attulerint: tum ille susceptis quos Latinum sermonem perdoceat, aliam proponet distinctionem illius, rerum, uerborum, compositionis. Rebus, sententias maximè designamus: uerba autem

his conuenientia & idonea accommodabuntur, componenturq; hæc omnia ut similia antiquorũ scriptis sint. quam dum similitudinem inducet ille magister cohortatione & doctrina sua, scilicet exemplum proponet perfectissimum atq; optimum, & id quidem (ut nos obtinere uolumus) Ciceronianum. Sed quia, si ab illo, quem fingimus, Grammatico hunc discipulum acceperimus malè institutum, aut etiam corruptum, nouus labor oriatur: ideo in illius etiam scholam introeamus, & quid ab eo expectetur, disseramus. Id autem est tale, ut primum quandam tradat pueris suis literarum syllabarumq; ac uocum cùm proferendarũ, tum scribendarum scientiam exactam, & quoad fieri his temporibus potest, certam atq; absolutam, ut ne quid proferendo quasi infuscent, sed serena omnia reddant: nihil negligenter, somniculosè, confusè balbutientes enunciẽt, sed accuratè, alacriter, distinctè, sonorè. Tum exarare discant literas figuris uenustis, & illas ductibus elegantibus connectere, atq; dictiones pulchrè describere. Iam autem statim incipientibus lectioni scriptioniq; operam dare, omnia proponet eiusmodi, de quibus nullum securitæ spei periculum creetur. Ea erunt scripta ueterum autorum incorruptæ linguæ Latinæ. Ab his initijs mox ad inserenda cognitioni puerili uerba, & earum naturas atq; proprietates demonstrandas, tum cõstructionẽ illorũ aggredietur. In quo multo maximè aduigilabit, ne quid per peram aut prauè uel ipse tradat, uel discipuli rapiant. Itaq; etiã tum potissimum scriptionibus confidet, & conseruari quàm optimè rectitudinem posse credet, si illam sub stylum subigat atq; subducat. Itaq; & discipulos suos crebro scribere iubebit, cõuenientes ætati & captui illorum materias: & ipse scriptis eorum suum aliquod mox componet, & de hoc emendare ipsos sua iubebit. In hoc autem totis uiribus & summo conatu incumbet, ut quàm lõgißimè abstrahat à uernaculi sermonis quasi natura, & Latini proprietatem ipsis inserat. Hic est ille campus figurarum notandarum, quem sæpe iam indico, qui & multorum opera atq; industria, de quodam exiguo spacio admodum ingens & patefactus indies magis aperitur. Quorum tamen quasi accumulatis fructibus eruditionis, qui contentus esse potuerit, similis mihi uidetur locupleti sanè, sed non bono patrifamilias: qui cum quæ uillicus de agro miserit, cum copiosa sint & eximia, nihil quærat amplius, neq; qua bonitate fundos habeat, ipsumq; solum possessionum suarum, & ea loca ubi illa prouenerunt atq; creuerunt, non cognoscere neq; aspicere studeat. Atq; etiam (non enim omnes qui ista colligunt, eodem iudicio atq; diligentia faciunt) tum ualde est considerandum magistro, ut quia promiscuè de diuersis

autoribus, omnibus sanè bonis atq; laudatis, excerpta & percepta afferuntur, nequa sint tamen eiusmodi, ut aliquando in orationem adhibita, parum eam Ciceronianam *redditura esse uideantur: in quibus tamen discrepantia modica ab imitationis magistro facile corrigetur, multæ autem & magnæ sunt ferè incmendabiles.* Ego *quidem sentio me inscium eò delapsum, ut iam etiam docere atq; præcipere non dubitem, quod neq; posse neq; uelle me facere dixeram.* Tu *uero taces, & me quasi delirare cum bona uenia tua pateris, neq; inhiberi à te iubetur quasi remigatio hæc sermonum nostrorum.*

Placet *enim mihi cursus, inquit: cui ego uentos secundos illud numen nescio quod* Homericum, Mineruam *quidem opinor, insuper aspirare, tantum abest ut retineri aut conuerti uelim.* Sed *nos tamen moderabimur, inquam, ac in* Grammatico *ludo paululũ etiam nũc commorati, perueniemus mox ad narrationẽ ineptiarũ nostrarũ.* Hic *igitur* Grãmaticus *ualde esse debet perspicax, primũ in nominib. ijs, quæ ad alia adijci cõsueuere, ut quã adiectionis illorũ rationẽ ueteres seruarint, depræhẽsam pueris exponat. ut* Hominem *insanum dici, & insanas substructiones, insanũ negotiũ.* Est *enim diuersitas maxima earum rerũ, quibus idem uerbũ illud adijcitur. ne in his uero quidẽ ut opinor, ualere nostra existimatio, sed ueterũ debet autoritas.* Talia *sunt:*

Adiectiuorũ nominum ratio.

» Sapiens *consul, & consilium:* Apricus *campus, &* Apricis *statio gratissima mergis:* Noua *res, domus, consul, equus, iudicium:* Mendicus *homo, & instrumentum:* Pauperæ *mulieres, & pauperæ res:* Cautus, *& pars cautior: doctissimi uiri, & libri:* Senex Cato, *& memoria:* Formidulosus *homo, & formidolosa tempora. ita* Ciues *religiosi, & religiosissima delubra: ita* Homo *ignauus, & disciplina ignaua:* Periculosa *nauigatio, &* Periculosus *sicut inofficiosus: petulans homo, & dictum:* Longa *uia, fabula, longior opinio* In *quibus ipsis si uariatur significatio, maiore etiam est attentione opus. ut in superiori exemplo, formidolosus homo, timidum: tempora formidolosa, metuenda significant.* In *hoc genere etiam manifestius est hoc:* Minus *clarum putauit fore, quod de armario, quàm quod de sacrario esset ablatũ. &:* Etiam *hæc, quæ sunt certissima & clarissima, relinquam. &,* Patre *tuo clarissimo uiro.* Nam *& simpliciter illo uerbo* Claritatis, *& in utranq; partẽ uirtutis atq; scelerum celebritas innuitur.* Tale *est,* Nobilis *latro, & nobilibus trimetris. &,* Amisisti *quod plurimi homines nobilissimi.* Arbitror *satis planum factum esse à me, animaduersionem adiectionum qualem esse conueniat, uel qualem quidem nos uelimus esse.* Cuius *intelligentia quamuis obseruationis sit cuiusdã adultioris, & robustioris studij, quàm puerile esse possit,*

Ad At. xiiii.

tamen

tamen iam tum quoq; hæc indicanda sunt tanquam digito, ut dicitur, proten so. Sed propria & peculiaria nomina adiectionum in exemplis, exquisita cura proponet. ut Vir fortis, mulier formosa, templum augustum, tyrannus crudelis, parricida impius, facinus nefarium, iustum aut iniustum iudicium. Similiter & in uerbis, quæ ita propriè uocamus, quorum ipsorũ adiectiones sunt quæ dicũtur Aduerbia. ut Miserè amat, cupit: malè metuit, pessimè odit, Aduerbia. auidè expectat, arctè dormit, acutè cernit, liquidè audit, sagaciter odoratur, clarè loquitur. cui rei per mediocris diligentia magistri satis facere poterit. Tum quæ annotata & tradita sunt à multis doctis & diligentibus uiris, de eleganti usu singularum partium, quibus oratio perficitur, & coniunctarũ etiam inter se. Hæc igitur pueri apud Grammaticum legẽt, atq; cognoscent. Quem ego non alia de causa ab imitationis magistro separo, nisi ut maior in hac re difficultas, & opus grandius esse intelligatur, quàm creditur & expectatur ab illis magistris & præceptis, quibus uulgo administratur institutio puerilis. Nã hæc omnia, de quibus tam magnificè loquor & disputo præclare, puerilia esse sentio & fateor, optarimq; in scholis exerceri ac ualere: non ut uiris, uel etiam senescentibus, sed ephebis et adolescentibus perficiẽdum esset hoc quicquid est eruditionis, & in reliquam uitam transferendũ atq; usurpandum in optimarũ rerum atq; artium cultu & tractatu. Tales igitur ludos aperiri, & aliquando hæc in scholis studia excitari atq; florere optemus, & precemur Deum. nam ab humana ope, uereor, ne penitus desperandum sit. Speremus tamen, inquit ille, & quam quasi oppressit Epimetheus, ut esset in hominum potestate, deam non emittamus. Si libet, inquam. sed mihi profectò illa sensim elabi solet. Noui enim, inquit, desperationes tuas. Sed ad propositum. Nunc igitur tu, ne quæso derideas inquam me, neq; illudas meos in hoc studio perquàm friuolos conatus. Nam quid ego mihi quasi artis & rationis tanquam de luto finxerim, exponam. Cum orationem igitur in res & uerba, & compositionem tum horum inter se, tum illigationem in hæc illarũ uelut in genera quædam tribuere cœpissem: ibi igitur quia nihil sine uerborum tanquam instrumento peragi posse cernerem, cœpi illa notare primum communia, tum uero deinde insignia & eminentia, de quibus similitudo concupita maxime scilicet emicaret. Quia autẽ uidebam usuuenire in hac mutatione morum, uitæ, rerumpub. Imperij, diuersitate gentis, sententiarum atq; opinionum abhorrentia, persuasione etiã quadam maximarum rerum singulari, ut uocabulis nouis esset sæpe utendum, ualde hac in parte Ciceronianam tanquam incudem instruere studebã,

qua

qua illa fabricarentur. Et quia illorum nouitiorum frequens esset forma denominationis, ideo non solum quo modo Græcas ille uoces Latinè uertisset, sed oēs denominationes uel ignotiores uulgo, uel (ut uidebantur) audaciores annotare sum aggressus, et quasi sęponere. Ex quo hoc cōsequi mihi uidebar, ut in omni interpretatione & deductione noui alicuius uerbi, Ciceronianū filum sequerer. Verba autē in uniuersum autoris omnino nullius Latinæ linguæ respuebam, antiquiorum uero studiosissime congerebam: sed sic assumebam tamen, ut quadrare ad constitutæ rationis usum ac consuetudinem uiderentur. Atq; uel in primis ea obseruabam, quæ flecti uariariq; terminationibus non solent. quod in his appositè aut secus usurpatis, uel elucere imitationem, uel manifesto depræhendi dissimilitudinem arbitrarer. Sed omnis obseruatio erat significationis & ordinis. sed quoniam facta est antiquorum uerborum mentio, quæ nunc constituto Ciceroniano seculo priorum ætatū intelligi necesse est, dicamus de ijs si uidetur pluscula. Ita enim, inquit ille, nihil præteritis, quod animaduerti in hoc sermone debuisse uideatur. Cū igitur antiquitatis, inquā, omnium iudicio & naturali quodā sensu magna sit autoritas atq; dignitas, cumq; illa quod sit posteritatis magistra reuerentiā summam mereatur, fit ut, nisi frequentata uitio illo quod Græcè κακοζηλία dicitur, uerba prisca orationem nunquam deformare soleant: præsertim cum rudiora, neq; ad consuetudinem Ciceronianam & usum orationis illius satis expolita, diligentiam & considerationem studiosorum fugere non possint. Cū sic uero etiam assumuntur, ut de industria factum esse constet, siue est ita notum aliquid ut unde sit appareat, seu etiam ipsam antiquitatem nominatim ostentamus: tum uero inter illas gemmulas figurarum propter raritatem usus numerari debebunt, ut sunt quæ exempli caussa paucula commemorabo. (cui enim nō plurima uel succurrunt, uel reperire in promptu est?) Perpauc faciam, indipiscor, consuadeo, directus, autumo, medioximus, mediastinus, pausa, clueo, mendaciloquentia, turpilucricupidus. Nam in quibus ueteres etiam ipsi manifesto lusere, quid attinet recensere? Absumedo, dentilegos, scrofipasci, uaniloquidorus, nugipolyloquides. Redeo igitur ad superiora. huiusmodi igitur sunt: Vicissatim, occipio, sublestus, incipisso, seruassit, iusso: quo tamen & Maro usus, sicut & Olli & hoc, pro illi & huc. In hac ergo parte quasi ruditatis, minus, uel potius nihil est periculi. Huius enim forma sermonis à perfectione eloquentiæ quasi quoddam Canachi signum abfuit illa quidem, sed ita ut non solum materia, sed elaboratio etiam & opus emendationem libenter atq; facile admitteret ac reciperet. Quam perfectam

&

& absolutam bonitate sic posteriores magis magisq; elimando pertuderunt, ut in proximis statim ineptiarum plurimum deprehendere liceat. quæ sunt eo minus iucundæ, quo in plerisq; magis offendit nimium quod est, quàm id quod parum. Qua de re (dicendum enim liberè est) ego ista posteriora, bella, faceta, emuncta, florida scripta, in hoc quidem proposito nostro, ut senex Plautinus *nouos & facetos mores & turbidos, nihil moror, quibus boni de decorant se.* [Trinummo.] *Priscorum certe scripta, quantulumcunq; reliquum illorum est, si quis sedulo & industriè, multumq; ac diligenter euoluat, non solum copiosam quasi supellectilem sibi* Latinitatis *comparauerit hoc studio suo, sed etiam (quod plurimi fieri à nobis necesse est) hoc consequetur, ut antiquitate scilicet perspecta, minus offendatur nouitate in scriptis* Ciceronianis. *Quid enim obsecro Cicero ipse, an non est fassus, quanti priscorum autoritatem faceret, cum testimonijs illorum quæ ipse dixisset comprobat? Quid quod ob summum amorem et cultum illorum, pulcherrimum illud genus exercitiorũ quod Græce dicitur* παράφρασις, *in suo sermone respuit, ne deterioribus uerbis uti assuesceret. Sed immorandum & huic loco, uel potius paululum insistendum, ut excitetur tua harum quoq; rerum cogitatio & cura.* An non *igitur quàm diligens lector ueterum Cicero fuerit, ut omittam alia indicia manifesta, illa declarant, quæ de* Terentio *excerpsit atq; usurpauit? ut hoc:* Aderat *frequens, aduocabat, omni studio gratiaq; pugnabat:* [Pro Cluen.] *Cum remiserant dolores pedum:* [In Brut.] *Vel mori satius est: Quid ais bone custos, defensorq; prouinciæ. &,* Timarchides *columen familiæ uestræ:* [In Verr.] Potius *doloris quàm eloquentiæ partes esse susceptas:* [Pro Sest.] *Longum est dicere: Quid hoc homine facias?* An *dubitamus, quin hoc* Terentianum, Tacent, *satis laudant:* Ciceronianum *illud effinxerit?* Tacendo *loqui, non inficiando confiteri uidebantur. &,* Testimonij *illius dictio: huius caussæ dictionem?* Hoc *uero,* Quæ *nunc est ad uxorem tuam: illud,* Erat *ad portas cum imperio? & innumerabilia huius formæ alia. Quàm multa hoc?* Hic *ego, quàm multa?* Nam *nescias, an eius sit potestas posthac uel nunquam tibi. Quàm multißima autẽ illa concisa, quorum præcipuum exemplum:* Funus *interim procedit, sequimur: & cætera. sunt enim tibi nota. Sed hæc colligere nimis longum, neq; id nunc agitur. Quid autem? an non illud assensionis ac concesßionis,* AVDIO, *Terentianũ est? quid?* Male *audire? unde hoc natum?* Optimè *se ostendunt: nisi inde,* Sed *ut olim te ostendisti. An uero obscurè expreßit ista?* Ego *Pamphile, hoc tibi pro seruitio debeo. &,* Ego *te postquã emi.* Et, Ego *Pamphile esse inter nos. De quo quidem mox inter alia* Ciceroniana *dicemus. Rursum, Scribitur* He-

Qu. Fr. Phil. xii. ractio dica: &, Tibi scribam dicam. Vel quod ipsi cupio Glycerio: Quid ego Fundanio non cupio? Vt redeat iam in uiam: Redeamus in uiam. Id est » profecto: pro Quintio. Id erat profecto, credamus hoc. Te esse huic rei ca- » put: Caput enim esse arbitrabatur oratori. Applicat primum ad Chrysidis » De Cl. or. patrem se: Meq; ad eundem quem Romæ audiueram, Molonem applicaui. Att. v ii. Equidem istuc Chreme æqui boniq; facio: Tranquilliss. autem est animus me- » us, qui totum istud æqui boni facit. Amici omnes modo uno ore omnes auto- » res fuere: Ego quidem tibi autor non sum, ut te urbi committas. Sicut & Plaut. Autor tibi sum, ut me amando enices. Hæc pauca, sed ut hoc loco multa, ad incitandam curam tuam commemoraui. Non enim te diligenter quidem cogitare solum uolo, posteriores à prioribus loqui didicisse, quod aliter fieri non posset: sed etiam quæ imitandi illos industria fuerit eorum, qui eloquentia præstitere reliquis, ut non uulgo, sed doctis esse magistris usi uiderentur. Verum quàm cupidus fuerit Terentiani sermonis Cicero, ipse maximè declarat, cum Catonem introducit fatentem se libenter Ciceroniano uerbo uti. Atq; illa superiora, scito, sicut omnes facimus, pro mea opinione, ut quæq; maximè insignia uisa sunt, collegisse. alia fortasse censebunt alij. Neq; tu DANIELE, in huiusmodi re ullius potius studio & industria delecteris, aut labori atq; iudicio fidas, quàm tuo. ita enim cum & ipse quæsiueris, & non aliena opera parata acceperis, magis etiam intelliges bona tua, & lucrum uberius senties. denique non tanquam oculis captus alieno lumine dirigeris. Immiscui autem uel hanc ob caussam longiorem his de rebus mentionem, ut cum uideres tantum tributum esse Terentio ab autore & principe eloquentiæ Latinæ, multo etiam uehementius illum amares, & arctius complectereris, quem non soles ferè de manu deponere. Sicut uero Cicero à uetustate, multa studiose quasi implicuit suæ orationi, ita illi quoq; antè fecerant, ut & ipsi à prioribus quæ probassent, ad se transferrent. ut Plautina Terentius hæc, quæ deinceps memorabimus: utinam liceret etiam aliorum exquirere. Credo, inquit ille, te ex animo optare. sed cogitanti mihi inter- » dum, uidetur ista penuria scriptorum ueterum nonnullam commoditatem nobis afferre. Nam studium nostrum astringit & continet, ac diligentiam & assiduitatem, tum etiam attentionem & curam excitat atq; extundit: » quibus, ut opinor, mens acuitur, & ingenia confirmantur. Sed tu quæso illa Plautina, quæ aiebas, commemora, atq; plurima quidem. Quæ mihi, inquam, in memoria erunt, & eximia uidebuntur. Vt illud, Præ ut futurum est, &, Audaciæ columen. In oculum utrumuis conquiniscito, oculum, an in

Plautina à Terentio usurpata.

aurem?

aurem? Male conciliati: Pernicies adolescentum: Iuuabo aut re, aut opera, aut consilio bono: Rem actam agis: Si patrissat filius: Statur hic ad hunc modum: Quod tua nihil refert, ne cures: Dabo aliam pugnam: Seruiat suo sibi patri: &, Sua sibi fallacia: Vt saepe iam in multis locis, plus insciens quis fecit, quàm sciens, boni: Nunc obsecro te Milphio hanc per dexteram: Faciam huius diei, lociq;, meiq; semper meminerit: In noxia es: Ventum facite ut gaudeam. Tantum est. Satis'ne multa? Si uidetur tibi, inquit. sed nũc hoc mihi da operae, ut singula haec quasi marites Terentianis. Quin ipse facis? inquam. Quia te malo, inquit. Fiat igitur, inquam. Ordiemur autẽ à primis. Vide enim: Prae ut huius rabies quae dabit: Columen uero familiae: In aurem utramuis ociosus ut dormias: Male conciliate: Pernicies communis adolescentum: Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero: Ohe, actum aiunt ne agas: Laudo Ctesipho, patrissas. Quid agitur? statur. Tua quod nihil refert, percontari desinas. Dabit hic aliam pugnam denuo. Suo sibi hunc gladio iugulo. Plus hodie boni feci imprudẽs, quàm sciens ante hunc diem unquam. Quod per hanc ego te dextram oro. Faciam, ut huius loci, dieiq;, meiq;, semper memineris. Hic in noxia est. & Virgini uentulum sic facito. Tãtum est. Sed redeo nunc, longo sanè interuallo, ad ea uerba, quae ad imitationẽ praecipue nos coepisse obseruare, & quasi seponere diximus. Nihil est enim certe in hoc genere à nobis perfectum, inchoata quidem & tentata multa. Huius igitur notae erunt: Fistulator, brachati, mastrucati, esseda, essedarij, adipale, opacare, ordinare, uultuosus, actuosus, suspiciosus, laboriosus. imperiosus, qui imperium teneat: ut, Imperiosorum populorum & regum illustrium. assentatoria. Quotenorum iugerum, ut ducenorũ. Plautus dixit Quotumo die, ut septimo. moestitia, aegrimonia, principatus, morigerari, exaggerare, praesidium statuum, expultrix. zonarij, ut tabernarij & tabellarij. mensarius, superbiloquentia, turpificati, confisio, conflictio. tibicini modi, ut ludus fidicinus. primoribus labris, audientia, sermocinari, procrastinare, coaequare, ostiatim, corollarium. nauicularia, ut argentaria. amandare, periclitari. receptum, sicut promissum. pedetẽtim, conscelerati, celebrari, obsoleuit, aceruatim, abortio, cancelli, disceptare, discriminare, mitificatio, atratum, illecebra, relaxare, quadrare, enucleate, exulcerare, & causa exulcerata, ordinatim, conciliatricula, aggregare, commodare, contemtio, mirabiliter, pacificatoria legatio, mirifice, furenter, largiter. Haec omnia, & alia quidem multo plura, uel sunt, uel mihi uidebantur insignia & eminentia, simul ad speciẽ ipsam, simul etiam ad usum, & quasi fabricam nouorum. Quot enim hinc

procudi similia posse censes? concesso iure scilicet, quo licet, semperq; licebit, ut Horatius ait,

Signatum præsente nota producere nomen.

Nota igitur ipsa inuenta, & constituta, non tanquam nummos adulteratos, mala uerba in oratione Latina spargemus. Quæ quidem à nobis proponitur Ciceronianæ imaginis, effingenda & exprimenda uniuersis, qui huius linguæ famam ambiuerint: ut est copiose disputatum. Neque minus sedulo animaduerti traductiones illius, Græcorum uerborum, & uersiones in Latina: ut quæ exempli caussa paucula referam. καλόν, *honestum.* τέλος, *finis, & ultimum.* ἡδονή, *uoluptas.* ἰσονομία, *æquabilitas.* ἐπιθυμία, *cupiditas.* πάθος, *perturbatio.* στραγγουρία τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπο-
Ex epistola Epicuri. λείποντα: *Tanti autem morbi aderāt uesicæ & uiscerum, ut nihil ad eorū magnitudinē posit accedere.* ὁρμή, *appetitus et appetitio.* θυμοειδής, *iracūdus. Sophismata, fallaces conclusiunculæ.* πρόνοια, *prouidentia.* ποιότης, *qualitas.* εἶδος, *forma & species. Similiter &* ἰδέα. προηγμένα, *præposita.* ἀποπροηγμένα, *reiecta.* δόγμα, *decretum.* ἀπόδειξις, *argumenti conclusio.* κατάληψις, *compræhensio.* ἐνάργεια, *perspicuitas, & euidentia.* ἔννοια, *notitia.* ἄδηλα, *incerta.* ἀναλγησία, *indolentia.* πανήγυρις, *mercatus, qui haberetur maximo ludorum apparatu.* νόσημα, *morbus.* ἀρρώστημα, *ægrotatio.* φιλογυνία, *mulierositas.* θύμωσις, *excandescentia.* σωφροσύνη, *moderatio, temperantia, modestia.* χρήσιμος, *frugi.* εὐλάβεια, *innocentia.* σχήματα, *gestus.* ῥυθμός, *numerus.* εἰρωνεία, *dißimulatio.* σωρίτης, *aceruialis.* πυρίολος *quidem uariè ab illo, similiter &* ἐτυμολογία *uertitur. Quid uero illa singularia, an non*
De Senect. *magnopere adiuuare, diligenter annotata poterunt? Directos in quincun-*
Oeconom. *cem ordines, quod apud Xenophontem est.* αἱ ἴσαι δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ
Conuiuio. οἱ στίχοι. *Et apud eundem,* μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψακάζωσι. *Minuta & roran*
De Diuin. *tia pocula. Et,* ἢ σίτων ἢ μέθης πλησθὲν σκιρτᾷ: *Immoderato tumefacta potu*
πολιτειῶν ϛ. *atque pastu exultare. Et,* οὐδ᾽ ἀνοίας οὐδὲν ἐλλείπειν, οὐδ᾽ ἀναισχυντίας: *Cum temeritate atque impudentia. Item hoc totum,* ἐγὼ μὲν καὶ αὐτὸς ὦ Πρωταγόρα καὶ Σώκρατες, ἀξιῶ ὑμᾶς συγχωρεῖν καὶ ἀλλήλοις περὶ τῶν λόγων ἀμφισβητεῖν μέν, ἐρίζειν δὲ μή. *Quod Cicero interpretans Protagoram Platonis, ut à Grammaticis ille*
Prisc. li. VIII. *locus adducitur, sic fecit: Nunc à uobis Protagora & Socrates postulo, concedatis alter alteri, & inter uos de huiuscemodi rebus controuersemini, non concertetis. Iam illæ figuræ eximiæ linguæ Græcæ diligenter obseruatæ, quātum adiumēti ad hoc quod agitur allaturæ uidentur? Vt quæ mihi iam in mentem ueniunt. exemplum enim demonstrandū uidetur,* λέγω καὶ ἐρῶ. &,

εἶπε

εἴτις καὶ ἄλλος: *Verbo & re, & in Dialogo de Amicitia, opere. & de Fin. 3. Erat enim, si cuiusquam, certe tuum. & Atti. lib. 6. Quod si cuiquam, huic tamen non.* ἔσθ᾽ ὅτι, *Est ubi id isto modo ualeat. Item,* πλεῖον ὅσον, *nimium quantum. Item,* ὅπως. *de Finib. 5. Sed ne dum huic obsequor, uobis molestus sim. Sed hæc iam regulam uerborum excedere uidentur. Satis autem, quãuis pauca, indicare poterunt, quales tanquam typi exquirendi præparãdiq; sint signorum Ciceronis, de quibus orationis illius similitudo undiq; exprimatur atque existat. In quo quidem est, ut Comicus ait, omnibus in medio palma posita, qui pulchritudinem & decus concupiuerunt eloquentiæ Latinæ, quam illi imitationis studio atq; industria certatim appetere debebũt. Sequitur illarum particularum respectus, quæ suam quandam formam semper seruãt, neque in aliam se declinari patiuntur, de quorum consentaneo usu reddi insignem maxime orationem Latinam aiebam. In his igitur potiss. ordo & significatio notabatur. Ordo: ut,* CVM, TVM, TAM, QVAM, ENIM, AVT. *Significatio autem. Ibi ille: Nihil, inquit, ista mihi profuerint. neq; tu tamen aliud acturum te significasti, quàm ut meis commoditatibus inseruires. Nunc tu quasi præstigiator, uibrata & circumacta prius omnino, quàm aspicere potuerim, aufers, & intra cortinam recondis. Quæ, nisi tanquam auarus mercator, ordine collocaris, & explicueris, atque etiam extruxeris & ornaris, me quidem nunquam profecto capient. Sed sic, inquam, tamen satis longi sumus: & istas explicationes & collocationes, in quolibet Grãmatico libello contemplari ociosè, cum uoles, poteris. Ego uero nolo, inquit, amandari hoc studium meum à tua expositione: sed te uel tua, uel aliena commemorantem, audire uolo. Ergo ut uis, hæc exemplis (inquam) locupletemus.* CVM *igitur, &* TVM, *particulæ quædam non simpliciter distinctæ, sed etiam quasi coaceruatæ orationem sententiæ sunt. ut: Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia bona dicere. Et antecedit quidem* CVM, *sequitur autem alterum: In quo etiam si multi mecum cõtendent, tamen cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo. Similiter &* TVM *repetitum, ea quæ ponuntur distinguit, & accumulat. Additurq; ad illud quod posterius est, sæpe distinctionis aut exaggerationis particula. Quorum ista exempla esse possunt: Noui animum tuũ mihi amcissim. tum nulla in cæteros maleuolentia suffusum: contraq; cum magnum & excelsum, tum etiã apertum & simplicem. Tum enim censet imagines diuinitate præditas inesse uniuersitati rerum, tum principia mentesq; quæ sunt in eodem uniuerso Deos esse dicit: tum animantes imagines, quæ uel prodesse*

Tuscul. v. — Ad Crass. lib. epist. v. — Ep. lib. i. — De Nat. D. i.

[Epist. lib. VI.] nobis solent, uel nocere: tum ingentes quasdam imagines, &c. Quantum sapientiss. uirorum monumentis atque praeceptis, plurimoq; (ut scis) doctrinae studio: tum magno etiam usu tractandae reipubl. &c. [Att. I.] Deinde uidi nostros publicanos facilē à Senatu disiungi, quanquam à me ipso non diuellerentur: tum autem beatos homines hos, piscinarios dico, amicos tuos, non obscure nobis inuidere. Quo quidem loco, Tum, repetitum non est. Sicuti & in Bruto: Longius autē procedens, & in caeteris eloquentiae partibus, tum maxime in celeritate & continuatione uerborum adhaerescens. Sed redeo ad superiora. [Att. IIII.] Nam & simpliciter ita geminatur: Pro quo emori tum pie possum, tum libenter. [Att. II.] Et cum adiuncto: Et tum Graecos, tum uero Latinos. [Cat. IIII.] Similiter & CVM sequens adiūctum habet: Cum sit charum, tum uero dulce atq; iucundū. [De Fin. III.] Idq; cum Graecis, tum magis nobis. [Tusc. IIII.] Cum multis in locis nostrorum hominum ingenia uirtutesq;, Brute, soleo mirari, tum maxime his in studijs. Et enumerationis seu ordinis est, sicut Deinde: Primū [Cat. III.] quod mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute perditorum hominum patefactam esse cōiurationem decreuistis: deinde quod P. Lentulum, ut se abdicaret praetura, coegistis: tum quod cū, & caeteros de quibus, &c. TAM, & QVAM, comparatiuae particulae, hoc ordine semper inueniuntur collocatae, ut Tam praecedat, Quàm sequatur. Cuius exempla fortasse memorabuntur deinceps. nam frequentatio horū Ciceroniana prorsus est. ENIM postponitur, NAM antecedit. Sed sunt etiā alia multo plura, & ut opinor minus animaduersa uulgo, obseruanda nobis. de quibus & ipsis, si uidetur, nostros conatus & adumbrationes, atque etiam (ut Graeco uerbo dicam) μικρολογίαν, tibi demonstrabimus. Ita prorsus facies, inquit: neque quicquā, quod notandum censeas, praeteribis. Immo uero, inquā, permulta necessario: quae scilicet aut in memoria non sunt, aut me fugiunt. Nihil est enim in hac parte, ut dixi, à nobis absolutum atque perfectum. Sed hic illud ualde Ciceronianum, ETSI, nobis in primis occurrit. quod & solum positum, & subiunctū, & inculcatū, & praepositū inuenies. Neque secus eiusdē significationis uoces, QVANQVAM, QVAMVIS, TAMETSI, ETIAMSI. quorum quidem exempla satis scio à te non desiderari. ERGO & praeponi [De Nat. D. II.] & postponi solet: Ergo est aliquid melius, Nemo ergo non miser. IGITVR [Tusc.] ferè postponitur, ITAQVE praecedit: nisi cum similitudinem denotat. EQVIDEM, postponi quidem & ipsum solere nō ignoro: sed praepositum, omnino autē in significatione primae personae, ualde Ciceronissat. Sicut ETSI quoque, cum indicatiuo modo magis, quàm subiunctiuo. VIDELICET,

SCILICET,

SCILICET, *affirmatiuæ particulæ, cum præcedunt, tum sequuntur.* SIN *aduersatiuum, adiunctum sæpe habet* Autem. *Particulæ* QVIDEM, *elegantißimus est in explenda cum oratione, tum compositione usus.* AC POTIVS, & VEL POTIVS, *correctiõis sunt formæ, sicut* IMMO, *et* IMMO ETIAM. *Ego omni officio, ac potius pietate. &: Nam & consilium tuum, uel casus potius, diutius in armis ciuilibus commorandi.* (Epi. lib. vi.) *Item,* VEL MAGIS. *de Fin.* 3. *Quanto id uel nobis magis est concedendum. Sed &* AVT POTIVS: *Cum Senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet.* (Pro Sest.) Et SIVE POTIVS. *Att. lib.* 8. *Quid perturbatius hoc ab urbe discessu, siue potius turpiss. fuga?* Item VEL, & SIVE, *sola, ut: Vnũ illud extimescebam, ne quid turpiter facerẽ, uel dicã iam effecissem.* (Lib. ix.) *Dixit Põpeius, siue uoluit.* (Qu. Fr. ii.) Et SIVE ADEO: *Ne illud quidem cogitabas, huius improbißimi furti, siue adeò nephariæ prædæ, tam illustrem ac tam nobilem ciuitatem testem futuram.* (Verr. iii.) E T *quoq; repetitũ orationẽ distinguit, & quasi extruit, ac attollit, quod ex uno hoc loco, qui est in* Bruto, *facile perspicies. Atqui & ita est, inquit, & uehementer placet. Nec uero sine caussa. nam & didicit, & omißis cæteris studijs unum id egit, seseq; cotidianis commentationibus acerrime exercuit. Itaq; & lectis utitur uerbis, & frequẽtibus, & splẽdore uocis, dignitate motus fit speciosum & illustre quod dicitur. Ad hoc in negatione apponitur* NEC. *Cui nec satis est, quod est: et idipsum quod habes, ne non diuturnũ sit futurum times. id est, cui & non satis est.* (παραδ. 2.) *Quãtum & ipse sperarit, nec ego dubitarim.* (Bruto.) *In uehementioribus quoque clausulis eleganter ponitur, ut in hoc* Virgiliano:

Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis.

Pro L. M. *Et quisquam dubitabit, quin hinc tantum bellum transmittendum sit? In aduersationis significatiõe iungitur sæpe* TAMEN *cum* SED, AT, VERVM. *Sed harum particularum est non tantum in hac usus. nam & amplificationis sunt. ut,*

Nec calamis solum æquiparas, sed uoce magistrum.

Pro Milone *cauebat magis Põpeius, quàm timebat. Non ea solum quæ timenda erãt, sed omnia, ne aliquid uos timeretis. Tum addi plerũq;* ETIAM *solet, uel similis forma. ut ad* Qu. Fr. *Angor meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum. Neq; id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente & denunciante te.* (Ser. Sulp.) *Neq; in talibus quasi contentionibus, sed per se quoque positis illis particulis,* ETIAM *annectitur. Verumetiam, ut intelligo, cauebat magis Pompeius.* (Pro Mil.) *At etiã restitas fugitiue?* Et *sunt initia-*

les

les digreßiuæ, quasiq; indices nouæ mentionis:
At Regina graui iam dudum saucia cura.
Orat. *Sed in omni re difficile est, formam, quod* χαρακτὴρ *Græce dicitur, exponere*
De Orat. III. *optimi. Sed in ore sunt omnia. Sunt & cuiusdã quasi attentionis, uel com*
Ep. lib. IIII. *monitionis. Teren. At diligenter, At maturè. At tibi ipsi dicendum erit ali-*
Att. VIII. *quid, quod non sentias. Sed ecce nuncij, scribente me hæc ipsa noctu in Cale-*
Rud. *no. Plaut. Sed autem, Quid si hanc hinc abstulerit quispiam? Ita & in oc-*
cupationibus usurpantur. Sunt & explicationis, itemq; quasi inhibitionis,
Pro Sest. *quam aduersationem ferè uocant. Si non omnem, at aliquam partem mœro-*
» *ris sui deponeret. Si non subtilius disputãdum, at certe iudices dolentius de-*
plorandum. Sunt & deprecationum, cohortationũ, reprehensionis, con
In Verr. V. *clusionis, interminationis, imprecationum, uoti. At uos cõmunem pop. Ro.*
» *causam suscipite. At te Dij Deæq; perduint, cũ istoc odio Laches. Sed tu illũ*
nunc animum adhibe quæso. Atque in his ferè omnibus significationibus
reperias, & compositum ATQVI. *Est etiam* SED *conclusiua, sic: Sed de*
» *his hactenus. Sed hæc lõgiora fortasse fuerũt, quàm necesse fuit. Sed hæc aliàs*
Lib. epist. VI. *pluribus. Additur & ENIM: coniunctimq; pronunciatur* AT ENIM,
SEDENIM. *Sed nos hoc non agimus ut doceamus, uerum ut quid discen-*
dum sit indicemus. Est similiter NAM *quoque inuenire, ut* SED, *uel* AT *ini*
Orat. *tiale, quemadmodum diximus: Nam sententiarum ornamenta quæ perma-*
» *nent, etiam si uerba mutaueris, sunt illa quidem permulta. & Terentius: Nã*
quæsiui nunc ego eam. &, Nã qui tibi ista incidit suspicio? PORRO *sequi*
tur nonnunquam, cum significat præterea. Initiale: Porrò Eunuchum dixti
uelle te. Et cum AVTEM, *sicut* ENIM *cum* VERO. *Quæ particula non so-*
lum in quadam sententiæ discessione uoces cõiungit, sed etiam affirmatiue po
Att. XVI. *nitur: Sæpe præsens & illi ostendisti, & uero etiã mihi. Sed is si quis esset,*
De Orat. I. *aut si etiam unquã fuisset, aut uero si esse posset, tu esses unus profecto, &c.*
Tuscul. II. *Item initialis: Fuisti sæpe, cũ Athenis esses, in scholis philosophorũ. Vero ac*
» *libenter. Hæc etiam stomachantis uox est: Id ipsum uirgo uero. Et hortãtis:*
» *Moue uero te ocius mea nutrix.* PARTIM *seruit diuisionibus sententiæ, ua-*
» *riè quidem, sed exempla sunt in promptu. aut cum genitiuo, secundum hoc*
» *Terentianum: Partim sum earũ exactus, partim uix steti. aut absolute, iux-*
» *ta hoc: Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus. Solũ au-*
Tuscul. IIII. *tem sic positũ legitur: Nã cum à primo urbis ortu regijs institutis, partim*
etiam legibus, &c. TAMEN, *asseuerationis: Tu tamen interea calido mihi*
Att. *sanguine pœnas Persolues. Cum illum plumbeo gladio iugulatũ iri tamẽ*
diceret.

diceret. Et *interrogandi forma,ironice:Tamen ne lex est?* ANTEQVAM, P.D.S.
PRIVSQVAM, POSTQVAM, POSTEAQVAM,*&* *interrupta* POST
EA VERO QVAM,*Post non fuisti quàm,sunt nota.* ETENIM *caussalis et* «
præcedit & sequitur:Sim etenim impudens,si plus postulem, quàm homini «
à rerum natura tribui potest.Sed præcedentis usus frequentiß. est. DENI-
QVE, *omnino,seu postremo significat:* Denique *nullũ est iam dictum,quod* «
non sit dictum prius.Significat & tandem:Sed illam spero,ubi hoc cognoue «
rit,non posse se mecum esse,abituram denique.Significat & demum. Plautus
Capt.*Tum denique omnes nostra intelligimus bona.* Cicero Titio: *Quàm si* Ep. lib. v.
eosdem bona,aut deniq; aliqua repub. perdidisses. Attico: *Qui enim amisso* Lib. ix.
Corfinio denique,certiorem me sui consilij fecit,is quereretur Brundusium *me* «
non uenisse.id est,tandem.pro Cæcina: *Tum amittitur hæc ciuitas denique,* «
cum is qui profugit, receptus est in exilium, hoc est, in aliam ciuitatem. hoc «
est,tum demum. Quàm benigne denique usi liberalitate Antonij *milites,Im-* «
peratorem reliquerunt.id est,tandem.&,Ipse deniq; fatetur: hoc est,postre- Phil. xiii.
mo. PRAETEREA, *narrationem producit:*

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici.

Et exceptionem significat: ut, Præterea neminem. Qu.Fr. *Testis uehemẽs* Lib. ııı.
fui, præterea quieui. Et *amplius: Sibi alia præterea centum confecerit.* Ad In Verr. v.
hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis, omnia præterea quæ so- Pro Cluen.
lent esse indicia & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. hoc est, «
insuper. IAM,*perelegans particula.non cum usitato modo præsentiam no-*
tat, sed cum aut hanc uehementer duplicatum: aut initiale,quasi attentio-
nem. ut,Primum iam de amore comperit. &,Iam tum erat suspicio. Iam il- Mæ.
lud Senatusc. quod eo die factum est,ea perscriptione est,&c. Et *cum uero,*
IAM VERO. De Orat. *Iam uero narrationem quod iubent uerisimilẽ esse,* «
recte nos admonent. Item de præterito: IAM INDE. *&*, IAM VSQVE «
AB. Et IAMDIV, ac IAMPRIDEM. Orat. *In me quidem iampridẽ effectũ* «
est,quod futurũ fuit. Et IAMDVDVM. *Varietatẽ significat* MODO: *Meq;* «
inspectante sæpe eũ in senatu modo seuere seducerẽt,modo familiariter atq; « Lentulo.
hilare amplexarẽtur. Modo *ait hoc,modo illud.* Quo mõ *dixit* Virgilius: Diuin. i.

Nunc acris Orontis
Nunc Amyci casum gemit. Et,
Iamq; hos cursu, iam præterit illos.
Et. *Nunc hos,nunc illos aditus.*

QVOMODO, *comparatiuum, pro* VT. Tuscul. 3. *Prudentiæ uero quid re-* «

» ſpondebis dicenti,uirtute ſe eſſe contentam, quomodo ad bene uiuendum,ſic
& ad beatè. TVM, ſeu TVNC,etiam conceſsionis particula. Teren. Si qui-
Lib.x. dem me amaret,tum iſtud prodeſſet. Attico: Conſilium iſtud tum eſſet pru-
» dens,ut mihi uidetur,ſi noſtras rationes ad Hiſpanienſem caſum accõmoda-
turi eſſemus. Et idem reſpondês ad CVM,in quadam uelut exaggeratione:
Cuius generis eo plura exempla memoriæ mandaui,quod comperiſſem illud
» in dialogo de Amicitia: Cum ſæpe multa narraret,tum memini domi in he-
» micyclo ſedentem,ut ſolebat,cum & ego eſſem unà,& pauci admodum fami
liares,in eum ſermonem incidere. Hoc igitur cum comperiſſem ſuſpectum
III. mendi nomine eſſe,pluſcula obſeruaui huius modi.ut hoc in Verrem: Et cum
» edictum totum eorum arbitratu,quandiu fuit deſignatus componeret,qui ab
» iſto ius ad utilitatem ſuam nundinarentur: tum uero in magiſtratu contra
Bruto. illud edictum ſuum,ſine ulla religione decernebat. Quo tempore cum mul-
» ta propter eam curam,quam pro repub.ſuſcepi, grauiter ferrem, tum nihil
» tuli grauius. Item in dialogo eodem illo: Cumq; plurimas & max. com-
» moditates amicitia contineat,tum illa nimirum præſtat omnibus,quod bona
» ſpe prælucet in poſterum,&c. Epiſt.lib.10. Cum rebus enim ipſis eſſent &
» ſtudijs beneficijsq; in Rep.gratiſs.tum erant grauiſs.uerbis & ſententijs ple
» næ. pro Deiotaro:Cum in omnibus cauſsis grauioribus C.Cæſar initio dicẽ-
» di commoueri ſoleam uehementius,quàm uidetur uel uſus,uel ætas mea po-
» ſtulare: tum in hac cauſſa ita me multa perturbant, &c. QVARE &
» QVAMOBREM aduerbia,relatiua nota: ſed in ſubiunctionibus elegans ho
» rum uſus. Tale & QVEMADMODVM. Pro Flac. Nunquã laborant,quẽ-
» admodum probent quod dicunt,ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. De
» Fin.3. Satis autem eſſe argumẽti uidetur,quamobrem illa quæ natura prima
» ſunt,à ſe ita natura diligamus. Pro S.Roſcio: Quid ergo affers? quare id fa-
» ctum putemus. Teren. Multæ ſunt cauſſæ,quamobrem cupio illam abducere.
P.A.C. Tamen admodum mirabar abs te quamobrem diceretur. &: Nihil eſt,qua-
re exploratũ cuiquam poſsit eſſe,&c. QVIPPE, affirmatiua,ut Scilicet.ſed
» in hac ratio & cauſſa intelligitur. Ironicos Maro: Quippe uetor fatis. Et,
» Nos munera tẽplis Quippe tuis ferimus.ut illud: Id populus curat ſcilicet.
Ciceronianum eſt & hoc:& ſimpliciter referri ad ſuperiora,cauſſalibus uo-
cibus additis,ueluti QVI, CVM, SI. De Fin.3. Quippe cum Peripatetici om
» nia quæ ipſi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum. Lentulo:
» Vbi multa de mea ſententia queſtus eſt Cæſar, quippe qui etiam Rauennæ
» Craſſum ante uidiſſet. Item pro Milone: Quippe ſi ille obuiam futurus non
erat.

erat. NIMIRVM, *tam præponitur, quam sequitur, ita ut* ICCIRCO. *alterũ dubitationem remouet, rationem reddit alterum.* NEDVM, *subiunctiuum,* « *Papirio: Me uero nihil istorum nec iuuenem quidem mouit unquam, nedum* « *senem. Tamẽ nec C. Popilius, nec Qu. Metellus clariß. atq; ampliß. uiri uim* Cluent. *tribunitiam sustinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his ma* « *gistratibus, sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse poßimus.* « *Et præpositum: Attic. lib. 10. Tu quoniam quartana cares, & nedum mor*« *bum remouisti, sed etiã grauedinem, te uegetum nobis in Græcia siste.* PRI« MVM, *solum positum. Terent. primum iam hoc de amore comperit. pro Fl.* « *Primum patere me esse curiosum.* NON ITA *multis annis ante. Non ita* Pro S. Rof. *multo post. aduerbialiter* QVINETIAM: *Quinetiam misericordia quædã* « *consecuta est.* SIMVL ATQVE, & AC, *et* VT, ETIAM *atq; etiam,* ITERVM *atque iterum,* MAGNOPERE, *nota.* Mario. NE QVIDEM, *auget: soletq; ferè interponi unum uerbum, aut plura. Quanquam ne id quidem ualde du-* Lentu. *bium est. Ne si tuto id quidem mihi liceret.* Top. *Ego autem ne irasci possum qui-* Att. ii. *dem ijs, quos ualde amo. Sed &* OMNINO *ad* NE *respõdet: Ne forte ui-* Mario. *dear tibi non modo beatus, sed ne liber omnino fuisse. Item,* NE QVIDEM *continua: Ne quidem ullum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset.* Tusc. iii. *Sed ne quidem de utilitate sua cogitarunt.* Phil. v. NON MODO, *præpositũ: ad quod,* « *sicut* NON SOLVM, *respondet* SED, & VERVM ETIAM. *Idem subiunctum: Et nullum meum minimum dictum, non modo factum pro Cæsare in-* Lentu. *tercesßit, &c.* VT, *subiunctum: Reliquum est, ut quæratur. &, Hoc primum* Pro Flac. *frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates liberaret.* Tusc. v. *Putat enim etiam, ut sit bonum aliquod, præter uirtutem.* « *Et,* VT NE: *Finge aliquid saltem commodè, ut ne planè uidearis id facere, quod apertè facis.* Pro S. Rosc. *Cõparationem significans. Terẽt. Credo ut est dementia. pro S. Roscio: Vt erat* « *furiosus. Tamen nobis alio loco, ut se tota res habeat, quod ad eam ciuitatem* Verr. iiii. *attinet, demonstrabitur.* Pro D. S. *Neq; ut unumquemq; uestrum. Item admirationem:* Pro Flac. *Vt ipse se sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet? Conceßionis: Sed* Tironi. *utut est, indulge ualetudini.* Planco. *Quæ nihil minus ut ego abſim, confici possunt.* HIC, *indicationẽ generalem significat. Terẽ. Hic ego illum cõtemsi præ me.* Lib. viii. *Attico: Hic tu in me illud desideras? &: Hic te, inquit, teneo.* Pro Quint. *Hic ego, quantũ* Lentu. *humano consilio efficere potui.* VEL, *in significatione augmenti: Vel hoc* « *quis non credat abs te ortum? Pro Fl. Vel quod est in decreto scriptum. &:* « *Cum uel iniquißimam pacem iustiß. bello anteferrem, uel quas proxime acce-* Cæcinna. *peram, quàm prudẽtes, &c.* Cælio. QVIN, *increpandi. Trebatio: Quin tu urges* «

» *istam occasionem,& facultatem.In contrario auget:* Quin *ipse hinc euolare cupio.* Nam *quod significet cur non, aut, quo minus, notißimum.* TAM-
Seruil. ETSI,*præpositum: Sed tametsi omnium caussa,quos commẽdo uelle debeo,*
Valer. *tamen cum omnibus non eadem mihi caußa est. Subiunctum:* Nec id *solum*
Papir. *quia mihi Cuspius dicit credo,tametsi id satis esse debebat.* Tametsi non facile
» *diiudicatur uerus amor & fictus.* AC,*initiale: Ac me quidem diu cogitãtem,*
Iuuen.i. *ratio ipsa potiß.in hanc sentẽtiam ducit.* Item: *Ac mihi quidem uidetur hoc*
» De Orat.i. *nec tacita,nec inops dicendi sapientia perficere potuisse. Ac mihi repetenda*
est ueteris cuiusdam memoriæ,non sanè satis explicata recordatio. Subiun-
ctum: SIMVL AC, NON SECVS AC, AEQVE AC, IVXTA AC. *cui*
P.R. *particulæ,in positu & significatione simile reperitur,* ATQVE. *Iuxta ac si*
In Pis. Phil.ii. *meus frater esset.* Non *secus ac de teterr.hostibus. Simul ac timere desijsses,*
Att.i. *similem te futurum tui.Item hoc modo:* Nemo *erat qui illum reum ac non mi*
In Vati. *lies condemnatum arbitraretur. Itemq; hoc:*Honos *talis pop.*Rom.*uolunta-*
Acad. *te paucis est delatus,ac mihi.* SECVNDVM, *post:* Quibus *ille secundum*
» *fratrem plurimum tribuebat.* Plautus Capt. Nam *secundũ patrem tu es pa-*
Pro Flac. *ter proximus.* pro: Qui *cum sententiã secundũ* Plotium *se dicturum osten*
Verr.iiii. *deret.*Nec *cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudi*
care. IDEO, EO, ICCIRCO, PROPTEREA: *ad quæ respondent* QVO,
Pro S.Rosc. QVOD, QVIA, VT,*& negatio* NE.*Ita fit,ut aßint, propterea quod offi-*
» *cium sequuntur:* Taceant *autem icc irco,quia periculum metuunt.* Qui *iccir*
Contra Rul. *co etiam maioribus nostris præcipuam gratiam debemus,quod eorum labo-*
» *re est factum,ut impune in ocio esse possemus.* Quas *iccirco non comme-*
» *moro,ne de miserijs meorum necessariorum conquerens, homines quos no-*
Pu.Seruil. *lo uidear offendere.*Hæc *propterea scripsi,ut me non sine causa laborare in-*
» *telligeres.*Teren.Non *quo quenquam plus amem,aut diligam,eò feci.* QVO,
Pro Cœlio. *solum:* Non *quo ingenia deficiant, aut doctrina puerilis.* Qui *igitur exisse*
Tusc.iii. P.A.C. *è potestate dicuntur,iccirco dicũtur,quia non sint in potestate mentis.* Vt *ic-*
» *circo non minus ei credatis,quod homo minus idoneus habetur.* Et *ordine*
Verr.iiii. *mutato:* Quod *enim eum tibi quæstoris in locum constitueras, iccirco tibi*
amicum in perpetuum fore putasti. CAETERVM, ALIOQVI, SIS, OP
PIDO, *leguntur quidem apud Ciceronem, sed non sunt frequentata ab illo:*
quare utemur & nos parcius. Nam CAETEROQVI, *&* ECONTRA,
suspecta esse audio doctis. Quorum *prius cur reijciam, si (quod paulò ante di*
ctum est) Alioqui *admittitur, non uideo.* Posterius *certe una litera priuatum à*
librarijs suspicor, cum eßet Etcontra, *seu* Eccontra. *Iam uero latiß.se ape-*

rit

rit & patentissimus campus earum dictionum, quæ præpositiones uocãtur.
In quibus cur præcipuum esse uelim obseruationis studium, de uario & mul
tiplici usurpatione unius aut alterius, uel etiã tertiæ exempli loco adductæ,
facile perspicies. Etiam quartæ ac quintæ uelim, inquit, uel potius omniũ,
si tu sis ad commemorandum paratus. Neque ego satis in præsentia sum
instructus, inquam: neq; fieri omnino oportere iudico. Hæc igitur uide. De
Dauo audiui. Discere id de me. Ecquid nos amas de fidicina istac. Quod is Att. I.
me accusare de te solebat. Pro ex, & ob. Plautus Capt. Emit hosce de præ
da ambo de quæstoribus. Idem: cum illos emi de præda à quæstoribus. Cice-
ro pro Flacco: Fũdum Cymæum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio.
Idem Rutilio: Quæ prædia Laberius emerat à Cæsare de bonis Plotianis. Lib. epi. xiii
Idem Memmio: Vt ei de habitatione accommodes. Hecyra: Etsi tibi caussa est
de hac re mater. Cicero: De cæteris rebus habes Dionysium. Andria: Pri- Att. vii.
mum iam de amore hoc comperit. Plautus Capt. Quo de genere gnatus est il- Act. v.
lic Philocrates. In Verr. De Argyrinensi populo fideli & illustri breuiter co
gnoscite. In eundem: Regna denique iam omnia de uestris cupiditatibus, &
iniurijs expostulant. In eund. Cupisse te celasse de phaleris. Neque quic-
quam est proprius factũ, quàm ut illud Vticense exemplũ de Adriano trãsfer Lib. v. epi
retur Syracusas. Lentulo: Nos cum maximo consilio, studio, labore, gratia,
de caussa Regia niteremur. In Cat. 3. Qui omnia de repub. præclara et egre
gia sentirent. In eundem: Ego enim de meo sensu iudico. hoc est, secundum
meum sensum. In eundem: De te autem Catilina cum quiescũt, probant: cum
patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant; id est, in caussa tua. De Orat. 2.
Cum ad me in Tusculanum, inquit, heri uesperi uenisset Cæsar de Tusculano
suo. In Verr. De sella surrexit atque abijt. Acad. initio: Et nisi de uia fessus VI.
esset. Quærere incepimus de Carpinatio. id est, quis esset Carpinatius. Idẽ:
De te ipso inquam Labiene, quæro. id est, ex te. Nihil de Dione, nihil de socru Pro Rabir.
tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita audisti? Pro lege Mani Verr. IIII.
lia: Reliquũ est, ut de felicitate (quam præstare de se nemo potest, meminis-
se & commemorare de altero possumus) sicut æquum est homini de potesta
te Deorum, timide & pauca dicamus. Pro Cæcina: Nec minus uereretur,
ne contemnere Ebutium, quàm de eo contemptus esse existimaretur. id est, ab
eo, uel propter illum. Cum is patri suspectus esset de nouerca. Pro Cælio: Offic. III.
Quæro enim cur Licinium titubantem, hæsitantem, cedentem, fugere conan
tem, mulieraria manus ista de manibus amiserit. Pro Milo. Deinde postea se
gladio percussum ab uno de illis. id est, illorum. In Catil. 4. Video de istis qui

» se populares haberi uolunt,abesse non neminem. Ad Qu.Fr.3. Drusus erat
» de praeuaricatione absolutus. Quinto Fr.2. Quod saepe uiatoribus cū pro-
» perant,euenit, ut si serius quàm uoluerint, forte surrexerint properando,
» etiam citius quàm si de multa nocte uigilassent, perueniant quò uelint. ad
» Attic. 7. Et multa de nocte profectum esse ad Caesarem. Philippic. 2. Non
» solum de die,sed etiam in diem uiuere. Terent.Apparare de die conuiuium.
Lib. viii. Attico: Obsignata iam epistola,quàm de nocte daturus eram. Teren.De ar-
Lib.x. gento somnium.&,Etiam de sorte uenio in dubium. Attico: De sorore lau-
» do,deq; puero datur opera.Spero esse meliora.lib.5.De Quinto Fr.scito eū
» non mediocriter laborare de usura. Metello: Debes existimare, te maximis
Lib. vii. de rebus à fratre esse celatum. Attico: De Terentia & Tullia tibi assentior.
Lib.xii. Eidem: Quàm si olim de ratione habenda impetrasset. Eidem: Sed & ma-
» gna res est,& difficile certamen cum cupido,cum locuplete,cum haerede,etsi
Lib.x. de cupiditate nemini concedam.id est,cupiditate.Eidem: Scripsi equidē Bal-
» bo,te ad me de beneuolentia scripsisse,& de suspicione egi gratias,de altero
Lib. xiii. ei me purgaui. Att. Ante lucem cum scriberem contra Epicureos,de eodem
Att. lib. vii. oleo & opera exaraui nescio quid,ad te. Item illa: De me erat optime meri
xvi. tus.&,male similiter. Et,aliter de ipsis ac de me ipso consulendum.&,Nec
De Amic. me hercule de me laboro. &,De his communis uita contenta est.id est, his.
neque enim caussa uidetur esse,cur scripturam suspectam reddamus. Item
» cum finem notat. Pro Quint. Biduo post, aut ut statim de iure aliquis cucur
» rerit non toto triduo.id est,dicto iure. AD,apud.Plautus: Ad iudicem.&,Vt
Capt. in seruitute hic ad suum maneat patrem.Terent.Ea quae nunc est ad uxorem
» tuam.Vatinius Ciceroni:Quare si opus erit,ad Caesarē meam caussam agas.
Verr. iiii. Cicero pro Sest.Erat ad portas cum imperio. Idem:Statim Romae,& ad ur-
» bem,antequam proficisceretur. Idem ad Brut. Non enim propositū est huic
» epistolae,Messalam ut laudem,praesertim ad Brutum. Pro Caelio: fama ado-
Act. vi. lescentis paulo haesit ad metas. In Verr. Vt noctu uigilias agerent ad aedes sa
» cras. In Pis.Togulae lictoribus ad portam praesto fuerunt. Appio: Vt circi-
Lib. x. ter Id.Sextil.putem me ad Iconium fore. Eidem: Cum ad urbem esses. Atti
» co: Commodum ad te dederam literas de pluribus rebus, cum ad me bene ma
Lib. vii. ne Dionysius fuit. Eidem: Vt essem ad urbem. Et Liuio: Mors ad omnium
oculos esset. Huiusmodi sunt & illa,in quibus praepositionis casus omis-
» sus est: Ad Opis,ad Cōcordiae,ad Apollinis,ad Castoris. Terent. Ad contume
» liam omnia accipiunt. Idem: Cum fingis falsas caussas ad discordiam. Quae-
παρὰ. ro enim à uobis,num ullam cogitationē habuisse uideātur ij, qui hanc remp.

tam

tam præclare fundatam nobis reliquerunt, aut auri aut argēti ad auariciam, aut amœnitatum ad delectationem, aut supellectilis ad delicias, aut epularum ad uoluptates. Luccio: Equidem ad uestram laudem non multum uideo interesse, sed ad properationem meam quiddam interest. In Catil. 3. Mihi ualeat ad gloriam. Latonam ex longo errore & fuga grauidam, & iam ad pariendum uicinam. Verr. iii. Canere ad citharam: id est, adhibita cithara. Cicero pro lege Agrar. Erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus, de consilij sententia probatis, ad præconem & ad tibicinem immolabantur. Terentius: At nihil ad nostram hanc. De opt. g. d. Sed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. De diuinatione: Ad nostri augurij rationem dixit Ennius. De Amic. Nunquam ego dicam C. Fabric. M. Curium, Ti. Corrunc. quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Fabio. Item: Si et ea mercatus esses, quæ ego desiderabam, & ad eam summam quam uolueram. Pro Deiot. Pro: Nullus locus est ad statuam rostris clarior. Erga, & aduersus. pro Archia: Marius, qui durior ad hæc studia uidebatur. Attico: Dubito, an excusationē aliquā ad filium patrem. Lib. ix. Eidem: Hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. Significat appositum, pro Murena: Sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusq; uirtute disputo. pro Archia: Quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum fortiss. uirorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? de Amicitia: Omnes ad unum idem sentiunt. Planco: Cui sunt assensi ad unum. &, Cui me in tali re libenter ad pedes abiecissem: Attico. Lib. ii. Et Qu. Fr. Sanè frequentes fuimus omnino ad ducentos. De Amic. Et, Amant ad quoddam tempus. Cluen. Cum annos ad quinquaginta natus esset. In Bruto: Ipsorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit. id est, usq; ad. pro Sex. R. Tecti esse ad alienos possumus. Plautus: Ad cœnam hercle aliò promisi foras. Et mox: Atque ad illum renunciari. De Orat. 2. Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat. Ad arbitrium suum, id est pro arbitrio: De Oratore. Lib. xi. & Att. Ad id quod quæris, multum interest. At, post, seu ultra. Attico lib. 10. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amiciss. mihi Cæsarem fore. Eidem lib. 8. Vnum etiā restat amico nostro ad omne dedecus. pro Cluent. Et ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis, omnia præterea quæ solent esse indicia & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerūt. Significat adæquationem, pro Quintio: Decidis statuisq; tu propter necessitudinē, quæ tibi cū Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Lib. xiiii. Ad diem, Attico: Dicuntur enim occulte milites

De Amic. ad eam diem comparati. Eidem: Ad Sept. Idus. Cum Senatu dimiſſo, demum
» reductus ad ueſperam eſt. Nihil ad rem: intelligitur Pertinet. Terentius:
Nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. AB, & ABS, & A, ad uerba
» paßiua apponitur: Factum à uobis duriter, immiſericorditerq́;. Ad quã for
mam adiungi & hæc uidentur recte poſſe: Peto à te, impetro à te, & ſimilia.
» Ter. Pater eſſe diſce ab illis. Pro Cluentio: Auditis non ab inimico. Ibidem:
Fratris autem liberos prius uita priuauit, quàm illi hanc ab natura propria
» lucem accipere potuerunt. De Finib. Eßeq; hominis ingenui & liberaliter
» educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris.
» Item: Diſces à principe huius ætatis philoſophorum. Pro Murena: Qui om
IIII. nia à nobis ſperent. Ib. Quæ à nobis conſequuntur. In Catil. Habemus
» enim etiam à Cæſare, ſicut ipſius dignitas poſtulabat, & maiorum eius am-
» plitudo ſententiam tanquam obſidem perpetuæ in rempub. uoluntatis. Pro
» Murena: A me tu id quæris. pro Sylla: Quàm multorum hic uitam eſt à L.
» Sylla deprecatus. pro Archia: Ergo ille corporis motu tantum amorem con
Qu. Fr. II. ciliarat à nobis. Pro Cluentio: Ab ſecundo hærede nihil legat. Qua quidem
» nihil utor abs te. Teren. Ociũ à ſenibus ad potandũ ut habeam. Idem: Quàm
» ioco rem uoluiſti à me tandem, quin perfeceris. Ego impetrare nequeo hoc
» abs te, &c. pro Flacco: Ab A. Sextilio dicit ſe dediſſe, & ſuis fratribus. Ibi-
» dem: Cum iſte ſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, à diſcipulis ſuis dice-
Attico. ret Fuſijs perſoluturum. Homines non modo non recuſare, ſed etiam hoc di
Lib. VI. cere, ſe à me ſoluere. Quod enim prætori dare conſueſſent, quoniam ego
» non acceperam, ſe à me quodammodo dare. Plaut. Nam hæc literata eſt, ab
» ſe cantat cuia ſit. Idem: Qui amant à lenone. Terent. Poſtremo à me argen-
» tum quanti eſt ſumito. & rurſum: Petito has à me decem. pro Quintio:
Diui. in Verr. Quod abs te C. Aquili, & à uobis qui adeſtis in conſilio, quæſo. Nihil eſt
» enim quod minus ferendum ſit, quàm rationem ab altero uitæ repoſcere, qui
Capt. non poßit ſuæ reddere. Plaut. Viaticum à trapezita ut dem tibi. Attico: Li
Lib. VII. Lib. IX. teras à te mihi reddidit. Eidem: Sed cum eadem metuam ab hac parte. Te-
Att. XII. rent. Ab hinc triennium. Quod pro Cornificio me ab hinc amplius annis
VI. XXV. ſpopondiſſe dicit Flauius. Att. Magnum enim bellum impendet à Par-
Curcu. this. Eidem: Et ſaluebis à meo Cicerone. Plaut. Tam à me pudica eſt, quàm
Epiſt. XIII. ſi ſoror mea ſit. Cicero: Quæ prædia Laberius emerat à Cæſare. Ter. Hei
Flac. metui à Chryſide. &, Ego dudum nõnihil Daue ueritus ſum abs te. In Ver.
IIII. Ab ſe caueat quemadmodum uelit. Plaut. Hoc mihi abs te caueo cautius.
» App. Cice. Quibus ego à tali uiro cõtentus eram. Cicero: Quid? ab ingenuis mu
lieribus

Herib. hæreditas lege non ueniunt? Idem: Spem habere à Trib. pl. si tua cõsilia cum illo cõiunxeris, sed à Senatu quidem desperasse. Martemq; communem, qui sæpe spoliantem iam & exultantem euertit & perculit ab abiecto. Hæc promiscue ut quicq; in mentē uenit recitata, omnia quidē ad unum caput in quadam dissimilitudine posse referri uidentur. Significat hæc præpositio & usq; ab. ut, Sed hoc à primo cogitauit. et, Tuas nunc epistolas à primo lego. id est, usq; ab initio. Idē: Nam qui ab adolescentulo quæstū sibi instituisset, sine impendio. Significat & separationē. Cicero: Dissensit M. Lep. à clarissimo & fortissimo uiro Qu. Catulo. Idem: Ne ab hæreditate excluderetur. Et rursum: Cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. pro Font. A quo periculo defendite Iud. ciuē fortem atq; innocentem. Et hoc: A repub. detestantur. &, Omne tempus quod mihi ab amicorum negotijs datur. Talia sunt: A Larino, Ab Aeno, Ab Roma, Ab Epheso, Ab Athenis. et Plautinum: Nam absq; te esset, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum et Terent. Quàm fortunatus sum cæteris rebus absq; una hæc foret. Vbi tamen per se Absq; hoc quasi aduerbialiter ponitur. Sed idem alibi: Nam absq; eo esset, recte ego mihi uidissem. De Oratore Cicero dixit, A me: quod aliàs est, pro me. de Finibus A se, pro per se. Satis esse aūt menti uidetur, quamobrem ea quæ natura prima sunt, à se ita natura diligamus. Notaui enim hunc locum diligentius, propter quorūdam correctionē, minime, nisi fallor, necessariā. Est & perelegans usus iste: Sumus enim flagitiose imparati, cum à militib. tum à pecunia. Vir & cõtra audaciā fortiss. et ab innocētia clementiss. Et: Ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitū, &c. Sed ego profecto fui lõgior, quàm hoc tempore esse me oportuit, etsi ne de his pauculis quidem uocibus omnia quæ deberent, attuli. Volo autem hæc in eam partem omnia accipi, ut exempli loco ad imitandum, si uideatur, exposita tibi esse existimes. Hoc enim tantū agitur, ut demonstrem, quid ego cœperim in hoc proposito et studio linguæ Latinæ facere: non ut aliquid eximium & splendidum nescio quid consecuti ostentemus atq; uenditemus.

Noui, inquit ille, atq; scio: ne tu de hoc tantopere labores. Sed nihil'ne dices saltem de duabus adhuc præpositionibus, EX & IN: quorum & ipsorū usum ualde uarium esse, animaduertisse uideor. Ita est ut dicis, inquam. Sed tu quod animaduertisse te ais, etiam perspicere studeas, & explorare marte tuo. Volo enim iam uel ui quadam te à collectionibus & cõmentarijs Grammaticorum, ad ipsas copias & fontes autorum abstrahere. Immo uero tu inquit, cupiditati meæ orationem tuam subtrahis. Sed do tibi ueniam. Quare

In Pis. / Pro Mil. / " / Att. li. vi. et b / Pro Quint. / Cat. iii. / Pro Clu. / " / " / In Pis. / Diu. in Ver / Bach. / " / " / phor. / I. / iii. / " / " / Att. v ii. / Pro S.R. / P.R.S / A.Quint.

ad alia licet transeas. Post hanc igitur curam uerborum, ad res ipsas, quas uerbis significare & exprimere uellem, me conuertebam. Volo autem nunc maxime, rerum appellatione sententias ipsas accipi, quæ potiss. in hoc studio propositæ essent considerationi nostræ. Neq; enim certe res tantummodo illæ putandæ, ut quibusdam in quadam doctrina non pereruditis uidetur, quas sanè admirabiles exanguibus quidam & miseris literis prodidere, uel excogitatas à se, uel de aliorum scriptis inuentisq; exquisitas. Non ego profecto contemno, neq; paruifacio, ullam partem studiorum humanitatis: sed sic tamen statuo, non minus rerũ esse in uno aliquo eleganti dicto ueterũ de moribus & uita, deq; cõmuni intelligentia & sensu atq; ratione generis nostri, quàm in nescio quibus acutis et spinosis disputationibus quorundã, qui sibi solis cognitionẽ et scientiã rerũ uendicãt. Qui si forte omnino hæc pertinere ad res negabunt, & uerborum esse contendent, ab ijs saltem hoc petamus, ut me ferant paulisper, non artificiose, sed tamen latine loquentem: si cogitationem bonam, aptam, grauem, plenam, acutam, qualiscunq; uel tenuissimi sensus, enunciatam eleganti & splendida atq; uberi oratione, pulchram rem, præclaram rem, eximiam rem, appellem atq; nominem. Quod si planè nolent, & in illo perstabunt, relinquamus sanè illis suas res, nos nostras nobiscum quasi diuortio facto auferamus. Itaque in præsentia nobis res sententiæ sint, ut re quidem uera sunt. Sed fortasse, si alio loco de his uerba facerem, non ita simpliciter, ut nunc, & quasi uulgariter loquerer. Cum autem sententias eorum, de quibus uerba facere uoluerimus, oratione eleganti & ornata pronuntiari conueniat, nimirum opus fuerit illas esse eiusmodi, atque ita constitutas ac compositas, ut neq; ieiunam iacentes, neq; luxuriosam illam exultantes reddant: sed cum hac aptæ et deuinctæ progrediantur, siue etiam decurrant. Ne expositio in his dissentientibus & alienis, existat minuta, attenuata, disiecta, uasta, spissa, coacta: ac potius ut custodiatur illa bonæ cogitationis circumscriptio, membris ipsis quasi in corpore quodam circumductionis extremæ apte dispositis, eleganter & iucunde confecta, utq; in oratione ea uis animi, quæ mens atq; consilium uocatur, eluceat ac conspiciatur.

Ἐμμέλεια. Hoc totum ueteres Græci pulcherrima uoce ἐμμέλειαν appellauere. Atq; hic *est, mi* STIBARE, *fons Ciceronitatis, ut ita dicam: hoc est, non iam Latine modo, sed prudenter loquendi. unde si qui forte abhorrent, siue qui non ualde hæc magni ducenda arbitrantur, ijs se fateantur ab ipsa planè humanitate esse alienos. Nam si hæc ex homine sustuleris, quid obsecro nisi forma quædam oris & corporis humani relinquatur? Vides igitur quid agam, quàm*

non studeam

non studeam fatuos aut stultos tanquam ad Ciceronianas epulas inuitare: sed intelligentes, sagaces, prudentes. Qui cum perspexerint nihil neq; melius animo comprąhendi, neq; elegantius oratione proferri posse, quàm quæ Cicero diuinitate quadã ingenij sui elaborarit, quæq; in illis scriptis cernantur atque pateant: an uidentur tibi facere posse, ut ab hoc exemplo illius discedant, & se studiosos eloquentiæ tamen perhiberi uelint? Non profecto poterunt: sed in hoc incumbent omnibus uiribus, ut illa quæ dixi scripta imitantes, neque sententias, neque orationem fluctuantem, & quasi ambiguis passibus errantem, usurpent. sed ut tam animo quàm uoce, sequentia ad antepostita accommodentur & respondeant. Ne illa temere proiecta, & quasi subsidiaria manu defecta esse uideantur. Ex hoc enim ruina illis accideret, & depræhensa sine firmitate despicerentur. Itaq; anniteantur, ut quemadmodum densa acies non solum ad speciem, sed etiam uictoriæ spem in primis laudatur: ita illarum, quas aiebam, subiunctionũ, & tanquam ordinis confirmationum, probationum, explicationum, interpretationum, amplificationum instructio, implicata sibi, pariterq; in copia orationis procedens, maxime sit & conspicua & admirabilis, iucunda, uehemens, efficax, deniq; Ciceroniana. Atq; ita, ut si quid extra hæc temere procurrens, & locum suum non tenens forte se ostendat, tanquam non solum superuacaneum, sed etiam contrarium amoueatur, uel sanè iuguletur. Horum autem ipsorum cum non unum aliquod seorsim exemplum proponi possit (sunt enim fusa & distributa per omnem & intelligentiam, & orationẽ) notari tamen insignes locos non inutile fuerit, in scriptis Ciceronianis: qui & ipsi sunt innumerabiles, ut Rhetoricorum de Inuentione exordium: quod si uidetur, puer nobis recitet. Ita faciat, inquit ille. demonstratoq; tum loco, puer ita.

Sæpe & multum hoc mecum cogitaui, boni'ne an mali plus attulerit hominibus et ciuitatibus copia dicendi, ac summum eloquentæ studium. Nam cum & nostræ reipublicæ detrimenta considero, & maximarum ciuitatum ueteres animo colligo calamitates, non minimam uideo per disertiss. homines inuectam esse partem incommodorum. Cum autem res ab nostra memoria propter uetustatem remotas, ex literarum monumentis repetere instituo, multas urbes constitutas, plurima bella restincta, firmissimas societates, sanctissimas amicitias intelligo, tum animi ratione, tum etiam cilius eloquentia comparatas: ac me quidem diu cogitantem ratio ipsa in hanc potissimam sententiam ducit, ut existimem sapientiam sine eloquentia parum prodesse ciuitatibus, eloquentiam uero sine sapientia nimium obesse ple-

runq;, prodesse nunquam. Quare si quis omißis rectiß. atque honestiß. studijs rationis & officij, consumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi, perniciosus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita se armat eloquentia, ut non oppugnare commoda patriæ, uerum propugnare poßit: is mihi uir & suis & publicis rationibus utiliß. atq; amiciß. ciuis fore uidetur. Hic ego: Hactenus, inquam. At ille me intuens: Quantum, inquit, momenti in hoc est, excitari attentionem indicatione aliqua? Nam mihi nunquam, sæpe quidem legenti, hic locus tam eximius & splendidus atq; admirabilis, ut hodie, uisus est. Sed sunt alij, inquã, multo meliores. quanquã mihi certe singuli ferè meliores alijs uidentur esse, ut Præfatio in libros de Oratore, ut alia ferè proœmia insignia omnia sunt. Quid aũt est in illo modò recitato non elegans, concinnũ, ordinatũ? Quæ rationũ firmitas, quæ orationis atq; sententiarũ amplitudo? Cum aũt animus incitari, & oratio cursu quasi quodã ferri cœpit, rectũ tamen illũ teneri, neq; cogitata dictaq; dilabi, sed uelut aluco inclusa uel placide defluere, uel etiã turbulente ruere: cõtineri tamen, neq; tanquàm exundantia restagnare oportet. Quod quale dicam, licet de Cæliano isto loco perspicias: (quem quidẽ tum indicatũ puer recitauit, eum qui patrocinium quoddam uoluptatũ in adolescentia complectitur, quem hic etiam ascripsimus.) Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia uoluptatibus denegentur, non semper superet uera illa & directa ratio, uincat aliquando cupiditas uoluptasq; rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio moderatioq; teneatur: parcat iuuentus pudicitiæ suæ, ne spoliet alienam. ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius damnum atq; famam: ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis inferat. Ne quem interimat, ne intersit insidijs, scelere careat. Postremo cum paruerit uoluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes hasce adolescentiæ cupiditates, reuocet se aliquando ad curam rei domesticæ, rei forensis, reipublicæ: ut ea quæ ratione antè non perspexerat, satietate abiecisse, experiendo contempsisse uideatur. Ascripsimus & alterum quendam, recitatum de Catilinaria prima: O Dij immortales, ubi nam gentium sumus? Quam Remp. habemus? In qua urbe uiuimus? Hic hic sunt in nostro numero P.C. in hoc orbis terræ sanctißimo grauißimoq; cõsilio, qui de meo uestrumq; omnium interitu, qui de huius urbis atq; adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego uideo consul, & de Repub. sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina, &c. Post hæc uide hunc quoq; inquam mihi

locum de

locum de Epistola ad Dolobellam, quem memoriter tibi recitare possum. Neminem conueni, conuenio autem ipse complurimos. Sunt enim permulti optimi uiri, qui ualetudinis causa in hæc loca ueniant. Præterea ex municipijs frequentes necessarij mei, quin omnes cum te summis laudibus ad cœlũ extulerunt, mihi continuo gratias agant. Vides quàm urgentes cogitationes aptiss. sententijs addensens, quàm præclare extulerit. Per autem sunt elegantes omnes in oratione distinctiones & partitiones, siue aliquid explicatur, seu quid remouetur, siue etiam asseritur, uel totum uel pars aliqua. Vt hoc: Sic enim tibi persuadeas uelim, unum mihi esse solatiũ, quare facilius possim Treba. pati te esse sine nobis, si tibi id esse emolumento sciam. Sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius, me, qui te non Romam attraham: te qui non huc aduoles. & alibi: Quare siue habes, siue non, scribe tamen aliquid. Att. xii. Item: Quare si plane à nobis deficis, moleste fero: sin Pansæ assentari commodum est, ignosco. Item: Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te aduoca- Treba. to causa cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam ut istuc ueniã, antequam plane ex animo tuo effluo: sin æstiuorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britania. Quid illa? quæ uel plura in mentem ueniunt, uel longiorem mentionem postulant, ut circumduci uno ambitu nequeant, sed singillatim sint explicanda, quàm sunt accurate distinguenda, ut ad sua quasi capita quæq; referantur? Quale est, ut mihi uidetur, præcipuum quidem, in Epistola ad Ruffum: Sed sic me & liberalitatis fructu priuas, & diligentiæ, &, quod minime tamen laboro, mediocris etiam prudentiæ. Liberalitatis: quod maius scribæ mei beneficio, quàm meo, legatũ meum, præfectumq; Leptam maxima calamitate leuatos, cum præsertim non deberent esse obligati. Diligentiæ: quod existimas de tãto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quicquam, nec cogitasse. scribam quicquid uoluisset, cum id mihi ne recitasset quidem, retulisse. Prudentiæ: cum rem à me non insipienter actam, ne cogitatam quidem putes. Quæ cum res fert, non etiam solemus ad illum modum disiungere, sed statim quæq; suis rationibus accumulare & coaceruatim totum efferri. ut in Oratore: Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odij locum risus occupet: neq; aut sua persona, aut iudicum, aut tempore alienũ. Curioni: Ego te abfuisse à nobis & doleo, quod carui fructu iucundissimæ consuetudinis tuæ: & lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es cõsecutus. Sed superioris generis etiam hoc præcipuum exemplũ

Pro S.R. *animo memoriaq; retinui: His de rebus tantis, tamq; atrocibus, neq; satis me*
» *commode dicere, neq; satis grauiter conqueri, neq; satis libere uociferari pos-*
» *se intelligo. Nam cõmoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt*
impedimento. Insignis autẽ locus est pro Cœlio: Sed ego Atracino humaniss.
» *atq; opt. adolescenti, meo necessario, ignosco: qui habet excusationem uel pie-*
» *tatis, uel necessitatis, uel ætatis. Si noluit accusare, pietati tribuo: si iussus est,*
» *necessitati: si sperauit aliquid, pueritiæ.* Quia uero in his est orationis mira-
bilis elegantia, & sententiarum illuminatio, ideo exempla in summa uarieta
te à studiosis Latinitatis plurima cõquirenda sunt. Huc pertinet eorum quæ
inferuntur alijs, uel explicandi, uel probandi, uel confirmandi causa, distin-
ctio & partitio. In quo genere sunt maxime Ciceroniana, ALTERVM re-
Ruffo. petitum, ut hoc: *Alterum timori, alterũ mihi te negare non potuisse arbitror.*
Off.1. Et: *Quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis.* Et: *Itaque al-*
Lucceio. *terum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres: alterum magis mi*
rum, spe ulla teneri. Item: *Sed obsecro te, quid hoc miserius? quàm alterum*
Att. viii. *plausus in fœdiss. causa quærere, alterum autem offensiones in optima. alte-*
» *rum existimari conseruatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum.*
Distinguuntur & hæc, quæ alijs inferri aiebamus, & alia quæcunq;, distri-
butionum particulis: VEL, SIVE, AVT. nec non similiter illis, de quibus
» diximus, CVM, TVM. Itemq;, ET, NEC, seu NEQVE. ut hoc: *Vel ti*
Att. viii. *bi paruimus, uel non occurrimus, uel hoc fuit rectius.* Item: *Vt mihi uel consi-*
» *lium meum cum illius consilio, uel fortuna coniungenda esse uideatur.* Item:
Ruffo. *Ad coeundam societatem uel periculi, uel laboris.* Teren. *Vel me monere hoc,*
Crasso. *uel percontari puta.* Additur & ETIAM: ut, *Dignitatis tuæ uel tuendæ,*
Att. x. *uel etiam augendæ. Nunc siue iracundia, siue dolore, siue metu permotus, gra*
Pro Quint. *uius scripsi.* *Qui cum te aut uoluntas congregasset, aut fortuna coniunxis-*
Pro Flac. *set.* Item: *Sed si forte aliquãdo aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis ho-*
» *stis, aut laudis inuidus extitisset.* Terent. *Aut consolando, aut consilio, aut re*
Crass. *iuuero.* *Vt florentiss. tuis rebus mea perspici posset & memoria nostræ uo-*
» *luntatis, & amicitiæ fides.* Sed huius formæ supra quoque exempla re-
Mario. tulimus. Terent. *Principio & habet quod det, & dat nemo largius.*
» *Quod si Romæ esses, tamen neque nos lepôre tuo, neque te, si quis est in me,*
» *meo frui liceret.* Terent. *Quem neque fides, neque iusiurandum, neque*
Att. x. *illum misericordia repreßit, neque reflexit, neque quod partus instabat*
» *propè.* *Tamen non uidit, nec quomodo Lacedæmoniorum, nec quo*
» *modo suorum ciuium inuidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur.*

Cum autem

Cum autem cogitationum quædam quasi accumulatio & densitas, propterea quod attentionem et perspicacitatem animi in primis declarat, unde et πυκνὸν νόον, & πυκινήν prudentes Græci dixere: illa igitur crebritas atq; aggregatio cum præcipuum ornatum habeat, danda opera sedulo, ut in hac adiunctionum uel explicandi uel amplificandi causa proprietas & conuenientia seruetur. Vt in hoc Ciceroniano factum uidere potes, Quid'nam esse Brute causæ putem, cur cum cōstemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendiq; causa quæsita sit ars, eiusq; utilitas Deorum immortalium inuentioni consecrata, animi autem doctrina nec tam desiderata sit antequam inuenta, nec tam culta posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribusq; etiam suspecta & inuisa? Item in hoc: Nam præter nauigationis longæ & hyemalis, & minimè portuosæ periculum. Vides enim certe, quàm amplè, quamq; conuenienter de periculo illo nauigationis dixerit. Deniq; in omnibus relationib. & appositis, proprietas in primis uerborum ad cogitationis facultatem accommodanda. Cuius in Sicilia uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem cæteri Siculi perspexerunt. Summa est enim Iud. hominis in cōmunem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia & fides. Et ornamēta dignitatis, & præsidia stabilitatis. Quis interpretari potest, impudētior'ne, qui in senatu: an improbior, qui in Dolabellam: an impurior, qui patre audiente: an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impiè dixeris. Et hic locus ab ipso adductus de libro quinto librorū de Repub. Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, Imperatori uictoria: sic huic moderatori reipubl. beata ciuium uita proposita est, ut opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, uirtute honesta sit. Semper iudicaui in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem. Eas litteras ad eum misi, quibus & placarem ut fratrem, & monerem ut minorem, & obiurgarem ut errantem. A quo nil speres boni reipub. quia nō uult: nil metuas mali, quia non audet. Hoc loco referenda & ea, quarū tanquam definitio & præscriptio quædā in partitione inest, siue quid nos enumerādo sumimus, seu concedimus alijs, quibus diligenter cogitata, eleganter uerbis expromūtur. Itaq; potiss. in his & nihil uitiosum esse debet: et si quid fortè sit, ut minus plenum, aut non certum atq; indubitatum, id statim se ipsum prodit. Sumuntur enim perperam aut plura quàm retineri, aut infirmiora quàm ut consistere, aut paucio ra quàm oportuisse uideantur. Memini cuidam aliquando illud quod est in fine lib. 2. de Oratore ita sumptum: Tum Cæsar, si quod difficilius est, id tibi reliquit,

Initiū Tusc. — Verr. un. — Pro Cluent. — Pro Marc. — Att. vm. — Att. i.

reliquit, est nobis inquit causa, cur te audire cupiamus: sin quod facilius, tibi causa non est cur recuses. Hoc igitur recordor cuidam non placuisse, qui putaret infirmius esse, cum & ex contrario sic sumi posset: Si reliquit quod est facilius, non est cur me audire cupiatis: sin quod difficilius, mihi causa est cur recusem. Sed neq; hoc uerum est. nam ad id quod Crassus posuerat, illa sunt accommodata: & nimis minute huiusmodi paßim occurrentia in scriptis ueterum, atq; etiam nostra imitatione quasi concidere non debemus. Huius formæ & hoc esse exemplum potest ex plurimis et frequentiß. Ruffo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui: si fides, maiorem tibi habui, quàm penè ipsi mihi. Si prouidendum fuit, ne quid aliter ac tibi & honestum & utile esset, referretur, non habui cui potius id negotiũ quàm scribæ darem. Et alibi: Torq. Hoc autem tempore breuior esse debeo. Siue enim tum nihil opus fuit tam multis uerbis, nihilomagis nũc opus est: siue tum opus fuit, illud satis est, præsertim cùm accesserit nihil noui. Et Att. 10. Si uera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. Item: Torq. Necesse est enim, aut armis urgeri rempub. sempiternis: aut his positis, recreari aliquando, aut funditus interire. Si arma ualebunt, nec eos à quibus recesseris uereri debemus, nec eos quos adiuuisti. Si armis aut cõditione positis, aut defatigatione abiectis, aut uictoria detractis, ciuitas respirauerit, & dignitate tua frui tibi & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritq; is exitus, quem uir prudentiß. M. Antonius iam tum timebat, cum tantũ instare malorũ suspicabatur, misera est illa quidẽ cõsolatio, tali præsertim & ciui & uiro, sed tamen necessaria. Pro Quint. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiã dices, mirabimur: si bonitatẽ, ridebimus. neq; præterea quid poßis dicere inuenio. Perpauca quidẽ sunt hæc, & ut ego quoq; iudico, non magni ponderis. Sed tamen coniecturam de his facere poteris uoluntatis nostræ: & imitans hunc conatum meum, nonnihil uel efficere, uel etiam perficere in hoc studio. Nos quoq; ipsi, ut opinor, aut fuissemus longius in hoc spacio progreßi, aut nunc etiam progrederemur, nisi tot nobis & tam ineuitabilia impedimenta obijcerentur. Verum quid uel te futurum sit, uel ego præstiterim, fortuna uiderit. Sequitur in mea expositione generalis quædam notatio Ciceronianæ locutionis, in quibus uideretur certa etiam cogitationis forma implicita. Etsi enim nullum uerbum potest dici, quod ad sensum aliquem cogitationemq; non referatur, tamen uolo te intelligere, sermonis quosdam me nunc significare quasi gestus, siue status Ciceronianos, nequaquam uulgaris ac cõmunis cuiusdam, sed melioris notæ, quos profecto ed animi sententiam propric pertinere

tinere iudicandum. Hæc duobus primum generibus cœpimus complecti: uno plenitatis, & quasi abundantiæ: & altero contrario, cum se cogitatum, sententia, res (nihil enim ad præsens interest) uerbis non efferret. Superioris sunt hæc: Eam, quo tutior esset uita nostra, se fecisse commemorat, ut non modo uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deleniret. Pro Mil.
Alius enim quispiam dixisset credo: Eam se commemorat uirtute flexisse & deleniuisse.
Att. 10. Velim si qui erunt, ad quos aliquid scribendum à me existimes, ipse conficias. «
Alius forte ita: Si quid ad aliquos scribendum existimabis, ipse conficias. «
Nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipub. noceret. «
Item: Sed hoc primum faciam, ut Imperatores appellem eos, quorum uirtute & consilij felicitate max. periculis seruitutis atq; interitus liberati sumus. « Phil. xiii.
Item: Quid habemus per deos immortales, quod remittamus? hoc est enim, Quid possumus remittere? xiii. «
Si debuisset, Sexte, petisses statim: si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando. Pro Quint. «
Vides certe, ut exuberet hoc loco oratio. Deinde si uoletis etiã tum, cum uerisimile erit aliquẽ cõmisisse in suspicione latratote. Poterat omitti Tum. Pro S.R. «
Et pro Fl. Is qui ea patefacienda curauit. &: Damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. Poterat abesse, Is. Tantũmodo clament, alterum satis erat. « «
Talia sunt: Id quod maxime florere in generis sui gloria uiderat. Pro Flac.
Extatq; id quod mihi ostendis quibusdã literis. Torq.
Sunt & talia hæc, insignem quendam in modum facta: cum demonstratiuum pronomen quasi abundare uidetur. non enim certe abundat, sed aut laudem innuit: Papir. Cicero ille quem spectabant, cuius ob os, &c. «
Aut odium: pro Flac. Capadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. «
Aut notationem: Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis literis, &c. De Fin. I.
Est autem consolatio peruulgata quidem illa maxime, &c. Titio.
Quæ forma ferè habet correctionem illatam: Non ille quidem mihi ignotus, sed tamen et gratus & acceptus, &c. Lucceio.
Cuius sermo est, ille quidẽ melle dulcior, sed à forensi strepitu remotiß. Orat.
Ludo autẽ et ioco uti illis quidem licet, sed sicut somno & cæteris quietibus. «
Eódem & hæc referentur: Si uolo is esse, quem tu me esse uoluisti. Lentu.
Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, neruos uirtuti incideret. Acad.
Cum præsertim eas ad me is literas miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amiciß. hostis essem, placarer tamen. App.
Si nos ij sumus, qui esse debemus, id est studio digni, & literis nostris. Ruffo. «
Is enim tu uir es, & eum me esse cupio, ut quoniam in eadem reipub. tempora incidimus, cõiunctionem amicitiamq; nostram utriq; nostrũ laudi sperem fore. Dixímus « «

suprà de formis partitionum, siue distinctionum, nonnihil. Earum & hæc
pronomina sunt demonstrationis, HIC, ILLE, ISTE. Quæ sic usurpari
Grammatici tradidere, ut HIC propiora, remotiora ILLE denotaret: &
ISTE significationem quandam haberet uituperationis. Sed est hæc nota-
tio reuera generalis. Et harum particularum si qua relationis etiam diuersi
tas est, ISTE propius quiddam uidetur indicare. Significationes autem
Off.i. certè sunt promiscuæ. Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero, ut non
» solum orationes meas, sed hos etiam de Philosophia libros, qui se iam illis ferè
» æquarunt, studiose legas. Vis enim dicendi maior est in illis. Sed hoc quoque
» colendum est æquabile & temperatum orationis genus. Et id quidem nemi-
» ni Græcorum uideo adhuc contigisse, ut idem utroq; in genere elaboraret,
» sequereturq; & illud forense genus dicendi, & hoc quietum disputandi.
Cælio. Item. Neque solum ista uestra oratoria, sed hæc etiam leuia nostratia. Item
» Att. 10. Et tamen, mi Attice, auguria quoq; me incitant quadam spe nõ dubia.
» non hæc collegij nostri ab Attico (siue est uerius ab Appio) sed illa Platonis
Pro S. R. de tyrannis. Item: In his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam pro-
» pè cotidiana sunt. Quæ quidem ad hoc genus plenũ & copiosum referebã,
quia, ut uides, hac orationis forma sententiæ quasi grandescũt. Iam illa quoq;
plena & grauis eorundem uerborum repetitio est, cogitatione quasi commo
Lentu. rante & insistente. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio li
» beralitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profecto uides quãto expres
» siora, quãtoq; illustriora futura sint, cum aliquantũ ex prouincia atq; ex im
De Orat. iii. perio laudis accesserit. Non uidit flagrantem bello Italiam, non ardentem
» inuidia senatum, non sceleris nefarij Principes ciuitatis reos, non luctum fi-
» liæ, non exilium generi, non acerbiß. C. Marij fugam, non illam post reditum
» eius cædem omniũ crudeliß. non denique in omni genere deformatã eam ciui-
» tatẽ, in qua ipse florentißima multũ omnibus gloria præstitisset. Alia ro-
Verr. iiii. gando, alia poscendo, alia sumendo. Terent. Fac periculũ in literis, fac in pa-
» læstra. Et: Vbi molestum non erit, ubi tu uoles, ubi tempus erit. In quibus ita
locatis, & repetitis, contentio quædam animi, uel etiam cõmotio deprehen-
ditur. Quare placidius cum fit, & quasi tranquillius, hæc mutantur. Susti-
Off. iii. nes enim non paruam expectationem imitandæ industriæ nostræ, magnam
honorũ, nonnullã fortasse nominis. Ad hoc genus pertinẽt repetitæ præpo-
» sitiones eæ, cum quibus uerba conduplicata essent. Accedere ad dignitatem.
Contra Rul. Attendite animos ad ea, quæ consequuntur. Teren. Non'ne accedam ad illos.
» Idem: Ad id alludere. Addi ad improbitatem. Ad ea quæ dixi affer. Nulla
potest esse

potest esse homini ad hominem naturæ adiunctio. Ad Achillis tumulum asti- «
tisset. Vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam. Non adesse De Amicit.
ad iudicium. Ingressum in bellum. Immitto in meas aures, apud Plautum. Im «
mersit in consuetudinem. In eum inuadunt. Quem in diem incurrat. In illis «
libellis inscribunt. Qui in nostras fortunas imminent. Exhaurietur ex urbe. «
Exire ex urbe hostem consul iubet. Ex urbe uel eiecimus, uel emisimus. Ex «
multis uitijs exarsit. Ex portentis extiterunt. Emersisse è niuibus. Sub im- «
periũ pop. Ro. ditionẽq; subiunxit. Pro suo partu ita propugnant. A qua ego «
confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse. Abfutura à sensu. Absum à «
consilio. A nullius tempore aut commodum abstraxerit, &c. Nemo tantum «
de urbanis præsidijs detraxit. Vt ipse de me detraham. De conuiuio disce- «
deret. De sanitate ac mente deturbat. Teren. De digito annulum detraho. De «
cesserunt de uita. Decessit de prouincia. Sed nimis diu in his immoramur. «
quare alias, ut uocauimus, abundantes formas attexamus. Tale igitur hoc:
Facies ut sciamus. Quamobrem fac animo magno fortiq; sis. & alibi: Sic fac Ligario.
existimes. Terent. Fac animo hæc præsenti dicas. Cura ut ualeas. Terent. Pl.
Quod si eò meæ fortunæ redeunt Phanium, à te ut distrahar. Pro Fla. Is nunc «
id agit, ut ad falsum auaritiæ testimonium, uerum etiam maleficij crimen ad- «
iungat. Pro S. R. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, «
ut malum ciuem Roscium fuisse fingeret, &c. Postea uero quam magnam Ligario.
spem habere cœpi, fore ut te breui tempore incolumẽ haberemus, facere non «
potui, quin tibi & sententiam & uoluntatem declararem meam. Qui cum «
omnes Cæsarẽ metuebamus, ipse eum diligebat. Pro Qu. Illud etiã restiterat, Att.
quod hesterno die fecerũt, ut te in ius adducerẽt. Quod quidẽ cotidie magis Trebatio.
ex eorũ sermonibus adducor, ut sperẽ. Item hæc: Caue dubites. De me autẽ sic «
uelim, iudices. Credas hoc mihi uelim. Crebro enim hoc finale reperitur. Et
hoc, in Verr. 3. Accidit cum iste à Cn. Dolobella efflagitasset, ut se ad regẽ Ni- «
comedem, regemq; Sadalam mitteret, &c. Vt illo itinere ueniret Lampsacũ. «
Terent. Euenit senibus ambobus, iter illi in Lemnũ ut esset, &c. Tum eue- «
niet, duabus animi temerarijs partibus compressis, ut illa tertia pars rationis Diuin.
& mentis eluceat. Vt nihil inter te atq; inter quadrupedẽ aliquid putes in- Parad.
teresse. Item: Tam propè ab domo. Apud socrum tuam prope à meis ædibus. In Pis.
& quod paulo ante audiuimus: Quæ quo propius aberat ab ortu & diuina «
progenie. Huc referamus & illa comparationum quasi incrementa. Nihil «
minus. Neq; illi quicquam deliberatius fuit, quàm me quacunq; ratione posset Merc.
non iudicio, neq; disceptatione, sed ui atq; impressione euertere. Quid aliàs

Pro Cl. *malim, quàm hodie has fieri nuptias. Item: Nibil uidetur mundius.* Nec quis-
» *quam propius est factum, quàm ut illum persequeretur.* Hæc forma cõueniens
est eorum, quæ quasi opponuntur ipsa sibi. ἀντίθετα Græci nominant. *Non*
Pro S.R. *tam perspicue istorum maleficia uideremus, nisi ipsos cæcos redderet cupidi-*
» *tas.* Pro Quint. *Mauult enim commemorare, se cum posset perdere pepercis-*
» *se, quàm cum parcere potuerit perdidisse.* Eódem pertinent illæ cõparatio-
Att. nis formæ, ubi QVAM & TAM ad sese respondent. *Nec tam ut illa adiuuem,*
Pro S.R. *quàm ut hæc ne uideam cupio discedere.* Ne non tam prohibere, quàm admo-
Att. II. *nere uideretur.* Neq; tam me ἐυελπισία consolatur, ut antea, quàm ἀδιαφορία.
» Et Tusc. 2. *In onere nostri milites non plus numerant, quàm humores,* &c.
Iam uero quædã planè superuacua putãtur esse. ut, *Suo sibi hunc gladio iugu-*
» *lo.* &, *Non hæc illa sibi tempus spectacula poscunt.* Quid tu tibi uis? pro Fl.
» *Cur sibi cõfidat?* Et alibi. &: *Sibi habeant potentiam, sibi honores.* &, *Deniq;*
» *si qua sibi alia sumat, non repugno.* Quæ oculis intuemur. Terent. *Ego me*
Pro Flac. *non tam astutum, neq; ita perspicacem esse id scio.* Interim neq; ita longo in-
» *teruallo. Nunc uereor ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid ob-*
Pro Cluent. *sint.* Cogitare cum animis uestris. *Si cum animis uestris longo interuallo re-*
Contra Rul. *cordari C. Staleni uitam & naturam uolueritis.* Plautus: *Mecum recordatus.*
» Terent. *Cum mecum in animo uitam tuam considero.* Idem: *Itaq; ergo aman-*
» *tur.* Nunc iam. Et, Quid tum postea. Tum deinde. Iam tum. Pro S.R. *Non no-*
Sulp. *ui, neq; scio.* Plaut. *Scio dares, noui.* Teren. *Noram atq; scio.* *Sed quodammo-*
» *do quasi cõmendatitias sumpsimus.* Qu. Fr. 3. *Vt iudicia ne fiant.* Me quidẽ
Lentu. *certe tuarum actionum, sententiarum, uoluntatum, rerum deniq; omnium*
De Amic. *comitem sociumq; habebis.* *Factus est consul bis, primum ante tempus, ite-*
Cassio.
» *rum sibi suo tempore, reipublicæ penè sero.* Quanquã qui cum loquor? cum
» *uno fortißimo uiro,* id est, *cum fortiß. uiro.* De Orat. 1. *Qui sicut unus pa-*
ProCluen. *terfamilias his de rebus loquor.* Att. 9. *Tanquam unus manipularis. Sed ea ue-*
ro sic agit. Tale est et hoc, quo perlibenter ille usus fuit: Vebementer, etiam
atq; etiã. Iam isti atticismi, qui quidem ualde redolerent uetustatem, annota-
bam non negligenter: præsertim cũ hac quoq; in parte correxisse illã hic no-
ster autor uideretur, quæ his fuisset usa immoderatius. Huiusmodi sunt Plau-
» tina plurima, ut ista: *Statuam statui, honore honestes, memoriter meminisse,*
» *memoria memini, laudetur laudibus, facinus facere.* *Sed quanquã multa ma-*
» *laq; in me dicta dixistis.* *Priusquam istam pugnam pugnabo.* Tale est apud
Metel. Ciceronem, *Sectam sequi.* Et, *Magna uoce iuraui uerisß. pulcherrimũq; iusiu-*
randum. Pro Mur. *Pugna quæ cum rege commissa est, & summa contentio-*
ne pugnata.

ne pugnata. Inde saxis facta lapidatio est. Et Phil. 2. *Sed materia facilis, in te* Pro D.S.
& in tuos dicta dicere. Tale est: *Atq; utinam, ut illa mihi uidere uideor in fo-* De Orat. ii.
ro, etc. Huc pertinere uidetur & hæc forma: *Hominē nemin ē esse primarū ar* “
tium magis principem. Pro Cœlio: *Cum hac adolescētem hominem habuisse* “
aliquid rationis. In quo uero maxima uis bonæ & elegantis orationis, &
disertæ atq; eloquentis inesse mihi uidebatur, & quod Ciceronem ita cupide
fecisse intelligerem, ut cum copiosus esse uellet, superfluitatis crimen à qui-
busdam sustinere cogeretur: putabam mihi in primis in hoc studio spectandū
atque notandum. Id tale est, ut ueteres, non enim Cicero hoc primus fecit, sed
ante hunc Græcorū quoq; antiquiss. & in primis Homerus: ut illi igitur, cum
non essent cōtenti uno uerbo, quo aliquid significarent cogitationum suarum,
siue non satis explicatas illas, siue hoc etiam melius quærendum aliud arbi-
trarentur, idem iterum alijsq; uerbis non dubitarint enuntiare. Cuiusmodi
possem Homerica maximè permulta commemorare, sed nobis Latinis exem
plis uti placet. Talia igitur sunt: *Certamen atq; discrimen.* Et, *Primum igi-* Ligario.
tur scribam quod intelligo, et perspicio. Et, *Quid autem sperem aut cōfidam.* “
Quod in hoc uno denique falsæ infamiæ finis aliquis atq; exitus reperiatur. “
Qui locus orbis terrarum uacuus extraordinarijs fascibus atque imperio Pro D.S.
Clodiano fuisset? Homines audaces ab eius templi aditu, atq; ascensu repu- ”
listi. Off. 1. *Veri inquisitio atq; inuestigatio. Deinde cōtra uim nefariā huius* De A.R.
gladiatoris, tot senatus consultis munita atq; septa est. Adhibete animos & Pro Plan.
mentes uestras. Stimulari atq; excitari. Tamen hæc alijs nefarijs cumu- Pro S.R.
lant atq; adaugent. Tusc. 4. *Quod sit ex usu, iam præsens esse atq; adesse.*

Neque uero ad rem quicquam facit illa de manubijs Gelliana disputatio. Quanquam enim manubiæ & prædæ eiusmodi uerba sunt, ut unum alterum non interpretetur, tamen in superioribus potuisti planè perspicere talis inter pretationis studium. Neque etiam tamen illud esse inter illa discrimen puto, quod ipse tradit: ac potius id, quod est inter Græca σκῦλα & λίας. Sed hoc ex quirere, præsentis instituti non est. Hanc certe interpretationem in Homero animaduersam mirifice expreßit Maro, in toto suo opere frequentatam. Nos autem, ut solemnus pauca exempli loco proponamus.

Quem si fata uirum seruant, si uescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris.
Mollitq; animos, & temperat iras.
Perq; domos Ditis uacuas & inania regna.

Sed commemoremus etiam alia quædam, inducta à nobis in hoc caput

» *copiosæ & plenæ orationis. In Verr. 3. Proinde quasi non & quæstor sine* » *prætore posset rationem referre. Satis enim fuerat, Quasi. Terent. Proinde expiscare, quasi non nosses: Proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab*

Pro Clu. *omnibus eum fuisse desertum. Et: Perinde quasi quid à nobis dictũ aut actum* » *sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur.* » *Q. Frat. 3. Vt iudicia ne fiant. id est, Ne. Ecce tibi eiusmodi sortitio. In Cat. 2.* » *Tongillum mihi eduxit. Terent. Phœdria tibi adest. Idem: Qui mihi ubi ad*

Pro Quint. *uxores uentum est, tum fiunt senes. Eccum hic tibi. Item hæc: Quod socium* » *tibi eum uelles adiungere, nihil erat. Significat enim, non debuisti adiungere*

Pro Fon. *illum socium tibi. Vtrum uidetis nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint? Si quid acciderit, ut mutandum consilium sit. Non est pro malis tem*

Torq.

Ora. *porum quod moleste feras. Non est cur eorum qui se studio eloquentiæ dedi-* » *derunt, spes infringatur, aut languescat industria. Quid est quamobrẽ quisquam nostrum censorias suscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere. Quæ etiã pleniora fiunt hoc modo: Continuó ne causa*

Pro Clu. *fuisset, cur à prætore postulares, ut bona possideres. Et docui quod primum*

Pro Quint. *sum pollicitus C. Aquili, causam omnino cur postularet nõ fuisse. Quid ergo*

Pro Clu. *est causæ, quod nũc nostra defensio audiatur tanto silentio? Hanc ad formam* » *& talia pertinent. Simul & illud quis est qui dubitet? hoc est, quis dubitet?* » *Diui. 2. Quid est quod me adiuuat aruspices? Itẽq; hæc: Quid est quod planũ* » *fieri testib. posit, si hoc non sit. Ter. Quid est, si hæc non cõtumelia est? Atq;* » *hæc etiam Diui. 1. Non est igitur ut mirandũ sit, ea præsentiri à diuinantibus,* » *quæ nusquam sint. Terent. Nunc est profecto interfici, cum perpeti me pos-*

Capt. *sim. Plaut. Nũc illud est, cum me fuisse, quàm esse multo mauelim. Est & in*

App. *his quasi affluentia quedã. Neq; ut ego arbitror, errarent ne aduersarij qui-* » *dem eius. Ter. Neq; tu haud dicas tibi nõ prædictũ, caue. Quẽadmodũ & in*

De N. ii. *hoc, atq; similibus: Quod nescio, an ne in uno quidem uersu posit tantum ualere fortuna. Sed de hac forma paulo post dicemus copiosius. Ad hoc genus*

De Inuent. 1. *apponebam repetita cum relationibus ea uerba, quæ in illis ipsis intelligerentur. ut: Num quæ res ex ijs rebus quæ sunt positæ in partibus honestatis cõ-* » *sequantur. Tusc. 5. Quintus hic dies Brute finem faciet Tusculanarum di-* » *sputationũ, quo die est à nobis ea, &c. In Verr. 4. An huiusmodi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus euerti necesse sit? Prædia in*

Rutilio. D.A.R. *æstimationem accepit, quæ prædia Laberius emerat à Cæsare. De hoc igitur loco sacro potiss. uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis* » *omnibus hoc præcipuè ius habet, &c. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex*

est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe consederit, qui ludi ne uno qui- «
dem uerbo appellantur Latino. Terent. Habet bonorum exemplum, quo e- «
xemplo, &c. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq; disper- Pro L. M.
sum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur. Item geminatæ aut «
multiplicatæ Negationes, in contrario ferè sensu. Non possum non. &, Nec «
non. Tusc. 4. Nec uero illud non eruditorum tempus argumentum est. Cum «
esset non nemo in Senatu. Itē abundantes præpositiones. A Roma: & Att. Pro L. M
11. Illum ab Alexandria discessisse nemo nuntiat. &, Tres sunt uiæ ad Muti- Phil. xii.
nam. Aduolabat ad urbem à Brundusio. Reliqua est etiam quædā in hoc ge- vi.
nere obseruatio, fortasse exquisitior & subtilior, sed huiusmodi in hac rudita
te operis istius, nisi fallor, alia quoq; alijs uidebuntur. De quo mihi nimium la
borandum esse non existimo, præsertim cum hæc expositionis opera tibi de-
tur, huius rationis atq; liberalium studiorum cupidissimo: cui nihil neq; mi-
nutum nimis, neq; ineptum, dicam etiam putidum uideri posit. Sed illa obser
uatio est locutionum, quarum unum uerbum significationem & sensum ex-
primeret. Quæ in illas planè figuras iam communes linguæ Latinæ incidit,
ut paucis nobis indicanda tantummodo esse uideatur. Est igitur tale: Tenere
memoria, pro meminisse: Cernere animo, pro intelligere: Opem ferre, pro o-
pitulari: morem gerere, & morigerari. Atq; huiusmodi plurima suppeditant
& efficiuntur de his maxime uerbis: Facio, Habeo, Fero, Do. ut Facere au-
ctionem, auctionari: sponsionem, spondere: iudicium, iudicare: missum, mitte
re: Decretum, decernere: planum, explanare: uerba, loqui: impetum, irruere:
finem, desinere: coniecturam, conijcere: reliquum, relinquere: reum, accusare:
insidias, insidiari: initium, incipere: largitionem, largiri: conuitium, conuitia-
ri: impensam, impendere: sacrificium & sacra, sacrificare: fugam, fugare: cō-
cionem, concionari: lucrum, lucrari: prædas, prædari: deiectionem, deijcere:
significationes, significare. Dare se fugæ, & in fugam, fugere: Negotium,
& mandata, mandare: consiliū, cōsulere: Viam & locū, concedere: Veniam,
ignoscere: beneficium, benefacere. Habere fidem, credere: In animo, cogita-
re: orationem, orare: quæstionem, quærere: honorem, & in honore, honora-
re. Cogitationem, cogitare: concionem, concionari: charos, amare: solicitum,
solicitare. Ferre suffragium, suffragari: opem, opitulari: Auxilium, auxilia-
ri: Mea fert opinio, ego opinor: Præ se ferre, ostendere, declarare. Huiusmodi
sunt & hæc, agere uigilias: & esse in spe, sperare. Att. 11. Nec in ulla sum
spe. Sperari: Dum in spe pax fuit. In ore esse, celebrari: Cordi esse, placere. viii.
Dionysius nobis cordi est. In honore, honorari: In animo, cogitare: In laude, v.
in uitio,

in uitio laudari, reprehendi. Talia sunt Terentiana haec: Nunquam uidi iniquius certationem comparatam. id est, iniquiorem. & Diuiduum face: id est,
De Procon. *diuide. &, Fac periculum: id est, experire. &, Qui de socijs cum hostibus faciat pactiones: id est, pacifcatur. &: Quasq; gentes nullae nobis antea literae, nulla uox, nulla fama notas fecerat. id est, ostenderat. Et Off. 1. Mortemq; oppetat potius. id est, moriatur. Talia & haec: Dare laudi, uertere ui-*
Off. iii. *tio, esse uoluptati. Item haec: Vt efficiens esset uoluptatis. Est enim opinio, de-*
Phil. V. *creturum aliquem M. Antonio illam ulteriorem Galliam. id est, opinor.*

Satis est à nobis ad exemplum quidem & indicationem conatus nostri dictum, de primo genere plenae & copiosae, quasiq; exuberantis orationis. Sequitur alterum, tenuis & repressae, & uelut deficientis. Sit igitur in hoc genere prima illa dissolutio, cum coniunctiones, omissae sunt. Caedem
Pro Flac. *à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Ita-*
Tironi. *lia depellebam, &c. Certissimis autoribus, legatis, nuntijs, literis. Vidi, co-*
App. Bal. Sal. *gnoui, interfui. Sed tibi morem gessi, literas ad eum scripsi. Sed nihil opus est plura congerere, cum res notata sit. Alia igitur promiscue quidem, quae in hoc genus retulerimus, exequamur. Tam amicus sum Reipub. quàm qui maxime. deest enim, Est. Amabat ut cum maxime, tũ Pamphilus. Qu. Fr. 2.*
Treba. *Domus celebratur, ita ut cum maxime. Ego de te ad Caesarẽ quàm diligẽter scripserim, tute scis quàm saepe ego. Terent. In illum nihil potest: nam exupe-*
Lentu. *rat eius stultitia haec omnia. Cicero: Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia & iniquitate, retinebimus. deest, Fieri. Et rursum: Poterat utrunq; praeclare, si esset fides & grauitas in hominibus consularibus. Att. 12. Si Silius is fuerit, quem tu putas. de-*
Peto. *est, Futurum. Quod balneum calfacias oportebit, caetera more nostro. deest, Vt, & Fient. Diuin. 2. Monitum ab eo Crassum, caueret, ne iret. Ad urbem cogito. Quid multa. Terent. Noui ego uestra haec. In Verr. 3. Si nihil aliud, saltem ut eum cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen ob-*
iiii. *soletius uestitum uideret. Pro ut Thermitani hominis facultates ferebant. Pro eo ut. Sicca aliter, sed tibi assentior. Att. 12. Pyliae & Atticae salutem. Haec ad te mea manu. Quod mihi Bruti literas, gratum. Vos scilicet plura, qui in urbe estis. Et innumerabilia huiusmodi in epistolis reperies Ciceronis. nam illis maxime haec forma idonea est. Atq; eo die cogitabam in Ana-*
Att. xii. *gnino. Nos hic φιλοσοφοῦμεν, quid enim aliud? &, τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, ma-*
Att. xv. *gnifice explicamus, προσφωνοῦμενq; Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? Non autẽ iam illas grandiores reticentias, quae in arte notantur, dico.*

ut: Audirem

ut: Audirem fortaſſe, quanquam. ſed hoc malo dicere, Audirē. &, Dij illi mor- [Phil. xii.] tuo. Qui unquam Buthrotum uenit. Itemq; orationes quaſi deficientes in perturbatione animi. Ego'ne illam? quæ me? quæ illum? &c. Te, ne cum [Pro S.R.] ſocij tui fugerent, ac ſe occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, ſed de huius maleficio fieri uideretur, potiſſ. tibi partes iſtas depopoſciſſe, ut in iudicio uerſarere, & ſederes cum accuſatore? Hæc enim rhetoribus relinquenda ſunt. Sed illò pertinent & hæc: [Phil. ii.] Quid indignius quàm uiuere eum, qui impoſuerit diadema? Et: Optimū uero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de Repub. ſuſtuliſti. Deeſſe ſæpe eas uoces etiam notaui, quæ quia præponi alijs ſolent, præpoſitiones proprio nomine uocantur. Vt in hoc: [Luceio.] Hic tu ea me abeſſe urbe miraris, in qua domus nihil delectari poſſit. Et Att. 8. Vt etiam Italia, ſi ille cedat, putes cedendum. Et Phil. 2. Victor Theſſalia Brunduſium cum legionibus reuertiſti. Terent. Præterea autem, te aiunt proficiſci Cyprum. [Att. vi. xii.] Qualia ſunt & hæc: Quæſo quid nobis futurum eſt? Et, Ea re non uenit in mentem. Teren. Quia enim incertum eſt etiam, quid ſe faciat. id eſt, de ſe. Deſunt & ij ſæpe caſus, qui ſunt præpoſitionum proprij, ut Ad Caſtoris, ad Concordiæ. [Att. xiii.] Qu. Fr. 3. [Qu. F. iii.] Ad Telluris quidem etiam tuam ſtatuam locaui. Rapinas ſcribis ad Opis fieri. Romæ & max. Appia ad Martis. [Pro D.S.] Rurſum ſic abſunt: Erit cauſa, qua conſilium maiorum, &c. iure ac merito laudare poſſimus. id eſt, ob quam. Item in Verrem: [Vt.] Siciliæ quidem cum eſſem, ſic à Centuripinis, ſic à cæteris audiebam. id eſt, in Sicilia. Off. 3. Ithacæ uiuere, ocioſe. Tuſc. 5. Quorum uirtus fuerat domi militiæq; cognita. Hic rurſus multas ſtudioſè formas ſermonis collegi, in quibus ſemel diceretur, quod iterum intelligeretur, quaſq; iſti cōpræhenſiones uocant. [συλλήψεις.] Valde enim appoſito harum uſu Latino quodam & Ciceroniano colore tingi oratio uidebatur, quod de exemplis licet animaduertas [Phil. i.] Neq; uero illum ſimiliter, atq; ipſe eram, commotum eſſe uidi. erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conſcientia, nihil [Part] de ſuo caſu, multa de noſtro querebatur. Ex quib. unus aliquis capiendus, ſi [Phil. ii.] plures non queas. &: Atq; utinam ut culpam, ſic etiam ſuſpicionem uitare potuiſſes. &: Sed cum mihi pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda [Cornif.] ſint. Requiſiui equidem proprias ad me unum à te literas, ſed neq; uehe- [Pro Planc.] menter & amanter. Sed ead timuiſſe, quæ cæteros. [Off. i.] Vt L. Luculli ſummi uiri uirtutē quis? at quàm multi uillarum magnificentiā imitati ſunt. [Att. xii.] Quibus de rebus ad me ſcripſiſti, quoniam ipſe uenio, coràm uidebimus. [Qu. F. i.] Meus ille laudatus conſulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas: tibi uelim ne quid eripuerit, præter unum me. Aut per te cōfici aliquid, aut nullo modo poterit.

D.Pr.C. Quasq; gentes nullæ nobis antea literæ, nulla uox, nulla fama notas fe-
» cerat, has noster Imperator, nosterq; exercitus, & populi R. arma peragra-
runt. Quo loco notandum, congruitatem esse constructionis, ut cōmune uer
bum ad proximè antepositū respondeat: ut in exemplis superioribus est cer
Pro Fl. nere. & in hoc: Vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ,
» atq; in omnes terras distributæ putātur. Sed redeo ad eas formas, quasi dimi
nuti sermonis, in quibus eæ quæ propriè nominātur præpositiones deessent.
In Pis. Vt: Thessalonicenses cum oppido desperassent, munire arcē coegerūt. Item:
Phil. VII. Hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore po. Ro. potes
» in perpetuum metu & periculo remp. liberare. Et pro L. M. Quam ille non
Tusc. III. consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere posit. Omnes per
Off. I. turbationes iudicio censent fieri & opinione. Item: Coactus quis metu, aut de
Att. XI. ceptus dolo. Eius me literis uenisse. Item: Hominē enim summa probitate,
Ser. Sulp. humanitate, obseruātiaq; cognoscis. id est, cum probitate, siue præditum pro
» bitate. Terent. At ita, ut fuit usquam fide quisquā optima. Vt in hoc: Verum
Pro Cæc. & illud cōsiderati hominis esse putauit, &c. deest Officium. Vt in hoc: Non
est mentiri meum. Sed forma hæc non magis obscura esse iam potest. Alia
» obseruabatur talis: Satis est, quod instat de Milone, id quod iudices nullos ha
Pro A.C. bemus. deest Ob. Et hoc: Nihil est, præsertim in re aperta ac simplici, quod
» excellens ingenium requiratur. Quid enim laboro, nisi ut ueritas in omni
sermone explicetur? Annotauimus & hanc figuram inter deficiētes, quam-
Trebāt. uis sententia exundare uideretur. Moriar ni, quæ tua gloria est, puto te mal-
» le à Cæsare consuli, quàm inaurari. intelligitur enim, pro ea gloria, quæ tua
Pro Cœl. est. Genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atq; uerborum, quæ
» uestra prudentia est, perspexistis. Nec non clausulas orationis plerasq;
ipsas deficientes. Vt: De his literis hactenus, De his satis. Tuscul. 3. Ego cum
» genui, moriturum sciui, & cætera. Iam hæc planè deficiunt: Non tam per-
Pro S.R. spicue istorū maleficia uideremus. intelligitur enim, quàm uidemus. Ad quē
D.N. I. tum Epicurei primas deferebant. deest, partes. Phil. 8. Primas omnium ci-
uium P. Nasicæ, qui Tiberium Grachum interfecit, dare solebat. Tale &
P.R. hoc: Quid? ut agerentur gratiæ, &c. Et Terent. Quid si ego illam nolo uen-
dere? deest enim & in illo, dicam: & in hoc. fiet, aut simile aliquid. Ita dicūt
obire, pro obire mortem. Virilem, pro parte uirili. Defunctum, pro uita fun-
ctum. Ex quo genere est, dextra & læua, cum manus intelligitur. Itemq;
hæc: Herus me relictis rebus iussit Pamphilum obseruare. deest, omnibus. Et
rursum: Mihi nunc relictis omnibus quærendus est. deest, rebus. Eódem etiam

solebam

solebã annotare quędã, præ se quandã negligentiã ferentia: in quibus imitandis uel maxima diligentia opus esset. Huiusmodi multa à nonnullis ut uitiosa, ab alijs ut uitiosorum similia carpuntur. A quorum opinione ita longe absumus, ut hæc ipsa in primis, si arte tractentur, studij huius opus lætum ac nitidum, tanquam omnibus coloribus collustratam picturam, redditura esse uideantur. Tale est: Ab hac indole iam illa matura. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex.

Orat.

Nec uero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio iuuenilis redũdantia, multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilariora. At pro Habito, pro Cornelio, compluresq́; aliæ (nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem otio scripsit, quàm multa sunt nostra) eaq́; hanc ipsam habent, quã probo uarietatem. Primum enim uides quasi exclusum esse membrum illud, cui subiecta ratio responderet. ut integrũ tale fuerit: Nec uero hic unus ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus: sed uarietatem semper amauimus. Ipsa enim illa pro R. &c. Verum ab eo loco: At pro Habito, &c. omnia pendent, uerbis & sententia ac cogitatione sunt stabilienda. Considera & hoc: Histriones eos uidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis uersarentur: sed & comœdum in tragœdijs, & tragœdum in comœdijs admodũ placere uidimus. Ego non elaborem? Vt enim hæc clausula, Ego non elaborem? intellectu quàm uerbis magis est hoc loco cõcinna & apta? Sed huiusmodi iste autor noster refertus est. Huc pertinent & illa, in quibus quod quasi ostenditur, non præstari uidetur. ut in epistola ad Plancum: Tamen hoc pro coniunctione & beneuolentia uestra mihi sumpsi, ut id à te peterẽ.

Att. xvi.

Nam nulla petitio exponitur, cum illud ita sonet, quasi petiturum se esse profiteatur, cumq́; alibi petitionum formas diligenter explere Cicero soleat. Sic & Sulpitio scribit: Gratiss. igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, &c. Nulla enim facta est manifestè quidem commendatio. Eódem apponebam & repetitiones eorundem uerborum, quasi inopia laborantis cogitationis, & deficientis orationis. In quo tantum abest ut nostra miremur, ut usq; eò difficiles ac morosi simus, ut nobis nõ satisfaciat ipse Demosthenes.

Orat.

Sic NAM, ENIM EST, SVNT, crebrò repetita inuenias.

Treba.

Sed iam satis iocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quàm diligenter scripserim, tute scis: quàm sæpe, ego. Sed me Hercule iam intermiseram, ne uiderer liberaliss. hominis meiq́; amantiss. uoluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas, &c. Talia & hæc putanda: Quod tu mihi literas mittere intermisisses. Et: Quanti uenire solecant,

Verr. vi. *quanti hæc ipsa, si palàm libereq́; uenirent, uenire possent. & Vidisse mihi*
Curio. *mul-ũ uideris. Itaq; nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos causam mu-*
Clunio. *nicipij comprobaturos, non erat causa, &c. Te nolui impeditum impedi-*
Att. xv. *re. Cum multa propter eam curã, quam pro Repub. suscepi, grauiter fer-*
Bruto. *rem, tum nihil tuli grauius.* Terentius: *Ecquid de illo, quod dudũ tecũ egi,*
» *egisti Syre? Idẽ: Vin me istuc tibi, etsi incredibile est credere, credo.* Ad hoc
» *siue genus, seu caput, aggregabam & illam antiquitati elegantem uisam, & multum frequentatam allusionem uerborum: id est, usum simili sono exeuntium uerborũ, qui est apud Plautũ immodicus, repetitis iisdem etiam uerbis, diuerso tamen ferè intellectu uel inclinatione.*
Mil. *Qui illã hic uidit osculantem id uisum ne uisum siet. Nam ipsa mihi opportunitas non potuit opportu-*
Pseud. *nius aduenire, quàm hæc cauata est mihi opportunè epistola. Is est amicus,*
Epid. *qui in re dubia, re iuuat, ubi re opus est. Salua impertit salute facta infecta ut*
Mil. *sint.* In quibus non modo non affectasse illos uarietatem, sed etiam uitasse, quæ nimis exquiri postea cœpit, potes animaduertere. Huiusmodi sunt multa Terentiana. *Quod in opere faciundo operæ cõsumis tuæ, si sumas in illis exercẽdis. Vnũ cognoris, omnes noris. Quẽ diceret, nisi haberet cui maledicere. Quod ab ipso allatum est, sibi esse id relatum putet. Spe incerta certum mihi laborem sustuli. Si id est peccatum, peccatum imprudentia est. Quorum æmulari exoptat negligentiam potius, quàm istorum obscuram diligentiam.* Sed sunt hæc innumerabilia, quæ quidem huic parti obseruationis subjiciebamus, quia iis credo, qui dissimilitudinẽ & illam uulgarẽ copiam uerborum appetunt, eadem hac ratione inculcari uideantur. Indicatum etiam genus hoc superius paulo est, ubi de ea quam Pontanus alliterationem nominaret, diximus. Nunc aliquot Ciceroniana exempla commemoremus. *Id feci,*
Treba. *quid profecerim. Qui inquam tu quidem non hostiarum casum confirmas*
Diuin. ii. *sortium similitudine, sed infirmas sortes collatione hostiarum. Qui paulo antè interitum uisus est in somnis, amicæ esse amictus amiculo. Eum certe*
Pro Clu. *potius, qui sibi alia ratione diffideret, quàm eum qui omni ratione confideret. Cogitare tantum sibi à Po. Ro. esse permissum, quantũ commissum & creditum. Si præsidium non præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. Quod est ex hominum omni genere humanissimũ. Quàm fuisset tum*
Qu. F. i. ii. *congressio, tum uero digressio nostra. Tu uero ut me & appelles, & inter-*
Pro A. C. *pelles, & obloquare, et colloquare uelim. Idq; me non ad meam defensionẽ attulisse, sed illorum defensioni retulisse.* Cum autem post hæc ad cõpositionem uerborum respicerem, non illam dico numerorum et artis rhetoricæ,

sed proprietatis hanc & naturæ linguæ Latinæ: *In hac igitur non ferè quicquam notando obseruandoq́; ordine & continuatione illorum proficere me sensi. Nam studebam etiam hæc primũ generatim comprehendere, quæ uerba quibus anteponi, & quæ incipere, quæ concludere sensus animi nostri in oratione deberent.* Hanc cogitationem excitauerat Grammaticorum *doctrina, apud quos legissem nescio quid de tali certitudine ordinis uerborum. Ita enim ferre quorundam naturam, ut præponi oporteat: uelut quæ Præpositiones dicuntur. Solere & aduerbia pleraq; præponi uerbis: Interrogationibus & infinitis nominibus subijci responsiones & relata. Nec non adiectiuis, ea quibus adiecta essent. Præterea animaduertebã in nostræ gentis uernaculo sermone, necessariò quendam ordinem teneri. Quis enim, quod dicam, aliter quàm ita positis uerbis eloqui ausit? Singulis quinis annis incidit bissextilis. Quanquam barbarum sit. si ita faciam hoc: Ternas cotidie ego in Cicerone legendo horas consumo. Quapropter (non enim satis certa illa, quam dixi, doctrina uidebatur) notabam in nominibus huiusmodi quædam. Adiectiua post ea poni, quæ naturas rerum uocabula signarent, tum maxime, cum non generatim, sed amplitudinis, extenuationis, laudis, uituperationis, explicationis, interpretationis, illuminationis nomine apponerentur. Vt: Verumetiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo. Item: Qui res magnas & magnopere expetendas cõcupiuerunt. Et: Pontifex Max. & ad consulatum adipiscendum. Sed generatim posita, & se quasi complectentia, anteponi. ut, Transuerso foro, bonarum artium, optimarum disciplinarum, rectis studijs, æternam gloriam, Cononis præstantissimi Imperatoris filius, Pythagoræus ille Lysis. Similiter cum ipsum quod adijceretur, cõmune esset duorũ plurimum'ue.ut: De omni deniq; aut officio, aut negotio. Itaq; sic censebam loquendũ, ut dicerem: Multi oratores magni & clari fuere. Sed uerbo mutato ita: Multi floruere oratores magni atq; clari. Item, In præstantibus rebus. sic: In rebus præstantibus, laude ac bonitate. Tum uero uerbis, quæ ita proprie nominantur, putabam præcipua cola sæpe, ambitus & circunductiones semper finiendas. Hæc cum uel ita uel ad similem modũ certum aliquem & cõstantem habere se sperarem, tum animaduertendo comperi sic esse multiplicia, uaria, inobseruata, ut uel nihil certitudinis inesset omnino: uel si quid esset, nobis quidem certe esset incomprehensibile. Veruntamen ista in spe non nauatam quidem operam, sed neq; lusam prorsus sentiebam. Nam in tali uestigatione scriptis his, regulæ ac normæ dicendi, incubueram (ut ita loquar) pertinacius. Est igitur hæc res tota in lectionis & scriptionis diligentia*

Prisc. xvi.

Orat.

nis diligentia atq; aſsiduitate poſita. Vt enim fieri aliter nequit, quin is, qui in imbre aut ſole multum ambulat, madeſcat ac coloretur: Ita frequentatio noſtra librorum illorum, neceſſario conciliat familiaritatem illius dictionis noſtræ dictioni. Tum ergo deinde conuerti me ad eam coniunctionem uerborum inſpiciendam, qua uel nomina ipſa ſecum, uel cum uerbis, uel cum alijs partibus orationis proprie & Latine componerentur, ut animus quadam ueritate ſententiarum Latinitatis, de quibus diximus, hoc eſt pulcherrima re præditus cogitandi Ciceronianè (non enim fugienda magis inuidia nominis) ita conſtrueret in eloquendo uerba atq; collocaret, itaq; orationem effingeret, ut omnia inter ſe eſſent conſentanea, ne quid diſcreparet diſſentiretue. neu aliam gentem ac nationem, dicam etiam aliud tempus, aliam domum, aliam familiam, redoleret atq; reſipiſceret. Has figuras ſermonis uocamus. quæ ſunt conquiſitæ à multis laborioſè et præclarè. Sed ab illorum opera & ſtudio non tantum afferebatur adiumenti cupiditati noſtræ, quantum requirerem. Neq; tu mi DANIELE unquam confidas, te de quamuis locupletibus ullorum commentarijs hoc poſſe, de quo diſputamus, conſequi, ut bene utaris Latina lingua: id eſt, Ciceronianam ſimilitudinem ut appetijſſe uidearis. Neque hoc eò dico, quo illa non & legi & magnifieri uelim: ſed ne quid ab his neſcio quid præclari expectetur, quaſi ab illis ipſis aliqua facultas Latinitatis ſperanda, ac non potius tanquam talibus ueſtigijs ad caput eloquentiæ, id eſt ſcripta ueterum perueniendum ſit. Nam qui his freti, omnia quæ ad illam deſiderentur mox præſto futura eſſe exiſtimant, mirifice decipiuntur. Deq; tali ſecuritate oratio ferè exiſtit, quæ doctis nō minus inepta uideatur, quàm ſenis Phormionis de re militari habitam Hānibali uiſam accepimus. Vt enim hic non putabat ſibi audiendum, diſſerentem de officio Imperatoris, eum qui nunquā ſtipendiū meruiſſet, neq; hoſtem aſpexiſſet: ita nō diu multūq; ipſos in ſcriptis ac libris Ciceronianis cum maxima attentione atq; uigilantia uerſatos, exercitatos, periclitatos, ſperare ſe de aliorū quaſi narrationibus conſtituere poſſe formā laudabilis orationis, eruditi moleſte ferunt. Ad hoc igitur nūc deuenimus, in quo ego omnia eſſe iudico: quod arti & rationi nulli paret, ſed eſt infinitum ac immenſum, poſitum in exercitatione, uſu, labore, ſtudio, diligentia uniuerſum. Quæ ſunt eiuſmodi, ut nihil tam difficile neq; remotum eſſe poſsit, quod illis adhibitis non obtineatur, atque appræhendatur. ut
De Orat. ii. *uerißime Cicero ſcripſerit, una uirtute diligentia omnes uirtutes contineri. Quid tamen & hac in parte molitus ſim, accipe: ego, qui ab hoc, quod prædico, longißime abſum, quo ſcilicet multum ualere in præcipiendo autoritatem meam*

tem meam

tem meam æquum fuerit. Mitte, inquit ille, ista: & quæ aiebas te molitum, mihi expedi. Cum igitur, ut aiebam, compositionem uerborum atq; ordinem certum, inquam, aliquem & imperturbatum obseruandi laborem frustra susceptum esse appareret, omne studium conuerti ad notandas figuras, id est, naturam & uim sermonis Latini. quæ, ut uerba, cum esset etiam ab alijs maxime ueteribus Poëtis, acquirenda, præparare ad hanc quoq; regulam & amußim Ciceronianam quandam studebam. Seponebā autem mihi in primis ea, quorum uarietas nonnulla à me esset animaduersa. Sed de his paulo post. Nunc quod ad ordinem attinet, totum exequamur. Nam quamuis ille in uiam & rationem nullam introduceretur, tamen quædam, quæ eximiam inuersionem & mutationem notabilem simplicitatis haberent, uel saltem habere mihi uiderentur, in uno iam quodam genere inuersionis annotabam, ipsumq; ad superiora duo, plenum inquam illud, et hoc quasi deficiens, tertium faciebam ueluti caput obseruatiunculæ meæ. Quò etiam ea referebam, in quibus non ordo iam, sed tota quasi natura esset, nostra quidem opinione, diuersa, uel genere uel numeris uel quomodocunq; commutatis. Vt (nam tibi exemplis lubet cognoscere) Mecum, Tecum, Quicum, Quibuscum, Certas in partes, Qua de re, Quo de agitur, Quo ego in numero essem, Quos propter omnia amisimus. Terent. Qua me propter exanimatum citius eduxi foras. Quos contra, Hac super re, Quantis in miserijs, Quamobrē, Multis cum argumentis, Quam ob causam, Qua ex opinione hominū, Hunc post Rhodius Hieronymus. Deuinctū cōsuetudine cum teneret, Capuā cum uenissem. Quæ ille amentiß. fuerit, nisi acceperit. Facis amice tu quidē, mihiq; gratiß. Quis autem est tanta quidē de re, quin uarie secū ipse disputet? Melius si quid acciderit, mirabimur. Quo eruperit uides. Inimicus non esse qui potest? Spes ut nulla sit. Mihi si quid deberetur, peterē. Oriens incendiū qui restinguerent, summos uiros misimus. Nihil potuit mihi quidē, ut uisum est, dulcius. Te ut nobis, parenti, cōiugi, tuisq; omnibus, quibus es, fuistiq; semper chariß. saluū conserues. &: Voluntatem declararem meam. Monumentis commendari tuis. Terent. Et animum amicæ se erga ut sit suæ. Et, Hilarem in modum. Ex hoc tanto numero deductus est nemo. Vsq; eo quid arguas non habes. Neq; ullum prætermittemus tui iuuandi & leuandi locum. Huiusmodi apud Comicos paßim occurrūt, quæ uides nō esse poëtica licentia detorta, sed Latini sermonis propria. His adiungebam continuarum uocum dissectiones, & si qua interposita et quasi inculcata contextui simplici uerborū reperissem. Quod intellexi multipliciter fieri solere, atque iccirco diligentius annotare cœpi.

Domit. Luceia.

Talia sunt.

Pro Quint. *Talia sunt: Antè fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam & ne-*
Phil. xiii. *cessariam deuenire. Antè uero quàm ea res, quam auidiss. ciuitas expectat, al-*
lata sit. Per mihi gratū est. Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo. *Per*
Att. x. *enim magni æstimo. Ad item uicinum alterū consulem.* Nihil *tamen tanti, ut*
I. S. P. R. *à te abessem fuit. Postea uero quàm magnā spem habere cœpi. Talia sunt:*
Res uero publica. Prouecoss. Senatus extare consulta. Et: *Dicere enim bene*
In Bruto. *nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Itē: Viditq; rerum agendarum or-*
De Fin. III. IIII. *dinem, & ut ita dicam, concordiam.* Et: *Quodammodo sunt non dissimiles*
Pro Quint. *Aristoni. Clamabat quodāmodo. Iam tu potes discedere liberatus molestia*
Treba. *propè dicam, non minore quàm Quintius. Quod mihi interdū, pace tua di-*
Verr. III. App. *xerim, leuis in urbis urbanitatisq; desiderio, &c. uidebare. Hi, ut dico, ho-*
minē admonent. Verū ut institui dicere, &c. Id mihi, ne mentiar, gratum
Ligario. *est. Dico me hercle ut sentio.* Terent. *Est hercle inepta, ne dicam dolo, atque*
Att. II. *absurda. Sed mihi opus erat, ut apertè nunc tibi fabuler, &c. Quod inter*
Tusc. II. *nos liceat dicere. Sed prudentes, ut est captus hominum, satis hostem aspi-*
cere non possunt. Terent. *Hic Geta præterea, ut captus est seruulorum non*
Pro A. C. *malus. Ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis. Est omnino patria charitas*
Planco. *meo quidem iudicio, maxima.* Terent. *Et errat longe, mea quidem senten-*
» *tia. De quo cætera, nisi plane uis eripuerit, recte sunt. Tū illud, nescio quid,*
Pro Arch. *præclarum ac singulare solere existere. Quæ si manebunt quærenda erit ex-*
Att. XII. VIII. *cusatio ad* Brutum, *&, ut nunc est, mansuræ uidentur. Certe transeunt, uel*
Luceio. *quomodo nūc est, transierūt. Ergo & domestica feremus, ut censes.* Item: *Te*
» *enim spes aliqua cōsolatur, ut scribis.* Item: *Itaq;, ut mones, quantū potero me*
Pro Flac. *ab omnib. molestijs & angorib. abducā. O pastores, nescio quos cupidos li-*
» *terarū, & ille nescio quis.* Teren. *Dixere tū causam nescio quā. Sed ut sibi ui*
» *detur, ita doctus, ut etiā magistrū aliorū se esse dicat. Si licuit, sicut id certe*
» *licuit.* Namq; *ut opinor, Asia uestra cōstat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.*
» Neq; *ut opinor, sine tuo magno malo.* Vt *nescio quid à te impetratū esse ui-*
Pro R. S. *deatur. Qui in sua re fuisset egentiss. erat, ut fit, insolens in aliena.* Terent.
» Forte, *ita ut fit, filiū perduxere. Dubitate etiā nūc iudices, si potestis, à quo*
» *sit* Sex. Rosc. *occisus. Quàm sis audax, ut alia obliuiscar, hinc omnes intelli*
» *gere potuerunt. Qui omnes, quod ad me attinet, uellē uiuerent. Sed in ani-*
» *mo est, quemadmodū antè dixi, leuiter transire. Alter, si Dis immortalibus*
» *placet, etiam testimonium in* Sex. Rosc. *dicturus est.* Terent. *Ille nobis, si Dis*
» *placet, psaltriam parauit. Itaq; illud alterū quod dixi, literarū genus, quoti*
» *die mihi fiet, ut spero, procliuius. Quæ malum, est ista tanta audacia. Plus*

nescio quo

nescio quo pacto, uidetur habere grauitatis. Cũ in hortos D. *Bruti auguris* « *cõmẽtandi causa, ut assolet, uenissemus. Sed ut mihi uideris, nõ recte iudicas* « *de* Catone. *Qualis, ut arbitror, nemo unquã erit: &, ut cõfirmare possum,* « *nemo certe fuit. Nisi enim, quod ille minime putabat, immortalitatẽ optare* « *uellet. Quamobrem cum illo quidem, ut suprà dixi, actum optime est.* « *Quin, hæc ut omittam, quàm graues, quàm difficiles plerisq; uidentur cala-* « *mitatum societates. Ab amicitia* Qu. *Pompeij meo nomine se remouerat, ut* « *scitis, Scipio. Sed plerisq; peruersẽ, ne dicã impudenter, amicũ habere talem* « *nolunt. Quanta illi, Di immortales, fuit grauitas? In qua nisi, ut dicitur, a-* « *pertum pectus uideas. Agamus igitur pingui Minerua, ut aiunt. Cœlio:* « *Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotij, quod esset ad laureolam sa* « *tis.* Eidem: *Quod si, ut spero, cœpero. &c: Falsum est, mihi crede, si quid audi-* « *isti. Lætus sum laudari me, inquit Hector opinor apud* Næuiũ, *abs te pater* « *laudato uiro. Non sunt illi eiulatus & gemitus* Philoctetæ *tam miseri, quan* De A.R. *quam sunt acerbi, quàm illa exultatio. Erit credo periculũ, ne improbũ ne-* Qu.Frat.4 *gociatorẽ, &c. Vides uarietatẽ summã interpositionũ, molliendi, cauendi, dubitandi, excipiendi, notandi, repetendi, eleuandi, fatendi, affirmandi, negle ctionis, cõcessionis, irrisionis, indignationis, correctionis, explicationis, deniq; omniũ penitus sensuum animi. Quanquã autem in his quædam sit uerborum sententiæq; uelut exuberantia, tamen ad hoc genus transpositionũ, propter inculcationem, qua ordo turbari uideretur, referre maluimus. Sequitur ut de ijs quoq; pauca dicamus, quorum est tota forma simplicis elocutionis mutata in quodam communi usu, ipsaq; adeò proprietate linguæ* Latinæ. *Volo enim te intelligere, intra hos quasi cancellos includi totam hanc disputationem nostram, neq; ad alia maiora progredi audere. Quos'nam, inquit ille, aut quæ maiora? Quia de his, inquam, etiam magistri artium dicendi multa docent atq; præcipiunt. Sed eorum præceptorum magnus est splendor & copia. Nos uero, ut uides, materiam tantummodo cædimus, quæ postea illo artificio ad perfectionem eloquentiæ absoluatur. Nam ad hanc etiam magnitudinem & granditatem artis deducere imitationis nostræ narrationem, uelleq; ostendere quid in hac secuti simus, atq; conati, primum nimis longum esset: si quid maxime haberemus, quod in medium proferre possemus, dignum studio nostro & tuis auribus. Nos uero magna laboramus ab his bonis inopia. Et sic tamen se res habet. cum uia & ratio huius artis nota sit & usitata, nihil est quod ullius facti aut periculi noui mentio requiratur, cum quid faciendum, & in quo periclitandum sit, appareat. Hoc tamen no-*

bis sentiendum atq; tenendum, ab his principijs obseruationis & notationis Latinè, id est Ciceronianè cogitandi atq; loquendi, custodiendam in arte quoq; dicendi, exempli et imitationis consequentiam, ut summa cum imis, & ul.ima cum primis congruant atq; conueniant. In quo omnia faciliora uidentur esse, quòd huius ipsius autoris stilus artem, de qua nunc loquimur, quæ dicendi, seu Græcè Rhetorũ uocatur, non modo leuiter attigit, sed totam exposuit atq; explicauit: ut non ad aliorum tradita de illius scriptis exempla nobis applicanda, sed de eius sensu & uoluntate assumenda sint. Quapropter intra hos terminos consistemus, ut de communi & uulgari usu ac more sermonis Latini, ut hactenus fecimus, tecũ, qui nos tam libenter audis, etiam hæc non aliqua arte, sed consuetudine sensus communis expressa, disseramus.

Facis humanè, inquit ille: qui mihi, quod te libenter audiam, propè gratias agas, cum ingentes tibi à me debeantur, quod nihil omnium quæ uelim, abnuere soleat studium tuum. In alijs quidem rebus inquam, hoc mihi nomine deberi nullas certum est, cum sine scelere aliter facere nequeam. Sed in hac re est, quod agas, Tua enim causa ineptum esse me uides. Verum rem institutam exequamur. Mutationes igitur animaduerti atq; notaui in scriptis Ciceronis uarias, communis & quasi determinatæ præceptis formæ loquendi, de quibus suprà paulo nonnihil tractatum est. Præterea autem & has numerorum, cum illi ambo commiscerentur. Vt in hoc:

Diuin.ii. Equidem etiam ex his fructum capio laboris mei, qui iam ætate prouecti in nostris libris acquiescunt,
» quorum studio legendi, meum scribendi studiũ uehementius in dies incitatur.
» Et illud de epistola M.Curij: Tironemq; meũ saluta nostris uerbis. Et, προσ-
Att. viii. οχίζω noster Attice. Plaut. Minime istuc faciet noster Demones. Et Terent. O
Pro Fla. noster Demea. Et mutati modi uerborum. Vt in isto: Memineritis, quarũ re-
» rum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus est inquisitioni comitum nume-
» rus constitutus. pro, certus si. inquisitioni, &c. ut in subiunctione. Cuiusmodi cum passim apud Ciceronem occurrant, & alicubi suspecta scriptura esse soleat, non temere committemus, ut emendare atque corrigere uelimus, cum permulta apud Terentium atq; Plautum talia reperiantur. Menæchmis: Nisi scio qua gratia litigium tibi est cum uxore. Nosce saltem hunc quis est.
Pseud. Cum libella nusquam est, nisi quid leno hic subuenit tibi. Teren. Non dici po-
» test, quàm cupida eram huc redeundi. Nisi finem maledictis facit. Age scis
Bach. quid loquar. id est, quid sim dicturus. Rursum Plaut. Nunc priusquam ma-
» lum istoc addis, certum est iam dicam patri. Terent. Audistin homo ille mo-
» do quam uillam demonstrauit Carini. id est, demonstrauerit. Vt nihil credas intelligere.

intelligere, nisi idem dictum est centies. Mutantur & modi sic, ut contrà
pro indicantibus poni subiuncta uideantur. Qui ab isto ius ad utilitatem Verr. III.
suam nundinarentur. Plaut. *Quia uera obessent illi, cui operam dabam. id est* Capt.
obfutura erant. Modo enim, quæ uellemus de Lepido, modo contrà nuntia- Planc.
bantur. & : *Nihil prætermisi in te ornando, quod positũ esset aut in præmio* "
uirtutis, aut in honore uerborum. Item: *Qui & te nossem, & tuarum litera-* "
rum ad me promissa meminissem. Rursum et Cicero, et priores ferè, ad hanc "
cõiunctionem SI, *maxime futura indicatiui apposuere, pro subiunctiuis uer-*
bis. Plaut. *Si hinc redibo. Memento si quid sæuiũt senes, suppetias mihi cum* Capt. Epid.
sorore ferre. & *sexcenta alia.* Cicero: *Vnum uero si addis ad præclariß. res* Planc.
consulatus. & : *Hæc si & ages & senties, tum eris non modo cõsul, &c.* "
Præclare nobiscum actum iri, si pop. Rom. istius unius supplicio contentus e- Verr. III.
rit. Mutatur persona, cum generaliter aliquid secunda in persona eloqui-
mur. Terent. *Quid cum illis agas, qui neq; ius, neque bonum atque æquum* "
sciunt? id est, agat aliquis. Ego autem si dignitas est bene de rep. sentire, & Planc.
bonis uiris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam. Sin autem in eo "
dignitas est, quod sentias, aut re efficere si poßis, &c. Cum hoc homine, aut "
stipite æthiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse. Teren. *Abs qui-* "
uis homine beneficium, cum opus est, accipere gaudeas. Iam cum prono- "
mina inuenta sint, ut nominum, maxime propriorum posita loco, sua signifi-
catione illorum, orationem & perspicuam & elegantem magis redderent,
mutatur tamen hoc nonnunquam, fitq; oratio quasi splendidior hoc pacto. ut
cum simpliciter potuisset Cicero sic scribere, Vt intelligãt omnia mea patere
tibi: ipse maluit ita, Omnia Ciceronis patêre Trebatio. Habet hic proprio- "
rum nominum usus & elationis, aut abiectionis significationem. ut: Et con-
suli, & Antonio. Item: *Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obuiam, Ci-* "
cero Appio noluit. Sed hæc sunt ῥητορικώτερα. Sunt & istæ mutationes mi-
hi uisæ animaduertendæ: Quæso quid hominis es? Id ætatis. Id tempo- "
ris. Quid rei. Sed quid mulieris uxorem habes? Nisi aliquid monstri a- Att. XII.
lunt. Hoc literularum exaraui. *Non debet præstare, quod fornix uitij fe-* Top.
cerit. Nihil habuisse cogniti, nihil comperti. Si quid animi ac uirtutis. Pro Clu.
Et in narrationibus infinita posita pro finitis. *Ipsa accumbere mecum, mihi* "
sese dare, sermonem quærere. Cicero hic iudices ridere, stomachari, atq; a- "
cerbe ferre patronus, causam sibi eripi. Rursumq; hæc: *Dubius animi: Pen-* "
deo animi. Vt Terentianum hoc, *Istius obsaturabere.* Itemq; illa rursus: *Ve-* "
nit ipse in ædem Castoris, cõsiderat templũ, uidet undiq; tectũ, pulcherrime Verr. III.

laqueatũ, præterea cætera noua atq; integra. Verſat ſe, quærit quid agat, dicit ei quidam ex illis canibus, & c. Præſentiæ enim forma eſt de facto. Et: Att.xiiii. *Spinther hodie apud me, cras mane uadit.* De futuro. Teren. Itẽ *hinc alia quæ porto Cyprũ.* Et: *Porto hoc iurgiũ ad uxorẽ.* Iam modi mutati annotabãtur, et hac uulgari ratione. Cornif. *Hoc igitur mi Cornifici facies, etc.* id eſt, *fac.* Tiron. *In Italiã euntib. omnib. ad me literas dabis.* id eſt, *dato.* Off. ii. *Cũ rectè nauigari poterit, tum nauiges.* id eſt, *nauigato.* Hoc uero, *Ne quis ſit admiratus:* & Terentianum, *Vbiuis facilius paſſus ſim, quàm in hac re me deludier:* & modi & temporis habet mutationem, pro *admiretur, patiar:* Græco planè more loquendi. Quale quidem & illud eſt, quod arripit exagitandum Cicero de rogatione in ſe lata à Clodio: *Velitis iubeatis, ut M. Tullio aqua & igni interdictum ſit.* Peruerſe enim rogatum fuiſſe ait, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum. eſſet quidem igitur rectum, *Vt interdicatur.* Sed ſimiliter certe cum Græci, tum Latini figurarunt orationem. Teren. *Factum uolo.* &: *Vtinam quidem, quod cum ſalute eius fiat, ita ſe defatigarit.* &: *Iam, ubi ubi erit, inuentũ tibi curabo, & mecũ adductũ tuũ Pamphilũ.* Menæch. Plau. *Facite illic homo iam in medicinas ablatus ſublimis fiet.* Sed hæc reprehendenda nobis ſunt, priuſquã longius extra propoſitũ euagentur. Quare redeo ad meũ ſtudiũ, quo obſeruarẽ ſignificationẽ nominalem in uerbis, ut illud: *Scire tuum.* Tuſc. 5. *Loquor de docto homine & erudito, cui uiuere & cogitare.* Itẽ tempus mutatũ ita: Octauio. *Vtinam te potius Antoni non expuliſſemus, quàm hunc reciperemus.* Capt. Plau. *Vtinã te Dij prius perderent, quàm periſti è patria tua.* In quo & modus mutatus, ut ſecundum Ciceronianum illud ita fieret: *Vtinam te Dij prius perdidiſſent, quàm perires è patria.* Sunt & tales mutationes, quorum exempla mox ſubijcemus, ualde mihi uiſæ obſeruandæ, quibus non ſolum uerborũ inclinatione, ſed toto orationis habitu aliud fieret, & quidem ad copioſam & diſertam elocutionem. D.Bru. *Quare uelim equidem, id quod ſpero, ut planè abiectus & fractus ſit Antonius.* id eſt, *Antonium eſſe abiectum.* De Diu. ii. *Ita relinquitur, ut ea fortuita diuinari poßint, &c.* *Magis eſt, ut ipſe moleſte ferat, erraſſe ſe.* id eſt, *magis ipſi moleſte ferendum.* &: *Primum illud exceptum ſit, ne uitia ſint imitanda.* *Quæ uult quidem uideri ſe eſſe prudentiam.* Att. xii. *Sequitur, ut etiam mihi quodam opus ſit.* Marc. *Si ita conſtituiſſes, ut abeſſe perpetuo malles.* Planc. *De tuis uelim ut eo ſis animo, quo debes eſſe.* Ser. Sulp. *His placuit, ut tu in Cumanum uenires.* Tuſcul. v. *Putat enim etiam, ut ſit bonum aliquod præter uirtutem.* Pro L.M. Et amplius quoq; ita: *Reliquum eſt, ut de Q. Catuli autoritate & ſententia dicendum eſſe uideatur.* Eſt & hoc mutatum: *Quo fratrem*

cotidie

cotidie expectamus.pro Vbi. Et: Quod eos usq; istinc exauditos putem. [Att. I.]

Neq; mutationem illam uerborũ negligebam, qua uel fines illorum,uel significatio alia fieri uideretur:ut Reuertissem,pro reuersus essem: arbitraretur,pro crederetur:puniuntur, pro puniunt. In te conuersa atq; interpretata. [D.A.R.] Conceptum ac meditatum. Hebetabat:id est,hebes erat.& Suppeditare,& præcipitare,paßiuè. Neq; hanc usitatam,generis: Nihil puero illo [Qu. Fra. II.] suauius,nihil nostri amantius. Caue putes probitate, constantia,cura, quicquam [Bruto.] illi esse simile. Tum deinde huiusmodi:Terent.Fac me ut sciam. Cice. [Qu. Fra. II.] Hæc me,ut confidam,faciunt. Item: Quæ mihi sunt inclusa medullis. id est, [Att. XV.] medullis meis. Rursumq; illam in uerbis,Puditũ est,placitum est,desitum [«] est,tacitum est. Item hanc:Id quod ei fuerat concupitum. ut hoc:Nec cernitur ulli. Addebam & huiusmodi: Aliquot enim in causis eum uideram frustra [Pro Cæl.] litigantem. Videmus progredientem apud Homerũ Aiacem. Vt hoc: Nec plura querentem Passa Venus. Si dici poßit ex hostibus equus esse captus. [De Inuent. I.] Et:Philotimus nullus uenit,pro,Non uenit. Sed iam ad illam tandem [Att. XI.] uarietatem ueniamus,de qua suprà nos dicturos esse polliciti sumus. Huius exempla igitur sunto.Obiectus est pater. [Pro Cæl.] Obiectum est de pudicitia. Consules semper,ut referrent,efflagitati sunt. [A.Q.P.R.S. I.S.] Nunquam meam salutem non ab his consulibus,qui uendiderant, flagitauistis. Si autem caderet in sapientem ægritudo. [Tus. III.] Etenim si sapiens in ægritudinem cadere posset. Quorum patres [In Verr. VII.] tantum labore suo frumenti exarabant, ut pop. Rom. totiq; Italiæ suppeditare [«] possent. Sed si omißis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille, &c. [Cat. I.] [Att. IX.] [Pro S.] Sed quoniam ingeniũ suppeditat. Manebat insaturabile abdomen, copiæ deficiebant. [In Cat. III.] Ita eum non modo ingenium illud, &c. sed etiam, &c.impudentia qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Non animus [Pro Flac.] eis, sed uires deficiunt. Consilio & ratione deficitur. Cum è pruina [Pro Clu.] Apennini, atq; niuibus illis emersisset. [Pro S.] [D.A.R.] Iam ista serpens,quæ tum hic delitescit, tum se emergit,& fertur illuc. Terent. Dehinc facile ex illis sese emersurum malis. [Pro S.] Hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorũ. In causa populari moderate agente. [Pro Ligar.] Causas egi multas. Vt præclare [Pro S.] cum his agamus,quos pacatos esse patiamur.Terent. Age prolixè Mitio. [Verr. III.] Hoc toto Syllano tempore ex accusatione circũscripta:id est,exempto. [«] Circumscribi & definiri. pro Sestio:Prætorem eum circumscripsisset. id est [«] continuisset. Et Circumscripti,ac decepti. Vt cum eo dedicationem cõmunicares. [Pro Mil.] [Pro S.] Habitus autem statim cum M.Bebrio familiariß.suo communicauit. [«] Velle te mecum,si propius acceßissem, de officio utriusque nostrum communicare. [Sera. Sulp.]

Verr. vii. nicare. Num tibi illius uictoriæ gloriã cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio com
Pro S. municandam putas? Subeunda pro patria pericula. Neq; tantum pericu-
Verr. ii. lum mihi adire uisus sum. Terent. Periculum capitis adire. Qui eadem pe-
P.L.M. ricula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur. Cum mihi Tyndaritani il-
Verr. vii. lius uenit in mentem. Fonteio non in Gallia uenisse in mentẽ, ut portorium
P.S.R. uini institueret. Hoc mihi nunc primum in mentem uenit dicere. Sed ex-
ponam iam aliquot formas tantum. Pœnas sufferre, sustinere, suscipere. Pone
re insidias, ponere in insidijs. Matrimonium tenere, rem, prouinciam, cur-
» sum, rationem, locum, & similia. Neq; me res ulla alia Romæ tenet. Tenui
me egregie. Desiderium tenet. &: Teneri studio. Captus oculis, ut amo-
re. Sed Virgilio, oculis capti talpæ. Ingrauescit studium, fit maius: Ingraue-
scit intestinum malum, fit difficilius. Moderor te, & tibi. Comitor te, & ti
bi. Fugio hinc, te, à te. Defendo meos, & iniuriam. Melior est causa, sum
in causa meliore. Desiderare sententias, patriã expetere. Partes meæ non
» desiderabuntur, subtrahentur. Trebatio: Quæ ego paulisper à te desideraui.
» Nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam loco consulari dicunt.
Orat. Multa & in se & in alijs desiderans. Prouinciam conficere, exercitum,
Philip. 4. cursum, bellum. Luere sanguinem, libidinem, pœnam. Probabit fidem, &
Verr. iii. autoritatem, & religionem suam. id est, credetur fidei illius. Probarent a-
» ctum: id est, approbarent. Cui si primum sic respondeam, me communis uti-
D.P.C. litatis habere rationem, non doloris mei, possim'ne probare? id est, defende-
re. Prætermitto, & prætermitto dicere. Destitui, id est relinqui & dese-
ri. Destitui in conuiuio, constitui. Capere fructum, pecunias, consilium, uo-
luptatem, spem, consulatum, incommodũ. Diripitur urbs, portus: diripiuntur
res. Obire diem, mortem, locum, tempus. Præditus spe, audacia, scelere, po-
testate, fide, crudelitate. Despero pacem, & de pace. Hortor pacem, & ad
pacem. Vltima tempora: id est, prima. Vltimũ bonorũ, finis seu extremum.
Vltimæ terræ, remotissimæ. Omnino confido te uidere, atq; perspi-
cere de his exemplis, rationem huius obseruationis: quæ etiam multo plura
intelligo esse, quàm in sola notatione adduci debuisse uideantur. Pergamus
igitur ad unum etiam reliquum conatum nostrum. His enim tribus generi-
bus cõpræhendere ad imitationem quidem studebam, notationem quandam
Latinæ & Ciceronianæ locutionis. neq; nihil me profecisse existimo, perfice-
re etiam aliquid non potui. Post hæc autẽ quasi seorsim & peculiares quas-
dam tabulas instituebam, eminentium figurarum in Ciceronis scriptis: qua-
rum non solum ad imitandum, sed usurpandum etiam atq; excerpendum co-

pia compa-

pia comparabatur. Non quod ad hæc ita me alligarem, ut ubiq; & perpetuo inculcanda, neq; aliter faciendū esse censerem, cum Ciceronem quoq; scirem ipsum in his ipsis uarietatem quæsiuisse: sed quemadmodū ille iudicasset quibusdam eximijs pulchritudinis notis insignem reddendam admirabili quadam proprietate orationem suam, ita nos ut consectantes hæc eminentia & elucentia, similitudinē illius facile repræsentaremus. Quod quidem mi STIBARE est & ipsum eiusmodi, ut late pateat: & sicut superiora omnia, sic ista quoq; in laude non tam de libellis & indicibus, quàm de animo atque studio promenda sunt. Nos autem ut antè fecimus, paucula quædam huius formæ ad exemplum proponemus. Quæ quidem siue quis lineamenta, siue gesticulationem irridens appellet, nihil moror: neq; iam, ut uides, ullius uerbi inuidiam uito. Neq; uero obseruatio ista hunc modo ornatum applicat orationi nostræ, ut Ciceroniana uenustate colorata esse uideatur: sed dum huic opera datur, dumq; hæc ut diximus enitentia & eximia quæruntur, interea fit ut acquiratur uel totū hoc, quod uolumus, uel præcipua pars illius. Quo minus ferendum puto, si in hoc studio conatus ullorum retardentur, aut huic labori quasi nota quædam illiberalitatis inuratur obtrectatione. His enim, ut uoco, eximijs & elucentibus animus intentus, omnia diligentius intuetur, expendit, perscrutatur. Vnde non parum boni atq; commodi præter colorationem atq; insignia ista contingere, deq; illo labore omne id quod in hoc genere concupiuimus obtineri atq; confici necesse est. Sed nos potius, quod diximus facturos esse, exempla proponamus. Talia igitur sunt: Quid quæris? Dum Celio.
illum rideo, penè sum factus ille. EGO initiale: Ego te Publi Sexti, & primis temporibus illis, &c. Ego respondebo tibi ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς. *E-* P.Sext.
go enim quamdiu senatus autoritatis, &c. Atq; illud etiam exagitatū à non- cc
nullis, post breuem syllabam finale VIDEATVR. *Item hæc: Restat ut di-* cc
scedendum uideatur. Quod superest, quanquam mihi non est dubium, &c. Sulp. Cuiicolo. Curioni.
Reliquum est, ut officijs certemus inter nos. Quare quod reliquum est, à te peto. Sequitur ut hæc officiorum genera persequar. Quod si tu quoque App.
eandem de mea uoluntate erga te spem habes. Vt quo ad eius fieri possit, Crasso.
præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Tam diu autem uelle debe- Off.1.
bis, quoad te quantum proficis non pœnitebit. Tanquam ex aliqua specu- Sulp.
la prospexi tempestatem futurā. Velut hesterno die, cum mihi stanti tacens D.A.R.
minaretur. Ex his duabus diuersis sicuti familijs. Sicut & uiuus multis i- De Inu.
pse rebus ostendit. Quasi alumnum disciplinæ meæ. Etsi ea perturbatio P.A.C.
est omnium rerum, ut suæ quenq; fortunæ maximè pœniteat. Sed iubeamus Dolab.

aliquot

aliquot huius epistolæ uersus recitare puerum. Fiat, inquit. Recita.
» Etsi ea perturbatio est omniũ rerũ, ut suæ quenq; fortunæ maximè pœni-
» teat, nemoq; sit, quin ubiuis, quàm ibi, ubi est, esse malit: tamen mihi dubium
» non est, quin hoc tempore bono uiro Romæ esse miserr. sit. Nam etsi quo-
» cunq; in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas, ex interitu
» rerum & publicarũ & suarum: tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæ-
» teri audiunt, intueri coguntur. nec auertere à miserijs cogitationem sinunt.
» Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore,
» quo maximè te confici audio, quod Romæ non sis, animum tuum libera. Etsi
» enim cum magna molestia tuos tuaq; desideres, tamen illa quidem quæ requi-
» ris, suum statum tenent.

Satis est, inquam. Et uides'ne, quam libenter hac orationis figura usus Ci-
Sulp. cero fuerit? Sed alia quoq; indicemus. His uero temporibus habemus aliud
P.Sext. nihil, in quo acquiescamus. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta
Sulp. Metel. erat. Tantum dicam, quod te spero approbaturũ. Nihil dico de sortitione
In Bruto. uestra, tantum te suspicari uolo, &c. Nihil dico amplius, tantum dico, &c.
Pro Mar. Pro S.R. Vnum hoc dico. Non dicam. Hoc scito. Et, Scito. Et hæc: In lucem. id
Pomp. est, in forum. Religione, id est deorum cultu. Rationibus physicis, id est
Parad. D.N.D. naturalibus. Bonorum, id est lautorum & locupletum. Qui urbem reli-
Att. VIII. quit, id est patriam. Tum reliqua uidebimus: id est quo, & qua, & quando.
IX. Luceio. Quod si à te non impetro: hoc est, si qua te res impedierit. Tẽpori cedere,
Marc. id est necessitati parere, semper sapientis est habitum. Itemq; hæc: Præcla-
re agi. Optime, bene, præclare cadere. Aliter cadere. Incredibile quan-
tum. &, Incredibile quàm. Mirabiliter, Maiorem in modum, Mirificum.
Sempiternum, finale. Satisfacere. Nimium quantum. Vehementer eti-
Brutus. am atq; etiam. &: Dolore quantum animo max. capere possum. Præser-
Diuin. I. tim cum sint, qui omnino nullam diuinationem probent. Quid multa?
Pro L.M. Quanquã mihi frequens uester conspectus multo iucundiss. Moriar. Ne
» uiuam. Quasi uero. Ecce tibi. A maioribus tradita. Patrum nostrorum
» memoria. Post hominum memoriam. Post homines natos. Quis hoc non
» perspicit, præclare nobiscum actum iri, si pop. Ro. istius unius supplicio con-
» tentus erit. Huc & ea addebam, quibus Ciceronem libenter atq; mul-
tum solitum animaduerterem orationem & sententias quasi dilatare, excer-
pta de illo genere plenitatis & copiæ, ut alia de alijs, in quæ caderent. Cuius-
Sulp. modi sunt repetitæ negationes: Non potest mihi non summè esse iucundum.
Parad. Et hoc: Quin mihi etiam, quo autore te in ijs rebus arbitrabantur, & gra-
tias boni

tius boni uiri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Item: Atque utinam "
ut culpam, sic etiam suspicionē uitare potuisses. Item: Non modo regno, quod "
pertuleramus, sed etiam regni timore sublato. Non solum suscepit propter Phil.
salutem meam, uerum etiam appetiuit. Non solum hæc opera nostra laborat D.A.R.
temporis penuria, & ocij, quod non solum ad poëmata, sed omnem liberalem "
eruditionem, & opt. artium studia necessariò requiritur: sed etiam angori- "
bus ipsis alacritas omnis animi obtunditur. Non enim id uirtutis non est, Offic.
sed potius immanitatis. Tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, la- Att. vi.
xari aliquid uelim. Sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolimus, ut Tusc. ii.
etiam id maxime optemus. Quotus enim quisque Philosophorum inueni- "
tur. Huiusmodi sunt & mutationes istæ: Sed quam tempestatem nos uobi- Pro Planc.
scum non tulissemus, metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. id "
est, se non posse. Itē illa figura sermonis, qua de copiosius nos dicturos esse
sumus polliciti: Haud scio an. In quarum priore propè semper, posterio
re multū fecisse illum intelligebam, ut negationem in significatione illius aut
non poneret, aut geminaret. Quemadmodum & Terentius: Metuo ut substi- "
stat hospes. Metuit enim adolescens discessionem hospitis, fugati maledictis
paternis. Vt in nostra lingua planè hoc loquimur. Contrà cum illa non
intelligi uideretur, tum poni. ut apud Teren. quoq;: Ego dudum nonnihil ue- "
ritus sum Daue abs te, ne faceres idem, quod uulgus seruorū solet. Timuisse
enim se significat senex à seruuli fraudibus. Cicer. Neq; enim sum ueritus, ne "
sustinere tua in me uel innumerabilia beneficia non possem. dicit enim cer Curioni.
te, arbitrari se sustinere posse. Sed credere omnia, uide ne non sit necesse. De Diu. ii.
An hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorū, ut possem præ- Pro D.S.
sens sustinere? Repellit metus suspicionem, neq; uult uideri timuisse. Vt ne "
moueatur, interdum extimescam. confitetur, ut uides, timorem suum. Si- Brut.
mile & hoc: Erit credo periculum, ne improbum negociatorem paulo cupi- "
diorem publicanum comprimere non possis. Terent. Etiam haud scio, an ne Qu.Fr.i.
uxorem ducat, ac Syro nil gratiæ. Cicero Off. lib. 3. Quod cum omnibus est fa "
ciendum, qui uitam honestam ingredi cogitant, tum haud scio an nemini po- "
tius quàm tibi. Idem contigit enim tibi, quod haud scio an nemini. Ita dixit Dolab.
alibi: Est'ne hoc illud dicto atq; facto Fimbriæ non simillimum? Terent. Atq; Pro S.R.
haud scio, an quæ dixit sint uera omnia. Ne exædificatum quidem hunc "
mundum diuino consilio existimo, atq; haud scio an sit. Horum tamen usus "
est liberior. Nos uero quod uoluimus, ut opinor, explanauimus. Cum di-
xerimus autem, non agi hoc à nobis, ut artem aliquam benedicendi (quæ est

eorum propria, qui Rhetores nominantur) hoc tempore uellemus tradere: non quo in illa ab hac ratione licere, aut omnino posse discedi arbitraremur: sed quia minora nos adhuc fabricaremur, præparantes illorum elaborationi hanc quasi materiã bonæ & elegãtis orationis: ob eam igitur causam in præcepta ista artis immittere disputatiunculam nostram noluimus. Accedemus tamen ad aspectum & congressum eorum paulo propius. Itaq; huius nostræ rationis quasi fines cum illius finibus coniungemus, qui scientia doctorũ hominum dirigantur. Nam in hoc nostro puerili studio Imitationis, iam etiam nunc notabitur in scriptis Ciceronis ea quæ dicitur œconomia: hoc est ordo, & cogitationum apta distinctio atq; collocatio, elocutione disposita & constructa, ut non solum delineata ad similitudinem Ciceronis oratio, sed penitus sensu illius, quasiq; animo inspirata esse uideatur. Est autem mirifica uis huius obseruationis, neq; potest nisi ab acerrimis, & prudentia summa præditis ingenijs perspici. Sed ut in picturis multa ostendimus pueris, quorum explicationem illa ætas non intelligit: ita & in literarum studijs multæ incidunt præcipuarum rerum indicationes, quæ incipientes discere, adhuc planè comprehendere nequeant. Hic ille: Nimium tu puerile hoc studium facere uideris, inquit. quod doctißimos uiros ita extulisse scimus, ut cœlũ tangere uideretur: & tu etiam incipiens, immensum quantum exaggerabas.

Recte, inquam. Nam cum incœpissem splendidè, et uerba facerem de tota re atq; integra, tua cupiditas me ad expositionem conatus mei, ut scis, adduxit: in qua, pro ædificio uides initia tantum, & fundamenta apparere. Cum quibus tamen si reliquæ substructiones conuenerint atq; consenserint, ædificium illud præclarum et speciosum exiturum esse, spem poßis habere non malam. Sed peragamus incœptum. In illa igitur re, cuius de mentione huc digreßi sumus, hoc agebam, ut eximia mihi deligerem exempla, quæ cum prooemijs ferè librorum Ciceronis omnibus, tum de multis epistolis ad Quin. Fra. præsertim, & ad Brutum atq; Atticum mirifica suppeditarentur. Quæ ego assumens, ad aliquam rem aut ueram aut fictam, quæq; tum offerretur, aut præsumeretur animo meo, accommodare & repræsentare descriptione nostra studebã. In quo genere non te fugit, quàm multæ ubicunq; fuerim chartæ quasi diuolitarint, & iacuerint in omnibus conclauibus, atque libris meis. Et nisi me cum puderet ineptiarũ, tum esse longiorem oportere non putarem, nihil esset facilius mihi, quàm uel de memoria nostra huiusmodi quasi simulacra non pauca tibi proferre. Etsi habes iam à nobis nõnihil, & habiturus es quicquid uolueris. Ita'ne tu potens, & opulentus? inquit. His quidem nugacißimis,

gacißimis, inquam, & leuiß. copijs chartarum et malarum scriptionum. Sed perficiamus tandem, quod cœpimus. nam ego in his, tanquam salebroso itinere, cum summa molestia tamdiu detineor. Addetur etiam igitur obseruatio illa circumductionum, quæ περίοδοι sunt, ut assuefiant iam à principio disci- περίοδοι. puli nostri, sententias animi sui non solum compræhensas & conclusas, sed etiam distinctas atq; disertas accurata orationis definitione efferre. In quo quantæ commoditates, & qui splendor insit, si uerbis persequi uellem, quamuis copiosus esse possem. Sed sit nobis hoc satis, uitari hoc pacto uanitatem, & multiuagos cogitationum errores: tum inæqualitatem & lubricitatem illam, atq; inconstantiam orationis. quo quidem malo declinato, quantum boni necessariò consequamur, certe intelligis. Sed illæ distinctiones sunt partium minorum atq; maiorum, quæ dicuntur à Græcis Commata & Cola. In Commata. Cola. quibus admirabilis est elegantia, summus splendor, uis immensa in Ciceronis scriptis: præsertim grauioribus rebus, & quasi altiore cogitatione. Nam in admodum leuibus & minutis, sæpe non modo illæ sunt tanquam remißiores, sed etiam planè negligi, quasiq; dißipari solent. Quid ego tibi autem nunc exempla aggeram, quæ non possunt non esse omnibus in pagellis scriptorum illius obuiam? Sed hæc à studiosis debebunt diligenter & inspici, & imitatione sua uersari atq; tractari. Quod cum fiet ea cura, aßiduitate, industria, qua par est: innumerabiles fructus, quæ tum non quærentur, simul etiam parient, inq; primis similitudinem compositionis uerborum, maximè in clausulis sententiarum, hoc est circumductionum terminis, quæ sine etiam attentione & ueluti lege numerosè sonoreq; sua sponte cadere consuescant. Verum omnia hæc unam habent spem successus, positam in multo & frequente usu scriptionis. aliter enim nunquam ullam præcipuam facultatem huius, qua de loquimur, rei adipiscemur. In quo nos facere hoc solebamus (de nobis enim tantum dicere propositum est, ut nosti.) ut de Græcis, & ipso in primis Platone, plurimos locos, & eos quidē maximè insignes, similitudinib. atq; translatis, studeremus Ciceronis uerbis figurisq; effingere atq; cōponere. Sed idē etiam experti sæpe sumus in sentētijs inuentisq; aliorū, tam Græcorū quàm Latinorum, ijs quæ pulchra elegantiaq; uiderentur, ut illa tanquam de aliena externaq; lingua in hanc Ciceronianam traducere conaremur. Quo in studio nostro non tibi quidem spectandū, quantum nos profecerimus: sed uidendum, utrum hoc ipso secundum talem rationem incitato, & nitente hoc quod uolumus obtineri atq; percipi posse omnino fuerit sperandum. Quod mihi sanè uidetur, uidebiturq; tantisper, dum potior meliorq; hanc alia ratio uicerit

atq; expugnarit. Habes rationes relatas studij mei, illas quidem confusas atq; dubias huius exilis & nihili: sed quicquid hoc sit, id tu quod uoluisti habes. Cuius non est mirum, si te pigeat: cum me pudeat autorem. In his tamen exponendis fuissem longior, atq; istam exiguitatem quasi corollis quibusdam uerborum redimire studuissem, nisi non solum uirium mearũ, sed etiam temporis respectum habere me putassem oportere. Est autem illud scitum, ut his uerbis Cicero ait: causam cõferre in tempus, cum afferre plura si cupias, non queas. Hoc tamen speculæ me consolatur, quod cum me non pœniteat, quantulumcunq; id sit, quod hanc rationem sequenti mihi peperit diligentia mea, cum tot mihi aduersa obijcerẽtur, tot struerentur impedimenta, cum ego tantum largirer inertiæ atque desidiæ, cum me alijs quibusuis potius dederem quàm huic studio: si quis alius acriore ingenio, prosperiore fortuna, animo firmiore, ardentiore etiã studio in hæc incubuerit, multo scilicet maiores atq; pleniores fructus laboris atq; industriæ suæ percepturus ille esse uideatur.

Hæc, inquit ille, qualia sint, iterum atq; iterum uidebimus: detur modò sæpius talibus de rebus colloqui. Nunc uero defensionem illorum perage.

Hic igitur occurrunt, inquam, nobis Ideæ istæ PICI, & commendatio uirium nostrarum. Veritatem enim esse orationis uolunt, non umbram. Quod quæso faciendum'ne nobis, ut responsione nostra uelimus confutare? cum hoc ipsum agendum, in hoc elaborandum enitendumq; profiteamur, ut quàm manifestiss. appareat uita & ueritas in oratione nostra. Sed illi non nisi studio hoc Imitationis inspirari posse asserimus. Quid autem potest proprium esse nostrum (ut de hoc, quo de agitur, solum loquar) quid obsecro proprium esse potest in hoc nostrum, nisi cura, labor, studium, sedulitas, industria? Ea'ne ego autem abesse, aut infringi uelim? Sed PICVS, nescio quid illud in nobis uult instrui, & adiuuari imitatione multorum. Hoc quidem explicatius paulo ab eo positum esse optarim. Vel sit sic sanè: nihil enim refert. Vnius enim certæ ac definitæ rei, exemplum similiter conueniens, quod spectetur, esse oportet. Si igitur huiusmodi erunt isti, quos ait, multi: nimirum iam pro uno habebuntur coniuncti cõcretiq; hoc similitudinis genere. sin diuersi, omniq; erunt ratione differentes: quid fiet, aut quid omnino poterit fieri, in studio et affectatione similitudinis, hoc est in imitando? Quemadmodum enim dimidium numeri impar cum sit, à dimidio altero discrepat infinita dissensione: Ita dissimilia et diuersa inter se, in hac ratione commisceri prorsus nõ queunt.

Non satis, inquit ille, intelligo quod nunc dicis. Nihil, inquam, dico sapienter. Nam tibi'ne uidetur accidere posse, ut Duo, Tria fiant? Minime, inquit.

inquit. Neq; quinq; ut opinor, sex: inquã. Prorsus, inquit. Nimirũ paritate repellitur, inquã, imparitas. Neq; enim contraria duo & tria sunt ipso nomine, sed natura paritatis & imparitatis suæ. Ita, inquit, est ut narras. Eodem inquam modo, & illa diuersa & dissimilia, id est dissidentia & aliena, (sic enim nunc intelligi oportet,) quamuis non sint contraria, tamen à similitudine & conuenientia abducant necesse est. Sed deliges, inquiunt, ex omnibus optima quæq;. Nemo est enim, qui præstiterit uniuersa. & illa deinde optima construes, atq; concinnabis. Ad quod nam igitur exemplum? exemplo enim opus est. Tuo, inquiunt, animo constitutum pulcherrimum & præclarissimum. Planè, ut opinor, hoc dicunt: Nullos imitandos, sed carpenda aliorũ scripta, & rationem rectitudinis petendam omnem à nobis ipsis. quo efficiatur, ut non secuti alios, sed præire illis uoluisse uideamur: ita nostram gloriam ueram integramq;, ac propriam laudem futuram. Dicitur quidem hoc magnificè. sed cum illa perfectio uetustatis ita à nobis superiore oratione asserta sit, atq; firmata, ut conuelli facile non posse confidam: qui hos audire uoluerit, eum in experiundo spes sua ualde frustrabitur: eoq; saltem usq;, quò deteriora supponere conatus, quoq; longius libidine ab antiquitatis grauitate ac seueritate abductus fuerit. Vtq; lucem in tenebris micantem, facile ortus sol obscurat: Ita splendor, quoddamq; quasi iubar uetustatis, has scintillas atque faculas exortu suo statim retundet. Nam quod PICVS, qui Platonicus dici aueret, Ideas suas complectitur ac osculatur, tanquam filiolas (ut dicitur) illarumq; ostentatione exultat, leue & nugatorium hoc quidem loco iudicandum. Qui et si non indiligenter, neq; somniculose in scriptorum Ciceronis lectione uersatus uidetur: incogitantius tamen, sicuti Ciceronianam clausulam, sæpiuscule inculcat ESSE VIDERETVR, *quæ certe est aliena. Sed de Ideis molestus est,* BEMBVM *que, qui de exemplis illas in animo se suo sentire dicat, penè deridet. Et diuinitus illapsas, non excitatas cura: infusas, non haustas opera diligẽtiæ: temere insitas, non dispositas studio affirmat. Omnino esse uerum non fateri, quod grauiss. autor Plato tantopere asseuerauerit, difficile. Sed nunquam ille talem disputationem, inanium fructus usus q; imaginũ esse profecto uoluit. Quæ autem in terris rebusq; humanis res insunt, eas sensibus certe comprehendi necesse est. de quibus cognitis, tum deinde ratio & mens splendidiora melioráque constituere, & quasi sequestrare iudicio sapientum hominum consueuit.*

Quæ enim forma esse lectuli possit in animo meo, si nũquã lectulũ ipse oculis aspexerim? quo exemplo quod Platonicũ esset, uti libuit. De omnibus aũt

alijs dici idem potest:inq; primis ijs, quæ in animũ ipsum quasi condenda & reponenda sunt. qualia artes, literas, disciplinas esse scimus. Quis fuit igitur his, obsecro, commentis locus? cum sit conficta scilicet species illa rebus, uel operibus ipsis, ut cautius loquar, præstantior. Non est paruitatis meæ, disserere de hac (ut ipsi uolunt) diuinitate formarum. Sint, nec ne, non laboro: ubi subsistant, quo modo participentur cum animis nostris. Fateor obscuriora esse mihi, quàm ut intuentis non incurrat acies. Dimittamus igitur has cũ honore. Hoc quidem affirmare ausim, sapientiß. uirũ Platonem, inuentum istud Idearum ad decus ac laudem max. habiturum momentũ introducere ac proponere uoluisse hominum studijs: quæ tendere ad perfectionem, non ubiuis quasi in itinere acquiescere, sed progredi semper ulterius uellet. & fines etiam illum rerum protulisse, longius quàm natura pateretur: ut cum mente ad extrema ferremur, ubicunq; quidem constitissemus, non contemnendos tamen profectus hac fecisse cõtentione nostra uideremur. Quid igitur quæso est, hoc quidem loco, à sese & ex animi sui idea laudabilius proferri omnia, quàm ad externum exemplum effingi? Vel quid refert potius, utrum aliquis Ciceronis scriptorum sua scripta simillima: an illius exempli æterni, et quod semper atq; immortale sit, esse uelit? siquidem quale illud esset, intellecturus, nisi de huiuscemodi opere, fuerit nunquam. Poteram & hoc dicere, si nihil reperiatur omnium scriptorum, quæ post renatum siue magis occidens eloquentiæ Latinæ studium edita sint, quod alienũ ab hac cura, lectione magnopere dignum esse uideatur: neminem arbitrari me dubitaturum, quin horum ratione comdemnata, illam nostram tenendam seruandamq; sibi studiosi Latinitatis putare debeant. Sed agam lenius, & (ut dicitur) molli brachio: neq; in re non admodum obscura, asseueratione utar. Sint sanè multa multorum scripta bella, iucũdaq; & amœnæ cõpositionis, & quasi uernantia suauitate florida: fructum tamen & utilitatem illis, atq; diuturnam ac solidam tanquam in frugibus bonitatẽ deesse cõstat. Sed ut imperiti ac rudes artium, in Musica sonis abhorrentibus à numerorum lege & cõcinnitate, tamen applaudunt: respuentes etiam eos modos, qui non nisi attentionẽ & intelligentiam delectare soleant. ita indoctis, & leui sententia præditis, perquàm placent quasi tumultuosa & strepentia scripta: qui exquisita, & studio artis singulari perfecta nulla neq; cognoscere, neq; probare poßint. Sed est alia illa res profecto, aliudq; potest Idea hæc: quod scilicet & Cicero in Oratore docuit, ubi est de hac ipsa disertiß. locutus. Quid enim (urgebo enim hoc) quid inueniet aliquis in usu Latinitatis ipse ex sese, non iam dicam nostrum, qui in

Barbaria

Barbaria nati & educti sumus, sed ipsius incolarum Italiæ, ad quos fortasse propter illius cœli soliq; naturam propius pertinet hæc felicitas. Sic enim iudico, præcipuam esse sermonis elegantis & diserti atque ornati fœlicitatem. Sed quid etiam illi inuenient huius ex sese? Post istam amißionem eruditionis & doctrinæ, & propemodum oppreßionem eloquentis huius Ideæ, tot incursionibus, uastationibus, addam etiam (id quod res est) illo inquilinatu Barbarorum? Nihil est profecto in hac parte proprium ipsorum, sed similiter ut nobis aliena & externa sunt omnia. Quæ non magis scirentur extare, nisi de aliquo exemplo subiecto sensibus & exposito oculis cognita essent: quàm nos quondam nouimus, illas admirabiles & inusitatas hominũ bestiarumq; formas ac naturas, de quibus partim narrationibus nauigatorum, partim aspectu præsentium cotidie certiores simus. Quapropter hoc ipso quod dicitur, ex se omnia promenda cuiq; potius, quàm aliũde petenda esse: in hac disputatione nihil aliud iubetur, quàm quod Græcis prouerbio fertur, Firme tenere quod non acceperis. Quid enim promam de animo uacuo? Vel qua copia ille, nisi antiquitatis, instructus completusq; esse poterit? Explanandum igitur illis esse uides, hoc quod afferunt de propria inuentione laudabilis & speciosæ orationis. Nisi fortasse hoc sentiunt, nisi adhibito studio, præsentiq; ingenio, & secunda natura, tanquam uento, hanc totam rationem Imitandi tacere atque desidere. In quo sanè assentior non tam illis, quàm nostræ opinioni, confirmatæ quidem de scriptis BEMBI, minime tritam uulgo uiam, inertibus atq; socordibus ingrediendam non esse. Etsi non modo ille prauo, sed tenui quoq; præditos ingenio repellit. In quo nos, ut potes meminisse, fuimus moderatiores, misericordia fortasse nostri. Est illa quidem res magni laboris, sed in hoc proposito confirmandus animus est contra omnem difficultatem: & cura adhibenda, quam Poëta uerißimè atq; elegantißimè uictoriam amare dixit. Sed redeo ad Imitationem multorum. multis enim hæc placuit: qua quidem ipsa tota Imitandi ratio euerti uidetur. In similitudine enim sperata, non potest ad dißimilitudinem aliquam cõcedi quasi de recta semita deflexio. Quale enim hoc fuerit, si quis Durerianis suas tabulas similes esse uoluerit, & istas nescio quorum (non enim propter obscuritatem nominibus uti possum) chartas circumforaneas respexerit? Caueri'ne autem posse sperandum, cum in unum ueluti alueum undiq; multi quasi amnes lectionis, diuersas loco & natura aquas inuehentes, confluant, ut ne harum colluuie turbidum flumen reddatur? In diuersis autem cogitationibus atq; actionibus, animum operasq; confundi ac perturbari necesse est. Itaq; ille non solum eloquentiæ, sed

etiam

etiam sapientiæ autor Plato*, in bene constituta* Repub. *non permittit ciuibus singulis, multorum opificiorum factiones.* Non enim *aliunde, quàm à cōstantia, & propositi uno tenore, & directione ad singula animi, præclara opera effectionum speranda sunt. Sed eligere optima iubent.* Hoc *quidem iam imitari non fuerit: sed sumere, excerpere, transferre. Quod quis fieri uetat? Imò licebit, ut arbitror, & à cōtemptißimis quoq;, & à* Barbaris *ipsis, si quid rectum bonumq́; sit, accipere. quorum qui similis esse uelit, & non desipiat, nemo profecto reperiri poßit.* Non *studium lectionis aliorum, non diligentia curaq; uestigandarum rerum, deniq; nulla occasio animi instruendi excluditur.* Faciant*, moliantur, exquirant omnia: modo ad illud exemplum construant, & exædificent. cui si quid forte ita repugnet, itaq; sit pinguè, ut confluere miscericq; cum illa puritate recuset: id scilicet abijciatur & respuatur, assumantur autem apta & congruentia. Quod certe acris iam & exercitati animi opus fuerit. Illud certe sumere, & quasi mutuari ab alijs, quo utare, quodq́; in rem conuertas tuam, ad* Imitationis *rationem propriè non pertinet: nec nomine illius, suo quidem loco posito, significari uidetur.* Nam *quæ monstrositas hæc fuerit,* Maronem *(uerbi gratia)* Homeri *primum utrunq; opus, deinde* Tragœdias *&* Comœdias*, mox etiam historias, postremo nullius non generis scripta imitatum, suum illud diuinum opus confecisse?*

P. Alcyonius.

P. Alcyonij *uidimus* Dialogos*, mea sententia perquàm* Ciceronianos*: quam appellationem laudatißimæ, ut scis, orationi tribuimus.* Hunc *audiui aliquando, repertam particulam eius libri* Ciceronis*, qui de* Philosophia *esset scriptus, compilasse, & quasi retextam implicuisse suis disputationibus. Quod si est uerum, non enim sanè credo, hoc'ne igitur illum nomine* Ciceronem *dicemus imitatum?* Studium *quidem hoc sumendi & decerpendi aliena, ut est non modo non culpandum, sed necessarium: ita debet tamen quisq; moderari & tegere, ut impudentiæ crimen deuitet.* Furti *quidem si nequeat, saltē manifesti depræhensionem effugiat.* In *hoc non est alia grauitas, quàm concinnationis.* Cuius *debet esse subtilitas, & quasi occultatio.* At Imitatio *exultat, & profert se, atq; ostentat: cerni, sentiri, cōspici, illustris esse uult. Quid enim hoc fuerit, similitudinem dißimulare?* Pateat*, si fieri poßit, omnibus: sin minus, doctis & eruditis, intelligatur, perspiciatur.* Nam *tecta, obscura, ignorata, iam similitudo ne dici quidem aut esse ullo modo poßit. Quod si hoc est imitari (ut callide, quemadmodum mihi quidem uidetur, aliqui ponunt) sumere & excipere diuersorum autorū uerba, sententias, figuras, historias, & concinnare cum suis scriptis, uel in illa potius intexere, aut eisdem agglutinare: fatendum scilicet,*

hanc totam

hanc totam rationem ac disputationem de Imitatione nostram ruere & euerti. Sed est profecto aliud. Neq; idem intelligitur, cum sic dicitur:

Recesim cedam ad parietem, imitabor nepam Casina.
Et cum ita: Eum hic locum sumpsit sibi,
Verbum de uerbo expressum extulit.

Non igitur, ut diximus, imitatus Maro Homerū est tum, cum transtulit illius locos in suum poëma: non magis quàm Hesiodum, Theocritum, Moschum, Parthenium, Euphorionem, quorum multa scimus esse interpretatū, & ipsum in Bucolicis Ecloges uerbo significatur. non magis etiam, quàm Tragicos, aut etiam historicos Græcos, Latinosq; alios scriptores, à quibus demonstratur abstulisse plurima. Quid est manifestius, quàm de Homero multos uersus, sæpe historiam transtulisse Virgilium?

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Dicam enim unū notißimū. Legationem autem Vlyßis ad Venulū, tradu ctam cui non apparet? ut Penthesileam ad Camillam, & Diomedem ac Vlyssem ad Nisum & Euryalum: & ad huius matrem, Andromachen. atq; hæc à Grammaticis innumerabilia indicantur. Neq; ego hunc tamen hoc facto imitatum Homerum dixerim: neq; enim etiam illum, unde accepit sententiam expressam libro Secundo:

Demisere neci, nunc cassum lumine lugent.

Fertur enim Græcus uersus talis:

Ζωὸν ἀτιμήσαντες ἀποφθίμενον ποθέουσι.

Neq; Euripidem, qui fecisset sic:

Τὸ δ' ἀνόητον δὲ ποὺς ἐπαλλαχθεὶς ποδί. ἡρακλείδαις.
Ἀνὴρ δ' ἐπ' ἀνδρὶ στὰς ἐκαρτέρει μάχῃ. *Maro autem ita:*

Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Neq; etiam Apollonium, eum qui Argonautica scripsit. de quo animaduertere licet, non pauca Virgilium accepisse. Vt hoc sic Maro:

Qualem primo qui surgere mense,
Aut uidet, aut uidisse putat per nubila lunam.

Apollonius in Quarto libro ita:

Ὥς τίς τε νέην ἐνὶ ἤματι μήνην,
Ἢ ἴδεν, ἢ ἐδόκησεν ἐπαχλύουσαν ἰδέσθαι.

Item alibi Maro:

Qualis ubi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta,
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo,

Instauratq; choros.

Apollonius autem libro primo:

Οἷος δ' ἐκ νηοῖο θυώδεος εἶσιν Ἀπόλλων,
Δῆλον ἀν' ἠγάθεον, ἠὲ Κλάρον, ἢ ὅγε Πυθώ,
Ἢ Λυκίην εὐρεῖαν ἐπὶ Ξάνθοιο ῥόῃσι.

Addamus & quod apud Maronem est, lib. 8.

Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ,
Omnia peruolitat latè loca, iamq; sub auras
Erigitur, summiq; ferit laquearia tecti.

Apollonius libro tertio:

Ἠλίου ὥστε τε δόμοις ἐνὶ πάλλεται αἴγλη
ὕδατος ἐξανιοῦσα, τὸ δὴ νέον ἠὲ λέβητι
Ἠὲ ἐπεὶ ἐν γαυλῷ κέχυται, ἡ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα
Ὠκείῃ στροφάλιγγι τινάσσεται ἀΐσσουσα.

Quid uero, quæso te, imitationis apparet in hoc Pindarico? ut iam Græca attexamus?

πυθίων. 3. Ἓν παρ' ἐσλὸν πήματα σύνδυο
Δαίονται βροτοῖς ἀθάνατοι.

Notum enim est Homericum:

Ἰλιάδ. ω. Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει
Δώρων, οἷα δίδωσι κακῶν, ἕτερος δὲ ἑάων.

Quid in hoc Sophocleo:

Οὐκέτ' ἔστ' ἀνὴρ
Ἄβουλος οὐδ' ἄναλβος, ὅστις ἐς κακὸν
Antigone. Πεσὼν ἀκεῖται. Cum esset apud Homerum:
Ἰλιάδ. ν. Ἀλλ' ἀκεώμεθα θᾶσσον· ἀκεσταί τοι φρένες ἐσθλῶν.

Sed hoc est infinitũ, nobisq; rem notatã esse satis sit. Atq; hæc ipsa aptiss. uerbo Græco appellantur ἀπικλοχαί, quasi excerpta dicas. neq; ullus intellectus in illo est Imitationis: tantũq; abest ut hæc similiter aliquis, atq; is unde carpit facere studeat, ut quisq; etiã quàm longiss. possit, ab illis abducere & effingendo & collocando soleat. Quin immo inueniuntur multa à diuersis non solũ sententijs, sed uerbis quoq; penè ijsdem, pari ui et sensu animi expressa, quos sua inter se ne legisse quidẽ scripta uerisimile est. Quare nullũ potest in hac usurpatione earundẽ inuentionũ, quæ in diuersis deprehendatur, constitui studiũ imitationis. Sed redeo ad Maronem. libenter enim maximi Poëtæ exemplo utor. Non igitur ille in his sumtionibus imitatus esse Homerum dicendus

Homerũ quatenus imitatus Maro.

dicendus est: uerum potius Heroicum primum carminis usurpando genus, deinde maiestatem illius: tum compositionis uirtutes admirabiles exprimendo. cumq́; illa exempla laudis in uita duplicis fortitudinis & prudentiæ & ipse proposuit scripto suo, cum celebrauit res Romanas, & Italiam descriptionibus illustrauit, ut ille Græcas & Græciam. deniq; in extruendo, ornando, disponendo illud exemplum secutus est. quæ conspicere et ostendere, non tam in procliui est, quàm docere, quæ loca unde sumpserit. Atq; hæc sunt efficientia in multiplici & inexplicabili uarietate similitudinis, quibus illæ sumtiones, uel honesta furta, uel mutuata quædam, mirificum afferunt decorẽ, cum sunt aut ab eo quem imitandum delegimus accepta, aut ab illius rationibus & inuentis non abhorrentia. Quod quidem cauere, est præcipuæ attentionis & prudentiæ difficile opus, ne discrepantia natura sua, aliquo modo industriæ complanare & adæquare conemur. In hoc & uetustißimos, & recentiores quoq; legendos & Fabius censuit. quod neminem esse crederet, cuius scriptorum lectio nullam penitus utilitatem allatura ijs esset, qui iudicium illi adhibuissent. aut si quis sit talis, eum inter primos statim uersus depræhensum iri. Etsi non uidetur sane caussa esse, cur imitator noster sese nimia lectione obruere uelit: neq; operæprecium, omnium scripta illum cognoscere. Vt enim nihil hoc noceret, tempus tamen quod præclare interea consumi potuisset, frustra teri, non ut opinor leue damnum habendum est. Sed illi confusores sumtionum cum Imitatione, non'ne tibi nescire uidentur, huius rei, qua de agimus, uocabuli ac nominis uim atq; significationem? Vsq; adeò enim non hoc est Imitari, aliena modo usurpare, quemadmodum paulo antè diximus: ut & nostra ad alterius maximè similitudinem componere, & nos quoq; ipsos in tractatione aliquarum rerum sequi imitariq́; soleamus. Ad hunc modum Cicero miratur, non animaduertisse ueteres artem numerorũ, seq́; illa ipsos in parte imitatos non fuisse. Quid est hoc igitur, non sumsisse à se sua? An potius, non secutos fuisse, neq; ad illam exprimendam similitudinem sui studium industriamq́; contulisse, & discessisse à sese? Quid autem intelligitur excerptionis in hoc? Carachi signa rigidiora esse, quàm ut imitentur ueritatem. Aut in hoc? Cum eos imitari cœpit, quos ipse peruerterat.

Orat.

In Bruto.

Liceat in etymologia quoque nobis huius uerbi exquirenda, ludere, atque etiam sanè falli. Cui enim hoc non licuit? Est igitur, ut opinor, Imitari deductum non sanè à Græco uerbo μιμοῦμαι, cuius μι longam syllabam accepimus: nec inueniri potest, quæ initialis literæ accesßionis conuenientia sit. sed est perantiquum, & Latinæ linguæ proprium, factumq́; ab IS: quod ueteres

Imitari quid.

declinarunt, ut accusatiuum proferrent IM. & notat eius quod propositum sit expreßionem, quasiq; propagationem similitudine quadam atq; effictione. Vnde & Imago, ut plumbago, quæ eius secundum quod est facta similitudinem repræsentet. Sed in his sanè iocati putemur. Illa uero certe uides incommoditate expositionis inuoluta, esse per se euidentia & plana. Quemadmodum & cum Zeusidis tabula accidit. quod & ipsum, si placet, dissoluamus. Placet, inquit ille, ac perplacet. uidetur enim ualde huic opinioni aduersari. Quo tandem nomine? inquam. Quia, inquit ille, hoc in primis exemplo comprobari creditur, quod dici solet, in simplici atq; uno genere perfectionem naturam non constituisse. Est hoc quidem molestum, inquam. Sed remotum tamen confido. Nam si meministi ea quæ dicta sunt, intelligis profecto, non cogere me in angustias aliquas cognitionē & studium, atq; uim mentis, & industriæ laborem. Sed rationem & uiam in unoquoque proposito uolo esse certam atq; directam, ad exemplum scilicet in unoquoq; genere: idq;, si haberi poßit, optimum atq; perfectiß. ne opera nostra sine duce uagabunda, à ueritate aberret: sed illa quasi commonitione et indicatione, in rectitudine cursus contineatur. Ac ut nos quoq; quiddam, quo multo grauius lædi uideamur, afferamus in medium: dubium ne iam cuiquam esse poterit, quin nobis operum nostrorū pulchritudo & uenustas quasi particulatim undiq; colligenda sit? cum Homerus, tantus poëta, qui uellet ad eximiam formam & speciem imperatoriam Agamemnonem effingere, de quibusdam illum diuinis particulis compositum produxerit. Sic enim fecit:

Α Β'. Luminibus summum referens, & fronte Tonantem.
Pectora Neptuno similis, ualida ilia Marti.

Sed quid hoc obsecro ad Imitationem? Aut qualis illa futura erat diuinarum etiam partium compositio? nisi ad humanum quendam modum coagmentarentur, aptæ inter se atq; consentientes. Quod si negligeretur, iam de hac uarietate pro clariß. uiro, fœdiß. monstrum exiturum sit. Cogita enim hoc mihi. Si illa uulpecula Aesopica, quæ fertur inuentū caput, effictum ad eximium modum formæ humanæ, ualde esse admirata: hæc igitur si quid animantis homo esset, ignoraret, & in Praxitelis officina reperiret forte elaboratiß. corporis humani membra, diuersi sexus, ætatis, constitutionis habitum, caput, truncum, pedes, manus, deq; his hominem componere uellet, quid factura esse uideatur? An non manifestum est, si ad exemplum formæ humanæ nullum respiciat, quin neq; electione neq; coniunctione ea membrorum utatur, quæ in corpore humano laudari solet? Placebit enim forte caput puerile, propter

leuitatem

leuitatem & nitorem. placebunt autem humeri uiriles, propter dignitatem. rursum ob rotunditatem, muliebre femur. atq; ita alia diuersorum & corporum, & sexuum, & ætatum. Hæc igitur nisi ad notum consideratumq; exemplum illa uulpecula nunquam neq; ordine disponet, neq; recte construct atq; concinnabit. Iam hoc etiam istud exemplũ Zeusidis ideo alienum uideri facit, quia longe alia est ratio pictoriæ rerum earum, totiusq; naturæ, quam sibi pictores sumpsere exprimendam: atq; eius, de qua nunc loquimur, similitudinis. Non enim certe pictor lectulum stantem, iacentem, supinum, sic imitatur, ut et ipse faciat. hoc enim fabricæ est, non picturæ. sed de opere ipso, in tabulam suam imaginem & figuram lectuli inscribere tentat. Nos igitur in uno genere artificij consistamus, neq; omnes quæstus occupemus: sitq; fabri laudati bonum lectuli opus, aliorum fabrorum studio & imitationi propositum, itidemq; tabella picta pictoribus, & quicquid est aliorum omnium.

Sequi aliquem pictorem magister iussit, superiorum quidem neminem, sed naturam: nimirum hoc suasit, ut artificium illud suum augere & percolere quàm plurimis exemplis uellet. Nisi & uiuas ingredientesq; animantes facere illum posse credidit, quales Dedaleæ statuæ fuisse perhibentur. Quid fiet igitur? inquis. si tantum hoc agendum sit, in ijs artibus & rebus, quarum absoluta exempla extant nulla. Hoc nimirum, ut hoc tandem studio & sedulitate comparaturi illa simus, cum deesse operibus nostris aliquid sentientes, circũspiciemus omnia, ut deficientia explere possimus. Atq; hunc ad modum, non quidem illas tot uirgines in una imagine imitatus Zeusis fuit: sed de animali exemplo, ut Cicero ait, sumpsit ueritatem, & mutum perfecit simulacrum, quod quicunq; postea laudabiliter imitarentur. Interea habuisse ipsum perfectionis exemplum quoddam in animo suo, si perfecisset pingendi artificium, putandum. Nunc habuit qualecunq; quidem, ad quod respiceret, cuiq; omnem uim artis intenderet. Vnde ergo petitum? Vnde, nisi à ratione & collectione iudicij sui, cum quidem nullius priorũ illa in arte perfectum opus extare sciret. Et tamen cui dubium esse potest, quin illorũ aliquem præ reliquis sit secutus, quem uidelicet maxime probasset. Sed quisquis fuit, cum certe superauit: quia ipse, suorum quidem temporum, præstantißimus pictor fuit.

Idem & Cicero fecit. qui ipse Crassum se imitatum fatetur, cum quid in Latinis potius imitaretur, non haberet. Sed ut pictorum nemo quæreret aliud exemplum artis, si haberet perfectum: ita quid præterea quærant Latinæ linguæ studiosi, cum Ciceronem habeamus? Atq; hoc loco error remouendus, & discernenda Imitatio perfecti omni bonitate & præstantia exempli,

ab Imitatione mediocrium. Nam & imitata est Minerua, ut fabulæ ferunt, cum tibiam inuenit, nescio quid huic simile. Et Mercurius similiter secutus, aliquod exemplum fuit, cum de testudine lyram excudit. Ne quis roget, cum omnium operum exempla esse uelimus, quibus usi fuerint primi rerum inuentores. Ad primas autem inuentiones, neq; illas solas, sed donec ruditas adhuc manet, perpolitione & elaboratione opus est. Nam qui mensam primus fecit aliquam, ille certe alicubi mensæ speciem & formam, quam sequeretur, animaduertit, eamq; imitando opus absoluit. Atq; hic necessario uicit elaboratione sua exemplum, quod imitaretur. In imitatione autem perfecti operis, nihil aliud quæritur quàm similitudo, nullum est nisi assequendi studium, nullus labor nisi expreßionis, nulla nisi repræsentationis cura. Sed nos frustra etiam hanc Imitationem multorum oppugnamus. Cur, inquit ille, frustra? nam labefactatam uehementer à te esse iudico. Quia, inquam, potentißimi numinis ope repellitur atque deijcitur, quod dijs etiam ipsis moderari putatur. Quod'nam hoc est? inquit: obsecro. Neceßitas, inquam: qua iam ista lis deciditur. Nobis enim hoc tempore omnino liberum non est, quid facere uelimus: sed siquidem Latinitatis famam affectamus, è scriptis hæc est petenda ueterum. Cum autem linguæ illius uariatus usus, & aliquem unum uerum esse necesse sit: si de hoc cõstet, quis magis ad uariationes oculos declinarit? Legam'ne ego Apuleiana, aut si qua sunt horum similia, aliter atq; aliena? Legam'ne eos, qui loqui Latine se desijsse confitentur? Notum est enim hoc Senecæ: Olim cum Latinè loqueremur. & alibi idem, Miram esse proprietatem & consuetudinem sermonis antiqui dicit. Idem de alijs uniuersis dixero, qui quidem communi lingua non similiter usi sunt. Cum enim ad Latinitatem peruenire nobis propositum fuerit, per auia hæc errabimus, ac non potius rectam uiam incedemus? Quare non uideo quid sentiant, qui cum Latinitatis studium cõmendent, Imitatione illa interdicere studiosis non dubitent, eorum scriptorum, quæ sola etiam assumere in exemplum liceat.

Prædicent, ut lubet, alias in alijs ueterũ eminentes uirtutes, et meliora quàm Ciceroniana sint: quid hoc prodest? Vt enim uerum esse nego, ita concedam tamen illis, eorundem ab ijs exempla sumere. Sed quomodo sument, quorum nihil extet ullius operis integrum? Vt etiam si illa sequenda potius conuenisset, neceßitate tamen ad hæc adigerentur. faciendũq; illis esset, ut possent: quando ut uellent, non liceret. Nam de posterioribus iam paulo antè diximus, uel potius incœpimus dicere. Nam quid mihi hominum scriptorum'ue demonstratur, de horum numero, qui aut ipsi diserti fuerint, aut quibus Latinitas aucta sit,

aucta sit, uel non saltem afflicta? Hæc enim urbem ipsam Romam, uel potius in hac tribunalia & domos eloquentum egressa, omnes terras ac maria peragrauit. Sed ita statim debilitata est, ut non solum peregrinata longe tota Barbaria, sed in ipsa mox Italia, adq; portas urbis deficeret, & amitteret quasi uitam puritatis suæ, nomenq; etiam perderet tam paruo interuallo, ut planè loqui apud externos oblitam esse mirũ uideri non possit. Garrire tamen non magis iam Latinitas, sed nescio quid ab illa degenerans & deformatum, luculentè cœpit. Hinc illi plæriq; Afri, quadam ingenij & naturæ promptitudine, & doctrina nonnulli Græcorum adiuti, bibliothecas compleuere scriptis suis. tum Galli, haud scio an non saniores & ipsi prodiere: donec & Dalmatia, & Pannonia, et Insulæ Oceano in magno, & Sueui ac Sarmatæ, ipsiq; Gethæ pro disertis sese uenditare auderent. Nunc igitur omniũ Latinitatis studioso scripta legenda, & particulatim (ut isti uolunt) imitanda: etiam´ne ea, quibus Latinitatem non infuscatam & corruptã, sed denigratam & oppressam esse constat? Verum de his disserendi campus sese latior aperit, quàm qui nobis hoc tempore & loco ingrediendus esse uideatur. Quare orationis cursum reprimamus, neq; sinamus euagari longius. Fiat sanè, inquit ille. Sed cum imitatio sit studium quoddam similitudinis, hoc exagitari à quibusdam comperio illiberalitatis, (seruos enim uocant Imitatores,) à quibusdam deformitatis nomine, cum illos simios appellent, quam bestiam fœdissimam esse nouimus uel de Enniano elogio:

Imitationis studium an illiberale, aut deforme.

Simia quàm similis turpissima bestia nobis.

Hic igitur & ipse locus aperiendus tibi est. nisi tu aliter censes. Quid refert? inquam. nam si mihi meo agere arbitratu liceret, nunquam in has quasi salebras descenderem. Sed quia tu hoc potuisti extorquere, ui petitionis tuæ, quid dubitas de eo, quod reliquum est? Facilius quidem, ut arbitror, & expeditius. Perage igitur fabulam, inquit: & hunc etiam actum explica. De illiberalitate, inquam, non habeo quid dicam. Contorserunt enim quidam huc Horatianam sententiam, inconuenientissimè. Nos enim, ut scis, artem uirtutemq; constituimus hanc rationem. hoc igitur accusationis conuicium nobis quiescentibus quoq;, nequaquam adhærescet in studiũ istud. Si tamen omnino seruilitatem quandam in hoc esse uoluerint, cõcedamus sanè: dum hoc teneatur, uel gloriosam illam esse, qua dominis honesta & laudabilia omnia imperantibus obnoxij simus. Seruire´ne autem pudeat me uirtuti ac decori? neq; optarim potius, quasi Herculano ritu in hoc seruitio defatigari, quàm iacere in ociosa & inerti libertate? Verum hoc nihil ad nos, ut dixi. Altera infamatio est Politiani:

est Politiani: cuius tamen iracundæ Epistolæ respondit grauiter Cortesius, facileq; repreßit tanquam exurgentes iam insidias. Quid enim aliud egit, uel agere uoluit Politianus, quàm ut ignominiam callidè imponeret huic studio, insectando amatores Ciceronianæ orationis? Hoc illum non fugit, atq; sententiam ipse suam ita est contra huius insultus tutatus, ut pœnitere Politianũ incœpti potuerit. Quod autem istis admodum placet, oportere esse sui quenq; similem potius, quàm aliorum, etiam nunc fateor me minime intelligere, quidnam, aut quale sit. Si enim uel hac in parte, uel alia quacũq; uirtutis, possemus ipsi à nobis & solis uiribus nostris freti efficere aliquid magnum & singulare, absq; magistris, præceptis, exemplis: concedi fortasse poterat, quod illi assumunt. Nunc cum id fieri certe nequeat, non'ne qui magistros, præcepta, exempla relinquit, idem Imitationẽ confirmat? Tam autem insanus quisquam sit, qui in hoc desudandum in scriptis Ciceronianis putet, ut illorum deprauatione ridiculi existant? Quod si quibus hoc accidit, uidelicet eorum repræhendenda stoliditas, non pulcherr. hæc res uituperanda fuerit. Nam similiter totius linguæ Latinæ studium repudiare liceat, propterea quod quidam monstra quædam locutionum pepererunt, ut Pij sodalitium quondam accepimus. Si quis igitur à Ciceronis lectione inepte dixit aut scripsit, nõ culpa hæc propositi eius, sed aut imbecillis aut uitiosæ naturæ existimanda. Cum cõtrà, qui illi studio operam præcipuam dederint, non expertes ingenij, & adiuti à natura, labore & diligentia sua aliqui iam hoc consecuti, consecuturiq; omnes postea sint, ut ipsorum dictione aut scriptione, nihil elegantius neq; admirabilius reperiri poßit, nihil pulchrius, nihil minus ineptum, aut simiarum gestibus conferendum. Quanquã ne id quidem incogitantiß. dictum est: præstare Ciceronis simium esse, quàm aliorum filium. Cum enim nobis persuasum hoc sit, & certum, eloquentiæ primas tenuisse Ciceronem, ut inter reliquas animantes homo excellit: quis non ducat optatius, huius quoquo modo similem, quàm quiduis se ab illo abhorrens atq; alienum haberi? Quin etiam non est, meo quidem animo, paruifaciendum, uel accedere uoluntate ad illam excellentiam & magnitudinem Ciceroniani nominis, si minus Imitatione assequi forte liceat. quidquid autem obtinuerimus, id profecto pulcherrimum & gloriosißimum ducemus. Sed hoc tum recte dici uideatur, cum similitudinis humanæ significationem simiæ nomine proponimus. cum reuera hominis illa bestia dißimillima sit: atque haud scio an uerum non sit, quod inquiunt, accedit ad hominem simia propius, quàm taurus, aut leo, honestißimæ bestiæ. Nihilo enim credo plus mentis habet, uoce utitur minus. Quod si ideo prope

accedit ad

accedit ad hominem, quia comit, in speculo se contemplatur, pedibus insistit posterioribus. cur non etiam taurus & leo, quia edunt, bibunt, uim propulsant, ille amat, hic agnoscit supplices, & gratitudinem colit? Sed hæc non eò pertinere existimandū, quasi nobis deprauata & aliena à ueritate placeant: aut quasi in hoc studio nihil, nisi tales gesticulationes comprehendi uelimus. In simia, cum ab homine in deridiculum omnia modum detorta sint, fit, cum quæ homines facere uidit, ipsa quoq; aggreditur, ut exeant cuncta præpostere & absurde. Docuere enim medici, *quibus dissecandorum corporum cura fuit, quasi lusu quodam naturæ uniuersa, quæq; foris quæque intus sint huius animalis membra, ab humanis diuersa esse atque distorta. Vnde & uetus fertur* Heracleti *dictum, formosiss. simiam in comparatione diuersi generis plurimum habere deformitatis. Quenquā autem talem* Imitationis *modum introducere, aut artem deformitatis ac uiciorum tradere putandum? Studiosi, non destituti ingenio, non fugitantes laboris, deniq; intelligentes, cogitantes, prudentes, his instituuntur de* Imitatione *præceptis: qui certe non deprauate, neq; deformiter exprimenti ea, quæ bona & laudabilia in altero adamauerint: sed similiter, id est, pariter cum laude & bonitate.* Non quidem eadem, *ut & postea dicam: nam sic nihil haberent suum. Quod illi dicunt, qui uestigijs aliorum insistere tædiosum & miserum esse perhibent. Quis autem hoc omnino uiator sibi faciendum putat, ut cum uestigia in semita hominis iu menti'ue animaduertit, quod peruenisse eò quò ipse tendit, sciat, singillatim insistere & calcare illa uelit? Immò uero sequi, non deuiare, non digredi uult. Nam ut ad studia accommodemus istud exemplum, non erat hoc* Ciceronis *scripta exprimere, aut referre suis aliquem: sed quasi describere libros eius. ut hac uestigiorū ingressione non imitator designari uideatur, sed librarius. Ac quoniam de* Imitatione *nos differere uoluisti, conemur totam rem, quod initio faciendum non putabamus, ponere sub aspectum explicatione nostra. Ita enim hac pars perspici certius poterit.* Imitatio *igitur est operis alicuius, siue naturæ ipsius, seu de natura arte expressi ingeniosa quædam repræsentatio.* Imitatio quid. Huius *est tanta uis, ut expressione & similitudine sua magis interdum delectet animos, magisq; similitudine sua deleniat, quàm uarietate ipsa natura. itaq; omniū iudicio plurimi fieri solet huius artificij grauitas, et quasi calliditas. Quin etiam quarundam rerum ipsarum magna est offensio, quarum imagines demulcent sensus mirabili quadam uoluptatis ueluti titillatione.* Sic *cadauer, aut crudelitatem aliquam sceleris pictam in tabula sæpe studiosi contemplantur, quæ uera conspicati omnes consternatis animis refugerent.*

gerent. Et audientes illas Imitationes clamoris furentũ ira, & adulationũ similes uoces, ridemus, hilaritateq́; quadã perfundimur, cum nihil utroq; reuera ingratius sit intelligentib. Habet igitur ipsa per se hæc ars præcipuã atq; propriam quoq; commendationem, non earum solummodo rerum circa quas uersatur: (neq; enim necesse est, laudata, honesta, pulchra, deniq; bona & recta esse, quæ imitatione exprimantur.) sed si expressa scite & cum dexteritate quadam fuerint, non iam quidem ipsa natura rerum, sed artis effectio comprobatur. Quis, cum audit apta pronunciatione elatam hanc sententiam: Deniq; imperaui egomet mihi, omnia assentari. & hanc: Quin rapias, mutiles, lanies, ut quenq; nacta sis: non afficitur uoluptate, cum utraque re nihil possit esse magis contrarium? Auaros, libidinosos, truces omnes abominamur: sed cõuenientes illis sententias, quasi picturas quasdam, libenter admittimus. Ex quo intelligendum, cum Imitationi propositum sit referre alicuius rei similitudinem, & exemplum exprimere: cum hoc sit consecuta, uenisse ad finem professionis suæ, et perfectionis laudem meritam esse. De hoc autem ipso consequens est in alicuius scriptis imitandis, alicuius nonnunquam uitij expressionem, & quasi uerruculæ aut tuberculi effictionẽ laudi dari solere. Non quod per se quicquam illorum placere possit, sed quia studij & industriæ uelut fauore sustententur. Neq; hoc eò dico, quasi in istud potiss. huic rationi, quam nos introducimus, Imitationis operam dari uelim, quo uitiosa sint scripta nostra: sed cum nemo unquam uitare hoc potuerit, quin deciperetur atq; erraret, aliquid gratiæ nescio quo pacto huic ipsi facto similitudinis dulcedo uidetur conferre. Ita fit, ut in his etiam ars nostra prauitatis non sit. nam propositus illi finis est gnauitatis & dexteritatis cuiusdam, in alienis operibus repræsentandis: quod propositum siue laudetur, siue non, tractationi tamen artis sua gloria relinquatur necesse est. Diximus autem antè quoq;, talem sectam nos nequaquam instituere, qua turpitudo inualesceret atq; deformitas. ab his enim tum abesse quidem oportet, cum illis nominibus, uirtutis inquam & industriæ & studij & gnauitatis commendetur. Nam non ita deliramus, ut doctrinam & præcepta uelimus tradere uitiorum & prauitatis. Eorum enim hæc ratio nostra adiutrix est, quæ quocunque tandem rectitudinis, hoc est uirtutis nomine celebrantur, ut uirtuti, non uitijs comitem illam additam à natura putandum sit: Vt quoniam proprio uelut Marte, & nostropte ingenio ad quandam ipsius absolutionem & perfectam laudem peruenire non possemus, huius adiumentis & adminiculis enitentes eò quidem progrederemur, quò sua quenq; industria & studium operæ ac laboris eueheret. In hoc

igitur est

Igitur est ille finis, quē omnes sibi in aliquo proposito suo præfigere, & quem appetere solent. ad quem quo quisq; propius accesserit, eo plus laudis ac gloriæ comparasse sibi uideatur. Quæ cum sint pulcherr. uitæ ornamenta, & dulcißima præmia uirtutis, si qui adipisci uolent, Imitationi sibi operam dandam sciant: sine qua neq; in hoc genere, neque ulla re ac proposito, præstantiam aliquam consequentur. Atque in hac magna censuit cautione opus esse, summus philosophus PLATO*: ne cum animum cogitationesq; exemplo intenderimus, si illud prauum sit, quo maiorem successum* Imitatio *habuerit, eò plus corruptionis in sententias & mores peruadat. Et hoc totū etiam studium eleuat, quatenus quidem naturæ ipsius opera & quasi uiua quædā exempla intuetur et spectat ad imitandum.* Negat Homerum *egregium ducem fuisse, quod esset præcipuum, quasdam tamen bellicas uirtutes uersibus egregiè exposuisse. Sed quanto hoc nomine laudabilior* Achilles, *inquit, quàm* Homerus*? Omnino tantus uir sæpe ludit, & quasi delicias facit, ingenio & facundia sua. Et hoc profectò in loco, nisi admodum fallor, præstigiolis quibusdam utitur. Nam quis inficias iuerit, præclariorem uictoriam* Achillis *fuisse, cum ille* Hectorem, *qui* Iouis *filius haberi uellet, interemit, omni orationis celebritate? Quis etiam hoc nescit, præstare ad usum lectulum fabricæ, picturæ lectulo? Sed in suo genere nunquid poßit afferri, cur* Imitatio *culpanda, uel cur potius non plurimi facienda esse uideatur?* Respectum *quidem ipsum ad eximia et excellentia omnia, non modo adiuuare hanc, sed etiam complere oportet. Neq; enim cum ille pictor aliorum tabulas imitatur, non etiam ad animantum uiuas, aliarumq; rerum naturales formas respicere solet: quamuis quicquid fecerit, multo deterius illis sit futurum, sed in suo genere certe optimū. Et in lectuli opere, imitans alterius opus faber, referat licet ad quandam perfectiorem & uiuam speciem conceptam animo suo, omnem diligentiam laboris sui. Similiter & in oratione cum constitutum exemplum fuerit, quod imitemur, omnia licet animo atq; oculis persequamur, quibus nostrum opus, primum illius quod referre uolumus simillimum, deinde omni ratione pulcherr. atq; speciosiß. efficiatur. Ac est uiua quidem illa forma exempli remota ab oculis corporis nostri, et solo animo appræhendi potest.* Vnde & Stoicis *hoc totū inuentū formarū, propemodū animi commentū uisum. ipsi* ἐννοήματα *uocarunt. Sed harū nulla profectò aut esset, ut nos parū scilicet acuti suspicamur: aut certe non intelligeretur, nisi uel edoctis animis nostris, uel excitatis ad reminiscendum, quadam expreßione & similitudine illius ueræ & uiuæ formæ. Vt igitur hanc rem, & obiectores* Platonicæ *sententiæ,*

quasi reos quosdam imprudentiæ tandem peragamus. Primum quæro, sit ne laus tribuenda studio & diligentiæ, cum in cogitando accuratè, tum disertè eloquendo? Quod ubi positum fuerit, non amplius iam poterit dubitari, quin ratione & uia ad perfectionem aliquam sit contendendum, laudis & famæ auidis. Nam & hic finis illis, quæ diximus, studio & diligentiæ propositus: & ipsa temerè uagari, aut errare neutiquã consueuere, sed ratione & uia certa semper procedunt. hæc autem nulla est alia, nisi Imitationis: cum, ut dictũ est, nulla ars sine hac poßit consistere. Ipse quidem Plato Imitationem à uero abducentem, & peccati, flagitij, sceleris magistram repellit atq; exterminat: uidelicet propositum in aliquibus illiusmodi insectans, ut Poëtarum esse uult. De quo quidem sapientioribus iudicium relinquamus. Nos quidem minime lædit. Vt enim, sicut ipsi placet, Poëtarum actio nocens sit, in rebus nimirum quæ repræsentantur uitio uersante: unde tamen hoc aberit, illius expreßio non poterit esse detrimentosa. Ita Plato Imitationem quodammodo tollens, eandem stabilit atq; fundat. Perinde ac Comici patres, à meretricio amore ad cõiugia filios suos attrahere conantur. non enim omni illos consuetudine mulierum, sed improbarum hac turpi & perniciosa abstinere cupiunt. Neq; enim naturæ rerum peruersa usurpatio, nisi à stolidis et imperitis ignominiam affert atque imponit. A uero autem abducere quomodo potest dici illa, quæ suo nomine ueritatis expreßionem profitetur? Sed similitudines dicunt omnes, tanquam imagines, longiß. à ueritate & rebus ijs, quarum sint, abesse. Quod ipsum quid ad nos? Non enim Imitationem introducimus, gesticulatricem aliquam uel desectricem à genere suo ad aliud: sed eam, quæ exempli ueritatem similitudine exprimat & effingat. Id enim ut & ipse efficiat, conari Imitator noster debet, quod uideat ab altero iam effectum esse, ut laudabile opus similitudine pulchritudinis fabricari poßit. Et quoniam sunt hoc loco ista Platonica nescio quo pacto uersutiora, referamus illa ad hoc, de quo agitur, quo res fiat explicatior. Sitq; aliqua forma sempiterna, nequaquã mortalis, neque caduca, ipsius Eloquentiæ. Hæc ubi sit, nihil enim refert, quid est quod laboremus? Vis certe mentis atque animi hanc etiam uirtutem, ut alias, cõplectitur. Sed opus huius, est oratio, siue ore emissa, seu scriptis cõmissa. ad id enim quod agimus, in hoc discriminis nihil est. Istud igitur ipsum eximiũ aliquid quærimus, de quo ueritatem cognoscere uel agnoscere, intelligere uel recordari poßimus. Cui reperto quàm uehementer adhærescendũ, quàm nusquam aliò dimittendi oculi, manus, ipsa cogitatio atq; mens, quis non uidet? Tale enim uolumus & nostra diligentia ac cura excudi, quod cum huic simi-

le fuerit

simile fuerit operi, pulchritudine, illius æternæ rei atque immortalis formæ aberrasse uideatur. Ne huius consequentia & tenore non custodito, monstra planè & dissidentia ab omni forma ueritatis producantur: sed ut assiduitate studij, & constantia, & inuariabili quodam ordine, illa diuina species in operibus etiam nostris conspiciatur atq; elucescat. Sentio quidem me in re tenui uti omnino uerbis pluribus quàm opus fuerit. error tamen fuit remouendus. Nunc uenio ad Fabij autoritatem, quam et ipsam à plurimis opponi sententiæ nostræ scimus. Neque ego profectò possum contemnere. Est enim scriptoris perquàm diligentis, & à plurimarum rerum cognitione, dicam etiam usu paratissimi. Sed omnib. semper licuit, licebitq; post hac, quod sentiāt, ratione tueri: & quæ ab alijs è contrariò afferantur, si possint, refutare. Ille igitur optimus scriptor, & eximia præditus doctrina, cum hoc studium Imitationis multis in locis ornet testimonijs suis, ubi de ipso ex professo disputat, primum illud quod admodum fatetur prodesse, cautè putat esse & cum iudicio apprehendendum. Quis autem hoc ita faciendum negare uelit, uel potius ausit? Est enim omnibus in rebus ijs, quarum ratio & uia traditur, in primis opus attentione, cura, prudentia. Non igitur hactenus quidem nos ab eo dissentimus. Quod autem subijcit, Imitationem solam per se non sufficere, quomodo probare ingrediatur uideamus. Nihil fuisset enim, inquit, uel inuentū, uel auctum. Sed nulla ars stetit intra initium. Neq; tamen est peruentum ad finem eloquentiæ. Quare ueterum laboribus contenti esse non debemus.

Fabii de Imitatione sententia.

Vbi mirum mihi uidetur, si quod agendū susceperis, id solum sufficere posse non rere, idq; præcipi, in quo elaborandum duxeris, si adeptus sis, aliud esse quærendum. Quid igitur finiri, perfici, absolui poterit? Res igitur aliter se habet. Nam quod ad ipsum laborem studiumq; attinet, finem esse horum consecutionem eius, quod quispiam appetijt, idq; esse per se satis, necesse est. Et Fabius de Imitatione certe præcipit illo in loco. Quid est ergo hanc per se solam non sufficere? Quid inquam est aliud dicere, quàm si quem Grammaticum Rhetorem'ue fieri uelim, Grammaticæ Rhetoricæq; scientiam ad illam professionem per se solam sufficere negem. Dicemus'ne igitur, requiri quicquam etiam tum, cum hoc comparauerimus, quod destinatum fuerat cupiditate nostra? Sed hæc ad Eloquentiam non sufficit. Esto. Quomodo hoc demonstrat? Alienis. profectò rationibus, atq; repugnantibus. Quibus tamen fortasse locus relinqueretur, si ea foret eloquentia ueterum, ut aut deesse in uniuersa aliquid, aut non tanta perfectio inesse, quanta maxima in humanum opus cadat, uideretur. Quod enim in nemine ait non uel desiderari, uel re-

præhendi quippiam: quid quidem quisq; in hoc nostro autore reprehendat, desideret'ue, ipse uiderit. dum constet, à diuersis idẽ culpari ac defendi. In summa certe nulla reprehensio est, nihil potest desiderari. Aut prodibit, qui negare ausit eloquentiss. fuisse in Græcia Demosthenem, in Latio Ciceronem. Sed contra illum etiam nominare alios habemus, qui unà cum ipso ueritatem concupiuerint, secutiq; sint. Vtinam quidem non liceret nominare tantum. Ciceronem fortasse non solum teneremus, in cuius scriptis hæc perfectio, hocq; studium ueritatis emineret. Quanquam in copia hic etiam infinita retineret profecto principatum, & inter primos toto uertice (ut ait Poëta) suprà esset. Nam de spe ista perfecti oratoris quid dicam? Apparet enim esse uaniss. si re ipsa speretur aliquando talis exoriturus, qualem cogitatione animi fingere conciperéq; solemus: cum præfinita certaq; ac propria omnium rerũ perfectio sit in terris, quæ ad illam penitus formam respondeat nunquam. Facile autem intelligi potest, terminos istos & præscriptionem præteriri non posse: ad quos cum accesserimus, standum sit, aut flectendus cursus retro. Ipse etiam Fabius multum Senecam ab antiquis ait descendisse, longeq; ab hoc defluxisse posteriores, idq; manifeste in uitio ponit. Quare rectius faceret, si cohortaretur ad amissa quasi castra recuperanda, & repetendum locum: quàm quod committit, ut hanc inanitatem gloriosæ orationis, ignauia ueluti perfugiũ habere uideatur. Hoc egregium, quod ait, nullam artem intra initia stetisse: Sed cum pertractata aliqua, & quasi expleta fuit, tum aut stetit, aut progreßione corrupta fuit, cum quid accederet, non inueniretur. Veterum autem eloquentia eò certe deducta est, ut undiq; absoluta, nihil quod præterea assumi deberet, reliquerit. Vnde consequens est, perfectam illam, plenam, cõsummatam, integram putandam esse. Quod quidem de illa dico uniuersa. nam si quibus particulatim tanquam extrema manus imposita fortasse non uideatur, ferendum in hac conditionis humanæ fragilitate, quæ etiam in summa præstantia claudicare comperitur. Sed de his supra nonnihil disseruimus. pergamus igitur ad Fabiana alia. Nihil habebimus igitur, nisi beneficij alieni, inquit. Imò uero & conferemus à nobis alijs: tantum boni ex hoc studio suppetet, tamq; erit copiosa merces huius laboris. Nam quod etiam tum crescere eloquentiam poße putauit, optimum est, sanè decreuisse non it inficias. Sed sola Imitatione nihil crescit. Quomodo nõ crescit in studio indies meliora faciendi, dum præstantiam illam, quam imiteris, similitudine tua referas atq; exprimas. Creuisset enim tum quoq; hæc siue ars, siue uis dicendi, si ab antiquitate metuissent digredi studiosi illius: nisiq; uagari temere potius, quàm certum ducem

itineris

itineris habere maluissent. Nunc quò delati fuerint erroribus, & perpetua ab illis discessione sua, palam est. Cætera Fabiana mihi quidem refellenda esse non uidentur. aut enim non lædunt causam nostram, aut per se imbecilla concidunt. Hoc ueteratorium uideri possit, non solere eum æquari, cuius uestigijs insistendum aliquis sibi putarit: & posteriorem semper esse, qui sequatur. An hoc est igitur imitari, alienis uestigijs insistere? Non est profectò. cum enim Imitatio alterius similitudinem complectatur, eadem quidem ingredi tanquam semita, qua uestigia illa impressa cernamus, & ipsa obseruantes, similiter ut ab illo, quem sequi placuit, factum animaduertimus, pergere uolemus: ita posteriores non semper esse oportebit, sed quædam designantia rectitudinem itineris uestigia prospicere, quædam relinquere à tergo, donec emenso toto spacio, quos sequebamur iam assecuti, id est similes effecti fuerimus, quos imitandos nobis esse decreuissemus. Sed de uestigijs supra quoq; mentionē habuimus. Hoc sæpe miror, quid Fabio in mentem uenerit, ut scriberet: Neminem alteri esse oratorem similem, quamuis plurimi ad eorū se, quos probassent, similitudinem contulissent. Ita enim certe loquimur, ut & in formis & ingenijs & figuris similitudinem esse affirmemus. Neq; fieri ullo modo potest, quin si quis omni ratione et mente in hanc curam incubuerit, & (quod aiunt) omnes intenderit neruos suos, nō obtineat aliquid saltem, si non omnia. Nihil est enim tam durum, tamq; inexpugnabile, quod laboris improbitate non peruincatur. Hoc fortasse dicere uoluit, semper discrimen aliquod inter duos plures'ue remanere. quod uere dici arbitror. Similitudine enim cum alijs comparamur, non reddimur ijdem: neque Imitatio eadem, sed eodem modo agit diuersa, id est cuiusque sua: neque adeò similitudo, nisi in quadam (ut ita dicam) discrepantia esse posset. Itaque cum natura in copia & multitudine rerum creandarum, occupata sit, nihil inueniri potest ita alterius simile, ut dignosci nequeat, cuius quidem notam in diuersitate & dissimilitudine quoque aliqua esse oportet. Absque enim hoc foret eadem. erant futura aliqua non similia. Eadem autem esse, quæ alia atque alia sint, nequeunt. neque enim idem, nisi de uno: similia autem de diuersis perhibentur. Vestigijs igitur, ut illò redeam (nam à multis inculcantur ista uestigia) insistere alicuius, idem erat facere non simile. Vt si quis suo calamo aliena scripta exarare, ut diximus, aut persequi uoce, & recitare, memoriter'ue pronunciare uelit. Tale est autem hoc, de quo loquor, similitudinis discrimen, ut non modo in diuersorum, sed unius diuersis operibus facile appareat. Quædā autem diuersitatis sunt uoluntariæ et quæsitæ, quædā fortuitæ.

Imitari.

Vestigijs alicuius insistere, quid.

Vt in diuersis

Vt in diuersis tabularum Apellis argumentis, tanta tamen similitudo sit, ne eiusdem artificis manus lateat, aut non statim potius agnoscatur. Sed & si Lysippus *eiusdem modi* Alexandrum *facere instituisset, atq; iam finxerat, adiutus ab omnibus quæ non defuissent priori operi: nunquam tamen præstaret, ne quid inter duas illas statuas simillimas interesset.* Dicam etiam, *quod mirabile auditu est:* Vnum *& idem dissimilitudinem non effugere, ut ætatũ distinctiones eodem in homine. Socratis quidem orationes seniles ac iuueniles hoc modo quàm manifestè differunt, quàm multũ cernitur in illis detriuisse tempus, & maturitas ipsarum quasi exultationis & ambitionis?* Hunc Cicero *maximi fecit, & lectitauit studiosissimè. In quo & idem istud depræhendas, quod distinctũ & discrepans uoco in maxima & constantiss. similitudine. Hac autem planè intricatione inuoluit rem* Fabius, *quod eadem esse fecit, quæ similitudine coniungerentur: & ipse in hac confusione argutatur. Adde, inquit, quod plerunque facilius est plus facere, quàm idem. Quasi hoc sibi conandum quisquam ullo tempore putarit, ut* Imitatione *idem faceret. Arripuit hoc etiam* PICVS, *& aliquantulum iactitauit. Quod, ut ostendimus, contra hanc causam propriè non dicitur. Neq; etiam ipsa rerum natura patitur eadem esse, quæ sint diuersa. diuersa autem sunt, quæcunq; ab unitate recessere. Similitudinem, æqualitatem, aliqua ut paria sint, non in eo ponere possumus, quod idem est, nisi quatenus hac uoce in similitudinis significatione abutimur. Ouorum inter se esse similitudo maxima, & fratrum geminorum fertur. Nunquam tamen eadem oua ulla, sed similia: neque cum gemini fratres nominibus (ut uerbi gratia,* Pub. *ac* Quin.*) discreti sint, idem* Publius *&* Quintus, *sed similes erunt. Audiui ego* Albertum *nostrum, picturæ illum principem, sæpe de hac uarietate rerum disserentem: & audiui magna cum uoluptate.* Erat *enim ingenio acri, & intelligente res difficiles atque subtiles. sermone autem utebatur diserto, & perquàm suaui.* Is *igitur affirmabat fieri nõ posse, ut cum de typo semel æreo imago esset expressa, eiusdem iterum modi alia inde exiret. Quid igitur obstat? Idem æs, charta, atramentum, prælum, impressor, addo etiam cælum ac solum, & tamen non eadem iterum imago excuditur. Quid causæ est? Nimirum quod duo quæ sint, id est diuersa, idem, hoc est unũ esse nequeant. Amoliti ergo sumus, ut opinor, hanc obiectionem insuperabilis cuiusdam difficultatis, & defatigationis superuacaneæ, in conatu faciendi eadem. Nos enim similitudinem appetendam proponimus, & libenter ab eo desistimus, unde naturæ quasi edicto remouemur. Similia uolumus, non eadem. Atq; in his etiam concessis studio & dili-*

dio & diligentiæ nostræ, magnum & præclarum aliquótenus processisse censemus, si non contigerit peruenire ad summum. Neque enim tam sumus morosi, ut negatis maximis, mediocria etiam abijcienda esse censeamus. Sed profecto Fabius magis prauitate quorundam, ut ERASMVS quoque, ad quandam uelut iniquitatem deductus, quàm uoluisse huic eximiæ rei ac rationi nocere, credendus. Quod ut fieri certe non decuit, utiq; hac in parte dissentire ab utroque nobis necesse est: ita & ueneramur ambos, & uerecunde defugimus tantorum uirorum autoritatem, quos profecto ingenio & doctrina facile præstitisse reliquis cõstat. Neq; existimari uelim, nos aliquo studio contra hos dicendi impulsos, in hanc disputationem descendisse: sed ut obsequentes STIBARE uoluntati tuæ, errorem nonnullorum, qui horum patrocinio freti essent, niteremur compescere. Ita enim de Imitatione locuti sumus, itaq; loquimur, ut studiosos Latinitatis cohortemur ad eam rationẽ, qua sola laudem huius adipisci poßint: nempe similitudinis appetendæ, uetustatis. In qua perfectio illa singularis & absoluta inesset, cuius exemplum ad imitandum nullũ extaret, præterquàm scripta Ciceroniana. Quibus cum dedidisset sese totum aliquis, non uacaret magis illi ad alia, cum ab his ipsis, tum inter se dissidentia, oculos deflectere. Sed intentus præclarißimis, ordineq; ac modo pulcherrimo compositis, planeq; diuinis scriptis Ciceronis, anniteretur omnibus uiribus suis, ut quàm maxime imitari illa, & exprimere ac referre posset. Nulla autem ratione fieri queat, ut Plato quoq; ait, ut non etiam imitemur, re præsentemusq; illud, quod usurpando multum à nobis, frequenterq; tractetur. Vt igitur in uitæ morumq; doctrina iuuenes ad senum imitationem deducere solemus, non quidem libidinosos illos, neq; stolidos, sed graues & sapientes: quos si plures demonstrare sciamus, non dubitemus facere, sed uno etiam reperto contenti sumus. ita cum studiosos linguæ Latinæ dare operam iubemus, ut sua scripta similia eorũ esse uelint, quibus nulla laus illius desit, cum ad quos nunc sanè mittere alios poßimus, inueniamus nullos, non ne recte præcipimus, ad Ciceronem ut contendere deuenireq; studeant? Iam hoc quoq; nomine aliqui hoc studium eleuarunt, quod delectationem nullam in similitudine esse dicerent. omnibus enim in rebus hanc matrem, ut Cicero ipse ait, satietatis esse. De Inuent. Ideoq; & uarietatem hac etiam in parte adhibendam, ne unius quasi color ubiq; cernatur in scriptis nostris, unius cuiuspiam similitudinis. Tum ille: Quid tibi uero, inquit, an hoc leue esse uidetur? Perinde, inquam, ut alia pleraq;, STIBARE. Errore enim remoto, quo non solum indocti, sed etiam sapientes nonnunquam implicantur, dilabuntur hæc sua

sponte. Quid enim ais STIBARE, *similiter aliquid fieri ingratū? Ergo tu probas dißimilitudinem etiam in uita? si in oratione pulchr ādducis. Minime uero ego, inquit, hanc probo: neq; in orationē introduci uelim, si turpis sit: neq; te facere, ut me sæpe interroges, sed te ipsum dicere. Geratur mos tibi, inquam. Inconstantia igitur & leuitas atq; uanitas, si uitiosa sunt, dißimilitudo quæ est illorum & honestatis maxima, cum uirtus & rectum exquiritur, locum habere non potest. Ea enim est natura uirtutis, ut nulla diuturnitate sui tædio afficiat cultores suos. Eadem fuit ratio honesti atq; ueri ante multa sæcula, quæ hoc tempore prædicatur. neq; quisquam bonus aliam laudem præclariorem ducit, quàm si illis ueteribus, ac priscis claris uiris, simillimus esse perhibeatur. Iam si laudabilia exprimi referriq;, pulchrum ac gloriosum putatur: certe abhorrentia ab his, & dißimilia, turpitudinis infamiam non effugerint.*

Similitudo satietatis mater, quid.

Quid igitur illud est? Similitudinem satietatem gignere. In rebus nihili & futilibus, aut ueris quoq; & magnis uulgi iudicio, illud accidere sentiendum. Est enim uel rerum, uel hominum horum tanta inanitas, ut non solum facile impellantur: sed hæc quoq; leuitas, ut quasi plumæ, etiam uenti cum silent, tamen uolitent. Itaq; in ambobus curiositas regnat, quæ est nouitatis appetitio. Non enim habent res expertes bonitatis, ac carentes uirtutis pondere, stabilitatem. Vulgus autem falli, decipi, fucum sibi fieri uult: præstigijs applaudit, ueritatem uocat contumeliose sapientiam, supraq; suum captum esse irridens memorat atq; confitetur. Videre nonnihil dicere, inquit ille. Sed pratum istud uarium floribus & coloratum uerno tempore, declinari à te uidetur. huic enim similem orationem esse uolunt. Nunc quidem, inquam, uideantur aliquid sanè dicere. Neque tamen ea est dißimilitudo, sed similitudo maxima pratorum inter se. ut si quod forte illo tempore, ut multa apud uos sitibundos montanos, areat pratum, cum alia floreant, ipsum aliorum dißimillimū merito habeatur. Quis autem non uidet, quanta sit copia bonarū rerum? non forte maior, quàm malorum: sed profecto quasi exercitus instructior & firmior. Ergo his refertam esse uitam & orationem conuenit diuersis, uidelicet de subiecta quasi materia in qua exerceantur, forma bonitatis ijsdem. Sapientia, iusticia, fortitudo, moderatio (capita enim, ut uides, pono) actiones hominum ad illum speciosum & spectabilem honestatis modum distinguunt. In oratione item sententiæ, uerba, figuræ, compositio, uarietatem illam in maxima & constantiß. similitudine pulchritudinis præstant: quæ merito tanti fit, ut diuina quædam excellentia existimetur. Quod si quis (ut ibi Cicero) sic contrà nos hoc loco repræhendit, uocatq; similitudinem, earundem.

rundem rerum inscitam & temerariam inculcationem, nihil esse ordine quodam & dispositione præ reliquis conspicuum, nihil distinctum, eadem quasi chorda digitis, ita lingua uerbis oberrare: ab eo nō equidem dissensero, quin quod res est libenter fatebor. Sic enim nunc dißimilitudinis usurpatur uerbū, ut uarietas significetur: & similitudo, unus sit quasi color, & facies una scriptorum. Quæ quidem ipsa etiam Imitationis nostræ ratio excludit, copia illa admirabili pulcherrimarū rerū, qua animaduertūtur distincta opera ueterū quamq; illa constantia in referendo uoluntatis complectitur atque acquirit.

Reliqua est etiam una obiectio illorum, qui ridiculum omnino studium uerborum atq; sermonis existimant esse: neque laborandum censent, utrum elegante hoc & splendido, an rustico & obscuro utamur. Vitam enim & mores probatos, animumq; instructum optimarum rerum cognitione, laudem & gloriam mereri, non linguam & orationem. Ex horum numero Galenus Medicus, uir doctus & ingeniosus, sed nescio quo pacto ad obtrectandū & iurgandum procliuior, scribit se etiam librum composuisse aduersus eos, qui orationis absurditatem, id est quos Græci solæcismos uocant, culparent. Quem scilicet præclarū fuisse librum oportet, cum in numerum referendum, & qua si in tabulis operum suorū præscribendum putarit, ut nobis amißio illius admodum deploranda esse uideatur. Ego uero in superiori, de hoc etiam ipso multa sparsim commemoraui. neq; faciendum mihi puto, ut uel illa repetere, uel alia quærere uelim, quibus optimi & electi cura studioq; sermonis causa defendatur. Si enim neglecta certa determinataq; usu ueterum ratione uerborum, tum spreta apta & consentiente structura, & constante atq; graui comprehensione illorum, ut bene cogitata eleganter enunciari poßint, speret aliquis in reliquis tamen partibus humanitatis siue artium seu uirtutis cultu laudem se atque famam inuenturum esse: tam falli mihi quidem ille, uel potius desipere uidetur, quàm si quis cum fruges maturescunt, in segete spicas reuellat, aut poma de arboribus, & stipulis atq; stirpibus glorietur. Quæ enim esset, si iam separari possent, sapientiæ commoditas atque utilitas absq; eloquentia? durabilis quidem illa, & posteritati etiam profutura. Quæ autem eloquentia fuerit in uarietate perpetua, & dißimilitudine atque innouatione propositi, uoluntatis, linguæ? Cumq; nihil de quo præcipi solet, mutabilibus præceptis contineri poßit: hæc scilicet tanta res exposita erit cuiusuis libidini, ut nihil referre studiorum debeat, à quo quicq; & quemadmodum dictum sit, modo constet ab aliquibus receptum. Quasi uero quicquam tam uitiosum proferri poßit, quod non assensum aliquorū sibi acquirat. Imò quo deteriora

Galenus.

Budæi sententia.

ferè sunt, quæ nouitate commendantur: eo plures habent approbatores. Cur igitur ille Asiaticus Podalirius, amatores Atticorum uerborum contemnat, ipse quidem uiderit. Nos ne à Medico quidem alienam esse eam curam oportere iudicamus, ut in suæ artis disputationibus sermone utatur neq; omnino uulgari, neq; uariabili ac incerto: sed & erudito, & constante, atq; definito, qualis nisi ueterum usu commendatus & traditus esse nullus queat. Hunc tamen ille haud scio an nemini persuaserit, uitandum esse: quin illum ipsum nequaquam spreuisse manifestum est. Quapropter non est cur longiorem defensionem quæramus, nisi tibi aliud uidetur. Mihi quidem, inquit ille, aliud minime. Neq; ferè quicquam in mente est, quod de tota hac re amplius requirendum esse uideatur. Nisi quod nuper cum incidissem in BVDAEI *Cõmentarios Græcæ linguæ, animaduerti sanè multum uerborũ de hac etiam illum ratione facere: sed probantem, an cõfutantem, non habeo certò dicere. Sunt à me quoq; illa lecta, uel potius percursa, inquam. Atq; uidetur Budæus imitationem Ciceronis haud impugnare, sed quodam potius modo propugnare. Ab hoc, quibus nostra adiuuari arbitramur, ea cupide libenterq; accipiamus: cætera relinquamus in medio. Si qua enim non planè nobiscum faciunt, non certe etiam uehementer aduersantur. Nam quod censet in hoc apparere, atq; esse haud minimam uim Ciceronianæ imitationis, si & ipsi more huius augere Latinitatem, & quasi pomœrium illius proferre studuerimus: non dissentit à nostro iudicio. Sed quod in hoc propè concedere uidetur, ab autore & quasi conditore Latinæ urbis discedentibus, in ruinis excitandis ad alios, uel seipsos respicere, istud abhorret à nostra diligentia & religione. Quod uero uult à Græcarum literarum cognitione paratos transire ad hanc curam, itaq; demum studium istud capessere, optimum atq; pulcherrimum affertur. Nos quidem etiam similiter, ut superius nostra hoc disputatione nonnihil adducendo correximus, sic amplificando auximus, requirentes omnium artium ac disciplinarum ad eloquentiæ perfectionem adiumenta et opem. Quarum, nisi de Græcis literis, quæ cognitio sperari possit? Illud quidem quod affert de aliorum etiam disputationibus, ex ipsius quoq; Ciceronis sententia, unicuiq; suum maxime ingeniũ notum esse oportere, neque inuita (ut dicitur) quicquam Minerua conandum esse: nequaquam nos, si illa, quæ disseruimus constant atq; ualent, potest lædere. Docti enim & eruditi, præstantesq; ingenio omnes, quorum industria in studijs humanitatis elaborandum sibi statuerit, uno in genere & similes dicendi sunt, qui & uelint eloquentia excellere, & illius præcipua opera efficere possint, ut iam ad hanc rationem concurrere,*

& in hoc.

& in hoc proposito congregari necesse sit. Vt enim omnes Epici scriptores Græci Homerum, Latini Maronem, quos sequantur, propositos habent: neq; in his ulla potest esse ingeniorū tanta dissimilitudo, quin hac in uoluntate congruant atq; consentiant: ita Latinæ eloquentiæ studiosi non possunt non conuenire in hoc iudicio, & in hac cogitatione atque mente, imitandæ ueritatis, qua de tamdiu loquimur. Aut si quis suum ab hac animum atq; consilium deflexerit & segregarit, ille ut suo se facto ipse indicat, aliena & non uolente Minerua esse: ita nequaquam nostra quidem oratione & cohortatione ad ea sequenda, quæ assequi neq; uelit, neq; fortasse possit, incitari impelliq; credendus est. Nihil, inquit ille, præterea desidero. *Placet'ne igitur, inquam, nos tandem totum hunc locum concludere, qui sub manibus, ut uides, supra institutionem suam excreuit immensum ad modum?* Ita facies, inquit, ut ad reliquam lectionem deinceps transeamus. *Cum igitur Imitationis, inquā, studio neglecto, bonæ quicquam sanæq; orationis existere, et quæ imitari debeamus, atq; adeò possimus, alia quàm Ciceronis scripta demonstrari nequeant, dubium'ne adhuc remanebit, quid fieri cōueniat, uel omnino necesse sit? Cum autem nulla magis hæreat in animo tuo persuasio contra rationem Imitationis, age si iam parum demereatur studium tuum diuina bonitate sua Ciceronis oratio, quid omnino in hoc cursu facere aliud possis, quàm illā sequi? nihil habiturus aliorum ueterum, quò dirigaris. quod dico cum dolore, eoq; maximo. Nisi quis Cæsarianum se, aut Salustianum fieri posse confidat, de illorum scriptorum fragmentis? Quod ut consequatur, non poterit tamen in uniuersum usum assumi, propter singularem rerum illarum tractationem, & genus orationis peculiare. Idem de Liuio dixero. Nam de posterioribus dixi iam semel atq; iterum, eos hinc planè reijciendos, uel ipsos sese potius amouere, confessione sua desertionis linguæ Latinæ. Cui uero ignotæ sunt frequentiss. querimoniæ M. Fabij de corruptione eloquentiæ? Non'ne etiam planis uerbis scribit, penè uniuersum sermonem priorum esse mutatum? Quis nunc erit igitur respectus, uolentibus lingua Latina uti, consuetudinis? quam alicuius certe temporis constituendam esse opinor. Facilis autem causa uidetur, contra posteriorum defensores pro ueteribus dicere. Confusores quidem utriusque quasi naturæ quis ferat? Non est ea enim consensio inter hæc, eaq; affinitas, ut quasi confluxu, tanquam Corinthium quondam æs, uenustentur: sed aut ut repugnantes liquores coalescent nunquam, aut turpiter quasi dispares panni consuentur. Cæsarianum autem, uel Salustianum, adde & Liuianū exemplum, si iam ut à Cicerone dissidens commemoratur, quo pacto potest constitui? si obtinuimus Ciceronianū perfectum quoddam eloquentiæ opus esse,*

& absolutum atque consumatum omni bonitate & præstantia illius. Ergone in historia etiam scribenda ad Ciceronem potius oculos & obseruationem nostram flectemus, quàm istos? Ego quidem certe existimo, concessa præsertim à nobis illa sumendi & decerpendi industria. Ac fuit me adolescente inter doctos sæpe disputatum, utrum Cicero si historiam scripsisset, quod sibi in animo fuisse facere ostendit, maiorem hoc in genere laudem assequi potuisset, quàm Liuium esse assecutum cerneremus. Dicebantur multa cum aliâs, & ab alijs: tum quodam tempore Pet. Mosellanum Treuirum, quem Lipsiæ studiose fuissem sectari audireq; solitus, Erphordiæ cum hospitibus quibusdã differentem memini asserere luculenta oratione hanc etiam laudem Ciceronis, cum quidem multa memoriter & promtè commemoraret de scriptis illius, in quibus nulla uirtus historiæ desideraretur. Caput autem recordor, longo sane tẽporis interuallo, fuisse totius ferè orationis illius, quod diceret, Vt pictorem & fictorem non putaret appellandum eum, qui pauculas quasdam solummodo figuras rerum exprimere sciret: ita ne eloquentem quidem, qui in uno tantum uelut præscripto expositionis uersaretur sermone suo. Sed aliquis pictorum atq; fictorũ, qui certum genus plurimum tractauit, in eo præstare reliquis & maxime excellere consueuit. neq; ego Ciceronem, inquit, negligenter aut desidiose suscepturum illud opus fuisse existimo. Et tamen hoc tale est, ut non sicut figuræ rerum totis generibus, sed partibus modo, atq; ijs ita distinctum esse uideatur, ut quemadmodũ Praxiteles cum totam Venerem ad illam admirabilem perfectionis uenustatem exculperet, oculorum quoq; artifex egregius necessarius fuit: ita etiam in eloquentia exercitato, nullam partem illius neque membrum ignotum esse posit. Sed hæc admisceri fortasse aliena uideantur. Quare conclusionem perficiamus. Si igitur quæ disseruimus & de natura, & de modo uirtutis in Latinitate, ea constant & permanent, si qui ad hanc per omnes difficultates sudoribus suis contendere enitiq; studeant, utrum retardandos interpellatione nostra potius, quàm incitandos acclamatione putabimus? Multo etiam fuerit melius atque rectius, defendere hanc rationem, complectentem maximum studium, industriam præcipuam, curam singularem: quàm impugnare, quasi socordiæ & desidiæ quibusdam copijs. Nam suaſponte omnes ad dulcedinem uitæ feruntur: neq; quisquam est, qui molestias suscipere, seq; affligere frustra uelit. paucißimi etiam, gloriæ diuinum bonum, ut Plato ait, tanti faciunt, ut per has uelut salebras ad illam affectandum sibi iter existiment. Quotus autem quisque est, qui non malit hoc compendium sequi literaturæ, & intelligentiæ propriæ, & in persuasione eruditionis suæ quasi saginari: quàm immensum illud pelagus studiorum ingredi, &

Petrus Mosellanus.

gredi,& aliena conciliando, aduerſitates, tædia, pericula etiam (ut iſtis, & uere quidem, uidetur) ſubire? Quod ſi quis eſt miſeriarum impatiens, fugiens laborum,tenero corpore ac animo,faceſſat hinc,& locum det fortibus ac indefeſsis. Nam & huius rei mercatus is eſt, qui aliorum bonorum:quæ iuxta Epicharmi ſententiam,emenda multorum quæ iniucunda & cõtraria uoluptatibus ſunt,precio. Quod ſi contingere alio pacto et quaſi redimi poſſet, non laboris, neq; aßiduitatis mercede: ego quidem omnium diuitias impendendas eſſe arbitrarer. Nunc eſt labore atq; ſtudio tantum,illud quicquid eſt tam eximiæ mercis,parabile: ſine quibus artis uiam fruſtra inſiſtemus. neq; hæc alia quàm Imitationis ratione conſtitui poteſt. Neq; metuendum, ne uulgo huc curratur: ne'ue ita multi huic cupiditati indulgeant, ut in aliarum rerum executoribus penuria laboretur. Vtinã quidem fieret. quales enim hinc ad omnes actiones & munera uitæ uenturi eſſent? qua ſapientiæ magnitudine? quo orationis cultu? cum nunc omnia publice priuatimq; iſtis ſemidoctis & dimidiata doctrina renidentibus plena ſint. Qui ſi boni uiri ſunt, conſcientia infirmitatis ſuæ latebras quærunt: utq; non multum damni dare, ſic ne magni quidem præclariq; facinoris autores eſſe conſueuere. Mali autem animoſiores inſcitia fiunt,& audacia ferè nocent plurimũ: ſui amantes, rapaces,hoſtes ueræ & perfectæ doctrinæ,inuidi, temerarij,contumaces. Et quidem ſcio parum aptos uideri doctos, ullarum rerum adminiſtrationibus capeſſendis: neq; credi,in luce & turba hominũ ex illa caligine & ſilentio ſtudiorum progreßis,quicquam communis uitæ munerum eſſe committendum. Quod equidem negare non poſſum, ita eſſe plerunq;, ut dicitur. Verum in cauſa ſunt non illi docti: ſed hominum temporũq; malitia ac peruerſitas. Ferre enim neq; illi,neq; hoc ferè poteſt mentes ingenuas & os liberum, candorem irrident, odere ſimplicitatem, totius honeſtatis inimici ſunt, quæ certe à doctrina ſeparari non uult. Cum igitur interdum accuſari doctos, et inutilem illorũ operam uituperari audimus: tale eſt, ac ſi fidicinem ſurdus contemnat, quia ipſe exaudire carmina modosq; nequeat. Sed quid tu, inquit STIBARVS, in hoc'ne ſtudio conſeneſcendũ, et temperando ſtilo omnem ætatem uacare oportere credis? Inſanirem, inquam, ſi ita cenſerem. Nam ſunt hæc, ut ſupra quoq; dixi, puerilia, uel etiam iuuenilia ſtudia, à quibus præparati ad maiora tranſire debemus. Nos tamen, quibus pueris non contigit hæc acquirendi felicitas, grandioribus paßibus incedientes, noctibus amiſſos dies compenſemus: nec quamuis ſeriuſcule nos diſcere pudeat. quod ſe facere interſeneſcendum quoq; Solonem gloriatum accepimus. Si tamen eſt, inquit, digna res tantis conatibus. Si mihi (inquam) credere,& recordari uis dicta ſuperius.

cta superius, est dignissima. Sed malim tibi omnibusq; alijs persuaderi, ut ipsi usu potius cognosceretis, quàm haberetis fidem narrantibus quasi alterius orbis felicitatem & copiam. Ego quidem, inquit, etsi (ut antè quoq; dixi) admodum mihi probas sententiam hac de re tuam: si tamen hanc partem minus explicatam arbitrer, ut illis peregrinatoribus credere malo, incredibilia quædam referentib. potius quàm illa in loca proficisci, ubi ijs de rebus certior fiam: ita ab his experiundis, ut uerum fatear, abhorret animus meus. tibiq; ne magis urgeas, magnopere assentiar. Sentio inquã, quid tibi obstet: dignitas, honores, pudor etiã quidẽ redeundi quasi in ludũ. Quid aũt ego, qui tanto hæc opere cõmendata alijs uolo, hortorq; omnes ad speciosiss. facinus aggrediendũ, quid ipse? non'ne innumerabilibus impedimentis excludor, quo minus idem institutum persequar? Quibus uero? inquit. Quibus'nam quæris? inquam. cum tibi fortuna mea notissima sit. Qua tamen ipsa nunquam efficietur, ut ab hoc pulcherrimo & honestissimo proposito discedam. Quodq; potero, hortabor alios, monebo, instigabo, ut hoc studium amplectantur: quarumq; rerum comparatio denegatur tenuitati meæ, earum uel præconium me facere posse gaudebo: & uolentes uti consilio operaq; nostra qualicunq;, libenter & cupide adiuuabimus. Nota est mihi, inquit, uoluntas tua. Sed de catalogo Erasmico nihil'ne dicendum putas? cum soleant esse perquàm iucundæ audientib. iudicationes de scriptis aliorum, siue quem cum suo illas animo congruere: seu esse in ijs, quod peruersum uideatur, delectet. nam facere hoc utrunq; consueuit. Nihil ille ad nos, inquam, neq; ad hanc disputationem pertinet. Quare cum de Imitatione, te uolente & cogente, si bene atq; pro rei dignitate, ut uoluimus: sin deterius, ut quiuimus: sententiã nostram exposuerimus, cumq; diem hunc consumserimus sermonibus nostris, nunc quidem finem faciamus dicendi, crastino autem die, uel cum tibi commodum fuerit, ad Tusculanam lectionem reuertamur. Ita censeo, inquit ille.

Atq; his dictis consurreximus. Et cum curando corpori nonnihil temporis impendissemus, ad somnum capiendum uterque discessimus, ille in suum, ego in mihi assignatum cubiculum: cum sanè noctis plus esset, quàm existimaremus.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII
in Tusculanam primam, Libri primi Finis.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII IN TVSCVLANAM Primam, ad Iulium Pflugum, Liber Secundus.

VM cœpissem hæc, quæ partim sunt à me exposita, partim restant exponenda describere, non putabam fore ut tantum operæ sumendum nobis, tantumq; impendendum laboris esset, atq; re ipsa comperi. Nam etsi statueram inserere significationem quandam iudicij nostri, quod haberemus de Imitatione scriptorum ueterum: tamen neq; ea, ut uerè dicam, audacia, neq; ita uerbosè facere initio cogitaueramus. Postea cum, ut fit, inter scribendum alia ex alijs inciderent, & negocium fieret amplius, neque possem animum meum cohercere, quin persequeretur cogitationes incœptas, factũ sanè lõgius est, neq; tam cito quàm speraueram hic libellus absolui potuit, neq; nos abijcere imperfectum sustinuimus. Accessere ad hæc ualetudinis incommoda, & difficultatis rei priuatæ nonnihil, quædamq; alienæ molestiæq; occupationes: quibus cum sæpe institutum opus excuteretur manibus nostris, tum singularis laboris erat intermissa, uel potius interrupta repetere atque contexere. Interea audiui aliquid à nescio quibus, maxime ijs quidẽ (ut ferebatur) Gallicæ nationis eruditiss. hominibus, in hoc argumento esse elaboratum: quorũ quidem mihi uidere nihil contigit, præter unius Doleti furiosum scriptum. quod magis auderem contemnere, si pellegissem. Cum autem inspicienti, commotum illum incitatumq; appareret incredibili odio, & omnes penè syllabæ suffusæ felle essent, minus legi cupide, & sæpe de manibus deposui. ita ab amico ablatus liber fuit: quem nunquam postea, in nulla scilicet spe bona lectionis reliquæ, recuperare studui. Paucis uel diebus uel mensibus pòst, nũciata mors fuit maximi uiri ERASMI ROTERODAMI, in quẽ ad insanũ modũ Doletus inuectus esset. Qua re cognita, mirifice sumus perturbati. Valde enim optabamus, doctiss. uirum potuisse ea cognoscere (si ea fuisset tamen fœlicitas nostra, ut uellet) quæ nobis de hac quæstione Imitationis uisa probataq; essent. Qui certe pro humanitate sua haud iniquo fuisset laturus animo, si uideretur ab iudicio suo nonnihil discrepare nostrum: neq;

nos contra eius uoluntatem pertinaces, multo minus docti ab illo opinionem hanc mutare uerituri fuissemus. Eum enim illum ego uirum fuisse iudico, qui cum excelleret omni sapientia atque doctrina, non modo ferri in aliqua singulari persuasione à nobis, sed etiam assensione demereri deberet. Nam quid huic laudis aut famæ bonarum artium & optimarum disciplinarum defuit? Aut quis alium solet autorem nominare ad ingrediendam hanc uiam studiorum, de ijs quidem quos hæc ætas tulit, extra illum? Nisi forte hoc non faciunt aliqui, aut inuidia aut superbia excæcati: ne quid uel illi quem non amant, uel alieno tribuāt: uel ne quid omnino ab alio didicisse uideātur. De ERASMO *autem testimonium nostrū hoc uideri grauius & sanctius decet, quo minus existimari hoc potest aliquo beneficio peculiari, aut merito erga nos illius datum esse. Neque enim ulla unquam re nos adiuuit, neque honorifica mentione (ut multos) ornauit: neque omnino usus aliquis amicitiæ cum eo mihi intercessit. Etsi est me quodam tempore ualde adolescentem suauiss. cum ipsius uidendi causa* Basileā *uenissem, complexus. Quin etiam comperi, me ab ipso in quibusdam epistolis nominatum eo in loco, ubi ab ipso repræhenderemur. quod tantum abest ut me nimium offenderit, ut etiam apud me illi gratiam, tanquam mercedem, uel monitionis si uere repræhendisset, uel studij si etiam falsò, non dubitarim persoluere. Sed in hunc si mortuum inimici impetum fecerint, & cruentare tela sua uoluerint in exanimo quasi* Hectoris *corpore: non quidem ipsum hos ualde læsuros, sed sibi inhumanitatis probrum conciliaturos esse intelligo. neque huius tantum, sed etiam ignauæ cuiusdam & formidulosæ exultationis: cum iam scilicet non apparente hoste feroces esse uideantur,*

Θάρσυνει ὂν γὰρ τοῦ κόρυθος λεύσσουσι πρόσωπον.

Ac ille quidem mihi post satis longam & honoratā uitam suo tempore, & (ut aiunt) placida morte, feliciter migrasse ex hac uita uidetur, in qua non arbitror quicquam illi magnopere iucundum deinceps esse potuisse: multa etiam haud scio an maximos illi dolores allatura, & obiectura summam tristitiam ac mœrorem fuissent. Quare diuino ille dono mortem adeptus, excessit terris: neque quicquam boni amisit, sed malorum effugit plurimum: reliquitque nominis sui posteritati memoriam sempiternam, quam nemo gratus non facturus uidetur esse, ut non tueri atque colere uelit. Itaque & nos omni illam ratione ne ingrati habeamur, celebrabimus, atque ueneratione maxima prosequemur, siue cogitantes nobiscum, siue cum alijs oratione communicantes cogitationes nostras. Quod uero ad nos, & hoc propositum institutumque scriptionis attinet,

nis attinet, cum illum, ut dixi, hanc partē qua tractatur Imitationis quæstio, optem cognoscere & iudicare potuisse, atq; id cū fieri nequeat magna molestia affici soleam: sentio tamen me mirū in modū recreari consolatione tuæ IVLI & sapientiæ & eruditionis, atq; insuper studij eximij, quod in hāc rationem ponere consueuisti, quod certe in illo non fuisse constat. Itaq; cupidissime has Commentationes nostras ad te misimus, cognoscendas & pōderandas, utrum eæ sint bonitate ac grauitate, ut ferri probariq; inter uera ac recta posint. hoc enim aut tuo iudicio atq; sententia decidetur, aut nostrorum hominum qui hodie uiuunt nullius. Mihi autem, ut diligentius in hoc argumento elaborare uellem, non solum opt. studij dignitas persuasit: sed mouit profecto miseria & stulticia sæculi nostri, ut annuterer si forte errorem quorundam minuere, aut etiam opprimere possem, qui se nulli disciplinæ subijcere, nullos magistros ferre, nullam sequi doctrinæ rationē sustinent. Ex quo non solum euenit, ut omnia sint plena audacibus & callidis hominibus, cum magna clade rerum omnium bonarum: sed ipsa etiam studia atq; literæ nostræ in dies singulos, uel horas potius, magis atq; magis debilitantur et depereunt, ut his (nisi Diuina ope conseruentur) exitum atq; interitum non multis annis impendere metuendum sit. Quas non quidem propter nescio quem nitorem & gratiam, ut quidam suspicantur, tanti profecto facimus: quod tamen ipsum tale est, ut per se pulcherrimum atq; amabilissimum cum sit, merito plurimi pendi debeat: Sed nos alia profecto spectamus. Sermo est enim animi interpres. Itaq; siue cogitata & inuenta huius friuola & incerta sunt, siue his præclaris ille accedit rusticus & barbarus, omnis fructus perit humanæ præstantis & diuinæ naturæ, quæ est cogitationis & eloquentiæ. Neque enim certe stulte cogitatorum sapiens esse pronunciatio, neque orationis uitijs non corrumpi intelligentiæ interpretatio potest. Etsi fieri omnino nequit, ut sapiētes & ingeniosi ac docti infantes sint et indiserti. Quacūq; enim lingua & quibuscunque uerbis utantur, bene, splendide, prudenter, cogitata atq; inuenta semper efferent atq; pronunciabunt. Alius quidem alio melius: oportet enim eminere ut alijs in rebus, ita in eloquentia quoq;, perfectionis præstantiam in defectibus: bene tamen & laudabiliter uniuersi. Quia autem non fuit alia gens aut natio, cuius sermo ita aptus, itaq; idoneus esset ad interpretationem & expositionem sapientiæ & uirtutis, ut Græcorum Latinorumq;: merito & scripta horum si qui cupiunt, cum opt. sententijs rationibusq; mentem animumq; imbuere, tum decus atq; laudem sequendam ducunt, tum etiam præstare dicendo & actionū honestatem illa pulchritudine quasi

exaggerare student: hi igitur Græcorum Latinorumq; scripta maximo sibi opere & diligentia aßiduitateq; summa legenda censent, possuntq; ea tantum, ut sine ipsorum cognitione neq; docti neq; diserti & putentur ulli & re uera sint. Non enim dicam iam de artibus atque disciplinis scientiarum, quæ ne per nebulam quidem alijs gentibus tanquam quidem propriæ ac suæ notæ conspectæq; fuere. Sed Græcis nos Latina anteferimus, siue sunt in his meliora omnia, Ciceroq; uere hanc laudem, nō assentatoriè illis tribuit: siue nos paulo ea tenemus magis atque firmius his quidem temporibus, quàm Græca. Quorū utrum uerius sit, non est nunc exquirendi locus: sed utrūcunq; sit, id est certe, quamobrem hanc curam & istud eximium studium, singularemq; elaborationem Latinæ linguæ addictam deuotamq; esse oportere perhibeamus. Neq; est credendum profecto, mihi quidem certe nō fit uerisimile, prudentiß. illos uiros, quibus hæc ratio tantopere probatur, magis delectatos atque uelut captos esse elegantia & formositate orationis, qua quidem re nihil esse in homine speciosius potest. Quid enim esset aliud homo, quàm bestia, non ea quidem deformis, neq; inelegans, sed bestia tamen, absq; usu ac facultate sermonis? Quid enim intelligeret, saperet, cogitaret, planè ignoraretur. Quod igitur in suo quicq; genere habet excellentissimum, eo si alijs præstare uideatur, necesse est hac sibi maxime re summam dignitatem & admirationem comparet & acquirat. Sed illos quos dixi, ut tantum huic imitandi studio tribuerent, alia quoq; (ni fallor) mouerunt. Viderunt enim profecto, uel in remißione, uel dissolutione cogitationum animi nostri, cum illæ uagæ discurrentes errarent, nullum ad uirtutem & decus stabile ac perdurans & efficax consilium iniri posse: sed aut uana concipi, atq; inania & futilia, à mediocribus & simplicioribus: aut insidiosa, turbulenta, nefaria, à magnis et uersutioribus. inter quæ quidem necesse esset, uitijs & prauitate compleri uitam, ut in rectitudine aliqua mores contineri non possent. Hanc autem uel incuriam neglectionemq;, uel licentiam atq; elationem, existimarunt coherceri solere studio isto & attentione Imitationis, in perpetua consideratione eius, quod esset optimum atq; rectiß. & in elaboratione similitudinis eorum operum, in quibus integritas hæc, de qua loquor, sensuum & uoluntatū oratione consentanea esset explicata. Neq; dubitarunt, quin ab hoc exercitio confirmati atq; instructi, eam daturi essent laudi honestatiq; operam, ut dicendo agendoq; uiri boni, graues, moderati, prudentes haberentur. Quo magis iudico, à nobis probari defendiq; sententiā illorū oportere, cum non modo summam commoditatem, sed ipsam planè uirtutem, uel (ut apertius dicam) non

gloriam,

gloriam, sed salutem introducere uideatur. Quantæ enim iuuentutis sint hoc tempore ad uitia prolapsiones, uidemus. quàm stolida arrogantia, quæ temeritas, quæ falsissimæ persuasiones doctrinæ, quàm subitæ factiones istarum nescio quarum maximarum artium, (ita enim putantur) in quas illi irruunt imparatiß. ab omni literarum & humanitatis instrumento, inq́; illis uersantur, uel potius statim fabricantur opus aliquod, sine ulla disciplinæ sanctitate & doctrinæ religione, liberi solutiq́; omni cura eruditionis. Itaque iam apud illos, qui se studijs doctrinæ dedidere, ut creditur, quid refertur ad ueritatem atque uirtutem? uel quid non seruit magis errori, ac potius furori sæculi nostri? aut, quid est nunc etiam, ut totidem uerbis Ciceronis dicam, pudori, probitati, uirtuti, rectis studijs, bonis artibus loci? Quapropter omni ratione, uel iam ui quoq; refrenanda iuuentus est. aut, si effici nõ posse uidetur, sicuti certe non poterit, ut uniuersis consulatur ad spem & fœlicitatem posteritatis: in hoc tamen omnes qui poterunt & debebunt, annitentur, saltem ut pauci de tanto numero improborum & amentium eripiantur, & ad salutaria studia hæc conuertantur. quorum tamen ipsorum industria, bonitate, fide, laborantibus rebuspub. nonnullam opem allatum iri sperandum sit. Vnde enim deterremus & abstrahimus hac disputatione nostra adolescentiam. nisi à leuitate, inertia, somnolentia, stultitia, socordia? Quò autem uocamus, nisi ad constantiam, studium, uigilantiam, sobrietatem, industriam? Ad quæ tu IVLI non solum exemplo inuitare, & cohortatione mouere, sed quodã etiam iure autoritatis cogere ciues tuos uidere posse, ut te quoque facere scimus. Vtinam alijs in locis & partibus Germaniæ tui quàm plurimi similes, & pariter animati reperirentur. uel si hoc est uotum in hac miseria communi & quasi fatali, improbius, saltem ubique gentium decem tales uiri inuenirentur, quot ille Rex Græcorum consiliarios sibi optare non dubitauit: profecto celeriter non Troiana mœnia diuina munita manu, sed barbaries atque immanitas nostrorum hominum expugnaretur atque corrueret. De hoc autem futurum scilicet est, quod Deus uoluerit. Quod cum nobis exploratum esse nequeat, At nos (complectar enim me quoque, & quasi de uno gregario milite inter Duces loquar) Nos igitur,

Ἄγε δὴ στέωμεν, καὶ ἀλεξώμεσθα μένοντες.

Inq́; conatu pulcherrimo perferamus & molestiam laboris, & maleuolentiam uituperatorum, consolantes nos propositi nostri rectitudine atq; bonitate. Ac ut ad rem redeam, unde nunc quasi discedere oratione nostra ad alia uoluimus: erunt fortasse nonnulli, qui multo plura potuisse notari ad

eum modum, quem nobis proposuerimus, dicant: quiq; hanc exilitatem nostræ scriptionis repræhendant. Nonnulli etiam, ut opinor, optabunt fuisse in hoc studio nos longiores. Quibus hoc responsum uolo, utrisque quidem: Mihi hæc quamuis exigua, non paruo constitisse labore, quem etsi minime magnificiendum putare, gratum tamen sibi esse pati debeant. Illis autem hoc separatim: Non esse me eum, qui omniũ iudicio satisfacere me posse crediderim: neque, cum sciam neminem ferè nisi sua non culpare, repræhensionem ab hoc meo scripto deprecari. De re autem ipsa, scilicet cuiuis est cuiq; concessum atque liberum facere, edere, proferre meliora, utiliora, pleniora. Hos autem arbitrari uelim, me cohibuisse etiam plura congerendi et colligendi studium, cum non uellem hoc qualecunque scriptum meum, pro doctrinæ aut præceptionum libello accipi, in quo se aliquis nescio quid præclarum et eximium reperturũ esse confideret. Non enim certe dubium est, huiusmodi multa alia, uel hæc etiam ipsa quæ attulimus omnia, de alijs quoque scriptoribus excerpi potuisse: nec me latet, Ciceronem de Græcorũ scriptis plurima transtulisse, in quibus nonnulla cum diligentia & nos sumus uersati. Illum igitur scimus non modo uerbis, sed etiam sententijs optimis, & speciosiß. de Græcis assumtis, Latinum sermonem auxisse atque locupletasse. Itaque, ut opinor, accumulandis exemplis & ipse non admodum laboriose fecissem grandiorem libellum nostrum, si placeret. Ego autem in ea sum opinione, hæc conquirere atque inter se conferre priuati esse studij, & secretioris cuiusdam exercitij oportere: & Ciceroniana ideo tantum exempla proposui, quia quicquid apud alios inuenitur, de Ciceroniano usu probari deniq; uolo, non per se: ut ad illam regulam omnia adæquentur, & opus aliquod consentiens & directum, ut iam suprà sæpe multumq; dixi, perficiatur. Nam mihi cum cogitationum ratio atque prudentia, tum elocutionis certitudo ac constantia, tum uero omnia ad decus & laudem congrua & apta proponuntur, elaborãda ad illud exemplum maximæ & diuinæ perfectionis in omni præstantia atque bonitate. De quibus hæc nostra cupio non tam pro doctrina haberi, quàm indicatione sententiæ nostræ, & secundum hanc monitione ac consilio. Quod si illa est uera, aut saltem non remotißima à ueritate, id quod hi qui forte copiosorem esse uellent expositionem nostram, requirũt, quodq; optant nos fecisse, ipsi scilicet supplebunt, multoq; melius ac rectius facturi sunt. Sin fallimur, nimium est iam in his paucis operæ positum, et consumtũ temporis. Sed hoc magis consuetudine dixi, quàm quod ne ita sit metuã. Sicut enim nemo est, qui sensibus integris utatur omnium mortalium, cui

non

non, ut cecinisse Empedoclem accepimus,

Candidus & calidus semper uideatur Apollo,

Et nimbi densam caliginem habere, geluq́;:

Ita omnibus profecto sanis, saltem honesta et speciosa uidetur eorum oratio, qui se ad hanc Imitationis rationem contulerunt. Quod cum ita sit, studium iam ipsum improbari non poterit. In eo uero, qua se quisque dexteritate gesserit, discrimen euentus subire coguntur uniuersi: in quo & nostrũ scriptum uersaturum esse uideo. Quod tamen fretus æquitate eorum, qui instructi opt. disciplinis atque artibus hæc forte legerint, non nimium, uel potius nihil omnino pertimescendum mihi puto. alios enim in doctrina atque eruditione animi nulla, uel hac dimidiata & semidiserta, neque curandos neque metuendos mihi puto: præsertim si tibi, IVLI, probato iudicio nostro, siq́; apud te iudice eximio caussa defensa, tua etiam nos æquitas atque benignitas iuuerit ac protexerit. De quo certe est præclara spes nostra, in qua iucundißime nunc acquiescimus. Nunc igitur ad reliquam explanationem Tusculanæ nostræ pergamus, & alterum etiam diem, secutosq́; sermones nostros explicemus narratione nostra. Cum enim illuxisset, & nos de somno excitati surrexissemus, nihil anteuerti studio conueniendi nos suo STIBARVS passus, propemodum accurrens eum in locum, ubi pridie eius diei fueramus, & ego quasi in meo conclaui manere solebam, me salutato: Ecquid, inquit, placet reliqua nunc persequi. nihil enim deest occasionis. Nam & ocium mihi suppeditat hoc tempore, & puer adest cum libro, ut uides (fuerat enim hic eum secutus) modo tibi libeat quasi philosophicæ declamatiunculæ operam dare. Mihi quidem libet, inquam, conari facere quod tu impe res, atque obsequi uoluntati tuæ. Quid igitur restat? inquit. Vbi substitit lectio tua puer? Age prosequere. Ibi puer deinde sic cœpit:

At. Malum mihi uidetur esse Mors. M. Iis'ne qui mortui sunt, an ijs quib. moriendum est? A. Vtrisq́;. M. Est igitur miserum, quoniã malum. A. Certe. M. Ergo & hi, quibus euenit iam ut morerentur: et hi, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem si tibi constare uis, omnes quicunque nati sunt, erunt'ue, non solum miseri, sed etiam semper miseri. Nam si solum eos diceres miseros, quibus moriendum

dum esset, neminem tu quidem eorum, qui uiueret exciperes. Moriendum est enim omnibus, esset tamē miseriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. Necesse est enim miseros esse eos, qui cētum milibus annorum antè occiderunt: uel potius omnes, quicunque nati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic quęso, num te illa terrent? triceps apud inferos Cerberus? Cocyti fremitus? traiectio Acherontis? Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? Num illud?

Quod Sisyphus uersat
Saxum, sudans nitendo, neque proficit hilum?

Fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos & Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec (quoniam apud Gręcos iudices res agetur) poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit, maxima corona, caussa dicenda. Hæc fortasse metuis, & iccirco mortem censes esse sempiternum malum.

His lectis: Requiro, inquit, animo meo STIBARVS, *ex superioribus Scholæ interpretationem. Græca, inquam, uox est, & ocium significat: ut cum illi dicunt,* χολὴν ἄγειν *uacare: &* χολαῖον *ociosum, idest cui festinatio abesset. Sed & literarum studiorum uacationes ac ocia hoc nomine significarunt: loca quoque, in quibus illæ disputationes literariæ tractarentur, idest ludos. Ita enim & Cicero uidetur esse hac uoce usus, 2. de Or. Et tanquam in schola propè ad Græcorum consuetudinem disputasse. Græcorum aliqui hoc negant: sed & Cicero de disputationibus ipsis posuit in Oratione in Pisonem: Vertes te ad alteram scholam, & de triumpho disputabis. Nos igitur, inquit, si inciderit, eodem modo uti non uereamur. Sed nunc illa percurrito, quæ modo lecta sunt. In his, inquam, potuisti animaduertere, excerptas ex Poëtis & uoces & locos. Vt illud, Triceps Cerberus: & uersus,*

Quod Sisyphus uersat
Saxum, sudans nitendo, neque proficit hilum.

Hilum autem ueteres minimum quid intelligi uoluere. unde & Nihilum factum, quod sit ne hilum quidem. eaq; sæpe uox in Lucretianis occurrit. Quomodo uero, inquit STIBARVS, uersus illius extremum cadit, Sisyphus uersat? Tempore enim uno plus est, quàm esse debeat. Vetus, inquam, est, liquescere S. itemq; V, pro consonante. Quorum utrumuis accipias hoc loco licet. De S autem Cicero quoque docuit in Oratore, his uerbis: Quin etiam quod iam subrusticum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum, quorum eædem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in optumus, postremã literam detrahebant, nisi uocalis insequebatur. Ita nõ erat ea offensio in uersibus, quam nunc fugiunt poëtæ noui. Ita enim loquebamur: Qui est omnibu princeps, non Omnibus princeps. Vita illa dignu, locoq;: non dignus. Hæc Cicero: à quo citatum posteriori loco exemplum, clausula est Enniani uersus, quem sic integrum inuenio:

Samnis spurcus homo, uita illa dignu, locoq;.

Tale est: Versibu, quos olim Fauni, uatesq; canebant.

&: Da Venu consilium. De litera uero V. sunt exempla:

Sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares.

Item: Commorit, Decrerat, Sirit.

De Crasso & Antonio, remitto te ad Bruti Catalogum. Sed de iudicibus infernalibus est apud Platonem in Gorgia, Minoem & Rhadamantum Asiaticos iudices, et Aeacum Europeum datum inferis, ut Rhadamanti iurisdictio esset Asianarum umbrarum, Europensium Aeaci. Minois enim fuisse à Ioue exceptam autoritatem, decidendi eas caussas, de quibus inter duos esset controuersia. Sisypham fabulæ tradunt hac apud inferos pœna affici, ut saxum uoluat ingens, sursum in altiß. montis cacumẽ. quò cum peruentum sit, subito reuoluatur illud ad radices montis. Ita sempiternum hunc illi laborem sustinendum. Hunc Homerus κέρδιστον dixit, qua uoce callidißimum significari uolunt. Nam & hoc traditum accepimus, uersutia eum sua in uitam ab Orco redijsse. quod et in Theognidis sententijs legitur, ut nos quidem nuper conuertimus. & quia, quod ille suo tempore factum queritur, nunc quoque fieri cernerem, mandaui memoriæ:

Nunc decus & uirtus est sola pecunia uulgo,
Nec quicquam hanc præter ducitur esse bonum.
Non si quis te forte prior Rhadamante pudore,
Sisyphe doctrina teq; sit Aeolide,
Qui in uitam ex Acheronte dolo redijsse, bonisq;
Persuasa uerbis dicere Persephona.

x De

De Tantali siti & miseria, nota est fabula. quam pœnam sufferre accepimus, quod linguæ moderari non scisset, ut Euripides dicit:

ἀκόλαστον ἔχει γλῶσσαν, αἴσχιστην νόσον.

Hunc Plato recto conuenienteq́; nomine τάνταλον, *quasi* ταλάντατον, *id est infelicißimum nominatum putat. Euripides etiam aliter quàm Homerus, suspēsum in aëre, metu imminentis rupis excruciari ait: in Oreste. Cocytus autem quid, nisi luctum & eiulatum: & Acheron, cœnum & lutū, in quibus mersi intelliguntur mortui, significat? Est enim & ἀχερωΐς, ut quibusdam placet, alnus uel populus apud Homerum, quod in paulstribus locis eæ arbores nasci soleant. Plautus dixit in feminino genere, mutata crassa in mediam literam, eaq́; geminata Aggerinis, in Captiuis. Grammatici ἔτυμον exponūt huius uocis ἀχέρων, quasi ἄχεσι ῥέων. Sed nunc ad argumentationem Ciceronis. Remouet, ut uides, pœnas & supplicia post mortem. Nam illis relictis, infirma essent quæ sequuntur. In quo tamen uidendum, an ipse sibi constet. Platonica enim sunt & hæc dogmata. ficta quidem inquis, & ἀλληγορούμενα. Ita quidem uidentur: cum tamen arripiat illam partem beatitudinis animorum, hanc miseriæ prætermittere non debuit. Iam illud inuoluit, ut postea mox clarius cernemus, esse miseriam in morte, re ipsa naturaq́; extincta: cum illud ipsum uerbum, quod esse dicitur, interierit. Quo ipso concesso, quid quæso consolationis existere potest. Nam & illi, qui quamuis longo tempore ante nos uita functi sua fuerint, miseri certe hoc ipso metu extinctionis fuisse: & eos esse, qui quoque tempore uiuunt, putandum. Desiere illi esse miseri, postquam esse omnino aliquid desiere. Quid hoc iuuat? aut quo minus dolendum mihi? Imò certe multo acrior est hic dolor, quasi in exemplis futuri exitij contemplationis. Sed nos hac sententia immortalitatis animorū, et quibus persuasio de Deo ex sacrarum scripturarum doctrina inest talis, ut non modo autorem illum rerum uniuersarum, sed gubernatorem quoque eße credamus, facturumq́;, ut bonos ac pios & se fretos misericordia sua per filium suū CHRISTVM complectatur, conciliatos sibi fide in illū sua: contumaces autem, & impios, infesta manu premat: quid nos inquam hæc adiuuare possunt, etiamsi firma ualidaq́; humanæ intelligentiæ uideantur? Non iam laboro, quid inferi, ubi, cuiusmodi sint. Tale numē Dei, quale religione nostra concipimus, infensum habere, omnia mala, miserias, pœnas, supplicia continet. In hoc max. terrores, & infelicis conscientiæ cruenti stimuli insunt. Si igitur hæreat hæc opinio in animis nostris, irati & infensi numinis: quid potest fingi cruciabilium cruciatuum omnium, quod non subire perpetiq́; aliquis*

malit,

malit, quàm morte ipsa quasi in manus Dei deferri? Sentiunt omnes boni maxima certaminum discrimina, in talibus cogitationibus. In quibus uero desperatio diuinæ misericordiæ uincit, illi in horribiles insanias delabi sæpenumero comperiuntur. Quid igitur iuuarint hæc illos, nugas esse & aniles fabulas totam infernalem historiam? Interire autem animam cum corpore quis persuaserit, in tam graui perturbatione, contra tot ualidiss. argumenta, explorata etiam & nota exempla? Quare nihil prorsus possunt auxilij afferre hæc, aut similia sapientum scripta, laborantibus tali solicitudine & anxietate. Quærenda igitur sunt alia, & ea quidem tradita monstrataq; diuinitus, gratiæ ac benignitatis diuinæ: qua constituta, secura placidaq; mẽte omnia aduersa ac tristia, etiam ipsa mors subibitur. Sentiemus enim, nos Deo curæ esse, & respici, ac protegi à tanto numine, quod sua manu fecerit contineatq; omnia. Hæc est summa, & hic fons quietis ac pacis in hac uita, & initium beatitudinis sempiternæ. Mori' ne mihi sit triste, transituro in uitã, in lucem, libertatem, ex ipsa planè morte, tenebris, carcere? si hoc certum fixumq; maneat animo meo, bene uelle mihi conditorem, conseruatorem' que uniuersi huius. Sed hanc persuasionem nihil aliud potest efficere, neq; excitare, quàm fides in IESVM CHRISTVM: qua sola appræhenditur illa diuina beneuolentia. Per hunc enim, & cũ hoc, uel potius in hoc, aut si quod aliud est uerbum significantius unitatis, aditus ad illam immensam infinitamq; potentiam ac maiestatem aperitur nobis: propter quem reconciliati ipsi, iam non qui dudum eramus homines alieni à cognitione, amore, cultu illius, sed filij sumus eiusdem, cuius & unigenitus IESVS CHRISTVS. quos ineffabili prosequens dilectione, tuetur in uita ac morte, in uno corpore, cuius CHRISTVS caput sit, comprænhensos. Hanc igitur fidem discamus, huic studeamus: hunc CHRISTVM interpretem, & pacificatorem, & saluatorem nostrum spectemus: neq; quicquam desiderabimus aut præceptorum, aut cõsolationis, aut quæstionum de uita, morte, inferis, cœlo: quorũ idem, qui est noster clementiss. pater, potentiss. dominus sit. Huic in hoc sensu charitatis & beneuolentiæ erga nos illius, non solum tuto commissum iri uxores, liberos, rem, famam, putabimus: sed caput quoq;, ac uitã libenter cupideq; quasi transcribere uolemus. Sed hæc fortasse alterius loci sint, quanquam nullo cum tempore aut loco non congruunt, & ego meas cogitationes dixeram me prolaturum: de quibus & in sequentibus fortasse alia quædam in medium afferentur. Nunc uero prosequatur lectionem puer.

At. Adeo'ne me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc esse non credis? A. Minime uero. M. Male hercle narras. A. Cur quęso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi caussa? aut quid negotij est, hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere? M. At qui pleni libri sunt contra ista ipsa differentium Philosophorum. A. Inepte sane. Quis est enim tam excors, quem ista moueāt? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi sunt ergo hi, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? Si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego uero nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamē miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsiderate diceres. A. Quid tandem? M. Quē esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumē tuum? cùm enim miserū dicis, tùm eum qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, ut ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse, uerbi caussa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit. miserū Cn. Pompeiū, qui tanta gloria, dignitate tāta sit orbatus. omnes denique miseros, qui hac luce careant.

M. Reuolueris eodem. Sint enim oportet, si miseri sunt. Tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam quod sentio. nam istud ipsum, nō esse, cum fueris, miserrimum puto. M. Quid miserius, quàm omnino nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt. Et nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus,

mus, miseri fuimus antequam nati. Ego autem non commemini, antequam sum natus, me miserum. Tu si meliore memoria es, uelim scire ecquid de te recordere? A. Ita iocaris, quasi ego dicam eos miseros, qui nati non sunt: & non eos miseros, qui mortui sunt. M. Ergo esse dicis eos. A. Imò quia non sunt cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantia te loqui non uides? Quid enim tam pugnat, quàm non modo miserum, sed omnino quicquam esse, qui non sit? An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorũ sepulchra uides, miseros putas illos? A. Quoniam me uerbo premis, posthac nõ ita dicam miseros esse: sed tantũ miseros ob idipsum, quia non sunt. A. Non dicis igitur, Miser est M. Crassus: sed tantum, Miser M. Crassus? M. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronũcies, id aut esse, aut non esse. An tu Dialecticis ne imbutus quidem es? Inprimis enim hoc traditur: Omne pronunciatum est, (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellem ἀξίωμα: utar pòst alio, si inuenero melius) id ergo est pronunciatũ, quod est uerum aut falsum. Cum igitur dicis, Miser M. Crassus: aut hoc dicis, Miser est M. Crassus, ut possit iudicari uerum id falsum'ne sit: aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo, nõ esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui uiuimus, cum moriendum sit, non'ne miseri sumus? Quæ enim potest in uita esse iucunditas, cum dies & noctes cogitandũ sit, iam iamq́ esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali de humana conditione deieceris? A. Quo'nam modo? M. Quia si mori etiam mortuis miserum es-

ſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. Nunc uideo calcē, ad quem cum ſit decurſum, nihil præterea extimeſcēdum. Sed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiā ſequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, ſi potero, Latinè. ſcis enim, me Grecè loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quàm in Greco Latinè. M. Emori nolo, ſed me eſſe mortuum nihili æſtimo. A. Iam agnoſco Græcum. & quoniam coegiſti ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe: perfice, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe miſerum putem. M. Iam iſtud quidem nihil negotij eſt. Sed etiam maiora molior. A. Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quæ ſunt tandē iſta maiora? M. Quoniam ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximū tempus eſt poſt mortē, in quo nihil mali eſſe concedis. Ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt. Id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. A. Vberius iſta queſo. Hæc enim ſpinoſiora, prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſentiar. Sed quæ ſunt ea quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum nō eſſe mortem, ſed bonum etiam eſſe. A. Non poſtulo id quidem. aueo tamen audire. Vt enim non efficias quod uis, tamen mors ut malum non ſit efficies. Sed nihil te interpellabo: cōtinentem orationem audire malo. M. Quid ſi te rogauero aliquid, non'ne reſpondebis? A. Superbum id quidem eſt. Sed niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem: & ea quæ uis, ut potero explicabo. nec tamē quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint & fixa quæ dixero, ſed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura ſequens.

ra sequens. Vltra enim quò progrediar, quàm ut uerisimilia uideam, non habeo. Certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. A. Tu, ut uidetur: nos ad audiendum parati sumus.

Hoc loco STIBARVS: *Et te nos, inquit, aliquando audiamus, si placet. Primum igitur, inquam, explicabo aliquot uoces, quas discat anagnosta noster.* Excors *significat stolidum. nam &* cordatus, *intelligentem.* Vecordem *quidem accipimus, non solum fatuum, sed etiam ignauum. Paulo pòst ab acie & obtusitate, uenustæ sunt translationes:* Vbi est acumen tuũ. *et,* Non sum tam hebes. *significatur enim uis & infirmitas intelligentiæ. Vt autem in corpore uidendi sensus inter reliquos principem locum tenet, quemadmodum ipsa in hac uniuersitate rerum lux: ita est intra nos præstantiss. Mens, quasi lumen quoddam animæ, splendore peculiari refulgens, & caliginem retundens, quam offundere ignoratio solet. Cum uero nihil sit luce penetrabilius, neq; efficacius, ideo aciem oculorum, & obtusos eosdem dicere consueuere: quæ & ipsa postea ad mentem & intelligentiam animi transferuntur.* Portam Capenam *ἀπὸ τῶν καπῶν, ἤγουν καπετῶν, id est sepulchris dictam esse, uerum non arbitror. fortasse uerius uideatur, Capenam esse quasi Campenam. eandem &* Fontinalem *fuisse perhibetur. fuit autem initium hæc porta uiæ* Appiæ. *Dialecticis ne imbutus quidem es: id est, ne elementa quidem* Dialectices *tenes. nam* Grammatica, Dialectica, Rhetorica, *in neutro genere cum dicuntur, præcepta significantur artium illarum.* ἀξίωμα *nunc* Cicero *pronunciatum transfert, in* Academicis *effatum. Est autem perfecta sententia certæ rei, quæ affirmetur aut negetur: id est,* πρᾶγμα αὐτοτελὲς ἀπόφαντον, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ἢ καταφαντόν. αὐτοτελὲς *significat, quod nihil amplius requirat, neque aliunde pendeat. Nam & ea quæ* Græcis *ἐρωτήματα, id est cum respondere possumus, ita uel non: & quæ πύσματα, id est quæstiones dicuntur, perfecte enunciamus, sed spectat responsionem absolutio. ut,* Cœpit Carthaginẽ Scipio? *&,* Quid est mens? *Ipsum autem ἀξίωμα, per se aliquid asserit aut negat, quamuis reuera asseri aliquid negari'ue non debeat. ut* Homo est incorporeum, Nibil uiuit absque corpore. *Apparet factam hãc uocẽ, ἀπὸ τοῦ ἀξιοῦν, quod censere & uelle sonat. quia aliquis quod uerum falsum'ue esse uelit, eloquatur. Hoc autem ipsum, absque uerbi intellectu fieri nequit. Nunc uideo* calcem, *finem dicit & extremum: ut* uerticẽ, *pro summo posuere. Epicharmi sententia expressa uersu* Trochaico *καταληκτικῷ, qui & quadrati & septenarij*

septenarij dicuntur. Quem quidem quæramus Græcum, sicubi forte reperire possimus. Epicharmum uero Siculum poëtam Comicum fuisse cõstat, perquàm doctum hominem, à quo etiam multa philosophi sumpserint. Quidam non ciuem Siciliæ, sed colonũ faciunt. Sed illud, Vt Siculi, bifariam uideo accipi posse, ut uel augmentum uel diminutionem laudis habeat. Nam & Cicero, Siculis sales ac facetias tribuit in Verrinis: & de Oratore libro. 2. Et idẽ quædam fatetur nõ perbelle ab ijs dicta: & Atticos non his, sed cæteris omnibus Græcis antecellere in hoc genere ridiculorum & salsorũ dicit. Nota est etiam dos parasitica Atticorũ logorũ, exclusis Siculis tanquam improbis.

Hæc enim spinosiora. *Spinosas uocat has artificiosas & compositas cõclusiones earum rerum, quæ necessario uidentur consequi ad concessa. & alibi dumeta ac spineta Stoica.* Pythius Apollo. *Pythij Apollinis appellatio facta est à loco, qui & Delphi. Quod nomen uel à serpente interfecto, qui ibi computruerit, ut Poëtis placet: uel à percontando ducitur. Celeberr. fuit oraculum omnium, itaq; & Barbaris nationibus uisum. Vnde quæ certiss. & uerissima intelligi uellent, prouerbiali figura ab Apolline responsa esse dicebant.* Plaut. Pseud. *Quod sciero, Delphis responsum esse dicito. Cicero etiã Bruto ita: Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta, nihil potest esse certius.* Hæc igitur, inquit STIBARVS, *puero. quanquam mihi quoq; quædam. Accede uero & ad rerum tractationem.* Fiat, inquam: & ego eò ibam. *In principio ergo huius loci, iocus est Ciceronis,* Male Hercle narras: *ex eorum genere, qui παρὰ προσδοκίαν dicuntur. Nam cum hæc ita sonẽt, quasi arguatur Attici impietas, significat Cicero dolere sibi ereptam illius confessione contradicendi facultatem abundantem & copiosam, quippe cum in hoc multi ostenderint eloquentiam suam.* De axiomate autem *quæ dicuntur, eò pertinent, ut intelligatur, Nihil in ullam partem cuiquam rei posse attribui oratione nostra, non illa prius re constituta.* Nunc Rem *nomino, quæ Græcis est οὐσία. Quicquid enim de quacunque re uel affirmatur, uel negatur, nisi posita ipsa re, cui perspicuũ esse possit quid dicatur? Oportet enim negationes & affirmationes certas esse ad intelligendũ. Hæc dicuntur igitur Græce ἀξιώματα. sed & προτάσεις, & λήμματα, & ἀρχαί.* Ait paulo post Atticus, *concedere se, qui mortui sint, eos miseros non esse. Qui si sentit omnia in morte extingui, recte hoc concedit. Sed Ciceroniana sunt hoc loco callidiuscula. Non enim cum homines uulgo sic loquũtur, miserum aliquem esse, qui in flore ætatis, in ampliss. fortunæ quasi primordijs uiuere desierit: illos potius euersos & extinctos, quàm se quisq; spectat: & quod accidere sibi fuisq;*

posse

posse sentit, eo percellitur, cum euenisse alteri cognouit, repræsentata uidelicet communis conditionis miseria. Verissima est enim caussa mortis moriendum, & amittenda uitæ esse comoda. Quam cum Cicero confutare nequeat, uides primum rem eleuare, ne saltem magnitudine illius prematur. postea affert & confutationem sanè imbecillam, ut dicemus. Quod autem se negat in Latino *Græcè loqui solere, memini à quibusdam ineruditis contra studium linguæ illius autoritatem hanc quoq; Ciceronis prætendi. Sed intelligendum, uitari ab illo inculcationem importunam alienæ linguæ, maxime tali in scripto, quod ab omnibus cognosci uellet, etiam ijs qui Græcè nescirent. Neque enim idem ueritus est, multos uersus Græcos epistolis inserere suis, quarum ad Atticum nulla est non Græcissans. Iudicio igitur etiam hac in parte eruditionis, ut alijs omnibus, opus est, ne quid putidè aut ineptè à nobis fiat. Sequitur illa confutatio metus mortis. breuiter enim concludit, Mortem non esse malum, quia post illam mali nihil sit: propterea quod sit prox. tempus morti illud, quod est post ipsam. Quæ quàm sunt infirma? nã ideo' ne est nihil mali in morbo, si in conualescentia etiam bonum sit, quæ proxima est morbo? Quæ etiam ipse uidens, hæc imbecilla magnifica disputatione de animorum immortalitate quasi obducit. Vtinam autem uerum sit, quod Atticus affirmat, si hanc non effecerit oratione sua, effecturum tamen ut mors malum non sit. Non enim ex eo genere hæc sunt, in quibus si summa non obtineantur, mediocria tamen omnino quædam restare soleant. ut cum dicitur, Qui diligentẽ & sedulam operã literis dederint, eos si nõ excellentes, tamẽ nõ postremos futuros inter doctos. Hoc igitur amisso, Animos uiuere post mortem, necessario subit, formidabilem esse illam, qua pereant animi: id est, nos ipsi, quanti & quicquid simus, extinguamur. Sed quod ait, se probabilia sequi uelle, Academicæ philosophandi rationis est proprium, quæ inprimis Ciceroni placuit. Hæc est disputationum in utranque partem de re proposita, qua maxime quid uerisimile esset, planum futurum illi esse crediderę. à quibus & κατάληψις exclusa est, constituta à Stoicis, & ita dicta à comprehensione eorum, quæ manibus teneri possent. Sed nunc rursum Ciceronem audiamus. Ego enim quid amplius dicã, habeo nihil. Nutu igitur* STIBARI *monitus puer, lectionem est ad hunc modum prosecutus.*

Mors igitur ipsa, quæ uidetur notiss. res esse, quid sit primum est uidendum. Sunt enim, qui discessum animæ à corpore putent esse mortem. Sunt qui nullum

censeant fieri discessum, sed unà animum & corpus occidere, animumq́ cum corpore extingui. Qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porrò ipse animus, aut ubi, aut unde, magna dissensio est. Alijs cor ipsum animus uidetur, ex quo excordes, uecordes, concordesq́ dicuntur: et Nasica ille prudens, bis Cos. Corculum appellatus. &c.

Egregie cordatus homo catus Aelius Sextus. Empedocles autem animum esse censet, cordi suffusum sanguinem. Alijs pars quædam cerebri uisa est animi principatum tenere. Alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. Animum autem, animam etiam ferè nostri declarant nominari, nam & Agere animam, & Efflare dicimus. & Animosos, & bene animatos, & ex animi sententia. Ipse autem animus, ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignẽ, uulgò: reliqua ferè singuli, ut multi ante ueteres. Proxime aũt Aristoxenus Musicus, idemq́ philosophus, ipsius corporis intentionẽ quandam, uelut in cantu et fidibus, quæ harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura & figura uarios modos cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit: & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negauit esse: uerum numerum dixit esse, cuius uis, ut iam antè Pythagorę uisum erat, natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id est rationem,

nem,

nem in capite, sicut in arce posuit, & duas partes separare uoluit, iram & cupiditatem, quas locis suis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo Libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senẽ, quem ait à Deucalione ortum, disserentem inducit, Nihil esse omnino animum: & hoc esse nomen totum inane, frustraq; & animalia & animantes appellari, neque in homine inesse animum uel animam, nec in bestia: uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel sentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse: quippe quę nulla sit, nec sit quicq̃ nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ uigeat & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam naturã censet esse, è qua sit mens. Cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tã multa alia meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animum Entelechiam appellat nouo nomine, quasi quandam continuatã motionem & perennem. Nisi quæ me forte fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritũ enim illum, magnum quidem uirum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum, concursu quodam fortuito, omittamus. Nihil est enim apud il-

lum,quod non atomorum turba conficiat. Harum ſententiarum quæ uera ſit,Deus aliquis uiderit: quæ ueriſimillima,magna quæſtio eſt. Vtrum igitur inter has ſententias dijudicare malumus,an ad propoſitum redire? A. Cuperem quidem utrunque,ſi poſſet:ſed eſt difficile confundere. Quare ſi, ut iſta non diſſerātur,liberari mortis metu poſſumus, id agamus. Sin id non poteſt,niſi hac quæſtione animorum explicata,nunc ſi uidetur hoc, illud aliàs. M. Quod malle te intelligo, id puto eſſe cōmodius. Efficit enim ratio,ut quæcunque uera ſit earum ſententiarum quas expoſui,Mors aut malum non ſit, aut ſit bonum potius. Nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus,certe quoniam eſt corpus, interibit cum reliquo corpore. Si anima eſt,fortaſſe diſſipabitur:ſi ignis,extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. Quid de Dicæarcho dicam? qui nihil omnino animū dicat eſſe. His ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquam poteſt. pariter enim cum uita ſenſus amittitur. Non ſentientis autem,nihil eſt ullam in partem quod interſit. Reliquorum ſententiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos cum è corporibus exceſſerint,in cœlum quaſi in domiciliū ſuum peruenire. A. Me uero delectat,idq; primum ita eſſe uelim. deinde etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? Num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? Euolue diligenter eius eum librum,qui eſt de Animo: amplius quod deſideres nihil erit. A. Feci hercle, & quidem ſępius. Sed neſcio quomodo, dum lego, aſſentior: cum poſui librum, & mecum ipſe de animorum immortalitate cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur.

tur. M. Quid hoc? Das'ne, aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do uero. M. Quid si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem, nam istud coacti à te paulo ante concessimus.

M. Quomodo igitur, aut cur mortẽ malum tibi uideri dicis? quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus: aut non miseros, sensu carentes. A. Expone igitur, nisi molestum est, primum si potes, animos remanere post mortẽ: tum si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis, carere omni malo mortem. Ego enim istuc ipsum uereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse.

Hactenus legendo progressus puer, abnutante STIBARO *tacuit. Ibi ego:* Dicamus de his, inquam, promiscue ut quicque incidet. *Ac primũ quàm diligentur constituat, qua de re sit quæstio, nempe de morte.* De qua quamuis *uariæ opiniones recitentur, tamen duæ contrariæ tantum uidentur esse: interitus, & uitæ animorum.* Quarum ipse utranque assumit, quod (ut dicit) *utrauis retenta, mors non malum: hac uero posteriore, etiam bonum sit.* Ita à *definiẽdo proficiscitur ad reliquam disputationem: ut omnium oratio debet, quæ de ijs rebus habetur, quarum rerum uia est & ratio. Sed nunc placita* Philosophorum *de morte uideamus. Sed qui posuere animos discessione sua à corpore extingui, horum* Democritici & Epicurei *dißipari & refundi in ignis aerisq; uniuersitatem dixere: Stoici permanere diutißime,* Platonici *esse sempiternos. Memineris autem,* Ciceronem *nunc quidem de animo loqui: hoc est mente, & ratione, seu consilio ac intelligentia, quæ pars Græcis principalis dicitur. id est enim* νοῦς, & ἡγεμονικόν: & *hominis est propria. Cordis autem hanc uim esse, planè* Homericum. *Et ex tali opinione ac sensu, latinis factæ sunt à corde multæ uoces, quibus intelligentia & uoluntas animi significaretur. Eódem pertinet, quod* Plautus *ait:*

Recordatus multum, & diu cogitaui,
Argumentaq; in pectus multa institui
Ego, atq; in meo corde, si est quod mihi cor,
Eam rem uolutaui. *Et alibi,*

Cuiq; ſapiat pectus: nam cor non poteſt quod nulla habet.

Cordis ueram ſapientiam eſſe uult, cum callida & aſtuta conſilia in pectore relinquat. ut & Terentius: Pectore conſiſtere conſilij nihil quit. Partem autem cerebri intelligendum, quod cerebellũ, id eſt ἐπικρανίδα et ἐγκεφαλίδα uocarunt: uel ut alij maluerunt, βρέγμα. Ita enim Plautus:

Non ſanum eſſe tibi adoleſcens ſinciput intelligo.

Et apud Horatiũ, Cerebroſus. Empedocleum placitũ eſt, animã, id eſt uitã, uim quandã eſſe omniũ rerũ, qua quicq; ſimile intelligatur. Ita illi eſt ignis, aër, tellus, aqua, beneuolentia, odiũ. hæc enim illius ſunt res principales, ſiue elemẽta. Verũ animũ ſanguini tribuit cordis. In corde Stoici poſuere ſedẽ animi: in cerebro Pythagoras, & eum ſecutus Plato. Ignis autem Stoicorum animalis eſt, quod illi πνεῦμα θερμὸν nominarunt. Animum Latini fecere ab anima. unde & Animoſi, id eſt θυμικοὶ: & Agere animam. cum enim excedit illa uis intelligentiæ, quæ proprie appellatur animi uoce, uita ipſa extinguitur. Vbi autem eſt animus, id eſt νοῦς, ibi ſunt aliæ omnes animæ ſiue partes ſeu uires, Animatus cum aduerbio, eo eſſe animo ſignificat, qui notatur aduerbij indicatione. ut, Si aliter ſient animati: & hoc loco, Bene animatos. Vulgares quidem eſſe dit has ſententias de animo, corporeum illum eſſe, ſed incorporeum feciſſe nobiliſsimos philoſophos. Harmoniæ autem animalis explicatio Platonica ita obſcura eſt, ut prouerbio locum dederit, quo aliquid dicitur Numeris Platonicis eſſe obſcurius. Iam animam Latinis ſpiritum & flatum ſonare, uel Virgiliano uerſu ſatis declaratur:

Quantum ignes animæq; ualent.

Itaque à uento, qui Græcis ἄνεμος eſt, Animum ductum uolunt. Cicero autem planè Latinum nomen facit, & ab anima dictum. Plato triplicem animam finxit. quomodo tres partes diſcretas, ideſt οὐσίας: uel uires, id eſt δυνάμεις. Prius quidem Platonicum uidetur eſſe, cui eſt mens immortalis: reliquæ duæ, corruptioni obnoxiæ. Subter præcordia locata eſt cupiditas, id eſt ἐπιθυμία, ſiue τὸ ἐπιθυμητικόν. Præcordia ſunt φρένες, id eſt διάφραγμα, ſeu ſeptum tranſuerſum. Infrà igitur ſunt lũbi, ilia, aluus. unde & Elũbes dicuntur molles. et, Rumpantur ut ilia Codro: de inuidia. Et uentrem negat Vlyſſes admittere obliuionem ſui. Horatio etiam eſt Vlceroſum iecur, ſaucium amore. & Eidem, difficili bile tumet iecur. Phthiotã ſenem, ex patria Phthia, quæ fuit in Hellade, ciuem Achillis. Illa autem in parte Græciæ regnaſſe Deucalionem tradidere. Venio nunc ad Ariſtotelem, quem poſt Platonem maximi

ximi fecit Cicero: De cuius sententia quæ hoc loco retulit, non sunt accepta ut uidetur ex ijs libris, qui tres hodie extãt de Anima. & scripsit idem alios de elementis, & quæstionum de anima, & Dialogum Eudemum, siue de anima: in quibus fortasse hæc fuerint. Nam à mentis disputatione resilire eum, ubique in illis tribus cernere est. Neque est ἐντελέχεια nomen quintæ illius ætheriæ naturæ, quam fingit Aristoteles esse eorum, quæ interire & corrumpi non possint, sed ἀΐδια sint, cum in his tribus libris animæ naturam ἐντελέχειαν esse doceat: quod ipsum nouum nomen usurpauit illa de re. Sed hæc exquirere nos non oportet, hoc quidem tempore: & ne possumus quidem fortasse. Hanc tueamur, quam cum alij antea, tum nuper doctissimus uir & de literis bonis optimè meritus BVDAEVS reprehendit, conuersionem Græcæ uocis. non enim sensisse Aristotelem motionẽ, sed perfectionem. Ac de Aristotelis sententia disserere alijs concedamus, qui & melius sciunt, & conuenientiore in argumento faciant. De qua quidem expecto iamdudum aliquid, propemodum mihi promissum. A quo? inquit ille. nisi graue est indicare. Ab eo inquam, cui tu symbolum donasti sententiæ illius, qua latebræ in uita comprobantur. Agnosco, inquit ille, ac intelligo quem dicas. atque utinam quidem ille maturet. Sed te instare oportebat. Non ausim inquam, ita ut scis occupato. facturum tamen confido, ut propediem habeamus. Quid autem illos mouerit, ut Ciceronis reijcerẽt hãc interpretationem perennis & continuatæ motionis, non uideo. Certe enim ἐνδελεχὴς, unde appellatio illa cadit, perennitatem & continuationem significat: eam'que uegetam & uigentem, quibus motus abesse nequit. propterea & Aristoteles Physicis corporibus attribuit ἐντελέχειαν, & opposuit τῇ δυνάμει, ut illius uita & uigor intelligeretur, quorum utrunque in motu est. ἐνδελεχῶς dixit Plato cum alibi, tum in Timæo. Et celebratur uersus prouerbialis,

πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐντελεχείῃ.

Quam sententiã Ouidius alicubi, & ante illum Lucretius dixit his uersibus:

Nam leuiter quamuis crebro quod tunditur ictu.
Vincitur in longo spacio tamen, atque labascit.
Non'ne uides etiam guttas in saxa cadentes,
Humoris longo spacio pertundere saxum?

Sed discrimen aliqui scriptionis opponunt. nam in hac significatione δ, non τ, secundam syllabam incipere. quod est inane. Nihil enim significationis di-

uersæ

uersæ mutata litera affert. Sed ut Τ *in aliarum multarum locum, ita literæ* Δ *quoque, hoc in uerbo successit. Quod ipsum & Lucianus in iocosa sua accusatione fecit* Σ *contra* Τ *dicere.* ἐπιλίχεσαρ, *inquit, abstulit literæ* Δ, *& sic efferre postulat contra fas & ius omne. Hoc ipsum explanatio Aristotelicæ sententiæ, si à nobis afferri posset, nisiq; aliunde mallemus expectare, admodum confirmatura esset, sic se habere ut dixi. Interea tamen, hoc ut spero consequemur, ut quasi ampliato reo, non damnetur hic locus erroris: saltemq; aliquis dicat, non liquere sibi, si accedere nobis nolit. Democriti rotunda & leuia corpora* ἀτόμους *uocat, id est corpora indiuidua: quæ & Epicurei dogmatis sunt, sed hamata et declinantia. Sed nunc transeamus ad reliqua. Ita igitur puer lectionem continuauit.*

Autoribus quidem ad istam sententiam, quam uis obtinere, uti opt. possumus, quod in omnibus caussis & debet et solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, eo melius ea fortasse quæ erant uera cernebat. Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum: neque excessu uitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idq; cum multis alijs rebus, tum in Pontificio iure & ceremonijs sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluissent, nec uiolatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hęsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atq; delentem, sed quandam quasi migrationem commutationemq; uitæ, quę in claris uiris & feminis dux in cœlum soleret esse: in cæteris humi retineret, & permaneret tamen. Ex hac & nostrorum opinione,

Romulus in cœlo cum Dis agit æuum:

ut famæ assentiens dixit Ennius, & apud Græcos, indeq; prolapsus ad nos, & usque ad Oceanum, Hercules tantus & tam præsens habetur deus. Hinc Liber

de Semela

de Semela natus: eademq́ famæ celebritate Tindaridæ fratres, qui non modo adiutores in prælijs uictorię po. Ro. sed etiam nũcij fuisse perhibentur. Quid Ino Cadmi filia? non'ne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? Quid totũ propè cœlum, ne plures persequar, non'ne humano genere completum est? Si uero scrutari uetera, & ex ijs ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt eruere coner, ipsi illi maiorũ gentium Dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. Quære quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ traduntur mysterijs: tum denique quam hoc latè pateat intelliges. Sed qui nondum ea quæ multis pòst annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognouerant, rationes & caussas rerum non tenebant. Visis quibusdam sępe mouebantur, hisq́ maximè nocturnis, ut uiderentur ij qui uita excesserant uiuere. Vt porrò hoc firmissimum afferri uidetur, cur Deos esse credamus: quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorũ opinio. Multi de Dijs praua sentiunt, id enim uitioso more effici solet: omnes tamen, esse uim & naturam diuinã arbitrantur. Nec uero id collocutio hominũ aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensio omniũ gentium lex naturę putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos uitæ comodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctum sustuleris. Nemo enim mœret suo incommodo. Dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusq́ mœrens ex eo est, quod eum quem

dileximus, uitæ cōmodis priuatum arbitramur, idq; ſentire. Atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. Maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ ſunt, & maxime quidem quæ poſt mortem futura ſunt. Serit arbores, quæ alteri ſæculo proſint, ut ait Statius in Synephebis: quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſæcula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam. Vir magnus leges, inſtituta, rempub. conſerit. Quid procreatio liberorum? quid propagatio nominis? quid adoptiones filiorum? quid teſtamentorum diligentia? quid ipſa ſepulchrorum monumenta? quid elogia ſignificant? niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud, num dubitas quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? Quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum qui ſe natos ad homines iuuādos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? Abijt ad Deos Hercules: nunquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eam ſibi uiam muniuiſſet. Vetera iam iſta, & religione omnium conſecrata. Quid in hac rep. tot tantosq; uiros ob remp. interfectos, cogitaſſe arbitramur? ijsdem'ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita terminaretur? Nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. Licuit eſſe ocioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ: licuit, ne uetera & externa quærā, mihi. Sed neſcio quomodo inhæret in mentibus quaſi ſæculorum quoddam auguriū futurorum: id'que in maximis ingenijs, altiſſimis'que animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. Quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in

laboribus

laboribus & periculis uiueret? Loquor de Principibus. Quid poëtæ? non'ne poſt mortem nobilitari uolunt? Vnde ergo illud?

> Aſpicite ô ciues ſenis Ennij imaginis formam,
> Hic ueſtrûm pinxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. Idemq;:

> Nemo me lachrymis decoret, neq; funera fletu
> Faxit, qui uolito docta per ora uirûm.

Sed quid poetas? opifices poſt mortem nobilitari uolunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, cum inſcribere non liceret? Quid ueſtri Philoſophi, non'ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de cõtemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Quod ſi omnium conſenſus naturæ uox eſt, omneſq; qui ubique ſunt conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos pertineat qui è uita ceſſerint, nobis quoq; idem exiſtimandum eſt. Et ſi quorum aut ingenio aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optimi ſunt, cernere naturæ uim: maxime ueriſimile eſt, cum optimus quiſque maximè poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus.

His recitatis: Per, inquit STIBARVS, *longa lectio fuit. Tibiq; uideo non promiſcue, ſed ordine, & quidem ab initio reſumtum hunc locum enarrandum eſſe. Ita fiat, inquam. ſic enim certius ego exequi omnia, tu ſingulorum melius meminiſſe poteris. Quis autem neſcit, quantum in teſtimonijs autoritati dicentium tribui ſoleat? probat igitur immortalitatem animorum, primum autoritate antiquitatis. Secundo, naturali quodam iudicio ac ſententia. Tertio, ratiocinatione: quod uerum putandum id ſit, quod optimo cuique uerum eſſe uideatur. Quod autem dixit, Quæ quo propius aberat: nihil eſt aliud, quàm quo minus longe. Eſt autem planè admirabilis quædam quaſi lux ueritatis in ſimplicitate ſcriptorum ueterum, & recentiora quæq; tanquam leuiora & uaniora eſſe comperimus. Itaque quoties Herodoti hiſtoriam lego, lego autem ſtudioſiſſime, diligẽter ſoleo notare ſententias illius,*

de Deo, religione, fato, prouidentia numinis: quæ grauißimæ sunt etiam in fabellis huius autoris. cuius ego quidem, ut aliqui uolunt, fabulas pluris pendo, quàm multorum serias asseuerationes. Cascos, antiquos Ennius dixit: & prouerbium Latinum, Cascus cascam. Vocem autem à Sabinis ad Oscos defluxisse, Varro tradit. Sanxissent religione: Intelligendum, uiolati sepulcri expiari religionem non posse, legibus fuisse constitutum. Vt pœna intelligatur uiolationis, inexpiabilis religio. Ita & capite sanxisse perpaucas res XII tabulæ: & Honoris cupiditas ignominia sanciatur, alibi ait. & , Vitam claros in cœlum ducere, retinere alios humi, non tamen interire, à Cicerone dici intelligere te arbitror. Intelligo, inquit. Nunc igitur humanorũ Deorum historiam explica. Romulus igitur, & Hercules, cũ Libero & Tindaridis, notos tibi esse scio, ut uulgata omnium scriptis nomina. Nuncium autem diuinum uictoriæ perhibetur illius fuisse, qua superatus & captus fuit à Paulo Aemylio Persa rex Macedoniæ. Quod ipsum uerisimile sit, à Græcis (ut alia plæraque) translatum esse. Nam & cuiusdam Locrensium uictoriæ ad Sagram nuncium, per Tyndaridas acceleratum tradidere. unde & prouerbium natũ, ἀληθέστερα τῶν ἐπὶ σάγρα. primum enim nõ creditum fuerat. Tale uidetur & illa mutatio tercentorum Lacedæmoniorum ac Argiuorum, in Trigeminos Horatios & Curiatios. et in hortos papaueris Thrasybuli deductus Tarquinius: & uerbera Zopyri, ad Sextum Tarquinium detorta. Ino autem Homerica est Odysseæ ε.

Hunc niueis Cadmi conspexit filia talis,
Ino Leucothea. hæc mortalis corpore quondam
Humano fuerat, sed aquæ tum diua marinæ.

Leucotheam quidem Matutam à candore dixerunt Latini: de qua uoce et matutinum tempus, cum aurora proferre se incipit, nominatur.

Et Ouidius: Leucothee Graijs, Matuta uocabere nostris.

Maiorum gentium Deos, primores illos ætate & cultu dixit: quorum respectu posterius Deorum numero ascripti, quasi minorum gentiũ Dij haberi poßint. Græci autem, & illos secuti Latini, duodecim primores Deos hos numerarunt, quos Ennius duobus uersibus inclusit.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Herodotus Aegyptios octo priores, posteriores duodecim deos fecisse scribit libro secundo. Quod sequitur: Quære quorum demonst. etiam inuenio ita scriptum, Quæ quorum demonst. non sanè, ut mihi quidem uidetur, inconuenienter.

inconuenienter. Vt autem de alijs taceamus: Iouis certe sepulchrum Cretenses ostendere solitos, & ob hanc etiam caussam mendacio infames fuisse accepimus. Etsi aliqui fuisse inscriptionẽ hanc tradidere, ΜΊΝΩΟΣ ΤΟΥ͂ ΔΙΌΣ ΤΆΦΟΣ: & uetustate obliterato primo nomine, remansisse ΤΟΥ͂ ΔΙΌΣ ΤΆΦΟΣ. Aliqui Picum fuisse quendam, potentem, & dominum totius Occidentis, qui Iuppiter cognominaretur. hunc, cum uixisset annis CXX. tradito regno filio suo Mercurio, mãdasse corpus suum humari in insula Creta. Quod & factum, & ita inscriptum esse in monumento, ἘΝΘΆΔΕ ΚΕΙ͂ΤΑΙ ΘΑΝῺΝ ΠΙ͂ΚΟΣ Ὁ ΖΕΎΣ. Mysteria autem, in Græcia arcana quædam sacra erant, quibus initiati certiora de diuinis rebus tenere putabãtur, quàm uulgo sciri utile esset. itaque mysteria enunciare capite sancitum fuit. Præcipua, Eleusinia Cereris, & in Samothracia, sed & alia alibi fuere. Confirmatam dicit deinceps hanc opinionem, remanentis uitæ apud imperitos, non ratione, sed uisis quibusdam, quæ φαντάσματα dicuntur. Sequitur testimonium consensus omnium, de immortalitate animorum. quod recitat primum comparatione firmatum. Maximum enim argumentum dicit esse, quod Dij sint, quia nemo non esse sentiat. similiter & maximè probari immortalitatem animorum, consensione de hac omnium. Deinde naturali cura, & respectu posteritatis. Est autem, ut dicit, hoc certe luctuosum, quod homines uerẽtur male esse suis post mortem. Ita enim sentiunt. Et quanquam auget dolorem amissa aliqua alterius morte cõmoditas uitæ: tamen in plærisq; hæc tantum non posset, quin si perspectum haberent, ad meliora concessisse eos quos in uita dilexißent, lætarentur, non mœrerent. Quis autem nescit antiquiß. hãc esse opinionem miseriæ mortis? Nam & hæc innumerabiles sententias contra interitum sapientiß. uiris Poëtis expreßit: & horum paterat que princeps Homerus, Achillem fortiß. heroa introducit cum illa humili, ut uidetur, oratione. dicit enim, se malle alicui in terris egenti domino & inopi seruire, quam Imperatorem esse omnium apud Orcum mortuorum. Hoc quidem loco memoria dignum est, quod dicitur: Omni in re consensionem omnium gentium legem naturæ putandam. Lex enim naturæ quædam, seu præscriptio earum est rerum, quas res faciendas fugiendasq; omnes peræque existimant. Itaque cultus uirtutis, & fuga uitiorum, & illarum præmia, huius penè naturæ sunt, non opinionis. Talia dicit Cicero esse & numinis & animorum naturalia iudicia. Quomodo igitur, inquit STIBARVS, hoc dicitur? An est idem naturæ ius & gentium? quod sanè diuersum esse perhibetur à Iurisconsultis. Scio, inquam, STIBARE: & sæpe opto, fuisse illos inter

initia maxime, attentione maiore. Nam omnino negari non potest, naturæ esse ius hoc ipsum quod gentium dicunt: sed intelligendum tamen, naturæ humanæ. Intelligitur enim quiddam certum & fixum, non rogatione, neq; suffragijs comprobatū, atq; in æs incisum: sed promulgatione diuinitus, et perlatum omniū assensu naturali. ut hoc ius cœpisse nobis fatendum sit, unà cū humano genere. Nihil enim est aliud, quàm dictatum rationis & mentis, quæ peculiaris est hominū natura. Non igitur uisum mihi hoc luculēte in uestris libris STIBARE *dici, Gentes humanas hoc sibi ius constituisse: cū sit natū, non excogitatum: seseq; ultro protulerit, non repertum prudentia nostra: sed ipsum fons & origo ueritatis, prudentiæ, iusticiæ, denique omnium uirtutum. Neque est omnino aliud, quàm administratio quædā, seu* πολίτευμα *naturæ, officia dicere solemus. Cuiuscunque enim rei, cur facta aut præterita sit, ratio reddi potest, recte & iure factam pronunciandum. Vides iudicare eam naturam, quæ dicitur* λόγος: *& est in hominibus* φύσει, *non acquiritur aliquo studio ac labore.* Repræhendis igitur illam constitutionem huius iuris, inquit, quæ est à nostris tradita? *Si simpliciter ita accipiatur, repræhendo, inquam. Sed cōmode interpretari etiam soleo, de excultione iuris sapientum hominum, præceptis morum ac uitæ. Quo quidem pacto admitur hæc pars uobis, & redit quasi postliminio ad suos, ciuitatemq; recipit philosophicam.* Etiam tu, inquit, iuris uerba usurpas. Sed si uidetur, hoc agamus. nescio enim qui fiat, ut hæc illis meis planè proprijs studijs magnopere anteponam. *Agamus, inquam. Atque hanc ratiocinationem uide: Quæ natura quaruncunque rerum optima, ex ea de ueritate in eo genere sententiarum atque actionum iudicandum. Hoc'ne ita esse positum pateris?*

Non enim uideo, inquit, quo refellam. *Nam nisi faceres, inquam, Platonicis inductionibus uti poteram. Optimo agricolæ de cultu soli, optimo gubernatori in re nautica, optimo architecto de ædificijs maxime fidem haberi. item ex generosiss. equis, & sagiciss. canib. de utriusque animantis natura existimandum. Sed nunc ut uideo nihil est necesse. Sequitur hoc ergo sumptum propositio: Optimam esse naturam hominum eorum, quibus suum genus maximæ sit curæ. Ergo horum est præcipua ueritas et rectitudo, cum dictorum, tum factorum.* Tum STIBARVS: Non igitur, inquit, omnium est eadem atque una natura, qui hoc nomine uocantur, & homines dicuntur. Aut alia est bonorum, alia deteriorum putanda? Vbi illa ergo generis & nominis coniunctio, & unitas? *Rem quæris, inquam,* STIBARE *dignam cu*

ra tua

ra tua, & nequaquam uulgarem. Primum autem ſcire debes, naturæ uocabulum non idem ſignificare in utroq; hoc loco. priore enim generalem, & in qua confuſæ intelligantur omnes proprietates, rem ſignificat, atq; (ſi ita loqui licet) eſſentiam. poſteriore uero, diſtinctam ſub illa proprietatibus ſuis ſubſtantiam. Sed has etiam ipſas non magis inter ſe, quàm ſui ſimiles eſſe cenſes oportere. Quod eſt uerum. quatenus enim illa generali natura omnes ſubiectæ & diſtinctæ quibusdam proprietatibus atque notis comprehenduntur, uſq; eo nihil diſcriminis interuenit, ut unius deſcriptione intelligantur uniuerſæ. Qui enim hominem dixit animalẽ & ratione præditum, non magis Socratem quàm Phalarin, Germanũ quàm Aethiopẽ, Achillem quàm Helenam dixit. Sed cum ad ſingulares illas proprietates & notas deſcenditur, magna iam lateq; patens differentia ſeſe aperit. Quid enim Socrate mitius, crudelius Phalaride? quid Germano candidius, nigrius Aethiope? quid fortius Achille, Helena mollius? Atque differentiæ per omnes diffunduntur non horum modo, ſed & aliorum diſcriminum. Similiter & boni alij, alij mali. Mentis enim culturam multi negligunt, & cupiditatibus indulgent. Etſi autem in animo uirtutum omnium ſemina diuinitus inſunt, tamen niſi rigata culta'que ab illo animali, quod ex corpore & animo ratione prædito compoſitum eſt, fructum afferunt nunquam. Hæc autem & ipſa profecto cultura atque cura non tam eſt uoluntatis & propoſiti uniuscuiusque, quàm diuini beneficij: ut plane, niſi cui in hoc labore fortunam aſpirauerit Deus, aut moleſtiæ fuga, aut defatigatione, aut quaſi calamitate alia oppreſſus, frugem uirtutis guſtare non poßit. Vnde & Plato negat eſſe quenquam ſua ſponte improbum: & admirabiles uiros, Diuinos ac Dijs ſimiles Homerus frequentiß. cognominat. Sed hanc nobis diſputationem uitandã cenſeo. abducit enim in mæandros quoſdam inſuperabiles. Vnum quidem hominem ita alterius eſſe dißimilem conſtat, ut nulla niſi generis congruentia retineatur. Ergo ut maior eſt unus altero, ut tenerior, ita & melior. optimi autem iudicandi, qui ueram rectam'que rationem, mentem, intelligentiam ea bonitate perfecerint, cuius conditio generis capax eſſe uideatur. Hoc niſi ſequentes ipſam generis naturam, nemo conſequi poßit: ſed hanc ducem nactos nihil prohibet, ſi propoſito Deus faueat, maxima uirtute & præſtantia ſuam ſingularem naturam abſoluere atque concludere. Opinor te intelligere quid dicam: etſi de induſtria fui breuior, tanquam in aliena diſputatione. Sanè intelligo, niſi fallor. Per-

ge

ge igitur: inquit. Reliqua *huius loci percurram, inquam. nihil est enim quod nos moretur, nisi expositiones historiarum inculcare uelim, quæ tibi sunt notißimæ. In uersu autem* Enniano *placuit mihi*, Formam *scribere: &* Vrnā, *ab imperito aliquo antiquitatis suppositā suspicor. et* Paulo *post*, Qui *uolito: alibi scio inueniri ita,* Cur? *uolito. Cui scripturæ uix ausim, si quis urgeat, refragari.* Quare *concludamus iam & nos cum* Cicerone *hunc locum. Vides enim qua arte, quàm breuiter repetat præcipua argumenta superiora, consensus uniuersorum atque iudicij optimorū.* Video, *inquit* STIBARVS. *& simul innuit puero, ut pergeret legendo. Tum ille hæc subiunxit.*

Sed ut Deos esse natura opinamur, qualesq́ sint ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur, consensu nationum omnium. qua in sede maneant, quales sint, ratione discendum est. Cuius ignoratio finxit inferos, easq́ formidines, quas tu contemnere non siue caussa uidebare. In terram enim cadentibus corporibus, hisq́ humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores con secuti sunt, quos auxerunt poetæ. Frequens enim con sessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur, audiens tam grande carmen:

Assum, atq́ aduenio Acherunte, uix uia alta atq́ ardua,
Per speluncas saxis structas, asperis, pendētibus
Maximis, ubi rigida constat crassa caligo inferûm.

Tantumq́ ualuit error, qui mihi quidem iam sublatus uidetur, ut corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. Animos enim per se ipsos uiuentis non poterant mente complecti, formam aliquam figuramq́ quęrebant. Inde Homeri tota νεκυία. Inde ea, quam meus amicus Appius νεκρομαντεία faciebat.

bat. Inde in uicinia noſtra Auerni lacus, unde animæ excitantur, obſcura umbra aperto oſtio alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum. Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium laterum'ue & pulmonū ui et figura poteſt. Nihil enim animo uidere poterant, ad oculos omnia referebant. Magni autē eſt ingenij, reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot ſæculis diſputaſſe de animis: ſed quod literis extet, probo. Pherecydes Syrius primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos: antiquus ſanè, fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit. qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam ueniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore & diſciplina, tum etiam autoritate: multaq; ſæcula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomē, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationē illi ſententiæ ſuæ nō ferè reddebant, niſi quod erat numeris aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferūt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Archytam Timæum'que cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia: primum'que de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe, quam, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? Errare mehercle malo cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror: quàm cum iſtis uera ſentire.

Placet, inquit STIBARVS, *his lectis, aliquid nos docere: nam multa requiro. Superstitiosam fortasse artem aliquam*, STIBARE, *inquam. Apage uero, inquit. Iam nihil præstigias moror. Sed tuam artem cognoscere cupio. Sequitur igitur, inquam, disputatio de natura animi, qua constituta immortalitas ipsius intelligatur. Qua de re ut in caussa dubia ac difficili, quamuis plurima undique conquirat, quibus illa probetur, tamen Platonica potiss. tractauit atque assumsit.* De humatione audiamus leges Ciceronis, » *ubi sic dicitur: Et quod nunc in omnibus sepultis penitus humati dicantur, il-* » *lud erat proprium tum in ijs quos humus iniecta contegeret, eumq́; morem* » *ius* Pontificale *confirmat. Nam priusquam in eos coniecta gleba est, locus il-* » *le ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tumulis, &* » *humatus est, & gleba uocatur, ac tum demum multa religiosa iura complectitur.* Tragicũ *autem illud carmẽ cuiuscunque tandem* Poëtæ, *uersuum est* Trochaicorum καταληκτικῶν. *translatumq́; uidetur de hoc* Euripidis,

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα, καὶ σκότου πύλας
λιπὼν, ἵν᾽ ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

νεκυία Homerica, *id est illa mortuorum fabula, est in* Odysseæ λ´. *Postea inuenio ita alicubi scriptum:* Ea quæ meus amicus Ap. νεκρομαντεῖα *faciebat. Atque ita sanè fuerit paulo aptius. & similiter* ψυχομαντεῖα *pluraliter dixit, in fine primi libri de* Diuinatione. *nisi quis malit,* Faciebat νεκρομαντεία. *Hæc uox significat uaticinationem, ut ita dicam, mortualem, euocatis umbris defunctorum hominum uita. Quæ apud* Auernum *geri solita, etiam* Maro *docet, cuius* Aeneas *illa uia ad inferos descendit.* Auernum *dixere* Latini, *secuti* Græcos, *quibus esset* ἄορνος, *quod halitu euaporato superuolantes aues necarentur.* Pherecydes Syrius, *ex insula* Syro, *una de numero* Cycladũ, *quem autorem uolunt esse scriptorum oratione soluta. hunc ea ætate uixisse* Cicero, *qua* Seruium Tullium, *tradit.* Græci *perhibent, natũ* Olympiade XLV. *ita incidet in ætatem septem* Sapientum Græciæ. *Refellitur autem his uulgatorum* Chronicorum *fides, quibus ille floruisse annotatur regnante in* Persis Artaxerxe, Xerxis F. Numeros *ac descriptiones,* Arithmeticas *&* Geometricas *demonstrationes dicit. His dictis, puer reliqua executurus sua lectione, hæc addidit:*

M. Macte uirtute. ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus? an sicut pleraq;, sic & hoc? quanquam hoc quidem minime.

me. Persuadent enim Mathematici, terram in medio mundo sitam, ad uniuersi cœli complexum quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi uocant. Eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se & diuisa momẽta, ut terrena & humida suopte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & in mare ferantur. Reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi grauitate ferãtur, & pondere: sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetente, siue quod à grauioribus leuiora pellantur. Quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos cum è corpore excesserint, siue illi sint animales, id est spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Si uero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis quàm dilucide dicitur, aut quinta illa non nominata magis quàm non intellecta natura, multo etiã integriora ac puriora sunt, ut à terra longissime se efferant. Horum igitur aliquid animus est. Nec tam uegeta mens aut in corde cerebro'ue, aut in Empedocleo sanguine demersa iacet. Dicæarchum uero cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorũ alter ne condoluisse quidem unquam uidetur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorum nosse possumus, quorum uaria compositio harmonias etiam efficit plures. Membrorum uero situs, & figura corporis uacans animo, quam possit harmoniam efficere non uideo. Sed hic quidem quamuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, canere ipse do-

ceat. Bene enim illo Græcorum prouerbio præcipitur, QVAM QVISQVE NORIT ARTEM, IN HAC SE EXCERCEAT. Illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum leuium & rotundorum concursionem fortuitam, quam tamen Democritus concalfactam & spirabilem, id est animalem esse uoluit. Is autem animus, qui si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potiss. uidetur Panętio, superiora capessat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. Ita id euenit, siue dissipantur procul à terris, siue permanent & conseruant habitum suum, per hæc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terræ proximus. Calidior est enim, uel potius ardentior animus, quàm est hic aër, quẽ modo dixi crassum atq; cõcretũ. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aëre, quem sæpe iam appello crassum: eumq; prorumpat. quod nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus, suiq; similis, necesse est ita feratur, ut penetret & diuidat omne cœlũ hoc, in quo nubes, imbres, uentiq; coguntur, quod & humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ. Quam regionem cum superauit animus, naturam'que sui similem contigit, & agnouit, uinctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit. Cum enim sui similem et leuitatem & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus

bus

bus nullam in partem mouetur. Eaq; ei demum natu ralis eſt ſedes, cum ad ſui ſimilem penetrauit: in quo nulla re egens aletur & ſuſtentabitur iiſdem rebus, qui bus aſtra ſuſtentantur & aluntur. Cumq; corporis fa cibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupidita tes, eoq; magis incendi, quod his æmulemur qui ea ha bent quæ nos habere cupimus, profecto tunc erimus beati, cum corporibus relictis & cupiditatum & æmu lationum erimus expertes. Quodq; nunc facimus, cũ laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus & uiſe re: id multo tum faciemus liberius, totosq; nos in con templandis rebus perſpiciendisq; ponemus, propter ea quod & natura ineſt mentibus noſtris, inſatiabilis quædam cupiditas ueri uiſendi: & oræ ipſæ locorum il lorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis co gnitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcen di cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam, & auitam (ut ait Theophra ſtus) philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipue uero fruentur ea, qui tum etiam cum has terras incolentes circunfuſi erant caligine, ta men acie mentis diſpicere cupiebant. Etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias per quas penetrauit, ea quæ eſt nomi nata Argo,

Quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis.
Aut hi, qui Oceani freta illa uiderunt,
Europam Libyamq; rapax ubi diuidit unda:

Quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum to tam terram contueri licebit, eiusq; cum ſitum, formã, circumſcriptionem, tum & habitabiles regiones, &

rursum omni cultu propter uim frigoris aut caloris uacantes? Nos enim ne nūc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus: neque est ullus sensus in corpore. Sed ut non solum Physici docent, uerumetiam Medici, qui ista aperta & patefacta uiderunt, uiæ quasi quędam sunt ad oculos, ad naris, ad aures, à sede animi perforatę. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec uidemus nec audimus: ut facile intelligi possit, animum & uidere & audire: non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi, quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & assit. Quid? quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus: ut colorē, saporem, calorem, odorē, sonū. quæ nunquā quinque nuncijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is omnium iudex solus esset. Atque ea profecto tum multo puriora & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Nam nunc quidem, quanquam foramina illa quæ patent ad animum à corpore callidiss. artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo. Cum autē nihil erit pręter animum, nulla res obiecta impediet, quominus percipiat quale quicque sit. Quamuis copiose hęc diceremus, si res postularet, quàm multa, quàm uaria, quanta spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus.

Hoc loco fine facto lectionis, tum ego suscipiens: Primum hanc uocem ex earum numero, quæ Interiectiones dicuntur, intelligendum significationem habere applausus, quasi bene gesta re: ut,

Macte noua uirtute puer.

Aut admirationis atq; incitationis: ut apud Liuium, Macte uirtute hac pietate in patrem patriamq; T. Manli esto. Dicitur & Macte animo, & apud eun-

dem

dem Liuium, lib. secundo: Iuberem macte uirtute esse, si pro mea patria hæc uirtus staret. Sequuntur rationes immortalitatis animorum, quæ tamen ipsæ (quamuis hoc dictu sit durum, ac propter autoris excellentiam incredibile) non esse firmæ possunt. Cum enim abducat animum ad immortalitatē suam à corporibus, & planè corpus esse neget, cum omnia corpora sensibus subiecta & interitui obnoxia sint, incidit temere Cicero noster in Stoicā hoc loco sententiam, quàm mox refellit, nunc planè tuetur. Atque hoc pacto longam quidem, & fortasse plurimorum sæculorum uitam animi demonstrari posit, sempiternos esse non posit. Nam & mundum ipsum, similibus ducti argumentis, Stoici interiturum aliquando, deficientem & quasi effœtum senecta, collegerunt. Hoc enim Stoicum certe est, Animum esse igneum aërem. quod quidem nō solum corporeum hunc, sed planè compositum efficit. Compositorum autem dissolutionem aliquando futuram, unum est ex euidentissimis, nisi Platonica uincula aliquis impedire patiatur iudicium suū. Elementa certe prima esse corpora, uel naturas quasdam, quibus hic uniuersus mundus perfectus sit, nemo ignorat Aristotelica doctrina traditum esse. Non autem terræ tantum atque aquæ & nebulosi aëris, quæ tangi manibus soleant, putandum corpus: sed etiam sublimia & pura ac sincera illa atque cœlestia corpora, fatendum nihilominus corpora esse. Verum de his quid differat, inspiciamus. Cum præsertim hinc, ut de certis ac demonstratis, non dubijs, neque ambiguis, de quibus'ue Academico quodam more in utranq; partem disputari posit, caussam immortalis animæ probaturum se profiteatur. Græca quidem uox τοῦ κέντρου, significat planè quod σημεῖον, Latini illam reddidere puncti nomine. Mathematicis corpus est minimum, & diuisionis sectionisq; expers. hoc animo & ratione constitui necesse est, ut alia quoq; mathematica corpora. Complexū autem cœli dixit, ambitū orbis, quæ est περιφέρεια Græcis: linea circuli, unde rectæ lineæ in centrum ductæ omnes inter se æquales sunt. Facile igitur est cuiuis etiam ἀγεωμετρήτῳ cognitu, quod hoc loco dicitur. Si in centrum enim, hoc est medium punctum circuli, undecunq; superne decidat pondus, natura sua perpendiculariter deferri necesse est, ita ut si per centrum linea transuersa ducatur, dispescens circulum, & respondens ad perpendiculum ponderis decidentis, excipere illud nisi ad æquales angulos non posit. Similiter quicquid sua leuitate summa petit, de centro in respondentem illi orbis seu τῆς περιφερείας punctum se efferens, lineam describat rectam necesse est. cum quod curuet aut distorqueat existere quicquam nequeat, si hoc euolare præfinito quasi itinere debeat. Sine quòd, ut dicit Cicero, hæc

ro, hæc leuitatis natura sit: siue quod ponderum quasi ictibus cedens illa, cũ ima loca quæ horum sint propria tenere prohibeatur, superiora quæ à ponderibus relicta sint capessere & inuadere soleat. Si sit numerus animus, magis etiam efferet se, quàm igneus aut animalis: magisq́;, si sit illa natura perennis motionis. De hac quidem dubium non est, propter puritatẽ, & quasi ætheriam diuinitatem suam. Sed numeri quæ tanta uis fuerit? De sententia omnino hoc Pythagoreorum dictum existimo, qui numeros per omnia ire ac penetrare dixere, de quorum potestate ac efficientia admirabili subtilitate disseruere. Dicæarchus autem Siculus, fuit Mamertinus, auditor similiter Aristotelis, ut Aristoxenus. Coercet huius audaciam Cicero, ingerentis se in tractationem rerum alienarum, uersu prouerbiali Aristophanico, σφηξί.

Ἕρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.

Quod utinam nunc quoque fieret: esset minor confusio in terris. Vinctum autem animum ex anima, uel (ut alibi inuenio scriptum) aëre tenui & ardore solis temperato cum dicit: uult esse ignitum aërem, de sententia Stoicorũ, quos hoc loco interpretari uidetur. Sed de alimonia siderum cum magna quæstio sit, plærique tamen ueterum credidere, humore maris & fluminum illa nutriri. Idem scripsit Cicero ex Cleanthis sententia, in secundo libro de Natura Deorum. cum sol igneus sit, Oceaniq́; alatur humoribus, quia nullus ignis sine pastu aliquo possit permanere. Et hac opinione ducti ueteres, subiecere uiæ solis, quæ adusta zona esset, Oceanum, dirimentem habitabiles ad Aquilonẽ & Austrum. Nunc deinceps excurrit in iucundam quasi contemplationem animi ipsius, uitæ, quam degat in summa felicitate liberatus terreni corporis quasi custodia. perinde atque iam obtinuerit & uiuere post mortem, & uigere, sentire, esse in cœlo. Atque tum cognitionem plurimum uoluptatis habituram, argumentatur de his angustis terrenis peregrinationum historijs. Angustiæ autem Ponti, fauces Bospori & Propõtidos accipiẽdæ, et fretum illud dirimens Libyam & Europam, Gaditanum siue Herculanum. Negat esse sensum in corpore, id est corporis. Animus est enim qui sentit. Vnde & αἰσθήσεις uolunt dictas, quasi εἰσθέσεις, quia illis sensus quasi uasis incidentia ad animum deportentur noscitanda. Vias autem dicit, qui sunt græci πόροι, oculorum ὀπτικὸς, narium ἠθμος, auriũ σκολιὸς πόρος τῆς ἀκοῆς.

His sanè multis ad hunc modum breuiter percursis, tum reliquorum ita secuta est lectio.

Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam Philosophorum, qui naturę cognitionem

tionem admirantur, eiusq; inuentori & principi gratias exultantes agunt, eumq; uenerantur ut Deum. liberatos enim se per eum dicunt grauiss. dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu? quę est anus tam delira, quę timeat ista, quæ uos, uidelicet si physica non didicissetis, timeretis? Acherontia templa alta, Orci pallida, leti obnubila tenebris loca. Non pudet Philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognouerit. Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. præclari autē nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se cū tempus mortis uenisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? Nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis uera sententia. Vt enim rationē nullam Plato afferret, uide quid homini tribuam: ipsa autoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, sibi certe persuasisse uideatur. Sed plurimi contrà nituntur, animosq; quasi capite damnatos morte multant. neque aliud est quicquam, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, nisi quod nequeunt qualis animus sit uacans corpore intelligere, & cogitatione compræhendere. Quasi uero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut si iam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus'ne in conspectum uideatur animus: an tanta sit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse, uidebunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit co-

gitatio, multoq; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domi, quàm qualis cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuam uenerit. Si enim quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus, certe & Deum ipſum, & diuinum animum, corpore liberum, cogitatione complecti nō poſſumus. Dicæarchus quidem & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi quid aut qualis eſſet intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. Eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirū hanc habet uim præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſque noſcat. Non enim credo id præcipit, ut mēbra noſtra, aut ſtaturam, figuram'ue noſcamus. Neq; nos corpora ſumus: neque ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico, ſed animo. Cum igitur NOSCE TE dicit, hoc dicit, noſce animum tuum. Nam corpus quidem quaſi uas eſt animi, aut aliquod receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur, hoc agitur à te. Hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi pręceptum, ſic ut tributum Deo ſit, hoc eſt ſeipſum poſſe cognoſcere. Sed ſi qualis ſit animus ipſe animus neſciat, dic quęſo, ne eſſe quidem ſe ſciet? ne moueri quidem ſe? Ex quo ratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in Phędro explicata, à me autem poſita eſt in ſexto libro de Republica. Quod ſemper mouetur, id æternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodq; ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nūquam ne moueri quidem deſinit. Quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principiū eſt mouendi. Principij autem nulla eſt origo. nam ex principio

principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt, nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde. Quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctū, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Id autem nec naſci poteſt, nec mori. Vel concidat omne cœlum, omniſq; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod ſeipſum moueat, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimum eſt enim omne quod pulſu agitatur externo: quod autem eſt inanimatum, id motu cietur interiore, & ſuo. nā hęc eſt natura animi, atq; uis. Quæ ſi eſt una ex omnibus, quæ ſe ipſam ſemper moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt. Licet concurrāt plebei omnes Philoſophi. ſic enim ĳ, qui à Platone et Socrate & ab ea familia diſſident, appellandi uidentur: non modo nihil unquam tam eleganter explicabunt, ſed ne hoc quidem ipſum, q̃ ſubtiliter concluſum ſit intelligent. Sentit igitur animus ſe moueri: q; cum ſentit, illud unà ſentit, ſe ui ſua, nō aliena moueri: nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. Ex quo efficitur æternitas, niſi quid habes ad hæc. A. Ego uero facile ſum paſſus, ne in mentem quidem aliquid contrà uenire: ita iſti faueo ſententiæ.

Poſthæc, cum puero ſilentium nutu imperaſſet: Idem poſsim, STIBARVS *inquit, quod tum Atticus, uere dicere, me admodum iſti fauere ſententiæ.* Neque *tamen auſim dicere, ſatisfactum eſſe mihi, ſiue non ſatis firma illa quæ audiuimus, ſiue parum à me intellecta ſunt. Sed quid tu tandem? Egóne? inquam. idem ſcilicet, quod dudū: per quàm omnia, quæ de immortalitate*

animorum concluduntur, si ad iudicium illorum ipsorum reuocentur, infirma uideri atque incerta. Ac nunc quidem merito deridet Epicureos, *qui morte animorum ut ipsi crederent perspecta, securitatem reperisse se putarent.* Vt *enim certe hoc maxime illos non curasse credamus, quid post mortem acciderit: hoc' ne etiam arbitrabimur potuisse contemnere, nihil omnino post mortem accidere ulli posse?* Non *hoc doctrinæ & sapientiæ, sed stuporis cuiusdam ac stulticiæ fuerit.* Et *tamen ipse* Cicero *eodem deuoluitur, cum quietem esse illam uult sempiternam, qua post mala uitæ fruamur, ac nihil omnino ad nos pertinere: quemadmodum, ut idem suprà dixit* Atticò, *ne illud quidem tempus quod fuerit antequam nasceremur.* At *antequam quis nasceretur, ne esse quidem se sciuit, nec sensit.* Nunc *qui cœperimus esse, extinctionem & redactionem ad nihilum perhorrescimus.* Dolet, *carendum uita & luce: omni ratione præstare solem tueri, quàm illis tenebris obrui atque inuolui, statuimus.* Sed *dimissis* Epicureis, *ad argumenta immortalitatis animorum accedit, quæ sunt præcipue* Platonica. De Epicureis *autem sciendum, nō in hac tantum parte, sed in uniuersum gloriatos de perspectione & cognitione naturæ: qua fieret, ne quis ulla re quæ accidere homini posset, tanquā autore* Deo *futura terreretur: ut ait* Lucretius,

Quem nec fama deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit cœlum: & *quæ sequuntur.*

Quod sequitur, incredibilem uideri æternitatem animorum, quia nequeamus intelligere qualis animus sit, uacans corpore: id profecto est uerum. Et *omnes de animo cogitationes, quibus tamen quiduis informari uidetur posse, non peruenient unquam illò, ut complectantur animum solum & separatum à corpore, sic quidem ut natura aliqua illius, & (quod uerbum in scholis nunc est tritum) essentia constituatur. fingere quidem licet aliquid, et qua si ludere bellulis sententijs: rem dico ipsam non posse constitui, ne cogitatione quidem, ubi sit, quid sit, quid agat corporis expers animus.* Hac *ipse parte quasi in se recurrēs, inuoluitur atq; implicatur.* Quod *si cogitationes hac in re, quarum maxima est libertas, impediuntur: quo magis sermones, quibus sæpissime quod optime cogitatum est eloqui non possumus, deficere in demonstrationibus eius quod cogitatione nondum sit compræhensum, necesse est?* Nam *quod dicit, diuersum sibi uideri naturā animi intuenti, seruit caussæ suæ* Cicero *noster.* Quam *enim naturam habet animus, nisi effectionis uitæ sensuum, rationisq; uirium?* Hæc *autem quomodo exercebit in se ipse absque corpore? aut quomodo corpus aliena est domus animi, qui annexā agglutinatamq;*

glutinatamq́; habet illam habitationem multo inseparabiliorem, quàm sit non dico à conchylio testa, sed succus illius imbibitus à lana? Propterea, quod iam sæpe dico, discedamus mi STIBARE, non solum à nobis, sed etiam à ueterum tanta & tam admirabili sapientia, cum huiusmodi res, remotæ à captu ingenij humani, in quæstionem uenerint. Iubes igitur, inquit ille, nos stultescere: quàm facilis tua disciplina est? Quàm facilis sit nescio, inquã, hoc stultescere & abijcere in maximis rebus omnem spem humanæ sapientiæ. Neq; hoc nunc agimus: sed ubi figam pedem in ueterum harum rerum inuentis, nihil cerno firmum atq; stabile. Itaq; & illud Socraticum parum simplex, sed callidum est, quod ait non esse Atticum corpus: sed neq; animus est. Nam homo certe neq; inanimale, neq; corporis est expers: sequitur ergo, ut compositum quiddam ex utroq; esse fateamur. Hanc autem sententiam γνῶθι σαυτόν, *cum alibi commentando enarrauit Cicero, tum in quadam ad Q. Fratrem epistola luculenta breuitate, & in primo libro de Legibus per quàm copiose: quem locum, cum uoles, licet assumas. Dictum illud tanti fecere ueteres, ut ad Apollinem autorem retulerint. Plato scribit hoc, & alterum* μηδὲν ἄγαν, *eos qui una ætate uixerint Sapientes septem, communiter inuenta, quasi primitias quasdam sapientiæ suæ consecrasse Deo, & curasse in Delphico templo perscribi. Sequitur Platonica argumentatio, conclusa acutissime, quam Cicero transtulit suo more de Græco sententia expressa, non annumeratis uerbis. Perscribam autem tibi in hac charta, si uidetur, Græca uerba, quæ propter mirificam quandam elegantiam, & conclusionis illius (ut ita dicam) calliditatem, iam pridem memoriæ mandaui. Erit mihi gratum, inquit: & asseruabitur inter alias tuas hæc à nobis charta. Tum igitur perscripta hæc illi recitaui.*

In Protagora.

πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον. τὸ δὲ ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν, ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. ἀρχὴ δὲ ἀγγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι. αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολλομένης, οὔτε αὐτή ποτε ἔκ του, οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γί-

γίνεσθαι. οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι, οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανόν, πᾶσάν τε γῆν συμπεσοῦσαν στῆναι, καὶ μήποτε αὖθις ἔχειν στῆναι, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται. ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτό τις λέγων, οὐκ αἰσχυνεῖται. πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι ἄψυχον, ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὑτοῦ ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς. εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, ἢ ψυχήν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη.

Quantum, inquit, intelligere possum, maxima cura & singulari diligentia haec perfecta sunt. Vt enim artificiose picta tabella imperitos quoq; mouet, ita mihi non admodum graecae linguae gnaro, haec tamen mirum in modũ bella uidentur esse. Sed illud quale? inquam, quod Cicero ait: Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Plato uero, εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. Te, inquit, dicere par fuerit. me enim colorũ amoenitas, & formae quaedam uenustas delectat: de consensione partium inter se, & concinnitate, non laboro. Videamus igitur, num reddita sit sententia Platonica à Cicerone. uerba enim esse, nihil refert. Negat Plato ullam rem aliunde oriri posse, quàm ex principio. Sed idem profecto ex se oriri nequit. Ergo si principium nascatur, aliũde quàm ex principio nascatur, quod ipsum est, oportet. Quod si aliunde sit natum, principium iam non erit: quippe ex quo oriantur omnia, & quod ipsum aliunde nasci nõ poßit. Perquã, inquit ille, acute haec conclusa: attentionem quidem horum lectio singularem postulat. Vidit & hoc ipse Cicero, inquam, qui negat subtilitatem huius conclusionis à uulgo Philosophorum intelligi. Cui sanè & nos libenter assentiamur, neq; in haec Platonica inquiramus seuerius. Sed nunc si placet pergamus. Tum igitur lectionem ita puer contexuit.

Quid ista tandem? num leuiora censes, quae declarant inesse animis hominum, diuina quaedam? quae si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam quemadmodum interirent uiderem. Nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, uenas, omnem deniq; mẽbrorum & totius corporis figuram uideor posse dicere, unde concreta & quo modo facta sint per animum ipsum,

ipsum, si nihil esset in eo nisi id ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam sustentari, quàm uitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus uiuere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestijs. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium. quam quidem Plato recordationē esse uult uitæ superioris. Nam in illo libro qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quædam Geometrica, de dimensione quadrati. ad ea sic ille respondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondēs eò perueniat, quasi geometrica didicisset. Ex quo effici uult Socrates, ut discere nihil aliud sit quàm recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è uita. Docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis esse uideatur, bene interroganti respondentem, declarare se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere. nec uero fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerum atque tantarum insitas & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocat, haberemus, nisi animus, antequam corpus intrasset, in rerum cognitione uiguisset. Cumque nihil esset, ut omnibus locis à Platone disseritur (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat: idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, speciem nos) non potuit animus hoc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea planè uidet animus, cum repente in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit: sed cum se collegit atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo.

niscendo, ita nihil aliud est discere, nisi recordari. Ego autem maiore ui etiam quodammodo memoriam admiror. quid est enim illud quo meminimus? aut quam habet uim, aut unde naturam? Non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is qui à Pyrrho legatus ad Senatum est missus Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta qui modò fuit Scepsius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore studio & arte uersantur, quorum quāta mens sit, difficile est existimare, ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? Quæ sit illa uis, & unde sit, intelligendum puto. Non est certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum, anima sit animus, ignis'ue, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, siue anima siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum. Quid enim obsecro te, terra'ne tibi aut hoc nebuloso & caliginoso cœlo, aut sata aut cōcreta uidetur tanta uis memoriæ? Si quid sit hoc, non uides: at quale sit uides. Si ne id quidem, at quantum sit profecto uides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo tanquam in aliquo uase ea quæ meminimus, infundantur? Absurdum id quidem. Qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? An imprimi quasi cerā animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente uestigia? Quæ possunt 'uerborum, quę rerum ipsarum esse uestigia? Quę porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? quid illa uis, quæ tandem est? quæ inuestigat occulta, quæ

Inuentio atque excogitatio dicitur. Ex hac'ne tibi terrena mortaliſq; natura & caduca concreta ea uidetur? Aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina: aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit: aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit: aut qui errantium ſtellarum motus, curſus, progreſſiones, inſtitionesq; notauit: omnes magni etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultũ uitæ, qui pręſidia contra feras inuenerunt, à quibus manſuefacti et exculti à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus. Nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea quæ ſunt infixa certis locis, tum illa nõ re ſed uocabulo errantia, quorum conuerſiones omniſq; motus qui animus uidit, is docuit ſimilem animum ſuum eſſe eius qui ea fabricatus in cœlo eſſet. Nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinq; errantium motus in ſphæram illigauit, effecit idem quod ille qui in Timæo Platonis mundum ædificauit Deus, ut tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. Quod ſi in hoc mundo fieri ſine Deo nõ poteſt, ne in ſphæra quidem Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. Mihi uero ne hæc quidem notiora & iam illuſtriora carere ui diuina uidentur, ut ego aut Poëtam graue plenumq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine maiore quadam ui fluere, abundantem ſonantibus uerbis, uberibusq; ſententijs. Philoſophia uero omnium mater artium, quid eſt aliud niſi, ut Plato ait, donum: ut ego, inuentum Deo-

rum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemq́ animi erudiuit, eadem'que ab animo tanquam ab oculis caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media uideremus. Prorsus hæc mihi diuina uidetur esse uis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid enim memoria rerum & uerborum? quid porro inuentio? profecto id, quo nec in Deo quicquam maius intelligi potest. Non enim ambrosia Deos aut nectare, aut Iuuentute pocula ministrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à Dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula administraret. Non iusta caussa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad Deos transferebat, diuina mallem ad nos. Quæ autem diuina? Vigere, sapere, inuenire, meminisse.

Ad hunc locum cum esset peruentum, lectionem ego interpellans (animaduerteram enim STIBARO *longiorem iusto uideri) De his igitur, inquam, disputemus, sicut antè fecimus.* Tempori *quidem, inquit. Nam ego de his etiam male timeo memoriæ meæ, & in hac facta de illa mentione tam honorifica infelicitatem meam doleo.* Necessitate *mi* STIBARE, *ait ille apud Plautum: Quod domi est, id sat est habendũ. Quare hoc agamus. Neq; ego tamen nunc de natura harum rerum, quibus corporis formam constitui Cicero dicit, uerba faciam: nec explicationes illarum afferam de scriptis ueterũ. possumus enim contenti esse nunc quidem, communi & uulgari notione animorum nostrorum, qua definimus sanguinem, pituitam, bilem, tam hanc uiridis felis quàm illam nigræ, humores esse in corpore, & quasdam elementorum naturas an qualitates? molem autem huius exaggerari uenis, neruis, ossibus, carnibus, in quibus densius et compactius quiddam intelligitur. Hæc dixere ueteres sapientes Græci* ὁμοιομερῆ. *partes enim similes sunt in unoquoq; horum totius. Sequitur igitur, Per animum ipsum: ubi non incõmode legi posse uideo, Præterea animum ipsum. ut mihi in mentem ueniat, scripturam de*

hac

hac dictione in illam deprauatam esse. Putat aut Cicero noster de anima uitali, quae etiam stirpibus tribuitur: deq; sensuum, quae brutis quoq; inest, habiturum se quod dicat, Nempe naturae rationem & originem illius. Sed in hac peculiari natura hominis, de qua nunc deinceps quasi declamitat, haerere se & cogi fatetur, ut tanquam in tragoedijs accersat deum, à quo hanc fabricatam sentiat fuisse. Sequitur locus Platonicus de reminiscentia, notus, & à Peripateticis repraehensus, ut pleraq; illius alia. de quo non quidem nobis quicquam laborandum, qui ita sumus erga nos benigni, ut cuiusdam saepe inexquisitae cognitionis uoluptati indulgere patiamur animum nostrũ. Bellum autem profecto hoc uidetur, Scientiam & rectitudinem consilij in memoria & recordatione constitui, cum & ignorationes & errores in obliuione perpetua uersentur. Ex quo genere haec sunt: In mentem mihi fuit. &, Saepe ac multũ recordatus. &, Cum iubemus meminisse. & hoc Homericũ, ἢ λάθετ' ἢ οὐκ ἐνόησεν. Pindarus autem utrunq; egregie designauit in septimo hymno Olympico, cum dicit studium prouidentiae uirtutem & laeticiam cõciliare hominibus: sed ineuitabiles etiam ingruere nubes obliuionis, qua mẽtes saepe extra uiam rectam deturbentur. Verum haec relinquamus. Menonius autem iste pusio in Platonis libro, qui à Cicerone nominatus, & cuius altera est inscriptio de Virtute, respondẽs ad interrogata Socratis, ea dicit quae ignorabat: hoc est, quae nondum didicerat recordando & reminiscendo & agitando memoria, iacente adhuc illa ui mentis, ut Plato efficere uult. Est autem problema illud geometricum duplex. Primum, Quadratum quatuor pedum describere. quod ita se habet: Omne quadratum diuiditur linea per medium ducta, in duas partes aequales. Haec linea & recta & transuersa duci potest. Cum autem dispescat quadratum in partes aequales duas, necesse est si ipsa sit pedalis, quadratum totum quatuor pedum existere, quia dimidiatum fit duum, & bis duo quatuor. et si hoc magis demonstrat propositum quadratum quantum sit, ut apud Platonem interrogans Socrates efficit illam demonstrationem quantitatis descripti spacij quadrati. Secundum est intricatius, tale: Quadratum propositum duplicare. Quod non fit duplicata illa pedali: nam sic fieret dimidiatum quadratum pedum octo, atq; consequenter totum sedecim. itaque alia ratio est quaerenda, quam docet illo in libro Plato, duci de quadrati obliqua, ex angulo uno in alterũ ducta linea, diametri nomen nouitium illius quasi fastidiens. Nam si quis similiter ut de quatuor pedum quadrato faciat, exibit spacium nõ octo, sed sedecim pedum, ita: Ponatur linea diuidens quadratum medium pedum duum: ea enim est du-

plicata de priore. hæc igitur faciat duo latera bis duum pedum necesse est, ut illa prior bis unius, id est duum. postea quadretur spacium, tum reddent quater quatuor sedecim, ut suprà bis duo quatuor. ita area nõ duplicata, sed quadruplicata fuerit, & comprehendet intra se quaternas illas pedum singulas quatuor, hoc modo.

Quatuor quadrata, hoc est, quater quatuor, XVI reddunt.

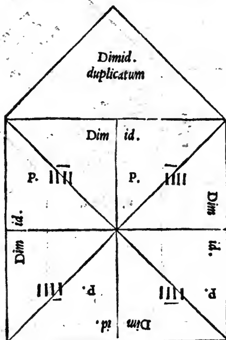
Latus P. II

Latus P. II

Linea P. II *duplicata*

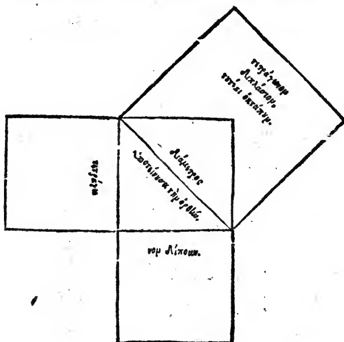
Sed duplicatum quadratum ita docet inuenire: Duplicata pedali linea exit quadratum. Hoc est, quadrata quatuor componuntur sub quatuor lineis. horum uniuscuiuslibet inueniendum duplicatum. ducantur igitur per illa lineæ obliquæ de angulis in angulos, ita dimidiatis singulis quadratis, quaternæ intus partes illæ dimidiæ conspicientur: hoc est, triangula in toto quatuor descripta, continuatis quorumq; duorum quadratorum diametris. Vniuscuiusq; enim diametros linea triangula bina describit. bis autem quatuor octo, & dimidiata octo quatuor sunt. Diximus enim, diametro dimidiari quadratum. Sed si de una qualibet diametro quadratum de nouo exprimatur, duo tantum triangula illa dimidiationis reperientur, quæ quatuor erant in toto quadrato, illa quatuor alia includente. Nam necessario illius totius

tius latus unum, diametros fit in duplicato quadrato, de uno quaternorum in illo inclusorum. Ita exposuit hanc rem pusio Menonius, Socrate non quidem docente, sed interrogante: quod ipsum Aristotelicis docere uisum. quae de descriptione facile intellectum iri arbitror, quam tum fortuito cretensi hac, ut uocant, terra, in mensula designauimus. hoc uero loco subiunximus paulo exactiorem.

Hoc idem de hypothesibus mathematicis cito expeditur, hoc modo: Omne quadratum diametro in duo triangula secatur. Et in omni triangulo subtendens rectum, aequiualet reliquis duobus lateribus. Ergo cum rectum trianguli utriusq; diametros quadrati subtendat, consequens est ut sit inde descriptum quadratum duplex ad illud, cuius diametros fuerat, quandoquidem ad duas partes quadrati aequiualet. Quam et ipsam descriptionem licet aspicias. quid enim prohibet inquam, in harum rerum quasi ludo quodam pauli-

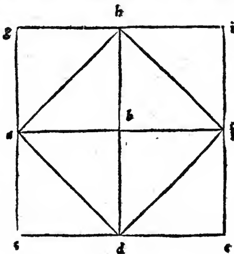
ſper acquieſcere? Nihil uero quicquam, inquit ille: præſertim cum de illorum ludorum genere hic eſſe uideatur, qui uel maxime ſeria ducant. Aſpice igitur, inquam: atq; ita ſubiectam figuram depinximus.

Videri, inquam, ſi diametros debeat deſcribere figuram æquiualentem figuris duabus, de duobus tranguli lateribus, quorum rectum angulum ſubtendit, neceſſario æquiualere duobus quadratis, qualium diametros illa fuit. Cum ad quadrati cuiuslibet latus neceſſe ſit, deſcribi æquale illi quadrato aliud. Sum quidem ego, inquit, ualde ἀγεωμέτρητος. *ſed hæc tamen ita à te et expoſita oratione, & figuris deſignata, intelligere ſanè mihi uideor. Non igitur requiris aliam demonſtrationem? inquam. Non, inquit: niſi quia, mihi hæc enim nequaquam iniucũda ſunt, ſi tibi uideatur plura de ipſis afferre in medium, per ſum cupide & libenter auditurus. Exponitur ergo, inquam, etiam res ad hunc modum paulo artificioſius. Annexa inter ſe ad*

normam

normam quadrata quatuor, necesse est includi in spacio ad unumquodq; ipsorum quadruplo. Horum autem ipsorum quatuor quadratorum interius, exclusis dimidiatis, diametri rursum describunt quadratum. In quo inueniũtur iam diametri duo, qui in quadruplo numerabantur quatuor. Ita fit, ut hoc de nouo inscriptum quadratum duplum sit ad unũquodq; priorum quatuor: & illud ista quatuor quadrata includens duplum, ad istud de nouo inscriptum. hoc etiam ad Euclideum *quendam modum literis designemus, si placet.* Maxime, *inquit. ita enim omnia clariora futura sunt. Sit ergo, inquam, quadratum hoc unum quatuor pedum, a b c d. cui ad normam applicetur alterum, b f d e. & tertium, a b g h. & compleatur totius spacij uacuus angulus quarto, b f h i. ita ut totum quadruplũ sit, c e g i.* Tum *diuidantur singula quadrata diametris a d, & d f. & a h, & h f.* De *quibus iam quadratum describetur, a d h f.* Dicimus *igitur spacium, c e g i, quadruplum esse ad a b c d. & reliquum quodlibet inscriptorum ad normam quadratorum: sed spacium a d h f, duplum ad quodlibet illorum quadratorum: & rursum ad hoc, illud spacium, c e g i, duplum.* Sicut *enim hoc de unaqualibet quatuor quadratorum diametro, ita illud de huius diametro describitur.* His *singilatim notatis & demonstratis, talis figura exijt.*

Sed de his

Sed de his ſatis, uel potius nimium. nam permultum reſtat inquam, nobis quaſi itineris conficiendi, dum perueniamus ad finem inſtitutæ operæ. Dimenſionem quadrati haud ſcio an Cicero dixerit, interpretans Græcam uocem διαμέτρου. *Sermo autem Socratis, habitus eo ipſo die quo exceßit è uita, expoſitus eſt à Platone in libro eo qui Phædon, uel de Anima inſcribitur. Quem Panætius dicitur reieciſſe, tanquam parum Platonicum, & nothum. de quo Epigramma inter græca extat, quod eodem ait auſu animam mortalem, & illum librum non Platonis eſſe, Panætium perhibuiſſe. Capita autem diſputationis huius eleganter recitauit Cicero. Quas quidem notiones interpretatus eſt de Græco,* προλήψεις *etiam dixere, in Academicis notitias uertit. Sunt autem iudicia quædam, & quaſi pronunciata mentis, quæ nō diſcendo comparantur, ſed à natura inſunt. ut ſimilitudinum & comparationum, de quibus ſolent omnes homines ſtatuere de uno quoq;. Hanc uim nō acquiri ſtudio noſtro, ſed innatam eſſe Plato docet, & in Menone, & Phædone. Vt exempli gratia: lignorum inter ſe æqualitatem, conſtitui iudicio meo de æqualitatis ipſius* προλήψει, *ſiue* ἐννοίας. *Epicurus acquiri de uſu ſenſuum uoluit docere. Vt ſi de procul aliquid in flumine cernam innatare, & quærā an nauicula ſit, an ſarmenta: nimirum quod nauicula ſarmentaq; prius uiſa notaq; ſint, ideo illorum notio nunc, cum quibus hoc de quo dubito confero, exiſtit in animo meo. Sic etiam alias notitias pari exiſtimauit. Scilicet ſi Plato errauit magnificentia illa ſua in diuinitate & ſempiternitate animorum, à ſenſibus corporeis illos abducendo: hic multo fœdius peccari debeat credi, animos ſua doctrina interimendo, & ad ſenſus tanquam præſepe quoddam deuinciendo. De ideis autem Platonicis notum eſt, immortalitatem illis hūc tribuiſſe: & ita longe ab omnibus quæ oriuntur atq; occiderent remouiſſe, ut hoc repræhenſione acutorum non caruerit. Harum diſputationum ſummam breuiter expoſuit Cicero in Oratore, his uerbis: Has rerum formas, appellat ideas ille, non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi grauiß. autor & magiſter Plato. eaſq; gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: cætera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe in uno eodēq; ſtatu. Cum igitur nihil eſſet quod naſceretur & interiret, quid in caduco corpore inueniret, rerum ſcilicet, id eſt τῶν ὄντων uacuo animus? Ergo attulit aliunde. fuit igitur prius, quàm in corpus intraret. Sed cur non ſtatim hæc uis manifeſta eſt? Quia in prima ſua ingreßione aliquantulum hæſitat animus, neq; ſtatim ſe audet quaſi explicare: corripitur etiam, ut Timæus ait, et uoluitur uelut torrente quodam materiæ, in quo non poteſt primum conſi-*

ſtere,

ſtere, poſtea autem confirmatur, & in ſe recolligitur, atq; ita utitur natura ſua. De memoria reuera eſt admirabilis conſideratio. quæ uis illius, ubi ſedes, quibus in cellulis condat ea quæ aſſeruat, quomodo tam celeriter & apte promat. Similiter & cogitationum facultas mirifica, cum per ſe, tum reſponſione ſua celerrima ad orationem & eloquentiam: ut cum nihil effari quiſquam non antè conceptum animo poßit, uelocitas tamen in hoc tanta ſit, ut cogitata in eloquendo non ſentiantur. Exempla autem, quæ hoc loco præſtantis memoriæ adducuntur, notorum ſunt hominum, & alibi etiã memoratorum. Metrodorũ atq; Carneadem in ſecundo libro de Oratore, cum diuina propè eſſent memoria, arte tamen illius uſos præclare ſcribit. Hortenſio in Acad. tribuit uerborum memoriam maiorem, rerum Lucullo. De Cyneæ legati Pyrrhi memoria cum alia feruntur, tum poſtridie eius diei quàm Romam intraſſet, omnes Senatores nomine quenq; ſuo perſalutaſſe. Quod autem de cera & ueſtigijs literarum nunc dicit, intelligendum nihil quidem tale re ipſa fieri: ſed aptas eſſe ſimilitudines, in quibus memoriæ cũ naturalis uis, tum ars etiam perſpici poßit. Sic igitur & Cicero de Oratore. Quorum uterq; tanquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in ijs locis, quos haberet, quæ meminiſſe uellet perſcribere. Plato etiam in Theæteto, tabellarum ſimilitudine de memoria utitur: atq; idem κέαρ animum putat dictum, hoc reſpectu ad ceram. De nominum impoſitione, duæ diuerſæ ſententiæ ueterum doctorum fuere. una, illa eſſe ratione & certæ ſignificationis impoſita rebus: altera, hoc factum temere, pro arbitrio imponentis. obtinuiſſe autem conſenſu & uoluntate uſurpantium appellationes. Priorem tamen & tenere & probare Plato uidetur in Cratylo. Idem de notatis generibus infinitæ uocis, quibus illa ſic diſtingueretur, ut forma quadam ſpectabilis, non uaga, ſed ordine & uia ferretur, ἔναρθρον Græci uocant. De his igitur idem Plato in Philebo, Aegyptium quendam ſiue deum, ſeu diuinum hominum, Theutum, cuius & in Phædro mentionem facit: hunc igitur ait in uocis infinitate animaduertiſſe primum eas, quæ uocales dicuntur: deinde alias, non quidem uocales, ſed tamen ſtreperas: poſtremo tertium quoddam genus mutarum. Atq; has numero definitas, ſub ſuum quaſq; genus ſubiunxiſſe, atq; ita ſingilatim diſtinctas nominauiſſe literas, ſeu elementa. &c.

Eloquentem autem hominem diſperſos in agris, & in tectis ſylueſtribus abditos, ratione quadam compuliſſe homines & congregaſſe in unum locũ, Cicero ſcribit de Inuent. I. Hæc ab Epicureis irridentur, atq; fortuito eueniſſe omnia traduntur, ut et Lucretius lib. V.

Proinde putare, aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, & inde homines didicisse uocabula prima.
Desipere est.

Protagoras apud Platonem eleganti fabula congregationem πολιτικὴν *hominum refert Ioui acceptam, qui misso Mercurio uniuersis atque singulis distribui iusserit* αἰδῶ καὶ δίκην. *In stellarum motu nō solum est ille, quo stella progreditur de una parte qualibet priore ad sequentem, qui dicitur Græcis* κατὰ τὰ ἑπόμενα, *& est directus cursus* κατὰ μῆκος: *sed etiam ille, quo & euagātur stellæ* ἐπὶ πλάτος, *& insistentes retorquēt cursus, hoc est* ἀναποδίζονται, *ingredientes iam de posteriore aliqua parte in priorem, hoc est* κατὰ τὰ προηγούμενα. *Hunc notasse & explicuisse primum traditur Apollonius Pergæus, Ptolemæus autem luculente demonstrauit in 12. libro* τῆς μεγάλης συντάξεως: *Cicero in secundo de Natura deorum haud scio an regressus dixerit, hunc motum qui nunc retrogradationis est. Legendum autem in textu, institiones, non institutiones: cum omnino non mouentur, sed ad quoddam tempus insistunt, ut Cic. ait, loco iam notato. Hoc græcis est* στηρίζεσθαι, *&* στηριγμός, *cum in epicyclo uel minima uel nulla incrementi atq; deminutionis, hoc est* τῶν προσθετικῶν τε καὶ ἀφαιρετικῶν παρόδων *differentia inuenitur. Mox temperatam uarietatem & naturam sonorum musicæ concinnitatem accipiemus, in illis primis generibus* τοῦ ὀξέως, τοῦ βαρέως, τοῦ ἰσοτόνου. *Platonicū autem est, negari stellas errare, qui hoc nomine impietatis Græcos accusat, quod de cœlestibus corporibus mendacia dicere non uererentur. idē Cicero de Natura deor. lib. 2. Sunt autem errantes,* πλανῆται: ἀπλανεῖς, *uel ut Aristoteles uocat* ἐνδεδεμένοι, *inerrantes. Harum stellarum est infinitus numerus, sed suo tamen quasi cœtu quodam simulacra & effigies exprimere uidentur: quæ numero compræhensa, ex nota figurarum aliquarum similitudine nomina inuenerunt. Illæ sunt quinq;, his nominibus.* φαίνων *Saturni,* φαέθων *Iouis,* πυρόεις *Martis,* στίλβων *Mercurij,* φωσφόρος *(atq; idem* ἕσπερος*) Veneris. Sol autem Apollinis, & luna Dianæ, non sidera, sed* φῶτα, *hoc est lumina. Archimedis sphæræ meminit etiam in secundo libro de Natura deorum, similisq; à Posidonio effectæ. Plato in Timæo sic ait,* ἐξ ὧν ἐπορισάμεθα φιλοσοφίας γένος, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ' ἦλθεν, οὔθ' ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθέν. *Idem in Philebo, rationem & uiam explicandæ cuiusq; rei, quod artificium distinguendi & complectendi omnia intelligi uult, uel solam philosophiam, uel huius maximam partem,* δόσιν θεῶν *uocat* εἰς ἀνθρώπους. *Ambrosia autem, cibus deorum: Nectar, potus est, apud Homerum:*

οὐ γὰρ

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ᾽ οὐ πίνουσ᾽ αἴθοπα οἶνον,

Vt ille ait. Factum ab immortalitate utrunque nomen, posteriores Poë*tas mutasse docet Atheneus lib. 2. ut nectar cibum, ambrosiam potum facerent. Laomedon autem pater fuit* Priami, *filius* Illi, *patruumq; habuit* Ganymedem, *filium* Trois. De quo Homer. ἰλ. υ.

Sed natos genuit deinceps tres magnanimus Tros,
Illumq;, Assaracumq;, et diuinum Ganymedem.
Mortales fuit hic cunctos pulcherrimus inter,
Quemq; suam ob formam diui rapuisse feruntur,
Vt superûm in cœlo misceret pocula Regi.

Repræhenditur hoc loco Cicero, *quasi memoria lapsus, qui uideatur* Laomedontis *filium facere* Ganymedem, *cum hic illius patruus fuerit. Verum quare humanam & formam et sensus ad deos retulerit* Homerus, *à multis quæsitum est: de quo in præsentia disputare nos non oportet. Cum tamen uellet suis heroibus deorum numina quasi familiaria adiungere, alio modo facere non potuit, quàm informatione & figuræ & sententiæ humanæ.* Egregium *autem hoc, quod de hoc constituitur,* Homines *diuinitatis imaginem esse.* At *quod* Cicero *optat, diuina ad nos transtulisse potius* Homerum, *certe & hoc ille fecit, cum & à* Minerua *considerationem ad* Achillem, *fortitudinem & intelligentiam ad* Diomedem *transtulit. sic enim ait* ἰλ. ε.

Ἀχλὺν δ᾽ αὖ τοι ἀπ᾽ ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
Ὄφρ᾽ εὖ γινώσκοις ἠμὲν θεὸν, ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Et mox, Δὴ τότε μιν τρὶς τόσσον ἕλεν μένος.

Quid autem non prudentiæ ad Vlyssem *de eodem numine transtulit?* Itaq; *ille sic gloriatur.* ἰλ. κ.

ὅτε μοι αἰεὶ
Ἐν πάντεσσι πόνοισι παρίστασαι, οὐδέ σε λήθω Κινύμενος.

Sed nunc alia consideremus. Fiat, inquit ille. Tum puer amplius ita legit.

Ergo animus, qui, ut ego dico, diuinus: ut Euripides audet dicere, deus est. Et quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam ut illa natura cœlestis & terra uacat & humore, sic utriusq; harum rerũ humanus animus est expers: sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primũ hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos senten-

tiam secuti, his uerbis in consolatione hæc expressimus, Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse uideatur: nihil est aut humidum quidem, aut flabile, aut igneũ. His enim in naturis nihil inest, quod uim memorię, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit pręsentia, quę sola diuina sunt: nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo. Singularis est igitur quædam natura atque uis animi, seiuncta ab his usitatis notisq; naturis. Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cœleste & diuinum est: ob eamq; rem æternum sit necesse est. nec uero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens et mouens, ipsaq; prædita motu sempiterno. Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? ubi tua, aut qualis est, potes'ne dicere? An si omnia ad intelligendum non habeo, quę habere uellem, ne ijs quidem quæ habeo mihi per te uti licebit? Non ualet tantum animus, ut sese ipse uideat, Ac ut oculus, sic animus sese non uidens, alia cernit. Non uidet autem quod minimum est, formam suam fortasse: quanquam id quoq;, sed relinquamus. Vim certe, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est. ut cum uidemus speciem primum, candoremq; cœli: deinde conuersionis celeritatẽ tantam, quantam cogitare non possumus: tum uicissitu-

dines

dines dierum atque noctium, commutationesq; temporum quadripertitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationē corporum aptas, eorumq; omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq; accretione & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies: tum in eodem orbe in XII partes diſtributo, quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſ. ſeruantes diſparibus inter ſe motibus, nocturnamq; cœli formam undique ſideribus ornatam: tum globum terræ, eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum. Quarum altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde horrifer

Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues.

Altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Græci Antiaxona. cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeāt, aut urantur calore. Hic autem ubi habitamus, non intermittit ſuo tempore

Solum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Ramus baccarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier.

Tum multitudinem pecorum, partim ad ueſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda: hominemq; ipſum quaſi contemplatorem cœli ac deorum, ipſorumq; cultorē: atq; hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus'ne dubitare, quin his pręſit aliquis cōditor uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur: uel ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti ope-

ris & muneris? sic mentem hominis quamuis eam nō uideas, ut deum non uides, tamen ut deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione et celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis, uim diuinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? Credo equidem in capite, & cur credam, afferre possum: sed de hoc aliàs, nunc ubi sit animus. Certe quidem in te est, quæ est & natura dei, propria puto & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id de quo agimus. Illud modo uideto, ut Deū noris, & si eius ignores & locum & faciem: sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si eius ignores & locum & formā. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei sumus: quoniam nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex, quod cum ita sit, certe nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interire igitur. Est enim interitus, quasi discessus, & secretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.

Post hæc recitata: Conclusit, inquam, Cicero, suam de animo sententiam, diuinum illum esse: uel etiam deum, iuxta Euripidem. *Quod dictum libenter admittit atq; probat, potiß. quidem, ut, quia de natura animi dicendum sit, quintam illam ignotam & eximiam esse horum perhibeat. Consolationem autem scripsit ipse sui, cum mirificis doloribus angeretur ob mortem filiæ suæ, imitatus* Crantorem Academicum, *qui consolatus esset* Hippoclem *quendam in luctu filij. de qua ipse* Lib. 2. de Diuinatione *ita:* Nam quid ego de Consolatione dicam, *quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantū medetur, cæteris item multum profuturam puto.* Sequitur obiectio. *Intellexit enim Cicero, magnificè quidem hæc dici uerbis,* Esse deum, mentem sempiternam, solutam, omnia agitantem: *sed requiri statim,* Vbi igitur illa, aut cuiusmodi, cuiusq; constitutionis sit. *Hæc alia obiectione eludit, in qua est bella similitudo oculi, cernentis alia omnia præter se. Quæ tamen diligentius intuenti, nō ap*

pareat

pareat fortasse idonea, cum corporeum sit oculus, animus autem corpore uacet: cumq; in animo ea uis sit, in qua reluceant atq; resplendeant omnia: interq; illa etiam ipsa, quemadmodum in speculo, nõ solum frons & nasus, sed etiam oculi repræsentantur, ut sese contemplari poßint. Sequens autem argumentatio est firma, de effectis & operibus: quæ nunquam sine aliqua efficiente ui existunt, sed autorem necessario suum habent, & caussam. Nullius enim rei caussa remota, inquit Cicero, reperiri origo potest. Quam tractat comparatione: atque occasione ista inserit peramœnam historiam rerũ cœlestium atq; elegantißime & cœli totum globum explicat, & de illius distinctione quid in terris fiat cõmemorat. De qua, si uidetur, paulo copiosius disseramus. Hoc mihi gratiß. inquit ille, futurũ est. Nam iucundißimæ solent mihi interdum incidere cogitationes his de rebus, quæ tamen in harum non perfecta cognitione, uel prope dixerim ignoratione, non possunt me uehementer & penitus delectare. Ergo artificium quoddam doctrinæ à me expectas, inquam, & accuratas illas physicas disputationes atq; subtiles. Tu uero has aliunde petas censeo. Non ego, inquit, istas desidero, sed quasi descriptionis huius atque designationis Ciceronianæ colores à te adhiberi cupio, quibus reddantur omnia clariora, magisq; conspicua, cum uerbis ipsis illustratis, tum rebus explicatis. Conabimur, inquam, facere quod uis. Primum igitur, quod ait uidere nos speciem candoremq; cœli, planè dixit non solum eleganter, sed etiam caute. Negant enim Aristotelici, quasi tincta esse cœlestia corpora qualitatibus quibusdam: neq; esse ætheris colorem ullum suũ, sed splendorem tantum, & quandam quasi renidentiam lucis. Quàm celeriter autem conuertatur cœlum (sic autem nunc uocat extremum & ultimum orbem, qui alios interiores omnes includit) oculis certe non uidemus: quorũdam etiam intelligentia in hoc cæcutijt, qui cœlum stare suspicarentur. Illud autem præclarum, quod celeritatem istam cogitari posse negat quanta sit ut frustra quæri etiam spacium, & magnitudo tantæ molis uideri debeat. Sed quæratur sanè: neq; sit hic furor atq; dementia, ut Plinio uidetur: credaturq; una pars signiferi, id est trecentesima sexagesima, habere miles uicies centena sexingenta M. paß. uel ut nunc enunciant Arithmetici, 102600000, cẽties milies bis milies sexingenta milia. Quo minus intelligi poßit, conuersionem illius fieri atq; perfici, ut certum esse existimatur atq; depræhensum, horis non amplius XXIIII. Vicißitudines autem dierum atq; noctium, nõ modo accipies has succeßiones lucis & tenebrarum, sed etiam uarietates atq; diuersitates. Nam ut terra obstat lumini solari in unaquaq; inclinatione sua,

hoc est

hoc est respectu quodam ad coelum: ita alia atq; alia est noctis ratio, itidemq; & diei. Hoc autem ex eo fit, quod Sol alio tempore infra horizontem profundius mergitur, alio ad illum propius quasi innatat. Quod ipsum de signiferi obliquitate usuuenire necesse est. Ideoq; si situm hunc faciamus regionis in terra, ut incolis illius directa in uertices immineat ursa, ubi poli stella notata est, cum in hoc incidat aequinoctialis circulus in horizontem: consequitur, ut quoties sol in arietis & librae signa ingreditur, neq; nox neq; dies esse uideatur, radente scilicet horizontem sole, absq; & ortu & occasu. Rursum si ursa in horizontem incidat, ut aequinoctialis sit supra uerticem: iisdem temporibus arietis & librae, ut semper, eadem erunt spacia diurna & nocturna, sed neq; multum tamen reliquorum signorum tempora ab his different. Similis est consideratio commutationis quatuor partium anni: cum pro solstitio bruma, pro uere autumnus summittitur, cum aut sol ad nos accedit, aut recedit à nobis: hoc est, illas partes signiferi ingreditur, quibus aut directiores aut obliquiores radios suos nobis immittit. Solstitium autem, nunc quidem annotari solet pr. Id. Iunij: Bruma pr. Id. Decembris: Ver ad VI. Id. Martij: Autumnus pr. Id. Septembris. cum qua ratione exquisitiones mathematicorum uidentur conuenire, de initijs duodecim partiũ signiferi ducta, qua & Hipparchus usus traditur. Cum uulgares fasti haberent illa tempora quatuor, designata ad octauas partes signorũ, ut Ver incideret in VIII. Cal. Mart. Solstitium in VIII. Cl. Iunij. Autũnus in VIII. Cl. Sept. Bruma in VIII. Cl. Ianuarij. de quibus facile apparet, ueterem mensium obseruationem cũ hodierna nequaquam conuenire. Illud quidem haud obscurum est, quod dicit non solum ad maturitatem frugum, sed temperationem corporum quoque hanc uarietatem aptam esse. Nam cum eae qualitates sentiantur in corporibus animantium, quae temporum illorum: conueniens scilicet est, suis quasq; contrarijs misceri atq; temperari, ut in quadam moderatione durare possint. Atq; horum omnium uides solem esse rectorem & effectorem: luna uero & ipsa quasi socia, &, ut Poëtae aiunt, soror Apollinis, suam habet gubernationem quandam, ea est mensium. Sol enim annum distinguit, Luna menses: quos hoc loco Cicero fastorum appellatione indicat, cum quidem quasi in tabula notatos distinctosq; dies, Calendarium nunc nominant, intelligi uelit. Similiter hoc uerbo usus est, Bruto scribens: Decreui ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur. Quae autem de Mensibus hoc loco dicit, referenda ad illam rationem, qua ueteres initium mensis duxere de ortu Lunae. Ita enim fiet, ut Nonis & Idibus augescens atq; plena Luna reliquis

diebus

diebus decrescat, donec prorsus uelut intereat, congressa cum sole. Nam nono die Luna apparebit dimidiato orbe, quæ est διχότομος. Idib. autem complebitur, & fiet πανσέληνος. mox nono Cal. decrescens dimidiabitur, atq; ita Calendis interlunium in coitu cum sole illam renouabit. Quod autem dicit, in eodem orbe ferri quinque stellas, eosdem cursus constantiß. seruantes: de planetis, ut Græci uocant, accipiendum. qui tamen, ut Plato ait, falso nomine illas stellas errantes appellarunt. quod & ipse Cicero cum alibi, tum uersibus ita expreßit,

Quæ uerbo & falsis Graiorum uocibus errant,
Re uera certo lapsu spacioq; feruntur.

In signiferi autem & hæ orbe feruntur, hoc est sub illo dispares motus conficiunt, cum quidem ea quæ Saturni dicitur annis ferè triginta, Iouis XII, Martis non prorsus duobus, Mercurij & Veneris uno singulæ, suo cursu signiferum peragrent. Quod Cicero, totumq; hunc locum uerbose exposuit, libro secundo de Natura deorum. Eminere quidem terram è mari, consentit cum oculorum iudicio: sed mathematicorum ratio docet, esse terram infimã, atque aquis circumfundi. quod utrunq; ita memorauit in Somnio Cicero quoque. Vnde recitet sanè nobis puer quæ de cingulis narrantur. Nam terram in medio totius mundi, quasi punctum, hoc est tale quiddam, tamq; minutũ esse, ut nulla comparationis ad cœlum illius ratio iniri poßit, mathematicis, si uidetur, credamus. Ita, inquit ille. Hoc autem Ciceroni, & ut opinor ueritati, globosam illam & solidam in medio mundi loco fixam, in quam omnia pondera nitantur atq; tendant. sed audiamus Somnium nunc iam. Atq; ita meam demonstrationem secutus puer, hæc nobis recitauit.

Vides habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. Hosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare poßit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus sperare gloriam certe nullam poteris. Cernis autem terram eandem quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis. E quibus duos max. inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides. medium autem illum & max. Solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus Aquiloni, quẽ incolitis, cerne quàm uos tenui parte contingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est,

„ *circumfusa illo mari, quod Atlãticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quàm sit paruus, uides.*

Hic ego: Tantum nos, inquam, audiuisse sat fuerit. Atque nunc de zonis, siue cingulis, de quibus crebro in scriptis ueterum mentio fit, aliquid dicamus. Ego quidem, inquit ille, sæpe de his audiui nostros magistros copiose differentes: sed, fatebor enim, nunquam intelligere hanc rem potui. At, inquam, confido te hodierno die intellecturum. Ac notos uersus de his tibi esse scio, cum Maronis, tum Ouidij. Sunt, inquit ille: sed si memoria tenes, uelim etiam à te recitari. Faciam, inquam, ut uis. Nam turpe esset, ut opinor mihi, non meminisse tam insignium locorum apud autores optimos. Tum ego subscriptos uersus pronunciaui, de Georgicis Maronis:

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igne est:
Quam circùm extremæ dextra læuaq; trahuntur,
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris.
Has inter, mediam'que, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,
Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Et Ouidij hos:

Vtq; duæ dextra cœlum, totidem'que sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei, totidem'que plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta duas: totidem inter utranque locauit,
Temperiem'que dedit, mista cum frigore flamma.

Sed & Græci uersus Eratosthenis de his feruntur: quos etiam ipsos, si uoles, hic perscribam. Cumq; magnopere se ille dixisset uelle, tum subiectos uersus in charta exaraui.

πέντε δὲ οἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρηνται,
Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο,
Ἡ δὲ μία ψαφαρή τε καὶ ἔκπυρος, οἷον ἐρυθρὴ
Τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεὶ ῥά ἑ μοῖραν ἐπ' αὐτὴν
Κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσιν.

Αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε πόλοις περιπεπηγυῖαι,
Αἰεὶ κρυσταλλέαι, αἰεὶ δ᾽ ὕδατι μογέουσι.

Hæc postquam cum illo percurrissem, explicatis quibusdam uerbis, ut quod habitabiles dicerentur κυανώτεραι κυάνοιο, innui ceruleam speciem aëris. κύανος enim, colorem significat eum, quem uulgo lazurium: & gemma κύανος, ut uidetur, is est lapis Plinio, quem lazuli uocant. Etsi mirabamur in his, quasi horrorem quendam nubium plagis istis Græcum autorem tribuere: atque Maro uidebatur quasi correxisse hunc, qui fecisset uerticales plagas

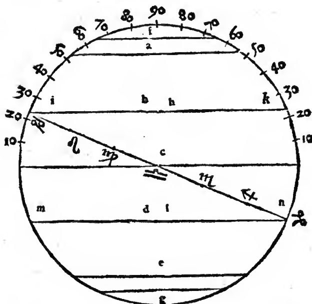
Cerulea glacie concretas, & atras imbribus.

ξηρὴν autem dicebamus, siccitatem & ariditatem significare torridæ zonæ. Atque ita: Aggrediar, inquam, ad explicandam etiam hanc zonarum rationem, quam quidē ab antiquitate rudiore acceptam posteriores studiose custodierunt, quamuis à ueritate remotam esse comperissent. Nunc autem nemo propè tam est indoctus atq; rusticus, quin sciat et ijs in locis quæ frigidis zonis, quæq; combustæ subiecta sunt, frequenter habitari. Quin etiam uia iam illa trita est nauigatione Hispanorum, eius quæ reliquas

Extenta plagarum

Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.

Hanc etiam nauigatores uiam solis nominant. Sed descriptio zonarum secundum Græciæ horizontē, ut Proculus exposuit, talis fuerit. fortuitis enim ductibus linearum hic in mensula depingam, & (ut Geometræ solent) notis insigniam ductus quosq; suis. atque tum subiunctam figuram designauimus.

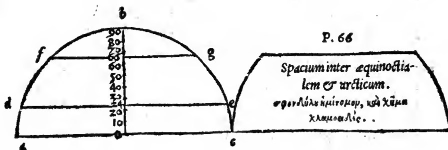

Nam si arcticus, inquam, circulus describatur, ut absit à polo undiq; senis sexagesimis partibus maximi circuli, ut æquinoctialis est, qui, ut uides, secat sphæram mediam, notatus litera c. si igitur senis sexagesimis, siue partibus 36 de 360, distet arcticus circulus à polo, erit is fermè situs illius, qui repræsentatur hoc, cuius est signum litera a. Solstitij autem circulus, siue æstiuus, inter quem & æquinoctialem intersint partes 24, siue sexagesimæ quaternæ, is qui habet notam literæ b. ita inter arcticum & æstiuum circulum intercident partes 30, siue quinæ sexagesimæ: quibus consummatis, sexagesimæ ter quinæ, siue partes 90 quadrantis conflant. Atq; ad hos respondent infra ad a & ad b, e & d. & intelligetur zona frigida septentrionalis, spacium quod linea a de sphæra amputat. australis uero frigida, spacium quod similiter infrà linea e abscindit. quæ autem habitatur ab aquilonaribus, spacium inter a b. Sed sub qua australes degunt, spacium d e. Ita erit quinta media torrida, siue combusta, spacium b c d. Quæ quidem ut etiam clariora sint, ducamus etiam lineam signiferi indicem ab i, in n, per c. In his igitur facile poteris perspicere rationem zonarum, quæ ab usitata hodie sphæræ distinctione non multum differunt. Nam cum & arctici & tropici secun-

dum

dum obliquationem signiferi describantur, eaq; tradatur ferè esse partium 24. si paulo interius in proposita figura duxerimus arcticos, ut sub f g, iam habituri simus communis modi sphæram. Atq; ita cognitis ijs oris quæ habitabiles sunt secundum ueteres, intelligendum ut in sphondylo, qui effingatur segmento illo globi a b, circumquaq; habitari: itaq; fieri, ut obliqui & transuersi erga se insistant incolæ. Nam (aspice enim nostram picturam) cum hæc quæ descripsimus de globo intelligenda sint, illi qui tenebunt in spacio a b, à tergo sita, hoc est (exempli caussa) opposita notæ b loca, transuersi erunt incolis notæ b. obliqui autem iisdem illi, qui ad circulum utrinque cōstiterint. ut (notemus enim & hæc literarum figuris) transuersi sint h, obliqui autem i k. aduersi uero in eadem ora sibi nulli, sed incolæ oppositarū, qui & ἀντίποδες, & ἀντίχθονες, & utrum'ne etiam ἀντοῖκοι? sicut ipsæ oræ ἀντεύκρατοι, & ut Cicero docuit ἀντιπόδες nominantur à Græcis. ut b l, & d h, itemq; i n, & k m. Hæc, inquit ille, uideor utcunq; intelligere. Sed cur dubitas de antœcis? utrum uerbum nō placet, an non uidetur hoc de quo usurpasti significare? Recte interrogas, inquam. Nam non uolunt idem significari appellatione τῶν ἀντοίκων & ἀντιπόδων: & exponunt differentiam inter ἀντοίκους, περιοίκους, & ἀντίποδας. Esse enim ἀντοίκους, qui quidem habitarent in opposita temperata, sub paralle lo contrario, sed in una tamen meridiani circuli dimidiatione, ut b d, & h l. περιοίκους, qui eundem circulum parallelum, sed diuersorum segmenta meridianorum haberent, ut i b k. Antipodas, qui & parallelos contrarios, hoc est æqualibus spacijs ab æquinoctiali recedentes, & opposita hemicyclia unius meridiani posiderent. Hæc & in libello, qui Cleomedis nomine fertur, legimus. & quia explicationem istarum rerum non inutilem complecti uidentur, nequaquam reijcienda sunt. Sed quod in Somnio dicit, eam partem quæ à nobis incolatur, uerticibus angustatam, lateribus latiorem, quasi insulam quandam esse paruam: referendum ad antiquorum geographiam, quæ habitabilem terram & cognitam, Græci τὴν οἰκουμένην uocant, Oceano inclusere, in uno totius globi quadrante, quem Ptolemæus definit longitudine æquinoctialis, ab Atlantico freto usque ad sinum quem Magnum uocat, partibus 180. per quas partes ducto meridiano, abscinditur de toto globo quadrans, in quo omnis cognita terra ab illo constituitur. Hicq; ipse erit, ut Strabo ait, dimidiatus sphondylus, & referet chlamydis speciem. Necesse est enim, cum max. circulus sit qui sphæram mediam secat, quo longius ab hoc segmenta abducta fuerint, eo reddi minora: ita superius semper erunt arctiora. Atq; hoc etiam sic contemplare. Sit enim

dimidiatus orbis, a b c. & æquinoctialis notæ, a c. poli, b. ducaturq́; ad distantiam ab æquinoctiali partium 24, æstiuus circulus d e. & ab eodem æstiuo superius absit partibus 42 arcticus f g, ut hic undiq; totidẽ partibus à polo distet, quot ab æquinoctiali æstiuus. tum resecetur, ut nunc me uides facere, arcus f b g. restabit ille dimidiatus sphõdylus, idest figura χλαμυδοειδής. *Rursum cum sit latißima linea æquinoctialis, & supra illam abducta partibus 24 æstiui, breuior sit, cum à maximo circulo in globo recedat: necesse est, ut breuior adhuc, quæ superior, quia receßit scilicet longius, donec ita crescentibus numeris receßionis ad uerticem peruentum fuerit, ubi ut in puncto nullum iam spacium magis intelligi potest. inter hæc autem à nobis tales figuræ quædam describebantur.*

f P. 42 g

Spa. inter æstiuũ & arcticum, zona temperata aquilonaris.

d P. 24 e

Spacium inter æquinoctialem & æstiuum. Portio torridæ zonæ.

a c

Tum ego

Tum ego: si tibi, inquam, prolixior fuisse in hac disputatione uideor, uelim ignoscas uel non necessario studio meo hæc penitus explicandi. Sed ueteres qui negarunt sub quibusdam zonis terras incoli, etiam hoc sensisse suspicor: non quidem omnis cultus expertes illas oras esse, sed minus quàm reliquas frequentari, uel in his etiam incommodiorem esse habitationem, uel non aptam nobis. uel omnino cum ignorarentur locorum istorum regiones, affirmarunt habitationes ignotas nullas esse. Tum ille: Idem & mihi uidetur, inquit. Sed quid illud est, quod Maro canit?

Via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Recordor enim aliquando de hoc in scholis quæri solitum, cum Macrobiana explicatio afferretur. Nihil est, inquam, singulare aut reconditum. Nam de superioribus cognouisti, torridam zonam obliquatione zodiaci describi, quatenus suprà Aquilonem uersus, & infrà uersus Austrum, ab æquinoctiali ille recedit. spacium enim quod est inter tropicum cancri siue æstiuum, & capricorni seu brumalem circulum, torrida zona dicitur. atque illud certe per duas temperatas ductum est, quod sol nunquam excedit. Similiter dixit,

Infert se septus nebula, mirabile dictu,
Per medios.

Ita & nunc nihil aliud significauit Maro, quàm torridam transire siue diuidere, & quasi scindere duas temperatas: quarum una esset suprà ad septentriones, altera infrà ad meridiem. Sic enim pro situ nostrarum terrarum recte dixit. Nam per se quid poßit esse in globo, uel suprà uel infrà? Probantur & hæc, inquit, mihi. quare ad reliqua explicanda accedes. Septem igitur, inquam, stellas, ursæ effigiē intelliges: quæ clarißimis lucibus insignis, Plaustrum (ut Homerus ait) cognominatur. Nisi maluerimus de Cynosura accipere, quæ est axi propinquior,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto:
Quæ cursu interiore, breui conuertitur orbe,

Vt de Arato Cicero interpretatus est.
Vtriusq; signi & Ouidius elegantibus uersibus Tristium li. 4 mentionem fecit:

Magna minorq; feræ, quarum regis altera Graias,
Altera Sidonias, utraq; sicca, rates.

Versus autem, ut solet, Cicero intexuit, de Poëta quopiam. in quibus Incuruescere, quod uerbum tanquam nouatum in tertio de Oratore notat, aliqui fecere

fecere Incuruiscere. Hoc accipiendum de oleis, quarum ut uini præcipuus usus, ad cultum & cõmoditatem uitæ. Sed perelegans est translatio pubertatis ad uites. ita enim lanugine quadam palmites primum ueluti horridulos fieri, atque ita tenera lanugine similiter albicantes primum pampinos cernimus protrudere. Hoc etiam non dißimulauero, *numeros uersus exigere, ut Scatere penultima correpta proferamus: cum uideatur illa syllaba producenda, ut in Olere, quod & ipsum apud* Plautũ *corripitur: &* Fœtere, *&* Nitere. *Quod autem sequitur, Hominemq́; ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorumq́; cultorem: Socraticum est, & disputatum copiose in secundo libro de* Natura deorum. *Atq; hoc ueteres sapientes in figura hominis argumentum fecere prouidentiæ diuinæ, quæ illum ad celestes considerationes creasset.* Nam, *ut Ouidius ait,*

> *Os homini sublime dedit, cœlumq́; uidere*
> *Iußit, & erectos ad sidera tollere uultus.*

» Et Cicero *in libro paulo ante indicato, idem exposuit his uerbis: Quæ pri-*
» *mum eos humo excitatos, celsos & rectos constituit, ut deorum cognitio-*
» *nem cœlum intuentes capere possent. Sunt enim ex terra homines non ut in-*
» *colæ & habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atq; cœlestiũ,*
» *quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantum pertinet.* Idem *dicitur à* Xenophonte *libro primo dictorũ memorabilium* Socratis. *Ac miror Galenum, hominem doctum & disertum, non cauisse, quo minus hanc ueterum pietatis & prudentiæ interpretem sententiam penè malitiose reprehendere uideretur. Cur enim illi non placuit? talem aspectum tributum homini, quo posset intuens illam ætheris iucundißimam lucem, dicere Græcum uersum quem commemorat ipse,* ἀνταυγέω πρὸς ὄλυμπον, ἀτὰρ βρότοισι προσώποις. *Qui (inquit, ubi explicat functiones membrorum humanorum) existimant hominem rectum consistere eam ob caussam, ut cœlum intueri melius poßit, ij, ut opinor, nunquam piscem uidere qui* οὐρανοσκόπος *uocatur.* Hic *enim uelit nolit cœlum intuetur: hominem autem si contemplari illud uelit, collum retorquere necesse est.* Egregie *dictum.* Nam *& homines contendere arcũ, & dirigere oculis manuq́; sagittam oportet, cum hystrix de cute subito tela eiaculetur in persequentes.* Et *ille uranoscopus, siue callionymus piscis, nisi in terra forte etiam ut phocæ pascitur, mare potius contemplatur quàm cœlum: & si forte demersit caput, oculo quod in hoc habet, litus credo aspicit. Cur autem non possunt obsecro homines cœlum nisi reflexa ceruice contueri, cum ad omnem prospectum illud sit apertum & conspicuum? Sed maluit*

fortasse

fortasse Medicus iste, fabricam hominis nescio cuius naturæ opificis potius dici, quàm Dei. Hunc ergo cum nimia sapientia dimittamus, & moderatam atq; piam ueterum sapientiam libenter amplectamur. Sed Cicero nunc deinceps post illam copiosam commemorationem cœlestium terrenarumq; rerũ, & historiam quandã naturæ, quid effici uelit subiungit. Estq; orationis principium, à fine abductum longius, ὑπέρβατον Græci nominãt. Quod cum sit uitandæ obscuritatis gratia, quæ nasci solet de uerbosiore interpositione, prima repetuntur, & notantur aliqua conueniente particula: ut, Igitur, ergo, inquam. Quod autem de hac naturæ consideratione intelligi uult Cicero, duplex est: aut fabricatorem esse omnium Deum, aut saltem gubernatorem. Quod si Deus uniuersitatem rerum ipse condidit, administret scilicet & cõseruet necesse est. Atq; hoc Platonicum: apud quem Timæus, opificem ædificatoremq; mundi Deum introducit. Aristoteles mũdum principio carere, neque interiturum esse, ut alia, collegit uersutius. Quid enim aliud hoc sit? Mundum aliquando non fuisse: quàm fuisse tempus, cum tempus non esset. Qui autem dicit, aliquando cœpisse mundum esse: is etiam hoc ait, quodam illum tempore non fuisse. Sed tempus nisi de motu conuersionis cœli nullum constitui potest. Quomodo igitur fuit hoc, priusquam illud existeret? Relinquitur igitur secundum Aristotelem, & sempiternum hoc, & mundum ἀίδιον: neque initium aut finem esse amborũ. Ita ferè, ut recordari uideor, se habet una quædam ratio Aristotelica, uersutior, ut dixi, atq; penè addideram hoc, malitiosior. Nam planè etiam Deum ipsum, quem sæpe uerbis splendide confirmat, hæc tollere atq; euertere uidetur. Quem enim possumus alium iam cogitare Deum, nisi mundum ipsum? si est æternus. Dei enim notio, est æternitatis & immortalitatis, αἰὲν ἐόντος & ἀειγενέτου, iuxta Homerum. Atq; hoc sensisse quidem Aristotelem uerisimile sit. sed calliditate uerborum sententiarumq; inuoluisse, atq; uitasse explicationem ubiq; apparet propè de industria, cum alia alibi arte, tum etiam illo solito perfugio, Esse de his aliam disputationem, aut alio loco dicendum. Sed nos institutum prosequamur. Similitudo igitur hæc est, ut Deum de effectis operibus esse cognoscimus, ita & animum.

Hoc loco perturbatior, inquit ille, uidetur esse uerborum ordo. *Animaduertisti? inquam. Atq; est ita hic quidem, sed tu ad superiora huius generis, quæ temere repræhendi quasi inconsequentiæ nomine ostendimus, hunc etiam locum, si uidebitur, adscribes. Quid autem in re est quæso obscurum? Verba quidem fortasse ad grammaticas præscriptiones non conueniunt: quã quam haud scio, an ad illas quoq; sed omittamus. Summa certe & composi-*

tionis est elegantia, & intelligentiæ lux. Nam pronunciet quæso iterum puer.

Sic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut Deum non uides, tamen ut Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine uirtutis, uim diuinæ mentis agnoscito.

Quid igitur habet hoc incōmoditatis, si superiora quasi hærentia relinquit, stabiliuit autem fine periodi? Adiuuanda hæc sunt, & fulcienda, ut sustinere præceptiones Grammaticorum possint, apud pueros scilicet. Doctis autem hæc etiam negligentia propemodum quædam admirabilis est. Sed resumo, ut uideo, superiora, quæ uix tandem finieramus. Agamus igitur hoc potius. In capite mentem placet Ciceroni collocatam esse. Etiam hoc Platonicum: acceptum, ut uolunt, à Pythagora. Visum autem hoc aptissimum ad quādam ueluti præsidentiam, summum locum & tanquam arcem tenere mentē. Quod mox sequitur: Quæ est natura Dei propria, puto & sua. Recedere uidetur de præceptis Laurentianis, qui, ut meminisse te arbitror, in hoc Virgiliano subijcit, quid autor facere uel uoluerit, uel debuerit,

Nanq; suam patria antiqua cinis ater habebat.

Li.2. » *Cui hoc planè simile, et item alia apud Ciceronem. ut de Diuinatione: Sole-*
» *bat ex me Deiotarus percontari nostri augurij disciplinam, & ego ex illo*
Li.9. » *sui. Et Attico: Odi hominem, & odero. Vtinam ulcisci possem. Sed illum ul-*
» *ciscentur mores sui. Et Octauio: Cur aut ingratus crudeliter, aut immemor*
» *beneficij sui, scelerate circumscribis senatum?*

Quæ mox de animis dicit manifesta esse omnibus, nisi qui sint planè in physicis plumbei (qua translatione inertes & rudes significantur, atq; ingenio nullo præditi. id quod puerum discere oportet: te enim non fugit.) Illa igitur de animis contra Epicureos Cicero affirmat, qui horum esse uellent de quatuor naturis quoddam corpus compositum. Quamuis & Stoici corporeos facere uideantur, componentes de aëre & igne. Sed nulla ratio patitur, perhiberi corpus unum in altero sic includi, ut unam naturam siue οὐσίαν efficiat. Commisceri quidem illa & quasi confundi solent inter se, ut fiat alia corporea natura non simplex, neq; incomposita: sed diuersa integra corpora duo aut plura unum esse quiddam, intelligi non potest. Quod autem omnia corporea composita sint, probat de contraria constitutioni dissolutione.

Nam

Nam quæ intereunt, dissoluuntur: ergo origo est de compositione. Qui naturam esse quandam animi, & partem corporis diceret manifeste & planè, Epicurus repertus est. Multi de corporis cõsentanea quasi temperatione existere animum, ut concentum de neruis aut odorem unguẽti credidere: his scilicet euanescit animus, corpore dissoluto. Sed quicunq; & naturam huius, & diuersum à corpore esse uoluere, incorporeum necessario fecerunt. Quæ quidem hactenus nos attigisse, fortasse non alienum, neq; contrarium tibi fuerit. Procedat igitur lectio, si uidetur. Atque illo imperante, puer deinceps hæc pronunciauit.

His & talibus rationibus adductus Socrates, nec patronum quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitq; liberam contumaciam à magnitudine animi inductam, non à superbia. Et supremo uitæ die de hoc ipso multa disseruit: & paucis antè diebus, quum facile posset educi è custodia, noluit. Et quum penè manu iam mortiferum teneret poculum, loquutus ita est, ut non ad mortem trudi, uerũ in cœlum uideretur ascendere. Ita enim censebat, itaq; disseruit: duas esse uias, duplicesq; cursus animorum è corpore excedentium. Nam qui se humanis uitijs cõtaminassent, et se totos libidinibus dedidissent, quibus cæcati, uel ut domesticis uitijs atque flagitijs se inquinassent, uel in rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à cõsilio deorũ. qui autem se integros castosq; seruassent, quibusq; fuisset minima cum corporibus contagio, seseq; ab his semper seuocassent, essentq; in corporibus humanis uitam imitati deorum: his ad illos à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Itaq; commemorat, ut cygni, qui non sine caussa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu et uoluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis

eſſe faciendum. Nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui cum acriter oculis deficientem ſolem intuerētur, ut aſpectum omnino amitterent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, non nunquam hebeſcit. Ob eamq; cauſſam contemplandi diligentiam amittimus. Itaq; dubitans, circumſpectans, hæſitans, multa aduerſa reuertens, tanquam in rate in mari immenſo noſtra uehitur oratio. Sed hęc et uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Quum uero cauſſam iuſtam Deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: nę mediuſfidius uir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit. Nec tamen illa uincula carceris ruperit (leges enim uetant:) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus atque emiſſus exierit. Tota enim Philoſophorũ uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. Nam quid aliud agimus, quum à uoluptate, id eſt à corpore: quum à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis: quum à rep. quum à negocio omni ſeuocauimus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animũ, nequicquam aliud eſt, quàm emori diſcere: quare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamusq; nos à corporibus: id eſt, conſueſcamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & quum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. (Nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt,

fuerunt, etiam quum soluti sunt, tardius ingrediũtur, ut hi qui ferro uincti multos annos fuerunt) quò cum uenerimus, tum deniq; uiuemus. Nam hæc quidem uita mors est: quam lamẽtari possem, si liberet. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus, quam cũ lego, nihil malo quàm has res relinquere: his uero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter: & siue retractabis, siue properabis: (uolat enim ætas.) Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum uidebatur, ut uerear ne homini nihil sit nõ malum aliud certe, sed nihil bonum aliud potius. A. Siquidẽ uel dij ipsi, uel cũ dijs futuri sumus.

M. Quid refert? Assunt enim qui hæc non probent. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors uideri malum possit. A. Quî potest, cum ista cognouerim? M. Quî possit rogas? Cateruæ ueniunt contradicentium, non solum Epicureorum, quos quidem nõ despicio: sed nescio quomodo doctiss. quisq; contemnit, acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci uocãtur, quod Mitylenis sermo habetur: in quibus uult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper negant. Num uis igitur audire, quur etiamsi ita sit, mors tamẽ non sit in malis? A. Vt uidetur, sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem, & si nihil nimis oportet confidere. Mouemur enim sæpe aliquo acute concluso, labamus, mutamusq; sententiam clarioribus etiam in rebus. In his enim est aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit, simus armati. A. Sanè quidem: sed ne accidat, proui-

debo. M. Nunquid igitur est caussæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus? eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore quum excesserint, sed nõ semper. A. Istos uero, qui quod tota in hac caussa difficillimũ est, suscipiant, posse animum manere corpore uacantem: illud autem, quod non modo facile ad credendum est, sed eo concesso quod uolunt, consequẽs, id certe non dant, ut cum diu permanserit, ne intereat.

M. Bene repræhendis, & se isto modo res habet. Credemus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti. Quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctiss. quem Homerum Philosophorum appellat, huius hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, Quicquid natum sit interire. Nasci autem animos, quod declaret eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingenijs, non solum in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem, nihil esse quum doleat, quin id ægrum esse quoque possit. quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos, ergo etiam interire. Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, quum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper uacet: non de partibus his, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uersentur, quas is contra quem hæc dicantur, semotas à mente & disclusas putat. Iam similitudo magis apparet in bestijs, quarum animi sunt rationis expertes, hominum autem similitudo in corporum figura magis extat. & ipsi animi, magni refert quali in corpore locati sint. Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos

melancholicos

melancholicos esse, ut ego me tardiorē esse non moleste feram, enumerat multos: idq; quasi constet, rationem cur ita fiat, affert. Quod si tanta uis est ad habitū mentis in his, quæ gignuntur in corpore: ea sunt autē, quæcunq; sunt, quæ similitudinem faciāt: nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines, uellē adesse posset Panætius: uixit cū Aphricano: quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Aphricani fratris nepos, facie uel patris, *iste omnium perditorum ita similis, ut esset facile teterrimus. Cuius etiam similis P. Crassi sapientis & eloquentis, & primi hominis nepos, multorum'que aliorum clarorū uirorum (quos nihil attinet nominare) nepotes & filij. Sed quid agimus? oblitíne sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixerimus, ne si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? A. Ego uero memineram, sed te de æternitate dicentem, aberrare proposito facile patiebar.

* uita

Conquiescat nunc paulisper, inquam, lectio. Animaduerteram enim STIBARO *eam uisam longiusculam. Ac nunc deinceps quasi caussa acta immortalitatis, totam illā concludit, & finit illustri ueluti aduocatione eorū, qui in eadē opinione præcipue fuerint. De Socratis autē animi magnitudine in morte contemnēda, exposuit eleganter Cicero historiā in primo libro de Oratore. quem locum recitatum, petente* STIBARO, *hic etiam ascripsimus.*

Imitatus est homo Romanus ueterem Socratem. qui cum omnium sapientissimus esset, sanctißimeq; uixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus uideretur esse iudicum. Quin etiam cum ei scriptā orationem disertiß. orator Lysias attulisset, quā si ei uideretur edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur, nō inuitus legit, & cōmode scriptā esse dixit. sed, inquit, ut si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamuis essent abiles & apti ad pedem, quia non essent uiriles: sic illam orationem disertam sibi & oratoriam uideri, fortem & uirilem non uideri. Ergo ille quoq; damnatus est, neque solum primis sententijs, quib. tantū statuebāt iudices, dānarēt an absoluerēt: sed etiā illis, quas iterū

legibus

legibus ferre debebant. Erat enim Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi pœnæ æstimatio. Ea sententia cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur. Quod cum interrogatus Socrates esset, respondit sese meruisse, ut amplißimis honoribus & præmijs decoraretur, & ut ei uictus cotidianus in Prytaneo publice præberetur, qui honos apud Græcos maximus haberetur. Cuius responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent.

De his facile intelligis, quid hoc sit quod Cicero ait, Nec *patronum quæsiuit ad iudiciũ capitis, nec iudicibus supplex fuit.* οὐκ αὐθαδιαζόμενος, *ut ait in* Apologia Platonica, *sed animo forti atq; excelso. Cui cũ* Crito *familiaris & auditor eius, non solum suas facultates, sed amicorum etiam suorum copias offerret, etiam ostenderet nihil esse facilius quàm illum de custodia eripi: constantißime in hoc perseuerauit, ut mortem oppetere uellet, neq; committere ut legibus uiolatis iniustus uideretur: quod in* Critone Platonico *uerbose exponitur.* Alia *sunt in* Phædone, *ubi* Socrates, *ut notum est, hausto ueneno moritur, quod cygnos* Apollini *dicatos, ob diuinationem quam ab illo habere uideantur, ait.* Apud Platonem *ita est:*

ἀλλ' ἅτε οἶμαι τοῦ ἀπόλλωνος ὄντες, μαντικοί τε εἰσί, καὶ προειδότες τὰ ἐν ἅδου ἀγαθά, ἅδουσί τε καὶ τέρπονται ἐκείνην τὴν ἡμέραν διαφερόντως, ἢ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ.

Cygnum *autem* Latini *olorem dixere. huius fabulosum cantum esse,* Plinius *compertum scribit: &* Luciani *de hoc extat* Sermunculus. *Sed fabulæ regem* Ligurum, Stheneli *filium, hoc nomine ad ripas* Eridani *fluuij in auem hanc conuersum tradunt, ut &* Maro Aeneidos X.

> *Namq; ferunt luctu* Cygnum Phaëtontis *amatum,*
> *Populeas inter frondes, umbramq; sororum,*
> *Dum canit, & mœstum Musa solatur amorem,*
> *Canentem molli pluma duxisse senectam,*
> *Linquentem terras, & sidera uoce sequentem.*

Quod *mox dicitur* Multa aduersa reuertens: *ita numerose cadit, ut pars de aliquo uersu esse uideatur. Elegãti autem translatione est usus nauigationis. quo quidem loco* Nostra uehitur ratio, *ut opinor, nõ* Oratio *legendũ.* Non autem concessum esse homini, ut sibi ipse manus uiolentas afferat, Platonicus Phædon *dupliciter ostendit. Primum, quod animus quasi in custodia corporis asseruetur in hac uita: quod tamen non explicat. Altera ratio est, Deorũ*

homines

homines esse quasi mancipia. Sed hæc in potestate dominorum ita sunt, ut ne suum quidem in corpus ius obtineant, ut queritur seruulus apud Aristophanem. Quare neminem oportere censet seipsum interficere, priusquam Deus necessitatem alicui quandam obtulerit, ut tum Socrati fuerit oblata. Commentationem mortis esse Philosophorum uitam, Plato sic:

Τῷ ὄντι ἄρα οἱ ὀρθῶς φιλοσοφοῦντες ἀποθνήσκειν μελετῶσι, καὶ τὸ τεθνάναι ἥκιστα αὐτοῖς ἀνθρώπων φοβερόν. *&* *paulo antè:* κινδυνεύουσι γὰρ, ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε, καὶ τεθνάναι.

Sed & ea ferè quæ sequuntur, de Platone transtulit atq; excerpsit Cicero noster. Ac illam superiorem similitudinem intuentium solem deficientē, indidem sumsit: sed Plato longe aliter quàm Cicero usurpauit. Verum hæc tam diligenter nos exquirere, te non uelle existimo. Neq; sanè nolo, inquit ille: Sed pergamus. Ego quidem, inquā, turbatam animaduerti prænotationem personarum hoc loco, unde oratio etiam ipsa lædi uideretur.

Atque his dictis, quo pacto ordinari placeret demonstrauimus ita quidē, ut describi curauimus. Post hæc: Dicæarchus, inquam, cuius & superius meminit, Mamertinus, & Aristotelem audiuisse, & in mathematica præcipue doctus fuisse perhibetur. hunc & Attico scribens, magnum hominem uocat. Lib. 2. *Iam Mitylenem fuisse Lesbi insulæ urbem, notum est: quo nunc etiā corrupto quidem nomine insula illa appellari solet. Stoici fecere animū corpus. compositum enim uolunt esse, de igne & aëre: ut sit* πνεῦμα θερμόν. *Itaque dissoluatur necesse est. Sed hoc iuxta illos usu uenit cito imbecillis animis, cum ualidi & robusti ad illam ab ipsis iactatam* ἐκπύρωσιν *reseruari interdum soleant. Hoc sensisse & Hesiodum quidam suspicati sunt, cum ætates animantum definiret, animi naturam nympharum nomine significans. Græci uersus hi sunt.*

Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
Ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δέ τε τετρακόρωνος,
Τρεῖς δ᾽ ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται. αὐτὰρ ὁ φοῖνιξ
Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δ᾽ ἡμεῖς τοὺς φοίνικας,
Νύμφαι εὐπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Loquuntur enim hæc apud illum, ut apud Plutarchum legimus, Nymphæ. περὶ τ̃ ἐκλελοιπότων χρηστηρίων.
Sed quæsitum, quàm longa illa sit ætas iuuētæ. Ac fuere qui uellent esse

annorum XXX. qui numerus annorum & Herodoto τὴν γενεὰν conficit, ut tres ætates centum annis constent. Alij sæculum maluerunt, id est annos C. & præterea octo. nam hoc esse spacium, quod hominis uita conficere posit, cuius dimidium esset LIIII, numerus constitutus de unitate quasi mare, & dyade ueluti fœmina: tum de planis numeris primis duobus, 5 & 4. deinde de quadratis totidem, 4 & 9. postremo de totidem cubis, 8 & 27. qui & ad originem animi à Platone colligerentur. Sed hi legere in uersibus Hesiodi non ἡβώντων, sed γηράντων. Maro, uel quisquis interpres fuit, explicauit rem proposita hominis ætate annorum XCII, his uersibus:

1.
2. 3.
4. 9.
8. 27.
5 4.

Per binos deciesq; nouem superexit in annos,
Iusta senescentum quos implet uita uirorum.
Hos nouies superat uiuendo garrula cornix,
Et quater egreditur cornicis sæcula ceruus.
Alipedem ceruum ter uincit coruus, & illum
Multiplicat nouies phœnix, reparabilis ales,
Quam uos perpetuo decies præuertitis æuo
Nymphæ Hamadryades, quarum longissima uita est.
Hi cohibent fines uiuacia fata animantum,
Cætera secreti nouit Deus arbiter æui.

Sed nimia quanta summa annorum de his exire prudentioribus uisum. itaq; ætatis nomine annum intellexere, ut esset uita longiss. Nympharum annorũ nouies milium septingentorum & uiginti. cum quibus si iam alias summas multiplicemus, quantum immensitatis exiturum sit, facile potes animaduertere. hi autem ætatem sic accepere, ut unum esse numerum, & cadum uini dicimus: ipsum quod metimur, non quo metimur. Verum de his quisq; sentiat, quod uoluerit. Amicos suos Stoicos uocat, quorum autoritatem cum alibi se libenter sequi ait, tum in libro de Officijs primo. Iam illa distinctio animæ in mentem, siue rationem immortalem, & duas illas mortales partes quæ perturbarentur quasi morbis quibusdam iracundiæ & libidinum, uulgo nota est de Timæo: sicut & assignatæ singulis sedes, & uelut domicilia quædam. ut mens in capite tanquam regina præsideret: propè autem, sed interuallo tamen quodam adesset in pectore iracundiæ uis, tanquam ad imperium illius accipiendum: inferius autem sicuti ad præsepe alligarentur libidines, seu cupiditates. Non autem dubium est, quin pro constitutione corporis ingenia etiam tẽperari soleant. Itaque multum momenti est ad uirtutem

positum

positum in educatione, & ipso uictu atque cultu corporis. Neque enim non morbos quosdam mentem ipsam peruertere uidemus: neq; tantummodo corporis caussa, sed etiam quo acriores animi redderentur, uino lauasse paruulos infantes Spartanas mulieres accepimus, non aqua. Itaque Cicero in secundo libro de Natura Deorum sic ait: Etenim licet uidere acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora, eorum qui terras incolant eas, in quibus aër sit purus ac tenuis: quàm illorum qui utantur crasso cœlo, atque concreto. Quin etiam cibo quo utare, interesse aliquid ad mentis aciem putant. Et Timæus docet, humores corporis prauos undique animum perturbare, atq; afficere ægritudine, inconstantia, audacia, formidine, obliuione, inertia. Vt in uita malorum omnium potius autores parentes, quàm nati: & nutricij magis, quàm alumni existimandi esse uideantur. Galenus etiam libellum edidit, in quo ostendere uoluit, mores esse consentaneos cōstitutioni corporis. De Melancholicis disputatio est Aristotelis in Problematis copiosa. Quo quidem loco omnia illa, quæ fiant ad eximium quendam modum in uita, ad huius humoris incalescentis effectionem retulit, qui & grauior & intelligentiæ propinquior sit. Sequitur confutatio similitudinis. Panætium Stoicum Philosophum cum Africano uixisse, sæpe Cicero dicit. manifestum autem est, Africanum minorem significari: cum constet, auditores Panætij fuisse Fannium, generum Lælij: et Tuberonem, qui in illam maioris Africani ætatem nequaquam incidunt. Sed & Gelius repræhendit cuiusdam indocti sermonem, quo Panætius cum superiore Africano uixisse perhiberetur. In quo tamen aliquando, non immerito, nisi fallor, dubitationem nobis incussit, quod idem Cicero in Academicis ait: P. autem Africani historiæ loquantur, in legatione illa nobili, quam ante censuram obijt, Panætium unum omnino comitem fuisse. Neque enim minoris Africani ulla legatio, quod sciam, celebratur: neque de censura huius historiæ loquuntur. Sed, ut opinor, omnia explicari à nobis non oportet. Quare de illis Africani, atq; Crassi, quem alibi & eloquentis & iurisperiti appellationibus ornat, nepotibus quæramus & ipsis amplius. Ita sanè, inquit ille. Vt enim hæc scire laudabile & pulchrum, ita nesciri admodum tolerabile esse duco. Ita quidem, inquam: si inertiam & socordiam nostram, quo minus scirentur, in caussa non fuisse constet. Ergo per se non magni hæc facis, inquit. Nequaquam contemno equidem ista ego, inquam. Habet enim cognitio quarumcunque rerum, etiam leuium, atque (ut ita uocem) futilium delectationem, & opinionē affert eruditionis. Vt etiam suis illius, quæ Erymanthij (ut opinor)

ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἕπεται τῇ τοῦ σώματος κράσει. Τμήματι λ΄.

In Bruto.

apri mater fuiſſet, nomen tenere, Phæa autem traditur appellata: & collegiſſe aliquot filiarum Danai nomina, non iniucundum eſſe poſſit. Sed in his curioſe uerſari cogitando atque inquirendo, neque neceſſarium, neque grauitatis doctrinæ eſſe iudico. Vera, inquit ille, uel certe ualde probata mihi loquere. Sed procedat lectio iam. Atque tum poſtea puer amplius hæc percenſuit.

M. Video te alta ſpectare, & uelle in cœlum migrare. Spero fore, ut contingat id nobis. Sed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem, uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ. Mali uero quid affert iſta ſententia? Fac animum interire ut corpus, num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus, in corpore eſt? Nemo id quidem dicit, & ſi Democritum inſimulat Epicurus, Democritici negant. Ne in animo quidem igitur ſenſus remanet, ipſe enim nuſquã eſt. Vbi igitur malum eſt? quoniam nihil tertium. An quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore, non fit ſine dolore? Vt credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum? & falſum eſſe arbitror, & fit plærunque ſine ſenſu, nonnunquam etiam cum uoluptate. Totumq́ hoc leue eſt, qualecunque eſt. Fit autem ad punctum temporis. Illud angit, uel potius excruciat, diſceſſus ab omnibus his quæ ſunt bona in uita. Vide ne à malis dici uerius poſſit. Quid ergo nunc lugeam uitam hominum? uere & iure poſſim. Sed quid neceſſe eſt: quum id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorem? Fecimus hoc in eo libro, in quo noſmetipſos quantum potuimus, cõſolati ſumus. A malis igitur mors abducit, nõ à bonis. Verum ſi quærimus, hoc quidem à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quod

multi

multi his auditis mortem sibijpsi consciscerẽt. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est, quem ait, quum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. Eius autem quem dixi Hegesiæ liber est ἀποκαρτερώταλος, quod à uita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis, quibus respondens uitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, & si minus quàm ille, qui omntno uiuere expedire nemini putat. Omitto alios, etiam'ne nobis expedit, qui & domesticis & forensibus solatijs ornamentisq; priuati, certe si ante obissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset. Sit igitur aliquis qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus, è quibus decem & septem iusta uxore nati. in utroque eandem habuit fortuna potestatem, sed usa in altero est. Metellum enim multi filij, filię, nepotes, neptes in rogum imposuerũt: Priamũ autem tanta progenie orbatum, cum in arã confugisset, hostilis manus interemit. Hic si uiuis filijs, incolumi regno occidisset, astante ope Barbarica, tectis cælatis laqueatis, utrum tandem à bonis an à malis discessisset? Tum profecto uideretur à bonis. At certe ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerẽtur,

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

Quasi uero ista uel quicquam tum potuerit ei melius accidere. Quod si antè occidisset, tum euentum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum. coronati Neapolitani

fuerunt, nimirum etiam Puteolani, uulgo ex oppidis publice gratulabantur: ineptum ſane negocium, & Græculum, ſed tamen fortunatum. Vtrum igitur ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus an à malis diſceſſiſſet? Certe à miſeris. Non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus poſſiderentur. Qui ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet, is propagatione uitę quot, quantas, q̃ incredibiles hauſit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam ſi non euenerint, tamen quia poſſunt euenire. Sed homines ea ſibi poſſe euenire non cogitãt. Metelli ſperat ſibi quiſque fortunã, perinde quaſi aut plures fortunati ſint quàm infelices, aut certe quicquam ſit in rebus humanis, aut ſperare ſit prudentius quàm timere. Sed hoc ipſum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ cõmodis, idq; eſſe miſerum, certe ita dicant neceſſe eſt. An poteſt is qui non eſt, re ulla carere? Triſte enim eſt nomen ipſum carendi, quia ſubijcitur hæc uis, habuit quis, nõ habet, deſiderat, requirit, indiget: opinor hæc incommoda ſunt carentis. Caret oculis odioſa cæcitas, liberis orbitas. Valet hoc in uiuis: Mortuorum autem non uitæ modo cõmodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. De mortuis loquor, qui nulli ſunt. Nos qui ſumus, num aut ſi cornibus caremus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo. Quid ita? Quia cum id nõ habes quod tibi nec uſu nec natura aptum ſit, non careas etiam ſi ſentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, confir-

mato

mato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probe stabilito & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid uel suspicionis, uel erroris in uerbo. Carere igitur hoc significat, egere eo quod habere uelis. Inest enim uelle in carendo: nisi cum sic tanquam in febri, dicitur alia quadam notione uerbi. Dicitur etiam alio modo carere, cum aliquid non habeas & non habere te sentias, etiã si id facile patiare. Carere enim in malo non dicitur, non enim esset dolendum. Dicitur illud bono carere, quod est malum. Sed ne uiuus quidem bono caret, si eo non indiget. Sed in uiuo intelligi tamen potest regno carere. Dici autem hoc in te satis subtiliter nõ potest, posset in Tarquinio, cũ regno esset expulsus. At in mortuo ne intelligi quidem potest. Carere enim sentientis est: nec sensus in mortuo, ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquã quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia uideamus? Quoties non modo ductores nostri, sed uniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem cucurrere? Quæ quidem si timeretur, non L. Brutus, arcens eum reditu Tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset. Non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cũ Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent. Non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania uidisset, Paulum & Geminum Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Nunquis horũ miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremũ. Nec enim potest esse miser quisquã, sensu peremto.

A. At

A. At ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. M. Odioſum, ſi id eſſet carere. Cum uero perſpicuum ſit, nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe non ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui nec careat, nec ſentiat? Quanquam hoc quidem nimis ſæpe, ſed eo quod in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim ſatis uiderit, quod eſt luce clarius, animo & corpore conſumto, totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal quod fuerit, factum eſſe nihil: is planè perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil intereſſe: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim Romam captam.

Hunc ad locum cum eſſet peruentum, interpellans lectionem STIBARVS, *quod diceret ſibi ualde longam uiſam: Te quoq;, inquit, iam interfari aliquid oportet. Primum igitur, inquam, animaduerte, quàm decenter Cicero reuertatur ad ea unde eſſet digreſſus. Cũ enim propoſuiſſet, uelle ſe Atticum eò adducere, ne quid in quemcunq; euentum mali mortem habere putaret: tamen tum etiam uidimus, iterum in illam amœnitatem immortalitatis animorum quaſi expatiari. Nunc igitur ad alteram tandem ſententiã peruenit, triſtiorem eam quidem, ſed qua tamen & ipſa poſt mortem nihil reliquum mali eſſe efficere uelit. Hæc eſt extinctionis & interitus. Quæ ſi eſſet uera, ut obtineret poſt mortem nihil eſſe mali metuendum, ità mortis metũ non etiam certe reprimeret atq; auferret. Sed de hoc ſuprà diximus. Quod autem nunc ait* Cicero, *ab* Epicuro Democritũ *accuſari, quaſi tribuiſſet corpori ſenſum aliquem poſt mortem: ex eo duci uidetur, quod* Democritus *primordia ſingularum partium in corpore cum animæ principijs coniũxiſſe, atque pertexuiſſe perhibeatur, unde ille uſus uarius atque diuerſus membrorum exiſteret. Si igitur exempli gratia, anima annexa peculiariter eſt manui, cumq; illa etiam reciſa de cubito trepidet, cumq; digitis micare cernatur, ſentire tum etiam non falſo fortaſſe dicatur. Quamuis nihil eſt neceſſe, motui ſenſum attribuere. Sed hactenus iſta. Quod ſequitur, & ipſum aſtutum eſt:* Mori homines ſine dolore. *Id enim credo, ut* Cicero *ait, punctum, hoc eſt, cum iam uita interit, et anima euolat, quo breuius aut minutius nihil*

cogitari

cogitari potest, dolore forte careat, aut non grauem certe habeat sensum doloris. sed prius quid sit, quàm illò perueniatur? quantis morborum cruciatuumq; progreßibus? Quod facile apparet in ijs, qui difficulter & lente pereunt. Sit in hoc non tantus dolor, quantum significat clamor, fremitus, stridor, sibili, iactatio corporis, membrorum distorsio: quid tamen specie ipsa miserabilius, cum sideratos interdum dies tres aut quatuor animam agentes, cum comitiali morbo correptorum fœditatem intuemur? Hæc'ne qui aspicit, credere poßit omnis doloris expertia esse? Aut si poßit, quod certe fieri nequit, nõ horrescat ad cogitationẽ, totoq; animo contremiscat, si sibi aliquid eiusmodi sustinendum esse uereatur? Quid dicam de ijs, qui in tormentis animam exhalant? quid, qui quondam in certaminibus currulib. distracti? quid, qui in mari naufragi perierunt? qui interitus, ut mox ipse Cicero ait, non est sine graui sensu. Sed relinquamus hæc. Nunc enim deinceps hoc, quod nos iam sæpe dicimus, metui mortem in opinione ea, quod uitæ hæc fructum & iucunditatem ereptura esse uideatur, hoc igitur Cicero non oportere fieri docet: quia à malis potius quàm à bonis abducat. Etsi, cum hoc non propositum sit, sed ne mortuis male esse credatur, se negat hoc tempore agere uelle, præsertim actum alibi. Sunt autem multa, quibus ista oppugnari posse uideãtur, ut de ijs quæ attulimus suprà intelligi puto. Sed nos istas, ut Græci uocant ἐνστάσεις, omittamus, et percurramus reliqua. Hegesias Cyrenaicus, unus de secta Aristippi, quæ in partes quasdam diducta fuit, (nam illum audiuerat Antipater, hunc Epitimides, hunc deinde Paræbates, cuius discipulum Hegesiam fuisse accepimus) cum etiam mortem doceret inter expetenda numerari oportere, πεισιθάνατος appellatus fuit. Callimachi autem epigramma Græcum hoc est:

Εἴπας ἥλιε χαῖρε κλεόμβροτος ὡμβρακιώτης,
ἥλατ' ἀφ' ὑψηλοῦ τείχεος εἰς ἅλαδε.
ἄξιον οὐδὲν ἰδὼν θανάτου κακὸν, ἀλλὰ πλάτωνος
ἓν τὸ περὶ ψυχῆς γράμμ' ἀναλεξάμενος.

Hoc nos ita conuertimus Latinis uersibus:

Sole ualedicto Ambraciota Cleombrotus, alto
Se de muro undas misit in æquoreas.
Nil tamen huic triste acciderat, solumq; Platonis
De natura animi legerat ille librum.

Hegesiæ liber, quem ἀποκαρτερῶνταρ dici audiuimus, uidetur mihi esse ἀποκαρ

τερῶντος. Quod Cicero quid sit exponit. Nam uerbũ ἀποκαρτερεῖν, significat destinatum animum esse morti, & in hoc proposito obdurationem quandam. De Metello sic Cicero de Finibus lib. 5. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus,
» qui tres filios Coss. uidit, è quibus unum etiam censorem & triumphantem,
» quartum aũt prætorem, eosq; saluos reliquit, & tris filias nuptas, cum ipse
» consul, censor, etiam augur fuisset, triumphasset, ut sapiens fuerit, non'ne bea
» tior, quàm, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium uigilijs & inedia
» necatus est Regulus? Hoc etiam exemplum Metelli, ut illud Hegesiæ quoq;, Valerius de Cicerone transtulit, alterum in caput de Felicitate, alterum de Eloquentiæ ui. Cæcilius autem ille Metellus fuit, qui deuicto Andrisco, qui sibi Philippi nomen indiderat, & inuaserat regnum Macedoniæ, cognomen tum Macedonici obtinuit. Eiusdem illa oratio fuit, de qua apud Gelium particula extât, de necessitate matrimonij: cum censor po. Ro. ad ducendas uxores cohortaretur. quam aliquando orationem Augustus Cæsar in Senatu recitasse, quasi tum scriptam, fertur. De se autem sic loquitur, ut amissa dignitate, cum iam omnia uictis suis partibus in unius potestate essent. post Pompeium enim occisum, & potito rerum C. Cæsare, ad philosophicas se scriptiones conuertit Cicero. Priami filios Homerus dicit quinquaginta fuisse, cum quidem decem & nouem suscepisset de una aluo. Sic enim ait,

Ἐννέα καὶ δέκα μέν μοι ἰῆς ἐκ νηδύος ἦσαν.

Vt hic locus emendandus esse uideatur, cuius numeri à librarijs uidelicet corrupti sint. Ex hoc & Euripides Priamum τὸν πεντήκοντ' ἀροτῆρα τέκνων uocat. & Maro:

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.

Eiusdem mortem idem etiam Poëta elegãter exposuit. Et Euripides, ad Herceium Iouem cæsum scribit. Id fuisse simulacrum paternum Iouis, quod tertiũ etiam oculum in media fronte haberet, in Corinthiacis scribit Pausanias: & de præda obtigisse Sthenelo, inq; Græciam deportatum fuisse. Versus autem qui sequuntur de Andromacha, Ennij (ut opinor) anapæstici dimetri acatalecti, exponuntur integrius in Tusc. III. ad hunc modum:

O pater, o patria, o Priami domus,
Septum altisono cardine templum,
Vidi ego te astante ope barbarica
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro ebore instructam regificè:
Hæc omnia uidi inflammari.

Priama

Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

In his uersibus, Templum *uel significat locum in arce consecratum* Dijs, *uel ipsam regiam conspicuam omni à parte: quomodo & templa cœli* Lucretius *dixit.* Mox, Septum *altisono cardine, idest portis munitum, poeticè factum est.* Tectis *cælatis laqueatis: ad speciem magnificarum domuũ pertinet, quæ & signis ornantur, & typis inclusis in tectorium, & lacunantur testudinibus, iuxta hoc* Horatij:

Non ebur, neque aureum
Renidet in mea domo lacunar.

Item: Et curas laqueata circum
Tecta uolantes.

Barbarica ope: *ostenditur maxima opulentia barbarorum, idest Asiatica. ut* Maro:

Barbarico postes auro, spolijs'que superbi.

Vitam euitari ueuste *dixit, pro interimi.* Iouis *autem aram* Hercei *significat, id est in atrio præsidentis. de qua* Ouidius:

Cui nihil Hercei *profuit ara* Iouis. In Ibin.

Quod *sequitur,* Quasi *uero ista uel quicquam tum potuerit ei melius accidere: aut intelligemus morte, aut legemus* Post ista. Pompeij *ægrotationis cum periculo annuæ, ad* Atticum *meminit. & horum etiam uotorum:* Municipia *uero adeunt, nec simulant, ut cum de illo ægroto uota faciebant.* Euẽtus *uero ciuilis belli tristiss.* Pompeio *quasi capita exponit, quæ historia est notissima. Sequitur occupatiuncula de spe. Sic enim certe fit, ut (quemadmodum* Polynices *ait apud* Euripidem) *spes exules sustentet, utq; in hac homines non dubitent rebus aduersissimis durare, quia confidant meliora futura tempora, subijcientes hoc & similia sibi,* Lib. 8. "

Grata superueniet, quam non speraueris horam,

ut etiam spe ipsa contra spem erigantur. Verum Cicero *imprudenter hoc fieri & uitiose docet. Et quidem non minus est flagitiosum secundum* Stoicos, *sperare quàm timere.* Ac iam redit ad propositum, *mortuos ut omnino doceat miseros non esse, quippe qui sint nulli.* Quod *autem nihil est, illi nihil in utramque partẽ accidere possit. Atque philosophatur de uerbo* Carere. Quo *tamen & ipse sic est usus, ut diceret* Carere *culpa, supplicio, dolore.* Nihil *indignius est, inquit, quàm eum qui culpa careat, supplicio non carere.* Febre *etiam carere: quod* Plautus *ita* Curculione, " " De Inuẽ. 2.

Caruit' ne febris te here, uel nudiuſtertius?

Philoſophari autem ſignificat, diligentius exquirere aut diſputare, ut Plautinus Pſeudolus:

Sed ſatis eſt philoſophatum, nimis diu & longum loquor.

Exempla eorum qui mortem contemſiſſent, eadem fermè & in Catone commemorantur, his uerbis, loquente Catone: De qua nõ ita longa diſputatione
» opus eſſe uidetur, cum recorder non ſolum L. Brutum qui in liberanda pa-
» tria eſt interfectus: non duos Decios, qui ad uoluntariam mortem curſum
» equorum incitauerunt: non M. Attilium, qui ad ſupplicium eſt profectus, ut
» fidem hoſti datam conſeruaret: non duos Scipiones, qui iter Pœnis uel cor-
» poribus ſuis obſtruere uoluerunt: non auum tuum L. Paulum, qui morte ſua
» luit collegæ in Cannẽſi ignominia temeritatem: non M. Marcellum, cuius in
» teritum ne crudeliſs. quidem hoſtis honore ſepulturæ carere paſſus eſt: ſed le
» giones quidem noſtras ſcripſi in Originibus in eum locum ſæpe profectas, a-
» lacri animo & erecto, unde nunquam ſe redituras arbitrarẽtur. *Omnium autem hiſtoriæ uulgo ferè notæ ſunt. De uno Albino eſt mihi quidem illa minus explorata, & diligentius perquirenda. peculiare etiam illud, quod de Decij Nepotis morte retulit. nam de patris & filij conſtat. Reliqua ſunt uerbis & ſententia plana omnia, niſi forte Hippocentauri appellatio tibi non uſitata eſt. quo nomine, ut anteuertam percontationem tuam, dixere ueteres quoddam immane genus non hominum, ſed animantum: ut Homerus etiam fecit,*

Odyſſ. φ. Ἐξ οὗ κενταύροισι καὶ ἀνδράσι νεῖκος ἐτύχθη.

Opponit enim illos hominum generi. itaq; & φῆρας, quaſi θῆρας eoſdem dicere putatur. Theſſalica natio fuiſſe traditur ab Ixione orta, ut fabulæ ferũt. Iniurij & uiolenti in uicinos: quorum frequenter pecora abigere conſueuiſſent, unde nomen deductum. Cum autem equis inſidentes prædas facerent, ſpecies quæ appareret colonis, auerſi agminis & picturæ argumentum dedit: & appellationem auxit, ut ἱπποκένταυροι uocarentur. Nunc igitur ſi nihil requiris præterea, pergat legere ordine puer. Lege, inquit ille, tu. Atque hoc ita factum eſt.

Cur igitur & Camillus doleret, ſi hæc poſt trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret? Et ego doleam, ſi ad decem milia annorum gentem aliquam urbem noſtram potituram putem? Quia tanta charitas

charitas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapiẽtem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatem uitæ nunquam longe potest abesse, quo minus in omne tempus reipub. suisq; consulat, et posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri: non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed uirtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura uero etiam sic se habet, ut quomodo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors: quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, quũ mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit. Quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam uolunt esse, quasi uero quisquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut cũ sexaginta confecerit, reliquos dormiat. Ne sues quidem id uelint, non modo ipse. Endymiõ uero, si fabulas audire uolumus, nescio quãdo in Latmo obdormiuit, qui est mons Cariæ: nõdum opinor est experrectus. Num igitur eum curare cẽses, quum Luna laboret, à qua cõsopitus putatur, ut eum dormientẽ oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnũ, imaginem mortis, eamq; quotidie induis, & dubitas quin sensus in morte nullus sit? cum in eius simulacro uideas esse nullum sensum. Pellantur ergo istæ ineptię pene aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit usuram uitæ, tanq; pecunię, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum uult? ea enim con

ditione acceperas. Iidem si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si uero in cunis, ne querendum quidẽ. Atqui ab hoc acerbius exegit natura quod dederat. Nondum gustauerat, inquiunt, uitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magnam, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem ꝗ̃ nullam attingere: cur in uita secus? Quanquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quàm Troilum. Eorum autem qui exacta ætate moriũtur, fortuna laudatur. Cur? nam reor non illis, si uita longior daretur, posset esse iucundior. Nihil est enim profecto hominis prudentia dulcius: quam ut cætera auferat, affert certe senectus. Quæ uero ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nonne modo pueros, modo adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantis assecuta est senectus? Sed quia ultrà nihil habemus, hoc longum dicimus. Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt pro rata parte à uita, longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem uiuant. Ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ uero occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias, quod enim leuius, huic leuitati nomen imponemus? totamq; uim bene uiuendi in animi robore ac magnitudine, ut in omnium rerum humanarum contemptione ac despicientia, & in omni uirtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus mollissimis

effœminamur,

effœminamur, ut si antè mors aduentet, quàm Chaldæorum promissa consequuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi destitutiq; uideamur. Quod si expectando & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur, prò dij immortales quàm optabiliter iter illud ineundum esse debet, quo confecto nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura sit.

Hic ego interloquēs: *Hactenus, inquam. uolo enim cauere, ne queraris de lectionis longitudine.* Recte, *inquit ille, facis. nam prolixior iam sanè uidebatur. Quid igitur nunc ais?* Iam deinceps, *quod ex affirmatione interitus nasci intelligebat, ut aliquis diceret, sentiri tamen dolorem in animis bonorum, præsagientibus malum quod accidat se iam humatis: unde existimari posset, non prorsus nihil pertinere ad nos, quid fiat mortuis nobis. si igitur quicquam ad nos tum pertinebit, sensus aliquis superstit necesse est: quemadmodum quidem & superius est argumentatus. Hoc igitur nunc* Cicero *remouet, inquam: et ad uirtutis uim, propriamq; rationem & sententiam refert. Virtutis autem fundamentum omnis pietas, quæ erga patriam præcipua esse debet.* Camilli *uero ætate, illo quidem exulante captam* Romam *fuisse à* Gallis, *& auspicijs illius recuperatam, inter uulgatissima est.* Hanc *ætatē elegantissimè notat* Cicero, *quæ fuit iuxta* Liuium Vrb. *cond. annus* CCCLXV. *ut bellum ciuile gestum scire possimus* An. *ab* V. C. DCCXV. Quod *gloriam necessario uirtutem sequi ait: idem paulo pòst, cum illam esse huius umbram dicit. Atque hanc sententiam multis in locis disputauit, distinguens ueram gloriam à falsa.* Nunc *igitur sic dicit,* Viros *bonos uirtuti studere, & honestatem appetere, quamuis ad hoc non impellantur quasi mercedis cuiusdam spe.* Nihil *igitur uetat, gloriam eos quoq; consequi, qui non secuti essent. Itaque uirtutem colere boni solent, ipsius uirtutis caussa, ut ad hūc finem omnia sua consilia actionesq; referant: non aliqua expectatione præmij, uel in uita uel post uitam.* Sed *hæc promit, ut similia omnia, de adytis* Stoicorum, *quò communis intelligentia non accedit.* Nam *& incitari fortiss. uiros propositis præmijs & in uita & in morte, ad uirtutē scimus: & sapientissimi legum latores hoc uiderunt, neque recte facta honore suo carere passi sunt.* Sed Cicero *nunc rursum ad illud redit, quod instituerat,* Mortem *nihil pertinere ad nos.* Somni *autem de hac, similitudine &* Socrates *usus est.* Nam *ait: in alia quædam loca migrare posuit morientes: aut profundiss. somno, qui est:*

Odyß. ν. qui est apud Homerum νήγρετος ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς, eoq́; sempiterno obdormiscere, aut penitus interire atq; extingui. Homericum etiam est, somnum κασιγνητον θανάτοιο, hoc est fratrem germanum esse mortis. Et idem χάλκεον ὕπνον dixit eandem, περιφραστικῶς. Fertur & Græcus uersus, qui initia quædam mortis somnum uocat:

ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.

Ouidiani autem hi omnibus ferè noti sunt:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Atque Cicero docet, Somnum nihil pertinere ad uitam. quis enim uiuere hoc modo uelit? Ergo si dormientes nihil attingit sensus uitæ, probari scilicet uidetur, mortuos multo minus illo affici. De Endymione fabula & ipsa non ignota, quam & Ouidius in Leandro sic notat:

Hanc ego suspiciens, faueas ô Candida dixi,
Et subeant animo Latmia saxa tuo.

Hunc tradunt fuisse Iouis nepotem: & cum receptus in deorum cœtum lasciuiendo erga Iunonem, Iouem sibi iratum esse sentiret, petijsse ab illo doloris impatientia, ut æternum sibi somnum immitteret. quo impetrato, cum in Latmo Cariæ monte obdormisset, nunquam postea fuisse experrectum. Itaque In Comaste. Theocritus ἄτροπον huius somnum dixit. Fabulam alij aliter explicuere. Quibusdam referentibus ad uenationis infinitã cupiditatem, cui cum nocte potiß. indulgeret, & interdiu in specu Latmio quiesceret, semper dormire creditus sit, & à Luna amari, quæ & uenatrix esse fabulis fertur, & noctem illustrare solet. Nonnulli maluerunt ad hunc referre studium & considerationem rerum cœlestium, & depræhendisse hunc primum putant rationem motus Lunæ, & inæquales cursus: quod & Plinius scribit lib. 2. Simili de caussa, ut credo, Phaëthontem Solis filiũ conscendisse paternos currus tradunt. fuisse enim suspicor hunc eum, qui uestigaret solis iter, & illos recessus accessusq; luminis ad terras. Sed de hoc liceat nobis etiam decipi. Laborare autem Lunam deficiente lumine, si terra media directe inter hanc & solem intercedat accipiemus: iuxta hoc,

Defectus solis uarios, Lunæq; labores.

Sed & in fine mensis, cum uidetur extingui, laborare quondam credebatur: ut Plinius lib. 2. scripsit. Ante tempus mori, Græci ἄωρον θάνατον uocãt: & „ Cicero etiam alibi, immaturam mortem. Et, Damnum illius immaturo in-
Bruto. „ teritu res Romanæ Latinæq; literæ fecerunt. Vitam utendam datam hominibus,

nibus, & Lucretius eleganti uersu memorat,

Vitaq; mancipio nulli datur, omnibus usu.

Hæc de Crantore ferè translata conijcere possumus, quod apud Plutarchum pleraque leguntur, qui & ipse de Crãtoris consolatione ista in suam contulisset. Sic autem ille hoc: per enim uenuste græce dicitur, quare & memoriæ, ut similiter alia quædam præcipuæ elegantiæ, mandare studui. παραμυθητικῶ πρὸς Ἀπολλώνιον.

Διὸ καὶ μοιρίδιον χρέος εἶναι λέγεται τὸ ζῆν, ὡς ἀποδοθησόμενον ὃ ἐδανείσαντο ἡμῶν οἱ προπάτορες. Et postea: ἔχομεν γὰρ τὸ ζῆν ὡς παρὰ κατατεθειμένοις θεοῖς ἐξ ἀνάγκης, καὶ τούτου χρόνος οὐδεὶς ἐστιν ὡρισμένος τῆς ἀποδόσεως, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς τραπεζίταις τῆς τῶν θεμάτων, ἀλλ' ἄδηλον πότε ὁ δοὺς ἀπαιτήσει.

Troili scis apud Maronem miserabilem interitum pluribus uersibus quasi depingi: Lib. 2. Aen.

Parte alia fugiens amißis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruq; hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen. huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram, & uersa puluis inscribitur hasta.

Homerus nomen inter fortiß. filios suos qui occidissent introducit memorantem Priamum; cum quidem ornat epitheto ἱππιοχάρμην. Sed hæc non uersu quidem ita Plutarchus Græce extulit. μεῖον γὰρ ὄντως Τρωίλος ἱππιοχάρμην, ἢ Πρίαμος αὐτός. Sequitur: Nam reor non illis. εἰρωνικῶς hoc pronunciandum. sentit enim, posse uitam admodum esse in longitudine iucundam. Mox: Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt, & cætera. Hæc exemplo apud Plutarchum illustrantur. Sit enim, inquit, tempus annorum uiginti præfinitum humanæ uitæ, nemo igitur eum qui decem & quinque annos forte expleuerit, ante diem suum mori dicet: beatum uero iam eum prædicabũt omnes, qui propius ad uigesimum annum accesserit, uel hunc etiam exegerit, quod totius uitæ spacium confecerit. faciamus iam longiß. uitam homini concessam annorum ducentorum: quis dubitat, quin centenarios morientes admodum deflerent, quasi ereptos morte immatura, è medio cursu uitæ? Quod deinde ait, Præsertim solstitiali die: ad partitionem diei referendum est, qua ille omni anni tempore in horas diuiditur duodecim. Has necesse est fieri longas æstate, et hyeme breues: ut apud nos, ubi solstitio lucet horis æquinoctialibus XVI. illarum duodecim horarum una, hanc superet triente: contrà autem bruma-

Iliad. ω.

Pseudolo. *lis triente ab hora æquinoctiali superetur. Itaque ille apud Plautum ita:*

Credo equidem potesse te, scelus,
Maßici montis uberrimos fructus quatuor
Ebibere in hora una: hyberna addito.

Ita igitur hora octaua erit secunda post meridiem: id est, apud nos penè tertia, quod certe tempus ad uesperum uergit. Chaldæorum promissa dicit, illas prædictiones de euentis uitæ, & diuturnitate illius. Nam primum isti tempus uitæ exquirere solent, ne quid eo anno euenturum asserant, ad quem natus omnino uiuendo peruenturus non sit. Sed hoc in quo prædictionum quasi fundamentum quoddam omnium positum est, huius disciplinæ autores non similiter uestigant, ut hoc loco uix alius magis aut æque dubius & anceps apud illos reperiatur. Sic autem genethliaci, hoc est, qui notato ortu futura hominibus uaticinarentur, gentis appellatione uocati sunt, eius quæ uel inuenisset hanc rationem, uel in ea plurimum operæ atque studij ponere consueuisset. Sed pergat lectio, si uidetur. Ita fiat, inquit ille. Tum ergo ista intulit puer.

Quàm me delectat Theramenes, quamq́ elato animo est? Etsi enim flemus cum legimus, tamen non miserabiliter uir clarus emoritur: qui cum coniectus in carcerem, triginta iussu Tyrannorum uenenum ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret. Quo sonitu reddito arridens, Propino (inquit) hoc pulchro Critiæ: qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs solent nominare, cui poculũ tradituri sunt. Lusit uir egregius extremo spiritu, cũ iam præcordijs conceptam mortem contineret. Vereq́; ei qui uenenum præbuerat mortem est eam auguratus, quæ breui consequuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorũ Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato usum apud iudices

dices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet Iudices, bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. Necesse est enim sit alterum de duobus, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrẽ siue sensus extinguitur, morsq́; ei somno similis est qui nonnunquam etiam sine uisis somniorum placatiss. quietem affert, dij boni quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possint, qui tali nocti anteponantur? cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis. Quis me beatior? Sin uera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è uita excesserint, incolunt, id multo iam beatius est, te cum ab ijs, qui se Iudicum numero haberi uolunt, euaseris, ad eos uenire, qui uere Iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conuenireq́; eos, qui iuste & cum fide uixerint. Hæc peregrinatio mediocris nobis uideri potest? Vt uero colloqui cum Orpheo, Museo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sępe mori, si fieri posset, uellem, ut ea quæ dico mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, quum Palamedem, quum Aiacem, quum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarẽ etiam summi regis qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyssis, Sisyphiq́; prudentiam. Nec ob eam rem, quũ hæc exquirerem, sicuti hic faciebam, capite damnarer. Ne uos quidem Iudices, ij qui me absoluistis, mortem timueritis. Nec enim unquam bono quicquã mali euenire potest, nec uiuo, nec mortuo, nec unquam eius res à dijs immortalibus negligentur, nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec uero ijs, à quibus accusatus

,, ſum, aut à quibus condemnatus, habeo quod ſuccen-
,, ſeam, niſi quod mihi nocere ſe crediderunt. Et hoc qui
,, dem hoc modo, nihil autem melius æſtimo. Sed tem-
,, pus eſt, inquit, iam hinc abire me ut moriar, uos ut ui-
,, tam agatis. Vtrum autem ſit melius, dij immortales
,, ſciunt, hominem quidem ſcire arbitror neminē. Ne ego haud paulo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauere. Etſi quod præter deos negat ſcire quenquam, id ſcit ipſe utrum melius ſit: nam dixit antè. ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datū omnibus: intelligamusq́, ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum. Nam uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt. Sed qd ego Socratem, aut Theramenem, præſtantis uiros uirtutis & ſapientiæ gloria commemoro? cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortem tantopere contempſerit, ut cum adduceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu hilari atq; læto, dixiſſetq́; ei quidam inimicus: Contemnis'ne leges Lycurgi? reſponderit: Ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam ſine mutuatione & ſine uerſura poſſem diſſoluere. O uirum Sparta dignum: ut mihi quidem qui tam magno fuerit animo, innocens damnatus eſſe uideatur. Talis innumerabilis noſtra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem? cum legiones ſcribat Cato, ſæpe alacris in eum locum profectas, unde redituras ſe non arbitrarentur. Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. In quos Simonides:

Dic

Dic hoſpes Spartę, nos te hic uidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit: Pergite animo forti Lacedæmonij, hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. E quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non uidebitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacæna, quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectū audiſſet: idcirco (inquit) genuerã, ut eſſet, qui pro patria morte non dubitaret occumbere. Eſtote fortes & duri Spartiatæ, magnam habet uim reip. diſciplina. Quid Cyrenæum Theodorum, philoſophum non ignobilem, nónne miramur? cui cũ Lyſimachus rex crucem minaretur: Iſtis quæſo (inquit) iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidẽ nihil intereſt, humi'ne, an ſublime putreſcat.

Poſt hæc recitata: Rurſum exemplorum lucem admouet, inquam, Cicero. hæc enim & orationem mirifice exornant, & ſententias reddunt clariores. De Theramene hiſtoria copioſe eſt expoſita à Xenophonte, libro de Reb. geſtis Græcorum ſecundo. Fuerat ille unus de triginta uiris, qui uictis Athenienſibus à Lacedæmonijs, creati eſſent ſcribendarum legum gratia. Quas cum componere ſe ſimularent, & rem de induſtria differrent, interea iudicia & magiſtratus pro arbitrio ſuo conſtituebant, donec cohorte præſidij cauſſa à Lacedemonijs impetrata, regnum in libera ciuitate occuparunt. Quod cum crudeliter gererent, ſæuiente in bonos & locupletes potiſſ. Critia, Theramenes non diſsimulauit ſibi totam illam adminiſtrationis rationem diſplicere, neque arbitrari ſe diuturnam eſſe poſſe. Itaque non quidem iudicio damnatum illum Critias, ſed ui, contraq; ipſorum leges ab ara detractum, iudicibus rerum capitalium interficiendum ueneno in carcere, ut fieri conſueuerat, tradidit atque addixit. Vbi & illa quæ Cicero commemorat, dixiſſe eum ſcribit Xenophon, his uerbis:

¶ ἐπεί γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν αὐτὸν, κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ.

De fortitud. Valerius etiam uerbum κοτταβίζειν studuit reddere plenius: Quod superfuerat, inquit, illisum humo clarum edere sonum coegit. Erat autem κότταβος, unde uerbum est factum κοτταβίζειν, hilaritas quædam conuiuiorum Græciæ, ficititia uoce à sonitu. nam emissos latices de poculis, quæ & κοτταβίδας, in lances propositas arte quadam infligere solebant, quæ depressæ offenderent ad statuam subditam, & resonarent: hoc λάταξ uocabatur, & plausum atq; etiam præmia merebatur, quæ & ipsa κοττάβια dicebantur. de hoc ludo co-
Lib. 11. se scribunt Athenæus & Pollux. Græcus autem & ille mos prius bibendi,
Lib. 6. quàm poculum alteri traderetur: cuius rei nomen latina lingua non habet. Sublatum poculũ etiam ostentare consueuerant propinantes: ut Homerus.

Iliad. ι. πλησάμενος δ' οἴνοιο δέπας δείδεκτ' ἀχιλῆα.

Et alibi:

Iliad. δ. πάντες ἀνήϊξαν καὶ δεικανόωντο δέπαεσσιν.

Quin & certare potando, ut æquales haustus permutarent, solitos scimus. Vnde & Pergræcari uerbum, crapulæ significationem habet. Apud Platonẽ
Συμποσίῳ. quidem Alcibiades poscit ψυκτῆρα, quem & δῖνον dixere, capientem heminas octo, aut plus his, & propinat Socrati. Cicero etiam comites Verris ma-
Verr. 3. ioribus poculis facit poscere, in conuiuio Lampsaceno: et Athenæus non ue-
Lib. 10. neno, sed uino certantem cum Protea quodam extinctum Alexandrum Magnum, scripsisse Ephippum tradit. Quæ ideo commemoraui, ut intelligeres non esse hoc flagitium potationum quod solet potiß. nostræ nationi exprobrari, nouum: sed peruetustum, & commune nobis cum humanißima gente Græcorum. Multas philotesias, inquit ille, nudiustertius mereri potuisses, si ista diceres amicis meis. Venerat enim ad illum sodalitas quędã commessatum, & fuerant in uino uiri fortes. Sed & nunc, ridens inquit, ineas hanc licet gratiam apud nostros, ut & hunc fructum capias itineris tui.

Putas ergo tu, inquam, dubitare illos de honestate facti sui, aut quærere defensionem? Vix, inquit: quippe quo gloriari inprimis soleant. Perderem igitur hanc operam, inquam. Atque esset etiam admodum clamandum, si exaudiri uellem, ab ijs saltem, qui mihi proximè aßiderent: ita minime silentes, quod in Platonico conuiuio culpatur, bibunt tanquam sitientes. Ego uero mi DANIELE, cum ad hilaritatem uitæ hunc suauiß. liquorem pro-

creatum

creatum esse existimem, quomodo possum non uel laudare amabiliss. morem Græciæ, & nostrorum etiam maiorum, qui duriores habiti sunt, salutationũ & quasi in sacris bonorum uerborum ad pocula? uel immanitatem & furorem coactionis & uiolentæ ebrietatis odisse, cum de uino, quo uesani isti sese immodice iniurgitarunt, Lapitharum conuiuia celebrãtur? Primum enim, ut antiquus poëta, Lucilius credo, dixit:

Vertitur œnophoris fundus sententia nobis.

mox reliqua factu dictuq; fœda & nefaria sequũtur, ut quod Cẽtauros quondam perdidit uinum, quemadmodum Homerus ait: neq; non Græcos postea, non admonitos domestico exemplo ut cauerent: idem perniciem nostræ aliquando nationi allaturum esse uideatur. Nam priuatorum interitus & dãna quid ego commemorem? quæ iam non magis quasi solita & consueta uel metuuntur uel æstimantur. Sed redeamus ad nostram Tusculanam.

Ac uidetur etiã hoc loco minus firmè conclusum, quod ita extulit: Quis hãc animi maximi æquitatẽ in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? Imò enimuero, quis laudaret magnopere illã, si hanc bonum iudicaret? Nam uirtus elucescit in aduersis, grauibus, calamitosisq; casibus: non spectatur rebus prosperis, & in molli uita. Quis enim Regulum admiraretur, si ad epulas & conuiuia reuerteretur Carthaginem? Quis fortem esse prædicet eum, qui acus punctum ausit contemnere? Sed tales mortes nemo in malis ponit: uel potius nemo qui mortem malam esse sentiat, id est turpem, iuxta Stoicos, laudem illi tribuere potest. Quod quidem dixit breui postea mortuum Critiam, historia memorat, in primo conflictu ab exulibus qui Piræũ occupassent, ipsum & alterum etiam de triginta uiris, Hippomachum nomine, cæsum esse. Sequitur Socratis exemplum, ut admirabilius, ita expositũ à Cicerone copiosius. Transtulit autem ad uerbum de Platone locum, qui sanè longior est. Plato enim quasi defensionem Socratis, qua usus in iudicio fuerit, composuit. Vis'ne & hunc exaratum mihi, inquit, relinquere? si meministi. Non certo memini, inquam: sed cum primum inciderim Platonicum in librum, describam, & ad te mittam. est enim exercitatio hæc maxime utilis, conferendi bene uersa Græca cum Latinis. Itaque reuersus postea domum, de Apologia hunc totum locum Græcè descriptum, ad illum dedi, ut infrà subijci curauimus.

ὡς πολλὴ ἐλπίς ἐστιν, ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν

Principium apud Platonem, de superioribus pendens.

Hæc perco piose ut uides, à Platone exposita Cicero cõcidit, et retulit breuius, omissis fortasse quibusdam repugnantibus splendori cõuersionis.

τὸ τεθνάναι. ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα, ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν ὥστε μηδὲ ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτί, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν ὁπόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι, κέρδος, ἔγωγε λέγω. καὶ γὰρ οὐδὲν πλεῖον ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι, ἢ μία νύξ. εἰ δὲ αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ὦ ἄνδρες δικασταί; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου, ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς ὡς ἀληθῶς δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, μίνως τε καὶ ῥαδάμανθυς, καὶ αἰακὸς, καὶ τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ ὀρφεῖ ξυγγενέσθαι, καὶ μουσαίῳ, καὶ ἡσιόδῳ, καὶ ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ. ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὁπότε ἐντύχοιμι παλαμήδει, καὶ αἴαντι τῷ τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἐμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὲς εἴη. καὶ δὴ καὶ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἐξετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα ὥσπερ τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστι, καὶ τίς οἴεται μὲν, ἔστι δ' οὔ; ἐπὶ πόσῳ δ' ἄν τις ὦ ἄνδρες δικασταὶ δέξαιτο ἐξετάσαι, τὸν ἐπὶ τροίαν ἀγαγόντα τὴν πολλὴν στρατιὰν, ἢ ὀδυσσέα, ἢ σίσυφον, ἢ ἄλλους μυρίους ἄν τις εἴποι καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἷς διαλέγεσθαι ἐκεῖ καὶ

Hic locus notandus.

Quanti tandem æstimatis.

Omisit hæc quoque Cicero.

Omissa & hæc.

ξυνεῖναι

ξυνεῖναι καὶ ἐξετάζειν ἀμήχανον ἂν εἴη εὐδαιμονίαν πάντως; οὐ δήπου τούτου γε ἕνεκα οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι. τά τε γὰρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροί εἰσιν οἱ ἐκεῖ τῶν ἐνθάδε, καὶ ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοί εἰσιν, εἴπερ γε τὰ λεγόμενα ἀληθῆ ἐστιν. ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς χρὴ, ὦ ἄνδρες δικασταί, εὐέλπιδας εἶναι πρὸς τὸν θάνατον. καὶ ἕν τι τοῦτο διανοεῖσθαι ἀληθὲς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν, οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα. οὐδὲ τὰ ἐμὰ νῦν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονεν, ἀλλά μοι δῆλόν ἐστι τοῦτο, ὅτι ἤδη τεθνάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. διὰ ταῦτα καὶ ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀπέτρεψε τὸ σημεῖον. καὶ ἔγωγε τοῖς καταψηφισαμένοις μου, καὶ τοῖς κατηγόροις, οὐ πάνυ χαλεπαίνω, καίτοι οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγόρουν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν τι. τοῦτο ἄξιον αὐτοῖς μέμφεσθαι. τοσόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι. τοὺς υἱεῖς μου ἐπειδὰν ἡβήσωσι, τιμωρήσασθαι ὦ ἄνδρες, ταὐτὰ ταῦτα λυποῦντας, ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς ἐλύπουν, ἐὰν ὑμῖν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του πρότερον ἐπιμελεῖσθαι, ἢ ἀρετῆς. καὶ ἐὰν δοκῶσί τι εἶναι, μηδὲν ὄντες, ὀνειδίζετε αὐτοῖς ὥσπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται ὧν δεῖ, καὶ οἴονταί τι εἶναι ὄντες οὐδενὸς ἄξιοι. καὶ ἐὰν ταῦτα ποιῆτε, δίκαια πεπονθὼς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν, αὐτός τε καὶ οἱ υἱεῖς. ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις. ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ, πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

Omissa hæc.

Ne uos quidem Iudices, ij qui me absoluistis: animaduerte, additis his Græca explicare Ciceronē.

Hæc omnia præterita sunt in conuertendo à Cicerone.

Et hoc quidem hoc modo.

Atque hæc ita de Platone excerpta postea nos, ut diximus, STIBARO misimus. Tum uero de ijs quæ explicanda in Cicerone uiderētur, uerba facere perreximus. Ac scyphum quidem sacrum Virgil. dicit,

Et sacer impleuit dextram scyphus. Lib. 8.

Herculanum enim hoc poculum, apud poëtas & pictores. Homerus in genere neutro σκύφος *posuit,*

καὶ οἱ πλησάμενος δῶκε σκύφος, ᾧ περ ἔπινεν. *Odyss.* ξ.

Sic enim Aristophani Grammatico placuit. Aristarchus uero edidit σκύφον, *ut masculini generis. Exposuere autem de poculo rusticorum & pastorali, quo urbani uti nequaquam solerent. Sanè grandius esse poculum apparet, &* Athen. 11.

Plato in calice uenenū Socrati allatum scripsit, ut appareat certa appellatione generaliter usum Ciceronē hoc in loco. In sequentibus, cum STIBARVS sibi esse nouum diceret, Triptolemum inter iudices infernales poni:

Tum ego, Non equidem memini, inquam, alibi uspiam hoc tradi. Sed nominare Socrates Triptolemum tanquam indigenam heroa mihi uidetur, atque omnes heroicas animas quæ uirtutem in uita coluerint, facere iudices aliorum: sed illos tres iudicia exercere, ut reliquos consilium esse intelligamus. Et sanè recordor tale quiddam de Græcis uerbis Platonis facile posse elici, & eum locum cum illa tibi mittam, etiam notabo. De reliquis autē poëtarum, ducum, imperatorum, & illustrium uirorum nominibus nihil expectare te puto, dum obuia ubiq; huc etiam accersam oratione nostra. Non admodum sanè expecto, inquit: nisi quod de Orpheo sæpe cum legi, admiratus sum quandam admirabilem, penè dixerim etiam ridiculam rationem carminum illius, quæ diceretur initiorum arcanam doctrinam complecti. Iam illa uis mouendi saxa, & stirpes attrahendi cantu, diuina quædam scilicet, non humana fuit. Hoc, inquam ego, Horatius explicat: qui Orphea conuertisse feritatem hominum ad mansuetudinem ait. Illa autem mystica, quorum & Plato in secundo de Rep. libro meminit, qualia fuerint nescio. Cicero quidem sic in primo de Nat. de or. libro: Orpheum, inquit, poetā docet Aristoteles nunquam fuisse: & hoc Orphicum carmen, Pythagorei ferunt cuiusdam fuisse cerdonis. quare de hoc nobis haud sanè laborandum esse censeo.

Quod dicit, Socratem suum illud, nihil ut affirmet, tenere ad extremum: referendum ad inquisitionem in omnes omnium uitam & sententias illius, cum ipse nihil fere soleret definire: unde Academicæ illæ dubitationes, & Arcesilæ philosophia nata est. Sequitur argumentum, non esse malum mortem habendam, ne infinitum malum nobis constituamus: quod quidem magis ad opinionem, quàm ipsam rem ualere queat. Quicquid enim nos statuamus de morte, illa tamen erit qualis quidem est reuera. Qualem igitur, inquit, tu arbitraris? Ego ne? inquam. Bonam bonis, malis malam. Dixisti, inquit, duobus uerbis permulta, neque plus tamē in præsentia requiro. persequere igitur quod de lectione reliquum est. De Spartano, quem Cicero non nominari dicit, de hoc igitur inquam sic Plutarchus in dictis Laconicis, nomine etiam prodito Thectamenis:

Θεκταμένης καταγνόντων αὐτοῦ θάνατον τῶν ἐφόρων, ἀπῄει μειδιῶν, καί τινος τῶν παρόντων ἐρωτήσαντος, εἰ καὶ καταφρονεῖ τῆς Σπάρτης

σπάρτης νομίμων, οὐχὶ ἑπτῶν, ἀλλὰ γέγηθα ὅτι δεῖ με τὴν ζημίαν ἐκτῖσαι ταύτην, παρ᾽ οὐδενὸς ὅτι δανειστεύσαντά με, ὅτι δανεισόμενον.

Versura autem, quædam & ipsa mutuatio est, cum debitum uetus in aliud nouum uertitur, mutato creditore, & hac ratione quasi die dilato, ut Terentius explicat:

In eodem hæsitas luto, uorsuram solues, « Phor.
Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abijt, plagæ crescunt, «
Nisi prospicis. Hoc autẽ tam excelsi animi factũ, acclamatiunculã Ciceroni laudis expreßit: quæ dicuntur Græce ἐπιφωνήματα. Lacedæmoniorum epitaphium quod Simonides Spartanis composuisset, inter alia Herodotus exposuit, πολυμνίᾳ.

ὦ ξεῖν᾽ ἄγγειλον Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

In quo quidem uersum posteriorem sic legisse Cicero uidetur, ut à Strabone adducitur, Lib. 8.

κείμεθα τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.

Nam de illo, nostrûm fortasse aliquis sic fecisset:

Dic hospes Spartæ, nos hac in strage iacere,
Illorum cupidos iussa sequi imperij.

Etiam apothegma illius sic Plutarchus retulit:

τοῖς δὲ στρατιώταις παρήγγελλεν ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν ᾅδου δειπνοποιησομένους.

Lycurgum autem scribit Herodotus, Spartanam ciuitatem, quæ esset inhumanißima & improbiß. omnium, optimis legibus & institutis in eum ordinem, qui postea seruatus fuerit, redegisse: siue de Apollinis Delphici præscriptione, seu ad exemplum Cretensis reipub. Idem dicit, fuisse hunc fratrẽ Leobotis, quem octauum numerat ab Hercule. Nomen etiam Spartani memorat, autoris illius dicti quod Cicero retulit. Ac relinquam & hæc Græca tibi: sunt enim pereleganter facta. Κλειοῖ. Πολυμ.

λέγεται ἄριστος ἀνὴρ γενέσθαι σπαρτιάτης Διηνεκής, τὸν τόδε φασὶ εἰπεῖν τὸ ἔπος, πρὶν ἢ συμμῖξαι σφέας τοῖσι Μήδοισι, πυθόμενον πρός τευ τῶν Τρηχινίων, ὡς ἐπεὰν οἱ βάρβαροι ἀπιέωσι τὰ τοξεύματα, τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθεος τῶν ὀϊστῶν ἀποκρύ-

πῆσι, τοσοῦτό τι πλῆθος αὐτέων εἶν. τὸν δὲ οὐκ ἐκπλαγέντα, τοῦτοισι εἶπαι, ἐν ἀλογίῃ ποιεύμενον τῶν μήδων πλῆθος, ὡς πάντα σφὶ ἀγαθὰ ὁ τρηχίνιος ξεῖνος ἀγγέλλοι, εἰ ἀποκρυπτόντων τῶν μήδων τὸν ἥλιον, ὑπὸ σκιῆς ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη, καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ.

Percenseamus hæc, inquit ille: atque tu interpretare. sunt enim mihi pleraq; peregrina. Tibi autem scio istum autorem esse familiarem, quippe quẽ tibi primi magistri tui proposuerint, unde Græcam linguam disceres. Ita est, inquam, mihi mediocriter familiaris: mirifice autem diligitur à me. Aspice igitur, atq; ibi sum Græca interpretatus ad hunc ferè modũ: Fortißimũ uirum fuisse Dienecem Spartanum accepimus, ad quem autorem & hoc dictum ante conflictum cum Medis refertur. Cum audiret narrantem Trachinium quendam, tantam esse multitudinem Barbarorum, ut cum sagittas emisissent de arcubus, sol ipse absconderetur: tum igitur illum nequaquam territum his uerbis, & contemnentem Medorum copias, dixisse ferunt: Optimum esse nuncium hospitis Trachinij. si quidem ubi Medi solem absconderint, in umbra futurum cum ipsis prælium sit, non in sole. Dictum Lacenæ apud Plutarchum ita exponitur:

Θάπτουσά τις τὸν υἱὸν, ὡς γραΐδιον εὐτελὲς προσελθὸν αὐτῇ, ὦ γύναι τᾶς τύχας, εἶπε, νὴ τὼ σιὼ τᾶς καλᾶς γε φαίη. ὃν γὰρ αὐτὸν ἕνεκεν ἔτεκον, ἵνα ὑπὲρ τᾶς σπάρτας ἀποθάνῃ, τοῦτό μοι συνέβη.

Quæ dicam si uoles, ut potero, Latine. Hoc etiam illo petente, sic ferè Græca conuertimus. Sepeliebat quædam filium suum. ad quam cum ignobilis anus accederet, & En fortuna ô mulier, queribunda diceret: Per deos, inquit, speciosa illa perhibenda. Nam mihi hoc contigit, ob quod istum susceperam, ut pro Sparta moreretur. Atque his, inquam, epiphomena quasi cohortationis in cursu uirtutis subijcit. Lacedæmonios autem Cicero magnifice laudauit, cum diceret pro L. Flacco, his uerbis: Assunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus, non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur, qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis morib. & nunquam mutatis legibus uiuunt. Theodorus Philosophus Cyrenaicus, auditor Aristippi iunioris, qui esset nepos de filia Aristippi, principis sectæ Cyrenaicæ. hic primum ἄθεος, postea à deridentibus θεὸς dictus fuit. Huius de numine libros compilasse Epicurus insimulatur.

mulatur. Idem & Anniceridem audierat, qui Platonem de Polide quondam Lacedæmonio redemisset. cum Ptolemæo Lagi F. (qui & Soter, quoniam Alexandrum protectum in pugna Oxydracensi seruasset) familiariter uixit. à quo missus ad Lysimachum, cum alia, tum ipsam mortem denique minitanti Regi, liberrime fertur respondisse. Et hoc exemplo Valerius auxit suum librum. Sed legat puer amplius. Quod statim fecit, recitatis quæ subscripta sunt.

Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, his præsertim cognitis, quæ de nihil sentiẽdo paulo ante dicta sunt, de qua Socrates quidẽ quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iã tam multa diximus. Quum enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri uellet: Multam uero, inquit, operam amici frustra consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quicquam me relicturum. Verum tamen Crito si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi uidebitur sepelito. Sed mihi crede, nemo me uestrûm cum hinc excessero, consequetur. Præclarè id quidem: qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed ut Cynicus asperius: proijci se iussit inhumatum. Tum amici: uolucribusne, & feris? Minime uero, inquit: sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarũ laniatus oberit, nihil sentienti? Præclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, uellet'ne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri? Nihil necesse est, inquit, undique enim ad inferos tantundem

uiæ eſt. Totaq; de ratione humationis unum tenendum eſt, ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat. In corpore enim perſpicuum eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullum reſidere ſenſum. Sed plena errorum ſunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles, lacerari eum & ſentire putat. Credo ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur. At illa ſicut acerbiſſimam rem mœret:

Vidi, uidereq; me paſſi ſunt ægerrime,
Hectorem curru quadrijugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? Melius Accius, & aliquando ſapiens Achilles,

Imò enimuero corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli.

Non igitur Hectora traxiſti, ſed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat:

Mater te appello, tu quæ curam ſomno ſuſpenſo leuas:
Neque te mei miſeret, ſurge & ſepeli natum.

Hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

Priuſquam feræ, uolucreſq;,

Metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combuſtis, non extimeſcit.

Heu reliquias ſemiaſſi regis, denudatis oſſibus,
Per terram ſanie delibutas fœdè diuexarier:

Non intelligo quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. Tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniant. Execratur luculentis ſanè uerſi-

bus

bus apud Ennium Thyeſtes: primum, ut naufragio pereat Atreus. Durum hoc ſanè, talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu. Illa inania,

Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis
Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro.

Non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabant, quàm ille latere pendens: cui ſe hic cruciatum cenſet optare, quàm eſſent dura ſi ſentiret? Nulla ſine ſenſu ſunt. Illud uero perquàm inane,

Neque ſepulcrum quo recipiat, habeat portum corporis,
Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.

Vides quanto hæc in errore uerſentur? Portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus eſſet quodque curandum. Sed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationũ uarios errores perſpicere cum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cæra circumlitos condiunt, ut quàm maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt, non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domeſticos. Nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe, ſed pro ſua quiſque facultate parat, à quibus lanietur, eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. Permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus: ſed ita tetra ſunt quædam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris: ita tamen, ut

mortuorum

mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini famæq; dandum sit, id curent uiui: sed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere.

Hoc loco cohibita lectione pueri: Præclara mihi, inquit STIBARVS, *hæc uidentur, sed nescio quomodo duriora. Cupio igitur primum te dicere aliquid de uniuersis, atq; ita demum singula percurrere. Est ita, inquam, ut ais: nimium philosophantur hoc etiam loco isti sapientes. Nam ipsius hic naturæ, non opinionis affectus est, ut laboremus uiui de sepultura. Itaque*

Odyß. ω. *& Imperator Græcorum beatum prædicat Achillem, qui in prælio cum cecidisset, maximo funeris apparatu sepultus esset. Et Hector moriens quan-*

Iliad. χ. *topere orat Achillem, ut patiatur à suis sepeliri corpus suum? Et apud Maronem Mezentius:*

> *Vnum hoc, per si qua est uictis uenia hostibus, oro,*
> *Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum*
> *Circumstare odia, hunc oro defende furorem,*
> *Et me consortem nati concede sepulcro.*

In quo Aeneas humanior, qui non negat: sæuus & immanis Achilles, qui ait si fieri posset, etiam se crudas carnes hostis deuoraturum fuisse. Quod si nihil ad mortuos hæc cura pertinet, quare & est sepulcrorum tanta religio, & optimus quisque de sepultura sua diligentiß. mandare solet? Isti Scythæ

Herod. μελπομένῃ. *ferunt uastari agros, neque hostibus repugnandum esse prius statuunt quàm paterna busta illi uiolassent. Non potest in tam constanti & permanente sensu nihil esse nisi error, etsi in re fortasse etiam ille nonnunquam inest: quem tollamus, rem ipsam retineamus. Platonis autem locus qui adducitur, extat in Phædone, ualde bellus, de quo Cicero hæc excerpsit. Sic enim Crito:*

Θάπτομεν δὲ τίνα σε τρόπον; ὅπως ἂν ἔφη βούλησθε, ἐάνπερ γε λάβητέ με, καὶ μὴ ἐκφύγω ὑμᾶς. γελάσας δ' ἅμα ἡσυχῇ, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέψας, εἶπεν. οὐ πείθω, ἔφη, ὦ ἄνδρες, κρίτωνα, ὡς ἐγώ εἰμι οὗτος ὁ σωκράτης, ὁ νυνὶ διαλεγόμενος, καὶ διατάττων ἕκαστα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἴεταί με ἐκεῖνον εἶναι, ὃν ὄψεται ὀλίγον ὕστερον νεκρὸν καὶ ἐρωτᾷ, πῶς δεῖ με θάπτειν. ὅτι δὲ ἐγὼ πάλαι πολὺν λόγον πεποίημαι, ὡς ἐπειδὰν πίω τὸ φάρμακον, οὐκέτι ὑμῖν παραμενῶ, ἀλλ' οἰχήσομαι ἀπιὼν εἰς μακάρων δή

τινας

ζινας εὐδαιμονίας. ταυτά μοι δοκῶ αὐτῷ ἄλλως λέγων. Et postea: ἀλλὰ θαῤῥεῖν χρὴ, καὶ φάναι τὸ μὸν σῶμα θάπτειν, καὶ θάπτειν οὕτως, ὅπως ἄν σοι φίλον ᾖ, καὶ μάλιστα ἡγῇ νόμιμον εἶναι.

De morte Diogenis *non idem omnes tradidere, & hoc etiam dictum de sepultura alij aliter retulere.* Hoc *autem in quadam* Epistola *earum quæ* Diogeni *ascribuntur, breuiter sic dicitur:*

ἐγὼ γοῦν ἔγνωκα ἀποπνεύσαντί μοι περιτεθεῖναι τὸ βάκτρον, ἵνα τὰ δοκοῦντα λυμαίνεσθαι ζῶα ἀπελαύνοιμι. De Anaxagora Laertius ita: πρὸς τὸν δυσφοροῦντα ὅτι ἐπὶ ξένης τελευτᾷ, πανταχόθεν ἔφη ὁμοία ἐστὶν ἡ εἰς ᾅδου κατάβασις.

Hunc periclitatum capite accepimus, cum accusatus esset impietatis, qui diceret solem esse μύδρον, *quo intelligitur candens saxum.* Hectorē *apud* Iliad. χ. Homerum *religatum de curru trahit* Achilles *ad naues* Græcorum, *non raptat circum* Pergama, *ut* Maro *fecit: sed ter alibi circum* Patrocli *bustum trahit religatum.* Iliad. ψ. *Quæ autem hoc loco adducuntur, ea desumta esse apparet de* Latinis *poëtis:* Ennio, *ut opinor, &* Accio, *atque etiam* Pacuuio. *Quorum etiam uersus particulatim expositi, fortasse in suam planè formam redigi nequeant. Sunt tamen plerique omnes genere trochaici catalectici, ut,*

Est profecto Deus, qui quæ nos gerimus auditq; & uidet. Plau. Capt.

Dicuntur & quadrati, & octonarij, quod sint τετράμετροι, *hoc est pedibus constent octonis. Dicuntur & septenarij, ut à* Cicerone, *quia septenos integros pedes complectantur,* καταλήγοντες εἰς συλλαβὴν, *idest pedem dimidiatum. Quales & iambici septenarij, qui* Hipponactei *appellantur: ut,*

Ego si bonam famam mihi seruasso, sat ero diues. Mostell.

Et: Nam qui amat, cui odio ipsus est, bis facere stulte dico. Hecyra.

Fabula autem, seu historia de redempto Hectoris *cadauere, nota est, exposita ab* Homero *copiose ultimo libro* Iliados, *quam &* Maro *in pictura* Carthaginiensi *notat,*

Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles.

Is uero qui matrem excitat, Polydorus, *filius* Priami *natu minimus est, interfectus ab hospite* Thrace Polymestore: *qui, ut ait* Maro,

Polydorum obtruncat, & auro Vi potitur.

Deq; hoc in fabula Euripidis Hecuba, *manifeste dicitur fuisse illum* Priami *filium. Sed* Pacuuius, *nisi fallor, de quo hæc adducuntur, nepotem fecit, genitum ex* Iliona, *quæ esset*

Maxima natarum Priami,

iuxta Maronem. Itaque & Horatius,

Serm. 2. *Quam Fusius ebrius olim*
Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
Mater te appello clamantibus.

Illud uero, Priusquam feræ, uolucresq;: inabsolutum est, satisq; apparet quæ intelligentia perfici possit, nempe dilacerationis abiecti cadaueris. Quod
» *sequitur, Cum multi inimicos etiam mortuos puniant:* Non. Marcel. *ita citat.*
» *Quo multi inimicos etiam mortuos puniuntur: mutata uerbi* διαθέσει.

Sed dissidium fratrum Pelopidarum *nemini ignotum, quod inter se illi ita crudeliter exercuisse traduntur, ut ad scelerum conspectum ipse sol refugeret, & occuleret lumen suum, tenebrasq; induceret in terras.* De Persis, *&* Magis, *qui sacerdotes fuere* Persarum, *deq;* Aegyptijs, Herodotus *lib. 1. & 2. scripsit, quæ* Cicero *hoc loco commemorat.* Hircani canes *atq;* Indi, *præ cæteris nationibus commendantur. Et illum, qui non solum* Lysimachi *cadaueris assiduus custos fuisse, sed etiam in rogum ipsius insiluisse traditur,* Hircanum *fuisse accepimus.* Hæc cum dixissem, ita tum lectio *subsecuta est.*

Sed profecto mors tum æquissimo animo oppetitur, cum suis se laudibus uita occidens consolari potest. Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munere. Multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt, quæ utinam potuissem obire. Nihil enim iam acquirebatur, cumulata erant officia uitæ, cum fortunæ bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: at uita acta perficiat, ut satis superq; uixisse uideamur. Quanquam enim sensus abierit, tamen summis et proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen uirtutem tanquam umbra sequitur. Verum multitudinis iudicium de bonis (si quando est) magis laudandum est, quàm illi ob eã rem beati. Non

ti. Non poſſum autem dicere quomodo hoc acciperetur, Lycurgum, Solonem, legum & publicæ diſciplinę carere gloria: Themiſtoclem, Epaminondam, bellicæ uirtutis. Antè enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priusq; Bœotiæ Leuctra tollentur, ꝗ pugnę Leuctricę gloria. Multo autem tardius fama deſeret Curium, Fabriciũ, Calatinum, duos Scipiones, duos Aphricanos, Maximũ, Marcellum, Paulum, Catonẽ, Lęlium, innumerabiles alios. Quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo (ſi ita res feret) gradietur ad mortem, in qua aut ſummum bonum aut nullum malum eſſe cognouimus. Secundis uero ſuis rebus uolet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. Hanc ſententiam ſignificare uidetur, Laconis illa uox, qui cum Rhodius Diagoras olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem; & gratulatus, Morere Diagora, inquit: nunc enim in cœlum aſcenſurus es. Magna hęc, & nimiũ fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant. Isq; qui hoc Diagoræ dixit, permagnum exiſtimans, patrem cum duobus filijs tres olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum inutile putabat ipſi. Ego autẽ tibi quidẽ quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderã. Conceſſeras enim, nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſſam contendi, ut plura dicerem, quod in deſiderio & luctu hæc eſt conſolatio maxima. Noſtrum enim, & noſtra cauſſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmetipſos amare uideamur. Illa

ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in his malis, quibus uulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior? non mihi quidem, prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: poſterior, ut modo non nollem, modo non laborarem. Omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam Rhetorum epilogum deſideramus? an iam hanc artē planè relinquimus? A. Tu uero iſtam ne reliqueris, quā ſemper ornaſti, & quidem iure. Illa enim, ſi uere loqui uolumus, te ornauerat. ſed qui nam eſt iſte epilogus? aueo enim audire, quicquid eſt. M. Deorum immortalium iudicia ſolent in ſcholis proferre de morte: nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto autore, alijsq; pluribus. Primum, Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illam ad ſolenne & ſtatutum ſacrificium curru uehi ius eſſet, ſatis longe ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. Ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata deam dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſit à deo. Poſt epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur, qui cū Apollini Delphis templum exædificaſſent, uenerantes Deum, petierunt mercedem non paruam quidem operis & laboris ſui, nihil certi, ſed quod optimum homini. Quibus Apollo ſe id daturum oſtendit, poſt

eius diei diem tertium, qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, ut præter cæteros diuinaret, mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: Docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse: proximum autem, quàm primum mori. Qua est usus sententia in Cresphonte Euripides:

Nam nos decebat cœtus celebrantis domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantis mala.
At qui labores morte finisset grauis,
Hunc omnes amicos laude & lætitiâ exequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. Ait enim, Terinnæum quendam Elysium, cum grauiter filij mortem mœreret, uenisse in Psychomantium, quęrentem, quę fuisset tantæ calamitatis causa: Huic in tabellis tris huiusmodi uersiculos datos:

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euthynous potitur fatorum munere lęto.
Sic fuit utilius finiri ipsiq; tibiq;.

His & talibus autoribus usi, confirmant caussam rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamas quidam rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ cõstat ex enumeratione malorum humanorum: cui rationes hæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ uideri solent. Repetũt ab Erichtheo, cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerũt pro uita ciuium, Codrum,

qui se in medios immisit hostes famulari ueste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, Si rex interfectus esset, uictrices Athenas fore.

Menœceus uero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Hermodius in ore, & Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. Nostros non norunt, quos enumerare magnum est: ita sunt multi, quibus uidemus optabiles fuisse mortes cum gloria.

Hoc tandem fine lectionis facto: Concludere nunc instituit, inquam, disputationem suam Cicero. Atque in hoc paululum etiam immoratur, quod supra attigit, fortes & bonos uiros æquo animo mortem ferre consueuisse, & magis delectari conscientia uitæ per uirtutem actæ, quàm metu mortis contristari. Non spectantes etiam præmium aliquod, ut gloriam nominis sui, & sicut dicitur, immortalitatem: sed contentos actionum consiliorumq; suorum honestate, atque ita libenter placida morte acquiescentes. quod quidem eiusmodi est, ut in malo nonnullam consolationem, ad horrorem autem mortis, & terribilem aspectum illius quasi commendandum parum momenti habere uideatur. Sunt autem multæ egregiæ ueterum sententiæ: cum iudicio naturæ cõgruentes, quibus honestæ bonorumq; mortes celebrantur, quæ à nobis teneri & magni pendi debent; quod hac ueluti acclamatione uirtus ipsa animos nostros contra mortis atrocißimum malum confirmare soleat. quæ si accõmodentur, & etiam implicentur ueritati, & condiantur intelligentia atque persuasione uoluntatis & misericordiæ Dei erga nos, hoc etiam effici poßit ne mors extimescatur: utq; non solum oppetatur animo forti, si ita res ferat, sed etiam libenti, sed appetatur etiam: non quidem in desperatione aut morbo, sed in summa & constantia & sanitate, absque omni falsitate & simulatione. Quod enim mori aliquis uelit, ne contaminet felicitatem ægritudo aliqua sequentis uitæ, uitiosus motus est exultantis animi: ut isti Melancholici sæpe falso & ficto metu mortem sibi consciscunt. Hic tantus error totas ciuitates inuasisse legitur, ut de Massyliensibus & Ceis Valerius Maximus scripsit. Quid ille impos in amore animi adolescens, quid loquitur? apud Plau-

De instit. antiq.

tum:

Pœnis

tum: Domum abi ac suspende te, quia nunquam audibis uerba tot tam suauia. Quid uero interesse credendũ inter seniles & iuueniles perturbationes, quin utræq; in uitio uersentur? Sed Cicero his nunc etiam in ultimo interitu & omni extinctione suauitatem allinit spei, qua præcipiatur secuturá uirtutem laus & gloria. Exempla autem quibus hæc illustrat, historiarũ sunt earum, quas & in scholis te sæpissime quondam audiuisse, & ipsum legisse scio. Quid enim uulgatius, quàm Solonem & sapiẽtem unum de septẽ, & legislatorem fuisse Atheniensium? Quis non audiuit Lycurgum opt. moribus, Lacedæmoniorum ciuitatem cõposuisse? Iam deuicti Persæ ad Salamina, non modo uirtute, sed industria & consilio quoq; Themistoclis: & cõcisi Lacedæmonij in Bœotia, declamationes etiã fiunt. At Curij paupertas, Fabricij constantia, utriusque integritas, monumentis literarum nobilitata est. Attiliarum etiam elogium Cicero in libello de Senectute notat: α Plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum. α Huius uirtus bello Punico in Sicilia maxime enituit. Iam duo Scipiones, Cn. & P. ij fuere, qui sua corpora non dubitarent opponere ruentibus in Italiam Pœnis. Et superioris inferiorisq; Africani historiæ in medio sunt, quorum ille finem bello Punico secundo Carthagine capta conseruataq;, hic tertio eadem urbe euersa imposuit. Maximum Cicero Catonis uerbis in libello de Senectute miris laudibus extollit. Marcellus Siciliæ uictor, tandem insidijs circũuentus, ab Hannibale, ut scis, interfectus fuit. Paulus autem Aemylius & uicto Persa Macedonum rege, & filio Africano, quem dedisset adoptandum superioris Africani filio, magnum & illustre nomen adeptus est. Lælium autem accipies eum, qui cum Africano minore coniũctiss. uixisse traditur. hic enim in Catonis ætatem incidit, cuius & uirtus et sapientia, & inprimis grauis quædam seueritas, eximia habet præconia literarum Latinarum. Diagoras autem Rhodius, filius perhibetur fuisse Damageti, uel potius Mercurij, cũ mater in agro iuxta illius diui fanum forte consopita eum concepisset. Nam uisa est huius conditio humanitatem superare, quod ea facinora ediderit, quæ nullus præter Herculem alius. Is & Olympijs & Pythijs & Isthmijs uicit: et uictores uidit non modo filios complures, sed & nepotes aliquot suos. Huius filiæ, contra legem certaminũ, iudices, quasi haud cõmunis sortis fœminæ, ob uirtutem & fortunam paternam concessere, ut inter uiros in Olympijs spectaret. Quanta autem fuerit gloria apud priscos Græcos, uictoriæ eorum certaminum, quæ Sacra appellarẽtur, cum alijs multis indicatur, tum quod mari etiam urbium, qua uictores inueherentur, dirui solitos accepimus. Cicero

etiam in Oratione pro L. Flacco, quasi triumphũ hunc creditum fuisse dicit.
" Et libro Tuscul. quæstionum secundo sic ait: Sed quid hos, quibus Olympio-
" rum uictoria consulatus ille antiquus uidetur? Hanc uero sententiã de com
pescendo luctu, ne quis non tam mortuos suos quàm se deplorare uideatur,
quod molle sit atque muliebre, extulit pereleganter in Lælio, atque breuiter
" quidem, ut facile memorare poßim: Suis autem, inquit, incommodis graui-
" ter angi, non amicum, sed seipsum amantis est. Argiam sacerdotem græ-
ca forma dixit, τὴν ἀργείαν. Latinius enim erat Argiuam. Historia quidem, si
ue fabula (quid enim refert?) legitur in primo libro Herodoti perelegãter re
citata à Solone apud Crœsum. Agameden & Trophonium, cum interio-
rem ædem templi Delphici mirabili opere de quinq; lapidibus, ut fertur, ex-
truxissent, mercedem, ait Pindarus (ut Plutarchus recenset) ab Apolline, cui
opera nauata esset, petijsse. eum iußisse operiri dies septem, post quos merce
dem ipsos esse meritam accepturos: interea lætis animis epulantes indulge-
re genio. Hoc cum fecissent, septimæ diei nocte consopitos, in quiete mortuos
fuisse. Quo quidem loco uides dierum numerum non conuenire, siue à libra
rio mutatum, siue decepto Cicerone. Sileni fabellam & ipsam paulo diuer-
sius ab Aristotele recitatã, idem Plutarchus commemorat. Captum enim re-
fert Silenũ in uenatione à rege Mida: interrogatumq;, Quid accidere opt.
ac optatiß. homini posset: primum nihil illum respondisse. postea cum uim
" parari cerneret, sic locutum: O laboriosi fati et difficilis sortis semẽ, cur me-
" cogitis effari quæ uos ignorare melius esset? Nam uita ea est iucundißima,
" quam fugiunt mala sua. Hominibus autem quod est optimum, id contingere
" nequit, neque natura horum primi boni capax est. Vniuersis enim peræque
" non nasci optimum. Quod autem ipsum quidem hoc sequitur, atq; secun
dũ est, sed reliquis præstat cunctis, ab hominibus parabile est, ut geniti quàm
primum moriantur: de hoc expressum Theognidis illud notum epigram-
ma, quod sic nuper latinum fecimus.

Non natum esse, loco primo est optabile, & illud
Non uidisse facis lumen Apollineæ.
Proximum huic, natum cito trans Stygis ire paludem,
Profundoq; tegi corpus inane solo.

Soph. Oedipo Coloneo.

Hanc sententiam & Tragœdia celebrauit, & Ausonius per omnia uitæ ge-
nera ueram ostendere uoluit. Sed uersus de Cresphonte Euripidis, annota
tos Græcos animaduerti istos.

τὸν

Τὸν φῦντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά.
Τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Plutarch. πῶς δεῖ τῶν ποιημάτων ἀκούειν.

Quod autem censet hic faciendum, solere facere Trausos Thracicam gentẽ, Herodotus scribit τερψιχόρη. Sed uersus, inquit ille, postremus de Latinis senarijs, non uisus mihi est ad numeros conuenire, recitante puero: & ita illũ tamen ut esset scriptus recitasse animaduerti. Quid igitur, inquam, dicemus? utrũ esse mendosum? Est hoc quidem usitatum in dubitationibus explicandis, inquit: sed tu dices, quod uerum esse putaueris. Sanè, inquam, suspicor, pronomen HVNC, in uersum de alicuius Grammatici explicatione irrepsisse. hoc enim deprǽhendi multis in locis ueterum autorum accidisse. Quod si non probatur tibi, coget te carminis lex complecti uel OMNES, ut una syllaba fiat: uel absorbere S, ante breuem uocalem AMICOS. De Terinæo Elysio, quod hoc loco Cicero, Plutarchus similiter ut alia plæraque in Consolationẽ suam à Crãtore transtulit. fuit autem Terina in magna quõdam Græcia, iuxta tractum Locrensem, unde et sinus Terinæus. Versus Græci apud Plutarchum leguntur sanè mendosi, tales quidam.

Ἦρα νήπιοι ἠλύσιοι φρένας ἀνδρῶν,
Εὔθυνόος κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ.
Οὐ γὰρ ἦν ζώειν αὐτῷ καλὸν, οὔτε τοκεῦσι.

Alcidamantis rhetoris sic faciunt mentionem ueterum scripta, ut Eleatæ, et auditoris antiqui Gorgiæ. & patrem illius fuisse addunt Dioclem Musicum. Fertur & nunc quædam μελέτη, seu declamantiuncula illius. Erechthei, qui & Erichthonius, Atticæ regis filias tradunt fuisse numero sex: Protogeniam, Pandoran, Procrin, Creusam, Orithyan, Chthoniam. Cum autem Bœotijs copijs Athenæ premerentur, Protogeniam et Pandoram obtulisse corpora sua quæ mactarentur pro patria. quod cum factum esset, in colle qui Hiacynthi diceretur, unde & ipsæ uirgines Hiacynthides appellatæ, uictoria potiti Athenienses, exquisitis honoribus illas affecere, qui & ad posteritatem durauerunt. De Codro, notiss. historiam ita narrat Lycurgus, in oratione contra Leocratem. Cum Lacedæmonijs aliquot annis ita male fruges creuissent, ut inopia uictus laborarent, constituisse illos armis Atticam occupare. deq; ea re ad Apollinem Delphicum retulisse. Respondisse Deum, nunquam superiores in bello futuros Lacedæmonios, nisi ab hostium Rege uim abstinuissent. Hoc oraculo prodito Atheniensibus, Codrum ornatu seruili quasi

adſarmenta legenda propè hoſtes, qui iam in agrum Atticum inuaſiſſent, acceßiſſe. in quem illi cum ſciſcitantes qui'nam eſſet, irruerent, inflicta ſecuri unt & eum interemiſſe, & cæteros ad obtruncandum ſeſe irritaſſe. Proditorem autem oraculi idem Lycurgus Delphicum ciuem ait, nomine Cleomantin: ipſiq; & poſteris decretum cibum in Prytaneo fuiſſe, qui honor pro maximis beneficijs haberetur. Menœceus filius Creontis, cum oppugnarentur Thebæ ab Argiuis, duce Adraſto, qui reſtituere uellet in regnum Polynicem generum ſuum, ſe ſponte ſua interemit, neque fuga demonſtrata à patre uti uoluit, ut Euripides fecit in Phœnißis. Iam Iphigenia etiã apud Euripidem morti ſe offert, Ἄγετέ με, *inquit,* τὰν ἰλίου καὶ φρυγῶν ἑλέπτολιν. *Quæ autẽ Cicero adducit, de quopiam Latino poëta deſumta ſunt. Harmodij & Ariſtogitonis celeberrimum facinus interfecti Hipparchi, à plæriſque ſcriptoribus ad laudem tyrannicidij euectum eſt: quod Thucydides & primo libro hiſtoriarum & ſexto repræhendit, docetq; ipſos Atheniẽſes ignorare res ſuas. Non enim Tyrannum, ſed Tyranni fratrem illos interfeciſſe, ulciſcentes iniuriam priuatam. Plato in Hipparcho aliam cauſſam affert. Herodotus etiã interfectum Hipparchum ſcribit, cum ſomnio de euentu monitus eſſet: atq; poſtea ſub crudeli regno Hippiæ fuiſſe Athenienſes annos quatuor, ſæuientis non ſolum in eos à quibus metueret dominationi ſuæ, ſed paßim in omnes, præſertim locupletes & nobiles: donec pulſo illo factione Alcmæonidarum, liberatæ fuerint Athenæ. De Leonida & Epaminonda nihil te expectare puto, quod dicamus: uel potius ſcio. Nunc igitur reliquam particulam libri huius, ut tandem finiamus hos ſermones, puer nobis pellegat. Hoc ille iuſſus, ita eſt executus.*

Τερψιχόρη.

Quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt utendum, atque ita uelut ſuperiore è loco concionandũm, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. Nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci, quid optabilius? ſin autem perimit ac delet omnino, quid melius quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuẽtem ſomno conſopiri ſempiterno? Quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. Hic enim noſter,

Nemo

Nemo me lachrymis decoret, inquit, nec funera fletu Faxit.

At uero sapiens ille:

Mors mea ne careat lachrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos uero si quid tale acciderit, ut à Deo denũciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq́ nos è custodia & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestiaq́ careamus. Sin autem nihil denũciabitur, eo tamẽ simus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis faustum putemus, nihilq́ in malis ducamus, quod sit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium constitutum. Non enim temere nec fortuito sati & creati sumus, sed profectò fuit quædam uis, quæ generi consuleret humano, nec id gigneret aut aleret, quod cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. portum potius paratum nobis, & profugium putemus, quò utinam uelis pansis peruehi liceat. Si enim reflantibus uentis rejciemur, tamen eódẽ paulo tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, id ne miserum esse uni potest? Habes epilogum, ne quid prætermissum aut relictum putes. A. Ego uero: & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optime, inquam. Sed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid. Cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc: & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, qui omni è Philosophia est fructus uberrimus.

Post hæc: Quid nunc? inquam. an tu contra mortis horrorem ab his satis instructus paratusq; uenturus esse uideris? neque quicquam scrupuli relinquitur, quod etiam nunc te male habeat? Nescio, inquit ille, quid dicam. Nam me ea quæ recitari audiui, sic quidem mouere, ut libenter assentirer illis quæ ita belle dicerentur. Sed enim si ad rem conferantur, uereor ut poßint subsistere, præsertim cum recorder etiam tuas quasi oblocutiones quasdam.

Petamus igitur remedia, inquam, aliunde, ut dixi: quibus in hoc morbo & similibus percurentur animi nostri. hæc tamen etiam uelut ad præparationem quandam assumamus, quibus mansuefacti illi curationi libentius obsecundent. Sed remoto etiam hoc toto, an tu putas in his cognoscendis operam ludi? Ego'ne, inquit, in hac uerborum elegantia, bonitate sententiarum, compositionis uenustate, splendore atque copia exemplorum? Vt igitur non reddiderint hæc me aduersus mortem firmiorem, aliquid tamen eruditiunculæ contulere mihi, et auxere prudentiolam meam. Sed uersus Solonis Græcos, sicubi quasi apicula de pratis scriptorum ueterum decerpsisti, uelim cõmunices mecum. Faciam ut uis, inquam: atq; hos etiam à Plutarcho, ut meminisse uideor, conseruatos tibi in charta perscribam. Eosdem & hic ascripsimus.

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα καὶ στοναχάς.

Vide autem, inquam, quàm non annumerauerit uerbis uerba Cicero, ac dixerit potius quod in Græco non esse uideatur. Nostrûm credo aliquis meticulosior, propter inscitiam utriusq; linguæ sic fecisset:

Ne mihi mors lachrymis cassa eueniat, sed amicis
Linquam mœrores mortuus, & gemitus.

Sed hoc fortasse nimis sæpe moneo. Nunc igitur, quandoquidem hoc quasi iter nostræ commentationis exponẽdæ confecimus, acquiescendum scilicet, ut nostri sermones eundem finem habeant, quem ea scripta de quibus illos fecimus. Tu autem mi DANIELE, si mediocriter mihi experto credis, si'que etiam illa non cogitas neque speras ab hoc autore, de quibus præclara fuit disputatio nostra, cum hunc solum in usu Latinæ linguæ sequendum imitandumq; probare niteremur, fac tamen sic existimes, tibiq; persuadeas, nihil esse omnium quæ in utraq; lingua earum gentium, quas tam sapientiæ quàm eloquentiæ primas tenere scimus, literis mandata extent, de quorum lectione maior uel æque saltem magnus fructus, quàm de Ciceronianis scriptis percipi

percipi posit, ab homine studioso uirtutis & eruditionis. Quicquid enim quacunque de re ille dixit, ita & inuentionem luculentã, & expositionem consentaneam, eumq; splendorem atq; copiam habet orationis, ut non possit hominis quidem non leuis neque uani animum non instruere singulari quadam facultate, & recte distincteq; sentiendi, & sensa illa diserte ac perspicue enunciandi. Quae si quis parui pendit, magisq; callidis atque malitiosis excogitationibus & incerto atq; confuso sermone, denique quibusdam in utroq; tanquam spinis ac sentibus delectatur, eum patiamur (quid enim facere posimus) ista mirifica sapientia sua adiuuare errores & desipientiam uulgi, & curare ne scilicet illud aliquando non falli decipiq; posit. Eum beatum reddant minutae atque tenues ratiunculae, & fallacia concepta animi, & incertae atque ambiguae orationis effata. Nos autem uel in sinu gaudeamus, hoc bono intelligentiae atque eloquentiae uel quaesito atque parto, uel saltem animaduerso atq; conspecto. Sed quid ago? Superiorem scholam, qua absoluta ueluti de quibusdam fluctibus emersisse mihi uidebar, eam ne igitur repetiturus sum? Hic ergo nunc iam uere finiamus hoc colloquium. Nam si diutius tecum moratus fuero, siq; tibi ad audiendum ocium suppeditauerit (nam libenter auditurum te certe scio) percurram tecum etiam reliquas Tusculanas, multo quidem celerius quàm hanc, atq; ita ut potiss. translata de Graecis maxime poëtis loca ea quae mihi nota sunt, tibi indicem atque demonstrem. Ita facies, inquit STIBARVS, & nobis ne ocium desit uidebimus. Atque ita altero die concluso sermonibus nostris, nõ postea multos dies apud illum nobis remanere licuit, eumq; non prouisa maxima negocia subito oppressere. ita tum ad meos sumus reuersi.

COMMENTARIORVM IOACHIMI
Camerarij in Tusculanam Primam Libri Secundi,

FINIS.

❧ TYANEI EPISTOLA DE IMITATIONE.

APOLLONIVS TYANEVS SCO-
peliano Rhetori.

Niuersa genera oratiōis sunt quinq;: Philosophicū, Historicū, Iudiciale, Epistolicum, Disputationū. His expositis generū capitibus ordine suo, rursum primū habendū id, quod cū uniuscuiusq; ingenio seu natura congruit: proximū, quod deficientibus his, in Imitatione optimorū uersatur. Cum autem optima & inueniri & dijudicari facile nequeant, relinquitur, ut genus suum cuique existimetur conuenientissimum, quia sit firmissimum.

IOACHIMVS CAMERARIVS IOANNI OPORINO Amico Suo, S. D.

CRIBIS te cognouisse rationẽ de Imitatiõe nostrã: quã ut probari tibi, ita cõuenisse te qui cõtra quędã differerẽt, significas mihi. Atq; fuisse commemoratũ, quasi aduersus nos, iudiciũ Tyanei, de Epistola quadã illius ad Scopelianũ: cuius autoritate nostrũ labefactari uideretur. Quo nõ quidem te moueri, sed tamẽ cognoscere uellę ais de me, quæ sit existimatio de Epistola hac nostra. Ego quidem tibi probari rationẽ nostrã in re, ut ego sentio, studiorum præcipua, uiro docto & erudito optimis artibus atque disciplinis, ualde gaudeo. Quod autem sint quibus illa nostra non placeant, neque miror, neq; moleste fero. De Epistola uero Apollonij quæ sit opinio mea, nunc, ut petijsti, tibi exponam: et si hæc, si animaduertere uolueris, in nostra disputatione ista longiuscula, non præterita esse intelliges. Sed dicamus rursum certius, atq;, ut uis, explicatius.

Primum igitur si maxime nos lædat sententia Apollonij, tamen non tanti, ut opinor, fieri debeat, ut propter eam persuasio ueritatis deserenda sit. Cum enim hoc nulli mortalium tribuendum, tum non is est Apollonius, qui in tali disputatione quasi principatum tenere, suaq; autoritate ullius iudicio obstare posse uideatur. Sed neq; illa nos lædit Apollonij sententia, neque apte contra nos affertur. Non enim nos disseruimus ex professo de istis generibus diuersitatis in oratione, sed de totius orationis Latinę optima & pulcherrima

cherrima forma, qua inuenta et constituta, unicuique sanè uoluntatem sequi animi sui liberum cõcessumq; esset, in hoc scilicet proposito rectitudinis, &, ut diximus tū, ueritatis. Non enim certe negari potest, quin ad horum alius aliud magis idoneus sit. Tametsi mihi ista distinctio orationis exposita uidetur argutius atq; tenuius, quàm oportuerit: & fuerit melior hæc, nisi fallor, qua solemus omnem expositionem quæ oratione fiat, diuidere in orationem numerosam, seu metrū: & solutam, quæ prosa dicitur, qua primum libros cõposuisse Pherecydem Syrium, uel Cadmū quendam Milesium accepimus. Inter hæc genera duo relinquitur media historia, quæ sit quasi solutum poëma. Rursum metrorum uariæ sunt formæ, de quibus non attinet hoc loco dicere. orationis autem solutæ, duæ: una quæ proprie Oratio generis appellatione uocatur, uehemens & concitata & plena affectibus: altera mitior & lenior, qui Sermo nominatur. Sub illam igitur iudiciales materiæ, id est contentiones cadunt: hoc reliqua omnia complectitur, quæ enumerare singula nihil necesse est. Poterat & illa Ciceroniana partitio proponi, & uidetur esse optima: Genus esse unum orationis uehemens & grande, alterum humile & summissum, tertium interiectum inter hæc duo mediocre. primum regnat in animis auditorum, & quasi uim illis affert: secundum docendo, disserendo, enucleando, obtinet quod uult: tertium est quàm hoc uberius, quàm illud astrictius, quadam amœnitate plenum. Sub hæc omnes scilicet materiæ subijciuntur. nā primum in iudicijs ualet: alterum habet disputationes in philosophia, & doctrinam, & explicationes sententiarum, deliberationes, consilia: tertium historias, epistolas,

las,

las, laudes, & omnia ἐπιδεικτικὰ complectitur. Hæc etsi eiusmodi sunt, ut nullum à facultate eloquentiæ excludi debeat, neque possit: in uno tamen magis quàm altero diuersorum ingenium & mentis uis elucet atque ualet. Vt quamuis Cicero & in docendo subtilis, & in ornando splendidus fuerit, tamen in tertio genere elationis & uehementię princeps habitus omniũ concessione excelluit. Quod nisi ipse sciret ita esse de se persuasum uniuersis, nunquam faceret ut tam ualde prædicaret, præsertim ad Brutum. Sunt enim hæc in Oratore, ut scis: Hoc uehemens, incensum, incitatum, quo caussæ eripiuntur, quod cum rapidè fertur sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper usi impetu, sæpe aduersarios de statu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audaciss. Catilina in Senatu accusatus obmutuit. Nobis priuata in caussa, magna & graui cum cœpisset Curio pater respõdere, subito assedit, cum sibi uenenis ereptam memoriã diceret. Quid ego de miserationibus loquar, quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebãt. In quo, ut uiderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Aliorum in foro, aliorum in scholis magis laudata oratio. Nihil autem profecto esse oportet omnium, uel quæ his tribus generibus continentur, uel de quinque illis, quod à doctorum uirorum studio & facultate remotum esse uideatur. Nam in his est materia siue orationis, seu eloquentiæ, quæ sapientum hominum industria informari solet. Sed ut illa ait apud Plautum mu-

liercula, Etiam opilionem de grege unam habere peculiarem ouem: ita fateor peculiariter & quaſi proprie certos ad certum aliquod genus orationis & rerum quoque, quas illa exponere geſtiat, non ſolum deferri uoluntate, ſed etiam impelli ab ipſa natura, quam ſequi oportet ſolam ducem ad laudem & decus. Ita fit ut ſinguli in ſingulis, cum quidem nihil omniū neglexerint, emineant atque conſpiciantur. Diſputat apud Ciceronē Craſſus et ipſe percopio ſe de hac diſſimilitudine oratiōis, quę ſoleat de naturis diſſimilibus exiſtere, grauitatis, lenitatis, aſperitatis, contentionis, remiſſionis, hilaritatis, horroris, uenuſtatis. Quæ omnia ſtudio, non illa quidem comparantur, ſed elaborantur ad uirtutem atque laudem. Naturæ autem eſt imperium & principatus, quam ſequuntur, cuiq; parent cuncti, à quibus decus & gloria in agendo dicendoq; appetitur. Ita fit, ut diligentiæ opera & cura poſterior ſit, & naturæ obtemperet. Verum hanc errare atque diſcurrere non oportet, ſed conſtare ſibi, deſtinatam certo propoſito, & applicatam ad exemplum, quod unum ſpectet ac imitetur. Hoc habuiſſe omnes præſtantes eloquentia uiros, dubitari non poteſt: habuiſſe tamen, ſiquidem ipſi quodcunque tandem genus perfecere, imperfectum. Nobis autem in uno Cicerone, quæcunque uel fuere unquam conſpicuæ in ullo, uel omnino numerari nominariq; poſſint laudes ac uirtutes elocutionis, propoſitæ ſunt atque exhibitæ ad imitandum. In quo qui ita ſe geret, ut ſtudium ſuum inſeruire quaſi iuſſis naturæ libenter patiatur, facile appræhendet aptam ſibi & conuenientem cuiuſcunque generis eminentiam. Cui

ſit

ſit ſimilis ipſe Cicero, nemo credo pronunciare uelit: Ipſe indicat, quem imitatus, quo inprimis doctore uſus fuerit. Sed hos ut longe poſt ſe reliquit, ita exemplum expreſſit, conſtituitq; alijs, non quidem inimitabile, ſed cui par, nedum præclarius quicquam fieri nequeat: ut iam qui illam tantam copiam atque magnitudinem & uim ac ſplendorem orationis omnibus uirtutibus dicendi refertæ & completæ, non dico exprimendo aſſequatur, ſed intelligendo perſpiciat, ei non mediocris eloquentiæ facultas quæſita, neque parua laus debita eſſe uideatur. Non tamen negandum, quin inſint in hoc, quæ acutius, certius, ſubtilius, aptius, denique quolibet modo melius ab alijs dicta facta'que ſint. Niſi enim hoc faterer, diuinam huius, non humanam excellentiam conſtituerem. Sed de toto opere & uniuerſa re loquimur. Non ego autem cum rerum natura quaſi belli ſuſcipiendi autor ulli eſſe uelim. Valeat illa inprimis, regnetq; in eloquentia: ſed quaſi copijs ſtudiorum atque aſſiduitatis augeatur, & diligentiæ atque curæ inſtrumentis ornetur. Eſt'ne igitur hoc contrarium rationi noſtræ, quam uolumus eſſe comparandi ſermonis Latini, perfecti bonitate uerborum, figurarum, rerum? Hunc etiam communem eſſe ad omnia genera & partes eloquentiæ neceſſe eſt, quo certe deduci uia aliqua directa, non allucinando perueniri poſſe ſperandum. Deductio autem in diſcendo (alienus enim hic ſermo, & non gentis eſt, ſed ſtudij & doctrinæ) nulla poteſt neque dici neque fingi extra Imitationem: quæ à nobis ad quem modum, quodq; exemplum conſtituta ſit, te iam co-

gnouisse intelleximus. Hanc qui subuertunt ac conuellunt, & exemplum illud remouent, quamuis deinde præcepta quædam subijciant, & ostendant scriptorum magnam lateq; patentem & promiscuam multitudinem, & optimos quosque eligi iubeant tanquam duces: non ij secus tamen facere mihi uidentur, quàm si quis gubernandi imperitus, arrepto clauo euerterit nauem, & tum clamitet, cum ubiq; in aquis remi foriq; dissipati fluitent, horteturq; natantes in gurgite uasto, ut quisque circunspiciat firmissimam tabellam, cui incumbens salutem quæsiturus esse uideatur. Nos igitur illos, quicunque sunt, non audiemus: neque mouebimur ulla ostentatione laudis in eloquentia comparatæ, absq; hac ratione: uel potius talem nullam neque ostendi posse, neque omnino esse, pro certo indubitatoq; tenebimus. Sed de hoc fecimus in summa cupiditate defendendi optimi & salutaris studij, plus iam uerborum quàm fortasse aliqui fieri oportuisse arbitrentur. Quare ad illa te remitto. Ad ea autem, quæ quæris, breuiter respondere possum: uel commendari ab Apollonio prudentiam illam, qua unusquisque, quemadmodũ in uitæ genere deligendo, sic etiam oratione usurpanda, sequatur maxime naturam ipse suam, & Mineruæ (quod si non fiat, prouerbio repræhenditur) obsecundet. Hoc enim certe probandum, neque aliter fieri par est. Vel si quid ille sensit aliud (exquirat enim hoc qui uolet) nobis si contrarium uideatur, audacter reijciendum esse. Quicquid autem id sit, in illa, quæ ad defensionem huius rationis collegimus, incidere existimamus: ut neque respectus huius autoritatis,

neque

neque rei ambiguitas, neque omnino caussa ipsa nouam ueluti aduocationem requirere ac iam habita oratione satis superq; explicata defensaq; esse uideatur Vale mi Oporine.

Tubingæ, Id. Ianuarij.

1 5 3 8.

FINIS.

B A S I L E AE
IN OFFICINA ROBERTI
VVINTER, ANNO
M. D. XXXVIII.
menſe Martio.

RERVM AC VERBORVM
IN HISCE COMMENTARIIS
MEMORABILIVM INDEX.

Ae

Confi

Deniq.

F

H

Hac

N

Perni-

Picus

R

Quam

R 3

Somnum

Syntaxeos

Vnum

INDEX

FINIS.

 BASILEAE
IN OFFICINA ROBERTI
VVINTER, ANNO M D XXXVIII
Menſe Martio.

